

ปัจฉิมอาพาธ

พุทธทาสมหาเถระ

“เราขอใช้แผ่นดินนี้เป็นโรงพยาบาล
และไม่หอบสังขารหนีความตาย”

ปัจฉิมอาพาธ

พุทธทาสมหาเถระ

และ

MP 3 ชุด

ธรรมบรรยาย เกี่ยวกับความเจ็บไข้

โดย พุทธทาสภิกขุ

ธรรมทานมูลนิธิ ร่วมกับ คณะผู้มีจิตศรัทธา จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน

เพื่อน้อมถวายเป็นอาจริยบูชา

แต่ ท่านพุทธทาสภิกขุ

เนื่องในโอกาสวันพุทธทาส

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๑

จำนวน ๕,๐๐๐ ชุด

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์พระพุทธศาสนา ของธรรมสภา

เลขที่ ๑/๔๕ ถนนบรมราชชนนี ๑๑๙ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๗๐

โทร. ๐-๒๘๘๘-๗๙๔๐, ๐-๒๔๔๑-๑๕๓๕

ปัจฉิมอาพาธ

พุทธทาสซีพอยู่ไร่

อาพาธฤจกัถลัว

ตายไม่วั้นใจระริว

เห็นชัตตถตาให้

เวทนาสัถว่านึ

เฟ่งพิจารณาธรรมมา

สมาธิ สติ ปัญญา

นามรูปแท้ธาตุลัวน

ตนตัว

เจ็บไข้

ตายก่อน ตายนา

เซ่นนั้นเป็นเอง

เวทนา

ถี่ถ้วน

พาจิต กายสงบ

เจ็บนั้นพลันสลาย

อาพาธโอกาสได้
ธรรมแห่งความมรณา
ธรรมขณิกอนัตตา
อาพาธหากผันพื้น

ยามไ้ใช้หอบหิ้ว
หลบพญามัจจุมาร
มันมุ่งแต่ปณิธาน
ดินแผ่นหากกลบหน้า

วายุไ้ถ้ามอดม้วย
เพียงแพทย์เพียรพยายาม
ตายอยู่อย่าขัดความ
ขอลิทธิ์เกิดขอร้อง

ปัจฉิมอาพาธนั้น
ธรรมโฆษณ์ขจรขยาย
พุทธทาสไม่มีตาย
ธรรมตั้งสุริย์ส่องฟ้า

ศึกษา
ฉลาดขึ้น
อนิจจ ธรรมบท
พลิกพื้นธรรมกถา
สังขาร
สุดหล้า
ทาสแห่ง พระพุทธ
สุดแท้ธรรมประสงค์

ก็ตาม
ถูกต้อง
ธรรมชาติ พินิจ
อย่าล้ำธรรมระบิล

วางกาย
เจ็ดจำ
คงคู่ พุทธศาสน์
สว่างหล้าโศกสลาย ฯ

สมจิตรา สุริเย - ผู้ประพันธ์

สารบัญ

ปัจฉิมอาพาธ	๒
อนุโมทนา	๗
คำนำ	๑๐

บันทึกช่วงสุดท้ายแห่งชีวิตของพุทธทาสภิกขุ

อรศรี งามวิทยาพงศ์ – บรรณาธิการ

- ภาค ๑ เตรียมตัวตายอย่างมีสติ	๑๗
- ภาค ๒ ปัจฉิมอาพาธและมรณภาพ	๒๗

ธัมมานุสติ – จากเจตนารมณียามอาพาธของท่านพุทธทาสภิกขุ

มูลนิธิโกมลคีมทอง

ครั้งอาพาธหนัก ตุลาคม ๒๕๓๔	๔๖

ธัมมานุสติจากการอาพาธและการถวายเป็นการรักษารักษา	๕๗

ท่านอาจารย์พุทธทาส : คนไข้มันได้รู้จัก

นพ.นิธิพัฒน์ เจียรกุล – บันทึก

๑. ราชการด่วนกับ “ผู้ป่วยพิเศษ”	๙๔
๒. เจตนารมณณ์ที่แจ่มชัด	๑๐๖

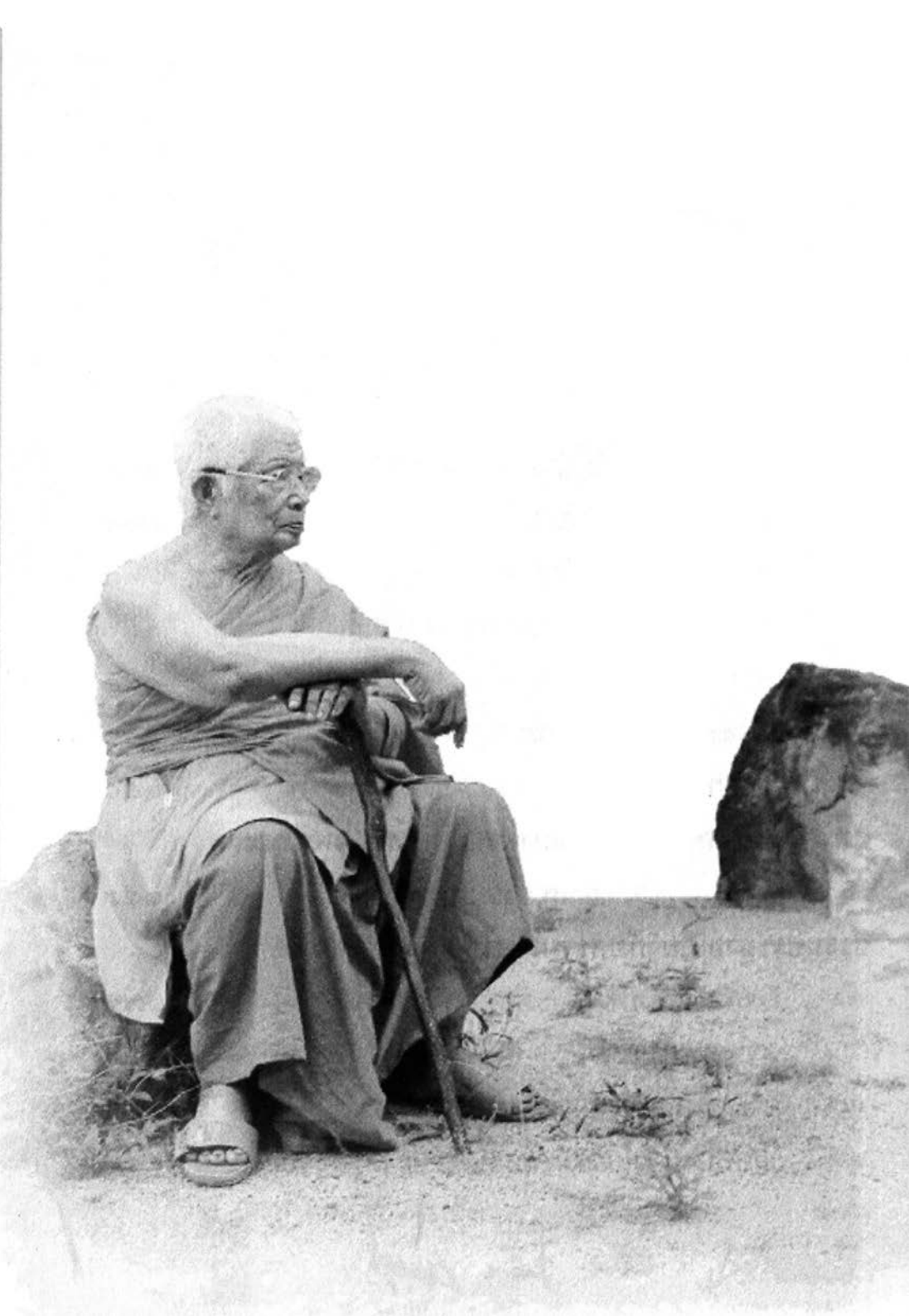
๓. การจ่ายยาที่ผู้ป่วยไม่ยอมรับ?	๑๑๗
๔. ประสานกายกับจิต	๑๒๔
๕. ธรรมชาติช่วยรักษา	๑๒๘
๖. ก่อนปัจฉิมอาพาธ	๑๓๖
๗. วาระวิกฤต	๑๔๐
๘. ๑๓ ชั่วโมงสุดท้าย	๑๔๖
บทส่งท้าย	๑๕๐

ธัมมานุสติจากการอาหารของท่านพุทธทาสมหาเถระ

ศ.นพ.ประเวศ วะสี ๑๕๕

ธรรมบรรยายเกี่ยวกับความเจ็บไข้ พุทธทาสภิกขุ

การมีสติสัมปชัญญะต่อสู้ความเจ็บไข้	๑๗๙
ความดับไม่เหลือ	๒๐๓
อานาปานสติ	
(สำหรับคนทั่วไปอย่างง่าย ขั้นต้น ๆ ให้รู้จักไว้ทีก่อน)	๒๑๓

๑๗ โขมทศ

ห้ามแล้ว ขอบใจ โขมทศ ในพระที่นั่งนั้น คือ ได้มี
ผู้ได้มีพระรัตนตรัยนั้นมา ในพระทัยนี้ เป็นพระทัย
กับพระธรรมเสนาบดี สักกธรรม, " ขอบใจที่มีขอบใจ
ธรรมนั้นจะ แขนงด้วย ๑๗ และในพระทัยนั้น
แขนงนี้ทั้งนั้นเลย แล้วตั้งไว้ด้วยอันนี้
อย่างหนึ่ง จากพระทัยนั้นพระทัยนี้ นิ่ง
ทั้งนี้ทั้งนั้น ในพระทัยนั้น มีสิ่งต่าง
แต่ได้มีพระทัยนี้ เป็นพระทัยนี้ เป็นพระทัย
ยังมีพระทัยนี้ทั้งนี้ทั้งนี้ ทั้งนี้ทั้งนี้
อยู่ ทั้งนี้ทั้งนี้; ยังไม่กล้าที่จะ
ทั้งนี้ทั้งนี้; ยังไม่กล้าที่จะ
ทั้งนี้ทั้งนี้; ยังไม่กล้าที่จะ
ทั้งนี้ทั้งนี้; ยังไม่กล้าที่จะ

เมื่อคนเรา มีอายุครบ ๗๐ ปีแล้ว
แล้ว โลกนี้สำหรับเขาผู้นั้น ก็เปลี่ยนไป
ทั้งนี้ทั้งนี้; ยังไม่กล้าที่จะ
ทั้งนี้ทั้งนี้; ยังไม่กล้าที่จะ
ทั้งนี้ทั้งนี้; ยังไม่กล้าที่จะ
ทั้งนี้ทั้งนี้; ยังไม่กล้าที่จะ

นี่. เมื่อมาพบเห็นข้อเท็จจริงอันนี้ ความยินดีนั้น
มีที่ตรงไหนเลยมีมาแต่ทุกเวลา มันก็กระชากล่อ; ทั้ง,
ที่ต่อมาระยะใด ก็กระชอยเข้าๆ, แล้ว มีส่วนเหลือ ที่
เพิ่มเข้ามาๆ สำหรับกระชอยบ้างก็เลย. เพราะมองไม่เห็น
ว่า กระชอยนั้นกระชอยที่ใน ๔ นิ้ว ถ้ามันได้ หักเอา. ดัง
นั้น เข้าใจได้ มีอยู่อย่างมา ลงอยู่กับ มีความรู้สึก
อย่างนี้. และมีการกระชอยอย่างนี้, ก็พอจะนับได้ ว่า
มีในคน ๒๐ ปี มีอายุ หรือ มีมีการกระชอยที่เป็นปกติ.

อีกประการหนึ่ง ว่าจะติดกันเสียในเมื่อ การ
ทำเป็นปกติ ปรากฏตามแต่ ความเจ็บ และ ความตาย
นั้น ว่าจะติดกันเสีย ก่อน แต่ ที่ สิ่ง เหล่านี้
จะ มา ได้, ใดๆ ในกระชอยอย่างนี้ ก็คือ ความตาย. ถ้ามัน
มาต่อเสียแล้ว ว่าจะกระชอยได้, และแล้วเลยมันได้
อย่างนี้, คือ เห็นมีมาอย่างนี้ และต่อแล้ว และอาจจะมี.

การกระชอยนี้จะมีอยู่สองประการ ๑. การกระชอย
ได้ครั้งเดียวเพราะความตาย มี ก่อน อยู่ แล้ว
ใน ความ เกิด, ความ แก่ มี ก่อน อยู่ แล้ว ใน ความ หนุ่ม,
โรค มี ก่อน อยู่ แล้ว ใน ความ ที่ ยัง ไม่ มี โรค. ความ
ที่ มี ไม่ มีความ คือ มี ที่ เกิด ใน เวลาที่ ที่ คน ที่ มี ที่ อยู่
ต่อ ความ แก่ หรือ ความ ป่วย จะ มา อยู่ ได้. ถ้า
การกระชอยเห็นได้ ก็จะมีอยู่ มี ที่ เกิด ใน เวลาที่ ที่ คน ที่ มี ที่ อยู่
ตามที่มี การกระชอยเห็น ของคน.

หรือ หมายความว่าคนที่มีอายุ ๑๐ ปี หรือ ๑๕ ปี
ก็กระชอยเห็นได้ การกระชอยเห็นอย่างนี้มัน จะมีการกระชอย

คำนำ

ทุกวันนี้ เรามีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ มากมาย แต่ความรู้เหล่านั้น เกือบทั้งหมดกลับไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาที่แท้จริงของชีวิตได้ ตรงกันข้าม ยิ่งรู้มากกลับยิ่งเพิ่มปัญหาและความทุกข์มากยิ่งขึ้น เคยตั้งคำถามกับตัวเองบ้างหรือไม่ว่า **อะไรเป็นสิ่งที่ควรรู้และจำเป็นจะต้องรู้?** ในฐานะที่เราเกิดมาและมีชีวิตอยู่จนบัดนี้

เป็นความจริงหรือไม่ที่คนส่วนใหญ่สนใจใคร่รู้แต่ในเรื่องที่ **ไกลตัว** หรือถ้าดีขึ้นมาอีกนิดหนึ่งก็ยังคงสนใจกันแต่เพียงเรื่อง **ใกล้ตัว** หลายคนกำลังตั้งอยู่ในความประมาท จึงพากันมองข้ามสิ่งสำคัญที่สุด ที่จำเป็นต้องเรียนรู้ ซึ่งซ่อนอยู่ใน **ตัว** ของเราเอง และแน่นอน เราต้องเผชิญหน้ากับมันอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้เลย

เรื่องของ **ความเกิด ความแก่ชรา ความเจ็บไข้และความตาย** ทั้งหมดนี้ไม่มีใครสนใจ จึงไม่ได้มีการศึกษาเรียนรู้เพื่อเตรียมตัวเตรียมใจกันไว้ก่อนเป็นการล่วงหน้า ก่อนแต่สิ่งเหล่านี้จะมาถึงตัว

สักวันหนึ่ง ไม่ช้าก็เร็ว **เรื่องนี้**จึงกลายเป็นปัญหา เป็นความทุกข์ที่ยิ่งใหญ่และน่าหวาดกลัวของคนทั้งโลก การช่วยกันรวบรวมจัดพิมพ์หนังสือเพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับ**เรื่องนี้** จึงเป็นประโยชน์ เป็นการกุศลที่แท้จริงและสูงสุด.

โลกจะสงบเย็น มีสันติภาพได้ เมื่อทุกคนมีความรู้สึกในใจอยู่เสมอตลอดเวลาว่า “คนทุกคนในโลก คือคน ๆ เดียวกัน” ต่างก็เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น...

คณะธรรมทาน

พฤษภาคม ๒๕๕๑

ที่ ๓/๒๕๕๑

ที่สำนักงานกรรมการการเลือกตั้ง

อาคารคณะรัฐมนตรี ส่วนโถงกลาง

๒๔/๑ หมู่ ๖ ต.เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

๕๕๕๐

๕ มีนาคม ๒๕๕๑

เรื่อง ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือ

เรียน บรรณาธิการ สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง

กรรมการการเลือกตั้ง มีความประสงค์จะจัดพิมพ์หนังสือขึ้น เพื่อเผยแพร่เป็นธรรมทาน เนื่องในโอกาสวันพุทธทาส ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๑ ที่จะมาถึงนี้ ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ มีผู้มีจิตศรัทธาหลายท่าน ร่วมสมทบด้วย โดยจะจัดพิมพ์จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม.

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ ประกอบด้วยคำสอนของท่านพุทธทาส ที่เห็นว่าจำเป็นสำหรับทุกคน และยังมีข้อเขียนจากหนังสือบางเรื่องที่เกี่ยวข้อง โดย สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง ตามรายละเอียดดังนี้.

- บันทึกช่วงสุดท้ายแห่งชีวิตของพุทธทาสภิกขุ ดร.อรศรี งามวิทยาพงศ์ (บางตอน)
- ธัมมานุสติ จากเจตนารมย์ยามอาพาธของท่านพุทธทาสภิกขุ (บางตอน)
- ท่านอาจารย์พุทธทาส คนใช้ที่ผมรู้จัก นพ.นิธิพัฒน์ เจียรกุล (ทั้งหมด)

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตจัดพิมพ์ ตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้น.

ขอแสดงความนับถือ

(นายเมตตา พานิช)

ประธานกรรมการการเลือกตั้ง

โทร. ๐-๒๒๑๓-๑๒๒๑-๒

โทรสาร. ๐-๒๒๑๓-๑๕๑๗

ที่สนท.๐๐๗ / ๒๕๕๑

วันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๕๑

เรื่อง อนุญาตจัดพิมพ์หนังสือ

เรียน คุณแมตตา ทานิช

สืบเนื่องจากที่ธรรมทานมูลนิธิมีจดหมายถึงสำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง เพื่อขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเพื่อเผยแพร่เป็นธรรมทาน ในโอกาสวันพุทธทาส ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๑ โดยหนังสือที่จะจัดพิมพ์ประกอบด้วยเนื้อหาจากหนังสือ

บันทึกช่วงสุดท้ายชีวิตของพุทธทาสภิกขุ ดร.อรศรี งามวิทยาพงศ์ (บางตอน)

ธัมมานุสติ จากเจตนาารมย์ยามอาหารของท่านพุทธทาสภิกขุ (บางตอน)

ท่านอาจารย์พุทธทาส คนใจที่คมรั้งจัก นพ.นิธิพัฒน์ เจียรกุล (ทั้งหมด)

สำหรับเผยแพร่ให้แก่ผู้สนใจ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม ทางสำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทองยินยอมอนุญาตให้ใช้นี้อาจจากหนังสือดังกล่าวข้างต้นเพื่อพิมพ์เผยแพร่ โดยขอให้คงเนื้อหาเดิมไว้ทุกประการ ขออนุญาตที่ได้ร่วมกันบำเพ็ญนี้จึงอำนวยผลเพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม

ขอแสดงความนับถือ

(นางสาวสุติมา คุณศิริานนท์)

บรรณาธิการสำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง

บันทึกช่วงสุดท้ายแห่งชีวิตของพุทธทาสภิกขุ

อรรถี งามวิทยาพงศ์ -บรรณาธิการ

จากหนังสือ สมุดภาพ ช่วงสุดท้ายแห่งชีวิตของพุทธทาสภิกขุ, อรรถี งามวิทยาพงศ์
บรรณาธิการ, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, กรกฎาคม ๒๕๓๗, หน้า ๒ - ๑๕.

“การตาย” เป็นหน้าที่ของสังขาร
อย่างไม่มีทางเปลี่ยนแปลงแก้ไข
นอกจากการต้อนรับกันให้ถูกวิธี

พุทธทาสเถลิงถวัลย

นับตั้งแต่การอาพาธหนักด้วยโรคภาวะเส้นเลือดสมองอุดตัน เมื่อปลายเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๓๕ แล้ว ผู้ใกล้ชิดท่านอาจารย์พุทธทาส ทั้งพระภิกษุและฆราวาส ต่างสังเกตได้ว่าท่านอาจารย์เริ่มปรารถนาเกี่ยวกับสังขารของท่านบ่อยครั้ง ในทำนองว่าสภาพร่างกายของท่าน คงไม่อาจจะดำรงอยู่ต่อไปได้อีกนานนัก และมักพูดอยู่บ่อย ๆ อีกด้วยว่า องค์ท่านจะอาพาธด้วยโรคภาวะเส้นเลือดในสมองอีกครั้ง สาเหตุสำคัญที่ทำให้ท่านอาจารย์รู้สึกเช่นนั้น คือสภาพร่างกายที่อ่อนแรงลงมาก ท่านหมดแรงง่าย เหนื่อยเร็ว คิดและเขียนอะไรไม่ได้นานนัก อันเป็นสภาพทั่วไปของผู้สูงอายุในวัย ๘๖-๘๗ ปี โดยเฉพาะท่านอาจารย์ ซึ่งใช้ร่างกายและความคิดทำงานอย่างหนักมาตลอดเวลากว่า ๖๐ ปี

ดังนั้น ถึงแม้ว่าจะมีแพทย์บางท่านกราบเรียนว่า สุขภาพโดยรวมของท่านอาจารย์ยังอยู่ในเกณฑ์ใช้ได้ และน่าจะมียุขยืนยาวไปได้ถึงหรือมากกว่า ๕๐ ปี แต่ดูว่าท่านอาจารย์จะประเมินองค์ท่านได้ดีกว่าใครทั้งหมด ดังนั้นผู้ใกล้ชิดจึงได้เริ่มเห็นการเปลี่ยนแปลงในกิจวัตรประจำวันหลายอย่างของท่าน รวมทั้งการเตรียมการในเรื่องต่าง ๆ อีกหลายเรื่อง ที่แสดงว่าท่านอาจารย์พุทธทาส กำลังเตรียมต้อนรับกับความตายให้ถูกวิธี เหมือนกับธรรมชาติที่ท่านแสดงไว้ เป็นการ “เตรียมตัวตายอย่างมีสติ” ของพุทธบริษัท ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานในธรรม อย่างปราศจากความหวาดเกรง หวั่นไหวใด ๆ กับ “ความตาย” หากยังพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับความตายนั้น ด้วยความสงบ และเยือกเย็น ดังที่ท่านอาจารย์ได้แสดงให้เห็นอยู่เป็นประจำทุกวันคร่าว ในยามที่เผชิญหน้ากับความตายในขณะอาพาธหนักทุกครั้ง

การเตรียมตัวดังกล่าวนั้น พระพรเทพ วิฑฐปัญญา พระเลขานุการส่วนตัวพระอุปัฏฐาก และพระสิงห์ทอง เขมियो พระอุปัฏฐากผู้รับใช้ใกล้ชิดท่านอาจารย์มากที่สุดเล่าว่า กิจวัตรประจำวันของท่านเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัดเจน คือนับแต่ปลาย ๆ ปี ๒๕๓๕ หรือต้นปี ๒๕๓๖ เป็นต้นมา ท่านอาจารย์ได้เปลี่ยนแปลงกิจวัตรไปหลายอย่าง ทุกอย่างเพื่อให้องค์ท่านได้อยู่ใกล้ชิดกับพระธรรมอย่างตลอดเวลามากยิ่งขึ้น เช่นแต่เดิมนั้นท่านอาจารย์จะต้องอ่านหนังสือพิมพ์ หรือให้พระอุปัฏฐากอ่านให้ฟัง รวมทั้งเปิดวิทยุฟังข่าวสารบ้านเมืองด้วยความสนใจอยู่เป็นประจำทุกวันมิได้ขาด ต่อเนื่องกันเช่นนี้มานานหลายสิบปี เพื่อเก็บข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการเทศน์ แต่ในช่วงเวลาดังกล่าว ท่านเริ่มฟังข่าววิทยุน้อยลงมาก และในช่วงท้าย ๆ ก่อนปัจฉิมอาพาธ ท่าน

อาจารย์จะฟังแต่เฉพาะรายการธรรมะเท่านั้น ไม่ฟังข่าววิทยุใด ๆ
อีกเลย สำหรับหนังสือพิมพ์นั้น ท่านเลิกติดตามมาตั้งแต่ต้นปี
๒๕๓๖ เลย แล้วให้พระอุปัฏฐากอ่านหนังสือธรรมะให้ฟังแทน
อาทิ อ่านหนังสือชุดธรรมโฆษณ์ เช่น ไกวัลยธรรม สัจจกถา ฯลฯ
และหนังสือธรรมะขนาดพ็อคเก็ตบุคอีกจำนวนมาก บางเล่มท่าน
อาจารย์จะชื่นชอบเป็นพิเศษ มักให้พระสิงห์ทองอ่านให้ฟังซ้ำอยู่
หลายเที่ยว ส่วนใหญ่จะเป็นหนังสือที่เกี่ยวกับเรื่องนิพพาน พระ
สิงห์ทองเล่าให้ฟังว่า ช่วงเวลาดังกล่าว ท่านอาจารย์จะฝึกพระ
อุปัฏฐากไปด้วย พร้อม ๆ กับการเตรียมพร้อมทบทวนข้อธรรม
ต่าง ๆ ขององค์ท่านเอง

“ท่านอาจารย์จะถามว่า ‘ทอง เธอท่องสัมมัตตะ ๑๐ ได้ไหม
เรายังท่องได้เลย’ หรือบางที่ท่านก็ถามหัวข้อธรรมอื่น ๆ ซึ่งบางที่
ตัวเราเองก็ลืม ก็ต้องขอท่านกลับไปศึกษา แล้วกลับมาท่องให้ท่าน
อาจารย์ฟัง ท่านบอกเสมอว่า เวลาที่ได้ฟังหรือได้อ่านธรรมะ จะ
รู้สึกเหมือนได้กินยาหรือไอศถอย่างดีเสมอ ช่วงนั้นเป็นช่วงที่ท่านอยู่
กับธรรมะล้วน ๆ จริง ๆ จนกระทั่งปัจฉิมอาพาธ”

ผู้ที่มากราบนมัสการเยี่ยมเยียนท่านอาจารย์พุทธทาสในช่วง
ก่อนปัจฉิมอาพาธ จึงพบว่า ท่านจะไม่พูดเรื่องอื่นใดเลย นอก
จากเรื่องธรรมะเพียงอย่างเดียว แตกต่างจากเดิมที่ท่านจะสนใจ
ติดตามปัญหาบ้านเมืองอย่างใกล้ชิด ขนาดเปิดวิทยุฟังการถ่ายทอด
การประชุมสภาตลอดทั้งวัน และอ่านนิตยสารข่าวเป็นจำนวนมาก
อยู่เสมอ หัวข้อธรรมที่ท่านพูดถึงอยู่ตลอดเวลาในช่วงตอนปลาย
แห่งชีวิต คือเรื่อง “นิพพาน” เรื่องจิตที่ไม่มีอารมณ์ (อนารัมม-
ณังจิตตั้ง) และพูดเรื่องพรหมจรรย์ ๑๐ ข้อ ซึ่งมีนิพพานเป็นที่สุด

ไม่ว่าใครจะชวนท่านอาจารย์สนทนาเรื่องอะไร ท่านก็จะพูดถึง แต่เรื่องของนิพพานหรือเรื่องของธรรมะล้วน ๆ เท่านั้น

“แต่ก่อนเวลาที่เดินตามท่านอาจารย์เดินออกกำลังกายตอนเช้า ๆ ถ้าคุยหรือกราบเรียนถามท่านเรื่องการเมือง ท่านก็จะแสดงทัศนะบ้าง หรือบางทีก็คุยเรื่องต้นไม้และสมุนไพรบ้าง แต่มาช่วง

หลัง ก่อนปัจฉิมอาพาธ ท่านไม่พูดถึงเรื่องดังกล่าวเลย พูดเฉพาะเรื่องนิพพานเท่านั้น ตื่นนอนท่านก็จะพูดและสอนให้เราปฏิบัติเรื่องนี้ หนังสือเล่มไหนมีเรื่องนิพพาน ท่านอาจารย์จะให้หามาอ่านให้ท่านฟังหมด และกำชับเสมอว่า อ่านแล้วให้หม่อมใจปฏิบัติด้วย ในช่วงหลังเวลาเดินติดตามท่านออกกำลังกาย หากไม่พูดเรื่องนิพพาน ท่านก็จะไม่พูดอะไรเลย แต่ก็จะเตือนเรามากขึ้นว่า ให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า อยู่เสมอ ๆ” พระพรเทพเล่าให้ฟัง พร้อมกับอธิบายว่า ความไม่สนใจติดตามข่าวการเมืองนั้น น่าจะเป็นเพราะท่านอาจารย์คิดว่า คงจะไม่ได้ใช้ข้อมูลดังกล่าวอีกแล้ว ในช่วงเวลาที่มิได้อยู่บ่อยนั้น ท่านจึงสนใจแต่เฉพาะการคิดค้นเรื่องหลักธรรมล้วน ๆ เท่านั้น

บุคคลผู้ใกล้ชิดท่านอื่น ๆ ก็สังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงประการนี้ของท่านอาจารย์เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นพระครูปลัดศีลวัณณ์ (โพธิ์ จันทสโร เจ้าอาวาสสวนโมกขพลาราม วัดธารน้ำไหล) หรืออุบาสิกาอาจารย์

รัญจวน อินทรกำแหง รวมทั้งแพทย์ผู้ถวายการรักษา อาทิ นายแพทย์ประยูร คงวิเชียรวัฒน์ แพทย์หญิงเสริมทรัพย์ ดำรงรัตน์ นายแพทย์ทรงศักดิ์ เสรีโรตม หรือแม้แต่ นายแพทย์นิธิพัฒน์ เจียรกุล จากโรงพยาบาลศิริราช

นอกเหนือจากการต้อนรับความตายด้วยธรรมะแล้ว ท่านอาจารย์ยังเตรียมพร้อมในเรื่องอื่น ๆ อันเกี่ยวข้องกับภพภูมิของ ท่านด้วย ได้แก่การทำพินัยกรรมและดำเนินการสร้างสถานที่เก็บศพของท่านอาจารย์

พินัยกรรมได้ทำขึ้นในเช้าวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๓๖ ในระหว่างที่ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์ องคมนตรี ซึ่งเป็นนักกฎหมายระดับอาวุโสท่านหนึ่งของประเทศ และเป็นลูกศิษย์ที่คุ้นเคยกับท่านอาจารย์พุทธทาสมานาน มาพักอยู่ที่สวนโมกข์ ศาสตราจารย์จิตติได้ให้คำปรึกษาบางประการเกี่ยวกับข้อความในพินัยกรรม แต่เนื้อหาในพินัยกรรมทั้งหมด เป็นการริเริ่มและความประสงค์ของท่านอาจารย์ทั้งสิ้น ในระหว่างการร่างนั้น ได้มีการกราบเรียนถามข้อสงสัยต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในภายหลัง จนกระทั่งคำสั่งแต่ละข้อในพินัยกรรมมีความชัดเจนแก่การปฏิบัติตาม เมื่อร่างเสร็จและท่านอาจารย์ได้ตรวจแก้ไขแล้ว พระพรเทพ พระเลขาณุการส่วนตัวได้จัดพิมพ์ แล้วถวายให้ท่านอาจารย์ลงนามหลังเวลาเพลในวันเดียวกันนั้น โดยมีศาสตราจารย์จิตติ, พันตำรวจเอกเสริมพัฒนกำจร ศิษย์ใกล้ชิดอีกท่านหนึ่ง และศาสตราจารย์นายแพทย์วิจารณ์ พานิช หลานชายของท่านอาจารย์เป็นตัวแทนฝ่ายญาติ ร่วมลงนามเป็นพยานในพินัยกรรม พินัยกรรมฉบับจริงเก็บรักษาไว้ที่วัดโดยมีพระพรเทพเป็นผู้ดูแล มีการจัดทำสำเนาให้พยาน

วันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2536

พระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ อินทปญฺโญ หาคณิษกรรมฉบับนี้ เพื่อให้
เป็นไปตามพระอริยวินัย ในเรื่องการจัดการศพให้เป็นไปตามธรรมค้ำที่สุด ดังต่อไปนี้

1. ให้พระครูปลัดศีลวัฒน์ (โทธิ์ จันทสโร) เป็นผู้จัดการศพของข้าพเจ้า หาก
พระครูปลัดศีลวัฒน์ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่นี้ได้ ไม่ว่าด้วยเหตุอันใด ให้พระครูปลัดศีลวัฒน์
ตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน.
2. ให้ละเว้นการขอพระราชทานโกศ และหาคิธอย่างอื่นนอกจากที่กำหนดไว้ใน
คณิษกรรมนี้
3. ให้เก็บศพในโลง ปิดมิดชิด และละเว้นการเปิดศู ละเว้นพิธีรดน้ำศพ
ละเว้นการฉีกยาศศพ ละเว้นพิธีสวดศพ
4. ให้เผาศพในสามเดือน หรือถ้าจำเป็นก็ไม่เกินหนึ่งปี โดยจัดการอย่างง่าย
ที่สุด ไม่จัดงานพิธี ให้เผาศพในบริเวณเขาพุทธทอง โดยปักเสาเข็มและคาน้ำชาวนาเป็น
เตาเผาเท่านั้น มิให้สร้างเป็นลักษณะอื่นยิ่งไปกว่านี้ กระตักทั้งหมดให้นำไปเก็บไว้ในที่ที่
หาไว้ในศาลารวมโชนต์แห่งเดียว และเทซิเมนต์ทับ สำหรับถ้ำนั้น หินแบ่งเป็นสามส่วน
นำไปไปวางที่ช่องอ่างทอง อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนหนึ่ง ที่ดินแม่ไม้คาปิ
เขาสก อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนหนึ่ง และนำไปเก็บไว้บนเขาประสงค์
อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี อีกส่วนหนึ่ง
5. ให้จัดการศพของข้าพเจ้าตามที่ได้สั่งไว้ในคณิษกรรมนี้ มิให้จัดการอย่างอื่น
นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วนี้

ข้าพเจ้าได้ลงชื่อในคณิษกรรมต่อหน้าพยานข้างล่างนี้

ลงชื่อ..... ผู้หาคณิษกรรม
(พระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ อินทปญฺโญ)

ลงชื่อ..... พยาน
(นายจិតติ ดิงคหัตถ์)

ลงชื่อ..... พยาน
(พ.ศ.อ. เสริม พันทกำจว)

ลงชื่อ..... พยาน
(นายแพทย์วีจาวณ์ หานิช)

ลงชื่อ..... ผู้เขียนหรือผู้พิมพ์
(พระพรเทพ ฐิตปญฺโญ)

เก็บรักษาไว้คนละฉบับ รวมทั้งมอบสำเนาอีกฉบับหนึ่งให้กับ ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ด้วย

นอกจากการจัดทำพินัยกรรมแล้ว ท่านอาจารย์พุทธทาส ยังมอบหมายให้พระครูปลัดศิลาวัฒน์จัดเตรียมที่เก็บศพของท่าน มาตั้งแต่ต้นปี ๒๕๓๖ แล้ว โดยท่านอาจารย์เป็นผู้เลือกสถานที่ สร้าง ให้อยู่บริเวณด้านหลังศาลาธรรมโฆษณ์ ซึ่งเป็นที่เก็บรวบรวมผลงานธรรมะตลอดชีวิตของท่าน รูปแบบของสถานที่เก็บศพนั้นสร้างขึ้นตามที่ท่านอาจารย์ระบุ คือสร้างเป็นบ่อสูง ภายในมีบ่อซีเมนต์สำหรับเก็บโลงศพ มีฝาปิด ท่านสั่งว่าเมื่อนำโลงศพ ใส่ในบ่อซีเมนต์เล็กแล้วให้ปิดฝา กลบด้วยทรายจนเต็มบ่อใหญ่ รอนจนกว่าจะถึงวันเผา

ในส่วนของหนังสือเผยแพร่ในงานศพของท่านนั้น นายเมตตา พานิช หลานชายของท่าน (บุตรชายนายธรรมทาส) ผู้ทำงานรับใช้ใกล้ชิดของท่านอาจารย์เล่าว่า ท่านได้บารวเกี่ยวกับหนังสือที่จะแจกในงานศพของท่านว่า ในส่วนที่เป็นของสวนโมกข์หรือธรรมทานมูลนิธินั้น ให้เผยแพร่แต่หนังสือธรรมะล้วน ๆ และหนังสือธรรมะที่ท่านอยากให้เผยแพร่เมื่อเวลาดังกล่าวมาถึงก็คือ ไก่วัยธรรม อันเป็นหนังสือธรรมโฆษณ์ที่ท่านอาจารย์พอใจมากที่สุดเล่มหนึ่ง

ถึงแม้ท่านอาจารย์จะยุติเรื่องราวทางโลก มุ่งสู่เรื่องธรรมะอย่างเข้มข้นเฉพาะองค์ แต่การทำงานในด้านเผยแพร่ธรรมนั้น ท่านอาจารย์ยังทำอย่างต่อเนื่องเช่นเดิม มีการสนทนาธรรมกับผู้สนใจอยู่เนือง ๆ และที่ไม่เคยขาดเลย คือการขบคิดหาวิธีการสอนธรรมะ และหัวข้อธรรมะที่ควรนำมาสอนแก่พุทธบริษัท

ท่านอาจารย์ยังคงมีปากกาและกระดาษโน้ตในกระเป๋าอังสะพร้อมที่จะจดบันทึกหัวข้อธรรมที่แวบขึ้นมาในสมอง เช่นเดียวกับที่ข้างเตียงของท่าน จะมีเศษกระดาษบันทึกธรรม ที่รวมไว้ด้วยที่หนีบกระดาษจำนวนมาก เมื่อตื่นนอนตอนเช้าในเวลา ๐๔.๐๐ น. ท่านมักนั่งจดบันทึกความคิดต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ กล่าวได้ว่าในช่วงสุดท้ายของชีวิตนั้น ท่านอาจารย์ก็ยังคงมีดำริเกี่ยวกับงานเผยแผ่ธรรมะอยู่ตลอดเวลาเช่นเดิม (แม้ในเช้าของวันที่เริ่มปัจฉิมอาพาธ) และยังมีแผนการที่จะจัดทำหนังสือเล่มหนึ่ง เป็นพินัยกรรมธรรมะแก่พุทธศาสนิกชนด้วย โดยวางเค้าโครงเนื้อหาและรูปแบบไว้แล้ว พระพรเทพเล่าว่า ท่านอาจารย์ตั้งใจจะทำเองแบบเดียวกับ “อสีติสังวัจนวาทกรรมานุสรณ์ จากพุทธศาสนิกชน” คือมีข้อธรรมประกอบรูป หากแต่รูปสำหรับหนังสือเล่มใหม่นี้ ท่านจะเน้นรูปที่ไม่มีคน ให้เป็นรูปทิวทัศน์ตามธรรมชาติของสวนโมกข์ เพื่อเน้นให้เห็น “ความว่าง” รูปภาพนั้นท่านทยอยเก็บสะสมมาหลายปีแล้ว และได้คัดเลือกที่ต้องการไว้เรียบร้อยแล้วบางส่วน บางรูปท่านจะกำกับช่างภาพให้ถ่ายภาพตามแนวที่ท่านอาจารย์ต้องการ การเตรียมงานชิ้นนี้เป็นเครื่องแสดงโดยชัดแจ้งว่า ท่านอาจารย์นั้นแม้ในระหว่างการเตรียมตัวตายอย่างมีสติ ท่านก็ยังคงทำงานเผยแผ่ธรรมะอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ เพราะการทำงานคือการปฏิบัติธรรม ตามที่ท่านสอนนั่นเอง

ท่านอาจารย์เคยกล่าวไว้กับผู้ใกล้ชิดว่า แม้แต่พระพุทธรูปเจ้ายังทำงานจนถึงวาระสุดท้าย ท่านอาจารย์ซึ่งเป็นทาสของพระพุทธรูปเจ้า ก็มีหน้าที่ที่จะต้องทำงานจนถึงวาระสุดท้ายเช่นกัน และ

ท่านก็ได้ทำงานรับใช้พระบรมศาสดาตามปณิธานดั่งกล่าวของท่าน
จนถึงเช้าวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๖ ก่อนที่จะปัจฉิมอาพาธ
และมรณภาพในที่สุด

“การเรียนรู้ชีวิตใกล้ตาย ทำให้มีปัญญา
ที่สมบูรณ์ขึ้น เราจะศึกษาความเจ็บ
ความตาย ความทุกข์ ให้มันชัดเจน
ไม่สบายทุกที ก็ฉลาดขึ้นทุกทีเหมือนกัน”

พุทธทาสโอฬาร

ภาค ๒ ปัจฉิมอาพาธและมรณภาพ

ปัจฉิมอาพาธของท่านอาจารย์พุทธทาส เริ่มขึ้นเมื่อเช้ามีดของวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๖ และสิ้นสุดลงด้วยการมรณภาพเมื่อ ตอนสายของวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๖ รวม เวลาอาพาธทั้งสิ้นประมาณ ๔๕ วัน รายงาน เกี่ยวกับอาการอาพาธต่อไปนี้ นำมาจากบันทึก ของคณะศิษยานุศิษย์ ผู้รับมอบหมายให้ บันทึกและรายงานต่อพระครูปลัดศิลาวัฒน์ โดยนำมาเฉพาะบางส่วนในช่วงที่มีความสำคัญ เท่านั้น

เวลา ๑๔.๐๐ น. ของวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๖ มีการนำท่านอาจารย์ซึ่งไม่รู้สีกตัวแล้ว เดินทางไปโรงพยาบาล จ. สุราษฎร์ธานี เพื่อตรวจส่องด้วยคอมพิวเตอร์

พระอุปัชฌาย์ได้
ติดตามไปด้วยใน
รถพยาบาล

สรุปเล่าเกี่ยวกับอาการของ ท่านเจ้าคุณอาจารย์พุทธทาส (ฉบับที่ ๑)

๒๕-๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๖

ท่านสิงห์ทองได้เล่าให้ฟังว่าประมาณตีสี่ ท่านเจ้าคุณอาจารย์ได้ลุกขึ้นนั่งเขียนหนังสือตามที่ท่านเคยปฏิบัติอยู่เสมอ ท่านนั่งเขียนอยู่ประมาณ ๑๐ นาที ท่านค่อย ๆ ลงนอนและพูดว่า “สิงห์ทองวันนี้เราไม่สบาย”

แล้วท่านก็ปิดไฟนอน แต่มิได้หลับ ประมาณตี ๕ ท่านเจ้าคุณอาจารย์เรียกขอยาหอม เมื่อท่านฉันยาหอมแล้ว ท่านนอนต่อไป (ขณะที่ฉันยานั้น ท่านมิได้ลุกขึ้น)

จากนั้นท่านสิงห์ทองได้ออกมาข้างนอก และจัดเตรียมต้มน้ำร้อนเพื่อเตรียมไว้ถวายท่านอาจารย์

ประมาณเวลา ๐๖.๐๐ น. ท่านเจ้าคุณอาจารย์ได้กดออดเรียก ท่านสิงห์ทองจึงได้เข้าไปในห้อง ท่านเจ้าคุณอาจารย์ได้บอกให้ท่านสิงห์ทองตามท่านอาจารย์โพธิ์มาพบ ท่านสิงห์ทองกราบเรียนท่านเจ้าคุณอาจารย์ว่า ท่านจะไปตามเอง ท่านเจ้าคุณอาจารย์บอกว่า “เธอไม่ต้องไปให้คนอื่นไปตาม เพราะเราไม่สบาย”

พอดีท่านอาจารย์โพธิ์เดินมาที่ศาลาธรรมโมฆะณี ท่านสิงห์ทองจึงเรียนให้ทราบ เมื่อท่านอาจารย์โพธิ์ได้เข้าไปพบ ท่านเจ้าคุณอาจารย์ได้เล่าเรื่องที่ท่านรู้สึกไม่สบายให้ฟัง และบอกอีกด้วยว่าโรคเดิมของท่านกำลังจะกลับมาอีก และท่านเจ้าคุณอาจารย์สั่งให้โทรศัพท์ตามนายแพทย์ประยูร คงวิเชียรวัฒน์

ระหว่างที่คอยนายแพทย์ประยูร ท่านเจ้าคุณอาจารย์ได้พูดกับท่านอาจารย์โพธิ์และท่านพรเทพเกี่ยวกับอาการของท่าน

เมื่อนายแพทย์ประยูรมาถึงเป็นเวลาประมาณ ๐๗.๐๐ น. นายแพทย์ประยูรได้วัดความดัน ปรากฏว่าวัดได้ ๑๗๐/๑๐๐ ซึ่ง เป็นความดันปกติของท่านเจ้าคุณอาจารย์

นายแพทย์ประยูรได้นิมนต์ท่านเจ้าคุณอาจารย์ให้ฉันอาหารเช้า มีซूपและรังนก ซึ่งท่านอาจารย์ก็ฉันได้หมด แล้วท่านเอนตัวลงนอนตามเดิม และคงคุยสนทนากับนายแพทย์ประยูรไปเรื่อย ๆ

เมื่อนายแพทย์ประยูรได้ออกจากห้องท่านอาจารย์แล้ว คงมีท่านสิงห์ทองอยู่เฝ้าท่านเจ้าคุณอาจารย์อยู่ในห้อง ประมาณ

๐๘.๐๐ น. ท่านเจ้าคุณอาจารย์ได้พูดว่า “ทอง ลี้นเราจะแข็งแล้ว
ไม่รู้เป็นอะไร” ต่อจากนั้นท่านเจ้าคุณอาจารย์ก็พูดไม่ชัด ไม่อาจ
ฟังรู้เรื่อง

ท่านสิงห์ทองจึงได้นิมนต์ท่านอาจารย์โพธิ์เข้าไปดู เห็น
ท่านเจ้าคุณอาจารย์มีอาการเกร็ง ขณะนั้นเป็นเวลาอยู่ในระหว่าง
๐๘.๐๐-๐๙.๐๐ น. จึงได้ช่วยกันนวดท่านเจ้าคุณอาจารย์ ท่าน
อาจารย์โพธิ์ได้พูดว่า “ท่านอาจารย์มีเวทหนักแล้ว”

ประมาณเวลา ๑๐.๐๐ น. นายแพทย์ทรงศักดิ์ เสรีโรดม
ได้มาถึงและตรวจชีพจรท่านเจ้าคุณอาจารย์ ท่านสิงห์ทองได้ถาม
นายแพทย์ทรงศักดิ์ บอกว่า ให้รอนายแพทย์นิพนธ์ พวงวรินทร์
ก่อน

นายแพทย์นิพนธ์มาถึงประมาณเวลา ๑๒.๐๐ น. เมื่อ
นายแพทย์นิพนธ์ตรวจอาการท่านเจ้าคุณอาจารย์แล้วมีความเห็นว่า
ท่านเจ้าคุณอาจารย์มีอาการเลือดออกในสมอง นายแพทย์นิพนธ์
จึงเห็นควรให้นำท่านเจ้าคุณอาจารย์ไปโรงพยาบาล เพื่อตรวจสมอง
ด้วยระบบคอมพิวเตอร์ เพื่อสนับสนุนการวินิจฉัยว่ามีเลือดในสมอง
จริงตามที่ได้วินิจฉัยไว้หรือไม่ จึงได้นำท่านเจ้าคุณอาจารย์ไป
โรงพยาบาลประมาณเวลาบ่ายสองโมง

เมื่อถึงโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี คณะแพทย์ได้นำท่าน
อาจารย์ไปตรวจสมองด้วยระบบคอมพิวเตอร์ทันที ผลการตรวจ
ปรากฏว่า มีเลือดออกในสมองของท่านเจ้าคุณอาจารย์จริง ๆ
ปริมาณเลือดที่ออกมีขนาดปานกลาง จากนั้นแพทย์ได้นำท่าน
อาจารย์เข้าไปพักในห้องพิเศษไอซียูและให้น้ำเกลือ แล้วคอย

ตรวจความดันโลหิตเป็นระยะ ๆ ปรากฏว่าอาการทั่วไปของท่าน
เจ้าคุณอาจารย์มีแนวโน้มว่าดีขึ้น และท่านเจ้าคุณอาจารย์คงมี
อาการทรงอยู่เช่นนั้นตลอดคืนวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๖

๒๖ พฤษภาคม ๒๕๓๖

คณะแพทย์มีความหวังว่า ท่านเจ้าคุณอาจารย์จะมีอาการ
ดีขึ้น ถ้าได้พักอยู่ที่โรงพยาบาลต่อไปอีกสัก ๓ วัน หรือ ๗ วัน
โดยรอให้เลือดที่ค้างอยู่นั้นได้ดูดซึมไปตามธรรมชาติ แต่ในวันนี้
ท่านอาจารย์เริ่มมีเสมหะในหลอดลมเป็นระยะ ๆ ก่อนที่นายแพทย์
นิพนธ์จะเดินทางกลับได้ให้ความเห็นว่า หากไม่มีโรคแทรกซ้อน
เช่น ปอดอักเสบ ปอดบวมแล้ว ท่านเจ้าคุณอาจารย์จะมีอาการดีขึ้น
ได้ภายใน ๗ วัน แต่อย่างไรเสีย ร่างกายด้านขวาของท่านเจ้าคุณ
อาจารย์จะอ่อนกำลังลง

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๖

ท่านเจ้าคุณอาจารย์เริ่มมีไข้และซึมลง หายใจหอบเร็ว มี
เสมหะมาก แพทย์วินิจฉัยว่ามีปอดอักเสบด้านซ้าย จึงให้ยาปฏิ-
ชีวนะเพื่อรักษาปอดอักเสบ ในขณะเดียวกัน คณะแพทย์ให้
ความเห็นว่าคุณครูนำท่านอาจารย์ไปตรวจสมองด้วยคอมพิวเตอร์
อีกครั้งหนึ่ง เพื่อดูการดำเนินของโรคเป็นไปในทางใด คือดีขึ้น
หรือทรุดลง แต่ผลที่สุดก็ไม่ได้ตรวจสมองครั้งที่สองตามที่ตั้งใจ
เพราะเมื่อมองดูสภาพทั่วไปในขณะนั้น คณะแพทย์เห็นว่า ท่าน

เจ้าคุณอาจารย์มีอาการไม่พร้อมที่จะรับการตรวจ ขณะนั้นเป็นเวลาใกล้ ๑๒.๐๐ น.

คณะแพทย์จึงได้ถวายนการรักษา ด้วยการพยายามประคับประคองอาการของท่านเจ้าคุณอาจารย์ไว้ อย่างน้อยก็ไม่ให้ทรุดลงกว่าเดิม ด้วยการให้เครื่องช่วยหายใจ

จากนั้นคณะศิษย์ ประกอบทั้งฝ่ายบรรพชิต ฝ่ายแพทย์ ฝ่ายญาติของท่านเจ้าคุณอาจารย์ และศิษย์ฆราวาส ประมาณ ๒๐ คน โดยมีท่านเจ้าคุณพระเทพวิสุทธิเมธี (ท่านเจ้าคุณปัญญาฯ) เป็นองค์ประธาน ได้ประชุมปรึกษากันว่า สมควรจะนำท่านเจ้าคุณอาจารย์กลับสวนโมกข์ หรือจะคงถวายนการรักษาอยู่ที่โรงพยาบาล ในที่สุดที่ประชุมมีมติว่า เห็นสมควรนำท่านเจ้าคุณอาจารย์กลับไปปรับการรักษที่สวนโมกข์ ตามความประสงค์ของท่านเจ้าคุณอาจารย์ที่ได้สั่งแล้วสั่งอีกแก่ท่านพระครูปลัดศีลวิวัฒน์ (ท่านอาจารย์โพธิ์) เจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล และแก่ศิษย์ที่ใกล้ชิดว่า เมื่อท่านป่วยหนักและเมื่อท่านใกล้จะมรณภาพ ขอให้ท่านได้มรณภาพโดยอย่าให้มีเครื่องช่วยชีวิตใด ๆ ติดตัวท่าน ขอให้ท่านมรณภาพอย่างธรรมชาติ ตามรอยบาทของพระพุทธองค์ ที่ท่านเจ้าคุณอาจารย์ได้ปวารณาตัวแล้วว่าเป็น “พุทธทาส”

เพราะฉะนั้น คณะแพทย์และคณะศิษยานุศิษย์ จึงได้นำท่านเจ้าคุณอาจารย์เดินทางจากโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี เมื่อเวลาประมาณ ๑๖.๑๕ น. ในระหว่างการเดินทาง ท่านเจ้าคุณอาจารย์คงมีอาการสงบตามปกติ และมาถึงสวนโมกข์ประมาณเวลา ๑๗.๐๐ น. แล้วได้นำท่านเจ้าคุณอาจารย์เข้าพักในห้องส่วนตัวของท่าน

บันทึกความเห็นและมติของการประชุมเกี่ยวกับการอาพาธ ของพระเดชพระคุณพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

คณะศิษยานุศิษย์ ประกอบพระภิกษุ ญาติ และฆราวาส ผู้มีนามข้างท้าย และมีพระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญาหนันทภิกขุ) เป็นประธาน ได้ประชุมเกี่ยวกับการอาพาธของท่านอาจารย์ เมื่อเวลา ๑๓.๑๕ น. วันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ แล้ว มีความเห็นและมติดังต่อไปนี้

๑. คณะศิษยานุศิษย์เข้าใจ และขอบคุณในความปรารถนาดีของคณะแพทย์พยาบาลที่มีต่อท่านอาจารย์ ในการที่จะให้การรักษายาบาลที่ดีที่สุดในทางวิชาการ

๒. ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ ได้สั่งแก่ศิษยานุศิษย์ไว้ว่า เมื่อท่านป่วยหนักไม่ให้ใช้เทคโนโลยีที่จะช่วยชีวิตท่านไว้อย่างผิดธรรมชาติ ท่านอาจารย์เป็นผู้เคารพธรรมชาติยิ่งกว่าเทคโนโลยี และได้แสดงธรรมเทศนาสั่งสอนเรื่องนี้ไว้เป็นอันมาก ท่านต้องการปฏิบัติให้ตรงกับที่ท่านสอน

๓. ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ ได้สั่งแก่ศิษยานุศิษย์ โดยมีท่านพระครูปลัดศีลวิวัฒน์ (ท่านอาจารย์โพธิ์ จันทสโร) เป็นอาทิ ว่าเมื่อท่านจะมรณภาพ ขออย่าให้มีเครื่องช่วยชีวิตใด ๆ ติดตัวท่าน ขอให้ท่านมรณภาพอย่างธรรมชาติ ตามรอยบาทพระพุทธรองค์ ที่ท่านปวารณาตัวเป็นทาสของพระพุทธรองค์

๔. อาศัยเหตุข้างต้น คณะศิษยานุศิษย์มีมติ ขอนำท่านอาจารย์กลับไปยังสวนโมกขพลารามในวันนี้ เวลา ๑๖.๐๐ น. เพื่ออนุวัตรตามคำสั่งของท่านอาจารย์ และโดยที่วันนี้ เป็นวันคล้ายวันเกิดของท่านอาจารย์ มีพระภิกษุสงฆ์ ญาติโยมเป็นจำนวนมาก มาประชุมธรรมเป็นอาจารย์บูชากันอยู่เป็นจำนวนมากที่สวนโมกขพลาราม เป็นโอกาสที่จะได้เกิดธรรมสังเวช อันเป็นการบำเพ็ญประโยชน์อีกประการหนึ่งในกาละเช่นนี้

(ผู้ร่วมลงนามในบันทึกดังกล่าว คือ พระเทพวิสุทธิเมธี, พระครูปลัดศีลวิวัฒน์, พระพรเทพวิสุทธิปัญญา, พระสิงห์ทอง เขมโธ, นายเมตตา พานิช, นายโกวิท เหมะกุล(ฝ่ายญาติ), นายแพทย์ประยูร คงวิเชียรวัฒน์, อุบาสิกคุณวัณจวน อินทรกำแหง, ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี เป็นอาทิ)

อาการของท่านเจ้าคุณอาจารย์ในขณะนี้ ยังไม่แตกต่าง
จากอาการในขณะที่อยู่โรงพยาบาล

เวลา ๒๓.๓๐ น.

คณะศิษยานุศิษย์ได้เฝ้าดูแลอาการท่านเจ้าคุณอาจารย์ ใน
ระหว่างวันที่ ๒๕-๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๖ โดยได้รับอนุมัติจาก
ท่านพระครูปลัดศีลวัฒน์ (ท่านอาจารย์โพธิ์) เจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล
สวนโมกขพลาราม

สรุปเล่าเกี่ยวกับอาการอาหารและการถวายการรักษา ท่านเจ้าคุณอาจารย์พุทธทาสภิกขุ (ฉบับที่๒)

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๖

ในช่วงเย็น หลังจากที่ได้อพยพท่านเจ้าคุณอาจารย์ฯ จาก
โรงพยาบาลสุราษฎร์ธานีกลับมาสวนโมกข์แล้ว นายแพทย์
นิธิพัฒน์ เจียรกุล แพทย์ประจำตัวซึ่งถวายการรักษาโรกระบบ
ทางเดินหายใจจากโรงพยาบาลศิริราช ได้เดินทางจากกรุงเทพฯ
มาถึงสวนโมกข์ และเข้าตรวจอาการของท่าน พบว่าการหายใจ
มีปัญหาเล็กน้อย ได้ถวายยาและเฝ้าดูอาการตลอดคืน อาการ
โดยทั่วไปคงที่

ตลอดคำของคืนวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเกิดของท่านเจ้าคุณอาจารย์ฯ ที่ลานหินโค้ง มีการสวดมนต์ทำวัตรเย็นกันตามปกติ และมีการนิมนต์พระและเชิญฆราวาสที่เป็นศิษย์สวณโมกษ์ขึ้นไปพูดถึงประสบการณ์ของตัวเองในหัวข้อว่า “ข้าพเจ้าได้อะไรจากสวณโมกษ์” โดยท่านศรีธวัชได้รับมอบหมายจากท่านอาจารย์โพธิ์ให้เป็นผู้ดำเนินรายการต่อเนื่องมาตั้งแต่ภาคเช้า จนถึงเวลาประมาณเที่ยงคืน ท่านอาจารย์โพธิ์ได้กล่าวปรารภกับญาติโยม ศิษยานุศิษย์ที่ยังคงชุมนุมกันอยู่ที่ลานหินโค้งเป็นจำนวนมาก ถึงเรื่องการอาพาธของท่านเจ้าคุณอาจารย์ฯ และได้ให้อุบาสิกาแพทย์หญิงเสริมทรัพย์ ดำรงรัตน์อ่าน **สรุปเล่าเกี่ยวกับอาการของท่านเจ้าคุณอาจารย์ฯ ในช่วงระหว่างวันที่ ๒๕-๒๗ พฤษภาคม** ให้ทุกคนได้ทราบทั่วกัน

ในเวลาเดียวกัน นายแพทย์นิธิพัฒน์ ก็ได้โทรศัพท์ติดต่อกับศาสตราจารย์นายแพทย์ประดิษฐ์ เจริญไทยทวี อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล และศาสตราจารย์นายแพทย์นิพนธ์ พวงวรินทร์ แพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางประสาทวิทยาประจำโรงพยาบาลศิริราช ซึ่งเป็นผู้ถวายการดูแลท่านเจ้าคุณอาจารย์ฯ ตั้งแต่ครั้งอาพาธด้วยสาเหตุหลอดโลหิตในสมองถูกอุดตัน เมื่อปลายเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๓๕ เพื่อรายงานให้ทราบเป็นระยะ ๆ

๒๘ พฤษภาคม ๒๕๓๖

นายแพทย์นิพนธ์เดินทางด่วนโดยเครื่องบินและมาถึงสวณโมกษ์ในตอนเช้าแล้วตรงเข้าตรวจอาการท่านเจ้าคุณอาจารย์ฯ

เวลา ๑๐.๐๐ น. ท่านอาจารย์โพธิ์ได้จัดให้ นายแพทย์นิพนธ์ นายแพทย์นิธิพัฒน์ และนายแพทย์ประยูร คงวิเชียรวัฒน์ แกลง ต่อผู้สื่อข่าวเป็นจำนวนมากที่มารอทำข่าวอยู่

เวลา ๑๓.๐๐ น. หลวงพ่อปัญญา ได้บินตัวนมาถึงสวนโมกข์เช่นกัน เนื่องจากมีผู้โทรศัพท์ไปบอกท่านว่า ท่านเจ้าคุณอาจารย์ฯ มรณภาพเสียแล้ว

ประมาณ ๑๔.๐๐ น. นายแพทย์นิพนธ์ได้ชี้แจงอาการอาหารของท่านเจ้าคุณอาจารย์ฯ แก่คณะสงฆ์อาวุโสและฆราวาส ประมาณ ๑๐ คน ที่หน้ากุฏิท่านเจ้าคุณอาจารย์ฯ แล้วหลังจากนั้น ท่านอาจารย์โพธิ์ได้เรียกประชุมพระภิกษุและฆราวาสอาวุโส รวมทั้งหมดประมาณ ๔๐ คน ที่ศาลาประทีปธรรม นายแพทย์นิพนธ์ชี้แจงให้ที่ประชุมฟังว่า จากผลการตรวจด้วยเอกซเรย์คอมพิวเตอร์ เลือดที่ออกในสมองของท่านเจ้าคุณอาจารย์ฯ อยู่ในสมองส่วนลึกและมีจำนวนไม่มาก บริเวณที่เลือดออกไม่ใช่ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสติปัญญาและการพูด และการที่มีอาการอัมพาตที่ซีกขวาของร่างกาย เกิดจากเลือดที่ออกมาไปกดสมองส่วนที่บังคับการเคลื่อนไหว เมื่อได้รับการรักษาแล้ว เลือดถูกดูดซึมไปแล้ว อาการอัมพาตจะดีขึ้น ท่านเจ้าคุณอาจารย์ฯ จะยังสามารถเทศน์ได้ สอนธรรมะได้ แต่ว่าอาจจะต้องนั่งรถเข็น ซึ่งอาการอัมพาตนี้ช่วยให้ดีขึ้นได้ โดยกายภาพบำบัด

นายแพทย์นิพนธ์ ได้ชี้ให้เห็นว่ามีทางเลือกอยู่ ๓ ทาง คือ

ทางเลือกที่ ๑ ถ้าให้ท่านเจ้าคุณอาจารย์ฯ อยู่ที่สวนโมกข์ต่อไป ก็มีโอกาที่จะติดเชื้ และท่ที่ใส่ช่วยหายใจนั้นจะใส่ไว้ได้ไม่เกิน ๒ สัปดาห์ก็จะต้องถอดออก การถอดนั้น ถ้าไม่ได้

ท่านอาจารย์โพธิ์ได้เรียก
ประชุมพระภิกษุ และ
ฆราวาสอาวุโส ที่ศาลา
ประเทืองธรรม

อยู่ในสถานที่ที่มีเครื่องมือตรวจวิเคราะห์เลือด อาจจะทำให้เกิดอันตรายจากการที่ร่างกายได้รับออกซิเจนไม่เพียงพอ โดยเฉพาะสมอง ซึ่งจะทำให้ท่านยังหายใจได้อยู่แต่ทำอะไรไม่ได้ จะได้แต่นอนไม่รู้สึกรู้สึกร่างกายที่ทุกคนกลัวกันอยู่

ทางเลือกที่ ๒ นำท่านกลับไปปรับการรักษาที่โรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี ซึ่งนายแพทย์นิพนธ์มีความเห็นว่า แม้เครื่องมือและยาที่ใช้รักษาจะมีพร้อมและเพียงพอ แต่ทางโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานีอาจจะขาดผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งอาจจะมีความจำเป็นที่จะต้องเข้ามาร่วมถวายเป็นการรักษาย่างใกล้ชิดตลอดเวลา

ทางเลือกที่ ๓ นำท่านไปรักษาที่โรงพยาบาลศิริราช ซึ่งมีคณะแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญทุกสาขา เพียบพร้อมด้วยอุปกรณ์การตรวจและรักษาทันสมัย ถ้าจะไปโรงพยาบาลศิริราช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้คณะแพทย์ผู้รักษาอำนวยความสะดวกให้ทุกอย่าง และยังทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าฯ ให้มีเครื่องบินเตรียมพร้อมที่จะมารับได้ตลอดเวลา และจะทรงรับไว้เป็นคนใช้ในพระบรมราชานุเคราะห์ด้วย

หลังจากนั้น ผู้ฟังได้มีการซักถามข้อข้องใจอีกหลาย ประเด็น เป็นต้นว่า การรักษานี้จะไม่ใช่วิธีการผ่าตัด เจาะสมอง เจาะ คอ ฯลฯ ซึ่งขัดกับปณิธานของท่านเจ้าคุณอาจารย์ฯ นายแพทย์ นิพนธ์ได้รับรองว่า การรักษาครั้งนี้ไม่จำเป็นต้องใช้วิธีผ่าตัด ใช้ การรักษาทางยาก็ได้ผล และหากท่านจะมรณภาพจะสามารถนำ กลับมาสวนโมกข์ได้ทันหรือไม่? ประเด็นนี้ นายแพทย์นิพนธ์ให้ คำรับรองอย่างแข็งขันว่าจะมีอาการที่แสดงให้รู้ล่วงหน้า ๘ ชั่วโมง มีเวลาพอที่จะนำกลับมาสวนโมกข์ตามปณิธานของท่านได้แน่นอน

เนื่องจากคำชี้แจงและคำรับรองอย่างแข็งขันของนายแพทย์ นิพนธ์เช่นนี้ ที่ประชุมจึงลงมติเป็นเอกฉันท์ ที่จะให้นำท่าน เจ้าคุณอาจารย์ฯ มารับการรักษาที่โรงพยาบาลศิริราชได้ จากนั้น ท่านอาจารย์โพธิ์ได้สั่งให้ท่านสิงห์ทอง ท่านพรเทพ ติดตามมาเป็น พระอุปัชฌาย์ และมอบหมายให้อุบาสิกา แพทย์หญิงเสริมทรัพย์ เป็นผู้ประสานงาน

เวลาประมาณ ๒๑.๓๐ น. คณะแพทย์ที่ถวายการรักษา และคณะผู้ติดตามที่ได้รับมอบหมาย ตลอดจนคณะแพทย์โรงพยาบาลสุราษฎร์ธานีที่ตามไปส่ง ได้นำท่านเจ้าคุณอาจารย์ฯ ออกเดินทางจากสวนโมกข์ถึงสนามบินสุราษฎร์ธานีเวลาประมาณ ๒๒.๐๐ น. ที่สนามบิน ศาสตราจารย์นายแพทย์ประดิษฐ์ เจริญไทยทวี และศาสตราจารย์นายแพทย์รุ่งธรรม ลัดพลี และ คณะแพทย์อีก ๗ คน พร้อมกับคณะเวชศาสตร์การบินของกอง-

ทำพลาอากาศจำนวนหนึ่งรอรับอยู่พร้อมกับเครื่องบินของกองทัพ
อากาศที่มารับตามพระราชกระแสรับสั่ง เพื่ออำนวยความสะดวก
และความปลอดภัยระหว่างการเดินทาง

เครื่องบินออกจากสนามบินสุราษฎร์ธานีเวลาประมาณ
๒๒.๓๐ น. ถึงสนามบินกองทัพอากาศกรุงเทพฯ เวลาประมาณ
๐๐.๐๕ น. มีขบวนรถพยาบาลรออยู่เพื่อนำส่งโรงพยาบาลศิริราช
ทันที ระหว่างการเดินทาง ท่านเจ้าคุณอาจารย์มีอาการคงที่
โดยตลอด ถึงโรงพยาบาลศิริราชเวลาประมาณ ๐๑.๐๕ น. ได้เข้า
รับการรักษาในห้องแยกของหอภิบาลการหายใจ (R.C.U.) ณ
ตึกอักษณาศึกษา ชั้น ๒ โดยมี พณฯ นายกรัฐมนตรี ชวน หลีกภัย
รองนายกฯ บัญญัติ บรรทัดฐาน เลขาฯ นายกฯ ดอกเตอร์ธวัช
วิชัยดิษฐ์ และรัฐมนตรีประจำสำนักนายกฯ ดอกเตอร์สาวิตรี
โพธิวิหค มารอรับอยู่ที่โรงพยาบาลล่วงหน้าก่อนแล้ว

บันทึกโดย พระพรเทพ วุฒิปัญญ
อุบาลิกาแพทย์หญิงเสริมทรัพย์ ดำรงรัตน์

คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล ได้ถวายเป็นการรักษาท่าน
อาจารย์อยู่เป็นเวลาทั้งสิ้นประมาณ ๔๐ วันเศษ ตั้งแต่วันที่ ๒๙
พฤษภาคม ๒๕๓๖ จนกระทั่งถึงเย็นวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๓๖
อาการอาพาธของท่านอาจารย์ได้เริ่มทรุดหนักลง ตามบันทึกของ
นายแพทย์นิธิพัฒน์ เจียรกุล หนึ่งในคณะแพทย์ผู้ถวายเป็นการรักษา
อย่างใกล้ชิด ดังต่อไปนี้

๗ กรกฎาคม ๒๕๓๖

๑๖.๐๐ น. เกิดการหายใจหอบมากขึ้นเป็นช่วง ๆ โดยไม่ทราบสาเหตุชัดเจน

๒๐.๐๐น. ตรวจพบว่าเลือดมีภาวะเป็นกรดมากขึ้นเร็ว ไม่สัมพันธ์กับภาวะไตวายที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ต่อมาความดันโลหิตเริ่มตกลงเรื่อย ๆ จากหลักฐานทั้งหมดชี้บ่งถึงการติดเชื้อในกระแสโลหิตขั้นรุนแรง ประกอบกับก่อนหน้านี้ ๓ วัน ผลการเพาะเชื้อในเลือด รายงานกลับมาว่ามีเชื้อขึ้น ๑ ใน ๓ ครั้ง โดยที่ยังไม่ทราบอวัยวะเริ่มต้นของการติดเชื้อที่แน่นอน ได้เริ่มให้การรักษาโดยให้สารน้ำทางหลอดเลือดเร็ว ๆ ร่วมกับการให้ต่างทางหลอดเลือด และให้ยาเพิ่มความดันขึ้นอีก อีกทั้งต้องให้ยาคลายกล้ามเนื้อ เพื่อควบคุมการหายใจทั้งหมดไปพร้อมกันด้วย

๘ กรกฎาคม ๒๕๓๖

๐๒.๓๐ น. ภาวะแทรกซ้อนที่เกิดขึ้นรุนแรงมาก และมีแนวโน้มที่จะควบคุมไม่ได้ คณะแพทย์จึงตัดสินใจที่จะนำท่านอาจารย์กลับสวนโมกข์ในตอนเช้า

๐๗.๑๕ น. หลังจากเตรียมการเคลื่อนย้ายพร้อมแล้ว จึงออกเดินทางจากศิริราช ถึงสนามบินกองทัพอากาศใน ๑ ชั่วโมงระหว่างที่อยู่ในรถพยาบาล ช่วยการหายใจของท่านอาจารย์โดยการบีบ ambu bag ให้ยาคลายกล้ามเนื้อและยาเพิ่มความดันผสมทางสารน้ำให้ทางเส้นเลือดดำ ท่านอาจารย์มีปัญหาชีพจรเบาลงชั่วคราว จึงต้องเพิ่มขนาดยาเพิ่มความดันสูงขึ้นอีก จึงกลับมาใกล้เคียงอย่างเดิมได้

ศ.นพ. นิพนธ์ พวงวรินทร์ ให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน หลังจากที่น่าท่านอาจารย์ เดินทางจากโรงพยาบาลศิริราช กลับถึงสวนโมกข์แล้วสักครู่

๐๘.๔๕ น. ขณะที่เริ่มเดินทางออกจากสนามบิน อาการของท่านอาจารย์ยังไม่มีเปลี่ยนแปลง ระหว่างที่อยู่ในเครื่องบินยังให้ยาต่าง ๆ ในขนาดเดิม แต่ใช้เครื่องช่วยหายใจสำหรับการขนส่งผู้ป่วย ชนิดเคลื่อนย้ายง่ายของโรงพยาบาลภูมิพล แทนการบีบ ambu bag ซึ่งจริงในช่วงนั้นแรงสม่ำเสมอดี ระบบไหลเวียนโลหิตไปยังเนื้อเยื่อส่วนปลายอยู่ในเกณฑ์เพียงพอ ปรับขนาดยาคลายกล้ามเนื้อเพื่อให้หายใจสงบและไม่มีการเคลื่อนไหวในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เหมือนกับการนอนหลับสนิท

๐๙.๕๕ น. เดินทางถึงสนามบินสุวรรณภูมิจานี้ ใช้เวลาในการเคลื่อนย้ายสู่รพพยาบาลประมาณ ๑๐ นาที แล้วเริ่มออกเดิน-

ท่านอาจารย์พุทธทาสถึงแก่กรรมภาพโดยสงบ เมื่อเวลา ๑๑.๒๐ น. ณ ภูมิประจําองค์
ในสวนโมกขพลาราม เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๖

ทาง ระหว่างเดินทาง ก่อนถึงสวนโมกข์เล็กน้อย ซีพจรเต้นเบา
ลง และปลายมือปลายเท้าเย็นลงด้วย ต้องเพิ่มขนาดยาทางหลอดเลือด
อุดตันสูงสุด ซีพจรจึงแรงขึ้นมามีเล็กน้อย

๑๐.๓๐ น. เมื่อถึงสวนโมกข์ ได้นำท่านอาจารย์เข้าสู่กุฏิ
ที่ใช้ในระหว่างอาพาธเดิม ยังคงให้ยาต่าง ๆ ทางหลอดเลือด
เช่นเดิม ร่วมกับใช้เครื่องช่วยหายใจที่โรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี
เตรียมไว้ ซีพจรและการไหลเวียนของโลหิตไปเนื้อเยื่อส่วนปลาย
ค่อย ๆ หดลงเรื่อย ๆ **ในที่สุดท่านอาจารย์ถึงแก่กรรมภาพโดย
สงบเมื่อเวลา ๑๑.๒๐ น.**

“การแพทย์สมัยใหม่ควรที่จะหาทาง
ทำให้เกิดการประสานกัน
ระหว่างวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันที่มุ่งเน้นในเรื่องกาย
กับเรื่องธรรมชาติ
อันเกี่ยวข้องกับจิตและเป็นเรื่องของสังขาร
ถ้าทำได้จริงเมื่อไร
ก็จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนที่เจ็บป่วยอย่างแท้จริง”

พุทธทาสภิกขุ

ธัมมานุสติ

จากเจตนารมณียามอาพาธของท่านพุทธทาสภิกขุ

คัดบางตอนจากหนังสือ ธัมมานุสติ จากเจตนารมณียามอาพาธของท่านพุทธทาสภิกขุ, กรุงเทพฯ
: มูลนิธิโกมลคีมทอง, มิถุนายน ๒๕๓๖. หน้า ๕ - ๖๐

ธัมมานุสติ

จากเจตนารมณียามอาพาธของท่านพุทธทาสภิกขุ

ครั้งอาพาธหนัก ตุลาคม ๒๕๓๔

เมื่อท่านอาจารย์พุทธทาสอาพาธด้วยโรคหัวใจครั้งรุนแรงที่สุด เมื่อ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๓๔ ได้มีคณะแพทย์เข้าถวายการรักษา ณ สวนโมกขพลาราม ตลอดช่วงเวลาวิกฤตนั้น ได้มีการกราบเรียนท่านอาจารย์ถึงข้อวินิจฉัยของแพทย์เพื่อปรึกษาถึงการถวายการรักษาที่เหมาะสม โดยพระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทะภิกขุ) ศ.นพ.ประเวศ วะสี และ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช

ท่านอาจารย์ได้ให้บรรดาธิบายตอบและแสดงเจตจำนงของการรักษาอย่างน่าจับใจในหลายตอน.

หลวงพ่ : รู้สึกสบายขึ้นไหม

ท่านอาจารย์ : รู้สึกสบายขึ้น ๔-๕ วันมานี้

หลวงพ่ : ต่างคนต่างวิตกกังวลการป่วยของพี่ท่าน อยากจะ
ให้ไปรักษา ไปกรุงเทพก็ได้ ไปสุราษฎร์ก็ได้ ผู้ว่าผู้ว่านวยการบอก
ว่าที่โรงพยาบาลสุราษฎร์เขาก็เตรียมพร้อม มีห้องพิเศษที่จะให้พัก
ให้สะดวกสบาย (ท่านอาจารย์หัวเราะ) ถ้าไม่ไปกรุงเทพ หรือ
ถ้าให้ดีกว่าไปกรุงเทพ (ท่านอาจารย์หัวเราะ) ใคร ๆ ก็อยากให้
ไป จะได้ไปรักษา เครื่องมือเครื่องมือมันสบายหน่อย ในหลวง
ก็ทรงปริวิตกกังวล บอกว่า ท่านพุทธทาสนี่เป็นพระของประชาชน
ควรจะช่วยกันรักษาดูแลให้ได้อยู่ไปนาน ๆ จะได้เป็นแสงสว่างของ
ประชาชนต่อไป ทางกรุงเทพนั้นพร้อม โรงพยาบาลศิริราชนี่ก็
พร้อม คุณสัณญาก็เป็นห่วงจัดการให้เรียบร้อย..... ถ้าจะไปก็
เรียบร้อย ถ้าไปก็สะดวกหน่อย (ท่านอาจารย์หัวเราะ) เครื่องมือ
เครื่องมือไม่ดี แล้วก็ควรจะได้อยู่ในห้องพิเศษ สบาย ที่นี้อากาศ
มันขึ้นมาก โรคเกี่ยวกับปอดกับหัวใจมันไม่เหมาะกับความชื้น ที่
เป็นอยู่ตามสภาพหน้าฝน แต่ว่าอยู่สู้มาตั้งหลายสิบปีแล้ว ร่างกาย
มันก็เปลี่ยนแปลงไปสู่ความชรา สู้ไม่ไหว รักษาเยียวยาเสีย ได้หาย
แล้วก็ได้มาทำงานต่อไป ทำประโยชน์ต่อไป ใคร ๆ ก็วิตกกังวล
ในเรื่องนี้ของท่าน ไปก็สะดวกโดยเร็วบิน ใคร ๆ ก็อยากฟังข่าวอยู่
ผมมานี้ อยากฟังข่าวว่าไปหรือไม่ เตียวหมอประเวศมา

ท่านอาจารย์ : หมอประเวศ มาเมื่อไร

หลวงพ่ : เตียวมา ส่งรถไปรับแล้ว ออกจากโน่น ๑๑ โมง

.....

ศ.นพ.ประเวศ : ก็มีหมอมามากศิริราช ๒ คนครับ เมื่อวานค้าง
อยู่ ท่านอาจารย์ได้พัก ได้หลับสักหน่อยคงค่อยยังชั่วขึ้นเยอะ
แล้วคงไม่น่าคิดเรื่องพาท่านไปโรงพยาบาลหรืออะไร ท่านประกาศ
ไว้นานแล้ว ไปอยู่โรงพยาบาล ถ้าเป็นเหยื่อของเทคโนโลยีมาก
เกิน มันก็ไม่ดี ควรจะมีพอประมาณ

ท่านอาจารย์ : มันมักจะมีแต่เรื่องทางกาย เรื่องทางจิตไม่ค่อยมี
หรอก

ศ.นพ.ประเวศ : ท่านอาจารย์พักผ่อนเสียหน่อย แล้วเดี๋ยวบายจัด ๆ ผม
จะเข้ามาดูท่านอาจารย์

....

ศ.นพ.ประเวศ : ก็สุดแต่ท่านอาจารย์ตัดสินใจเอง เพราะมีหลายแง่
หลายมุม หลายด้าน ที่นี้พูดถึงทางด้านการแพทย์ เฉพาะทางด้าน
การแพทย์สำหรับเรื่องหัวใจ ที่ว่าสูบฉีดได้น้อยลงนี้ การรักษ
คงจะดีขึ้น รักษาที่นี้มีอันตรายอยู่อย่างหนึ่งว่า หัวใจอาจจะเต้น
เสียจังหวะ แล้วก็หยุด แต่ว่าไม่ได้แปลว่ามันจะเกิด อาจจะไม่
เกิด แต่สิ่งที่เกิดขึ้นเกิดเพราะอายุมาก แบบคนทั่วไปที่ว่าเขาเป็นลม
แล้วก็บวบบิบ ที่นี้สำหรับประเด็นตรงนี้เองนี้ ถ้าอยู่โรงพยาบาล
แล้วมีเครื่องมือที่จะดูนี้ เขาจะสามารถป้องกันตรงนี้ได้ พวกเรามา
คุยกันแล้วก็เข้าใจว่าการไปอยู่โรงพยาบาลนี้ เราก็ไม่อยากจะตัว
เทคโนโลยีต่าง ๆ มาเป็นนายเหนือท่านอาจารย์ เราก็ไม่อยากจะเห็น
แต่พูดถึงทางด้านการแพทย์ โอกาสที่ท่านอาจารย์ไปแล้ว ไปลำบาก

หรือว่าไปแล้วมันไม่หาย ก็ไม่มีใครอยากให้ไป แต่ปรึกษากันทั้งหมดแล้ว เขาบอกโอกาสที่จะดีขึ้นนี้สูงมาก เรื่องทำให้หัวใจดีขึ้นแล้วก็อยู่ในสภาพที่จะทำงานต่อไปได้อีก อีกหลายปี ที่นี้ประเด็นก็มีว่า ท่านอาจารย์จะอยู่รักษาที่นี่ต่อ หรือว่าไปโรงพยาบาลศิริราช หรือไปโรงพยาบาลสุราษฎร์ เรามีทางเลือก ๓ ทางด้วยกัน ก็มีประโยชน์กับมีโทษแตกต่างกันในแต่ละเรื่อง

ท่านอาจารย์ : หัวเราะ

ศ.นพ.ประเวศ : ถ้าท่านอาจารย์ไป พวกเราก็จะดู ไม่ให้มีการใช้เทคโนโลยีที่มันเกินเลย มาใส่สาย ตัดโน่น เจาะนี่อะไรอย่างนี้ ไม่มี จะใช้น้อยที่สุด เพียงแต่ปรับ ปรับการทำงานของหัวใจ

แพทย์ : ไม่เจาะ ไม่นั่น ไม่อะไรทั้งนั้น

ศ.นพ.ประเวศ : ไม่มีการเจาะหลอดลม ใส่ท่อ แบบเขาทำกัน ... เราก็เข้าใจสภาพของท่านอาจารย์ว่าการอยู่ที่นี่ ก็กับการอยู่โรงพยาบาลนั้นไม่เหมือนกัน อยู่ที่นี่ ที่ท่านอาจารย์อยู่มีความศักดิ์สิทธิ์ แล้วร่างกายท่านอาจารย์ก็ไม่ใช้สิ่งทีใครจะมาทำอะไร ๆ ตามใจของแต่ละคน หรือตามความคิดของแต่ละคนซึ่งไม่เป็นการสมควร เลยว่ากราบเรียนทางเลือกต่าง ๆ แล้วก็ที่สุดแต่ท่านอาจารย์เอง คือเราก็จะเตรียมพร้อมทุกด้าน ว่าท่านอาจารย์ตัดสินใจอย่างไร เราก็จะสนองตอบแล้วก็ทำทางด้านนั้น ๆ ให้ดีที่สุด

ท่านอาจารย์ : อาตมาก็คิดอยู่ว่า ถือเป็นหลักแต่ไหนแต่ไรแล้ว ให้ธรรมชาติรักษา ธรรมชาติรักษา คุณหมอช่วยผดุงชีวิตให้มันโมเมโมเมไปได้ อย่าให้ตายเสียก่อน แล้วธรรมชาติก็จะรักษาโรคต่าง ๆ ได้เอง ได้เท่าไรก็เอาเท่านั้น ไม่ต้องการมากกว่านั้น ที่จริงมันควร

จะ (หัวเราะ) ไม่ควรจะมีอายุมากกว่าพระพุทธเจ้า เมื่อต้องเป็น
อย่างนี้ก็ศึกษาปัญหา มันก็มีว่าจะทำอะไร ให้มันอยู่ได้โดยมีชีวิต
มากกว่าพระพุทธเจ้าแต่ไม่เป็นปัญหา โดยหลักธรรมชาติ ธรรมชาติ
จะเป็นผู้รักษา ทางการแพทย์ทยุกยาต่าง ๆ ช่วยเพียงว่าอย่าเพิ่งตาย
อย่าเพิ่งให้มันตายเสีย ให้มันรักษาโดยธรรมชาติ โดยธรรมชาติ ถ้า
ชั้นสูงก็เรียกว่าโดยธรรมชาติ ถ้าทั่ว ๆ ไปก็เรียกว่าโดยธรรมชาติ ก็
ถือหลักอย่างนี้มานานแล้ว ยังมีปัญหาอะไรอีกบางอย่างที่เป็นส่วน
ตัว ก็พูดยาก ที่นี้เราจะศึกษาตัวความเจ็บ ตัวความตาย ตัวความ
ทุกข์ ให้มันชัดเจนยิ่งขึ้น **ไม่สบายทุกทีก็ฉลาดทุกที ทุกทีเหมือนกัน**
สำหรับกรุงเทพนั้นไม่ถูกกับอาตมา โดยรูป โดยกลิ่น โดยเสียง โดย
รส โดยโผฏฐัพพะ มันไม่ถูกกับอาตมา

ศ.นพ.ประเวศ : ครับ

ท่านอาจารย์ : ไปอยู่ไม่กี่วันก็ได้โรคกำเดาไหล เลือดพ่นออก
ริดสีดวงจุก

ศ.นพ.ประเวศ : เมื่อครั้งท่านอาจารย์เข้าไปเรียน

ท่านอาจารย์ : เมื่อครั้งเข้าไปเรียน ที่ไปอยู่ที่ตอนหลังต้องหนีมา
แล้วถ้าเข้าไปพักแต่ละที่ ก็เลื่อนทน ไปพักที่พุทธสมาคม ถนน
พระอาทิตย์ ในน้ำก็เสียงเรือ ข้างบนก็ที่เลี้ยวจอดรถ ที่กลับรถ
มันเหลือเกิน แล้วมันไม่ให้ปัจจัยอย่างอื่นที่เกี่ยวกับการศึกษาชีวิต
หรือธรรมะ นอกจากไปรักษาเท่านั้น ที่นี้ปัญหาจะรักษาไปทำไม
รอดชีวิตอยู่ทำไม เดี่ยวนี้ที่มุ่งหมายอยู่ ๒ ข้อ จะให้ธรรมะนี้ช่วย
แก้ปัญหาของมนุษย์โดยทั่วไป ของมนุษย์ทั้งหมด ธรรมะ อิทป-
ปัจจัยตา ปฏิจจสมุปบาท จะทำได้อย่างไร ธรรมะอื่นไม่มี

อีกข้อหนึ่งอยากรู้ว่าทำไม เอาสูตรสำคัญ ๆ เช่นสัญญา ๑๐ โภชณงค์ ๗ มาสวดแล้วคนเจ็บมันหายได้ คนเจ็บหายไข้ได้ แต่ไม่ใช่คนเจ็บธรรมดา คนเจ็บรู้ธรรมะ คนเจ็บระดับ ๆ นี้ ข้อนี้ อยากรู้อย่างยิ่ง ทำไมจึงหายเป็นปลิดทิ้ง เป็นเรื่องหลอกกัน หรือ เป็นเรื่องความจริงก็มากน้อย อาตมาก็ให้ลองเอามา

ศ.นพ.ประเวศ : สวดหรือยังครับ

ท่านอาจารย์ : เปิดเทป สวด ๆ โดยการเปิดเทป มันก็มีอะไร อยู่มากเหมือนกัน แต่เชื่อว่ามันสำหรับผู้รู้ธรรมะ ไม่ใช่ฆาตนา ถ้าสวดให้ฆาตนามันเป็นไสยศาสตร์

ศ.นพ.ประเวศ : ครับ

ท่านอาจารย์ : สวดมนต์ พรมน้ำมนต์กัน ทว่าถ้าเป็นเรื่องวิทยาศาสตร์มันมีอะไรอีก คนเจ็บหายไข้ มันเป็นเรื่องจิตวิทยามากไป ถ้ามันรู้ มันเข้าใจ มันพอใจเหลือประมาณ ด้วยอำนาจของบีต ซับไล่ความเจ็บหรือโรคภัย อยากรู้หรืออย่างนี้ กลับมาอีกบ้างเสีย ด้วยซ้ำ ถ้าว่าหัว ๆ ไป ตาแก่คนหนึ่งเจ็บจะตาย เอาเรื่องชุดเพชร ชุดพลอย เอามาบรรยายกันละเอียดให้เห็นเป็นเรื่องของความหวัง แก่ก็อาจจะหายได้ เพราะความอยากที่จะไปชุดเพชรชุดพลอย

ศ.นพ.ประเวศ : มีที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ตอนหนึ่ง ว่าถ้ามีอิทธิบาท ๔ เสียอย่าง อยู่ไป ๑ กับปีก็ได้ เอ้อ ของอาจารย์เองนี่ ทางคณะ แพทย์ดูสภาพทั่วไปแล้ว เอ้อ สามารถอยู่ต่อไปโดยทำงานได้

ท่านอาจารย์ : หัวเราะ

ศ.นพ.ประเวศ : ไม่ใช่อยู่โดยไม่มีประโยชน์

ท่านอาจารย์ : อายุกับปี เรียกเต็ม ๆ ว่าอายุกับปะ ครึ่งพุทธกาล นะ กำหนดกัน ๑๒๐ ปีนะ

ศ.นพ.ประเวศ : ครับ

ท่านอาจารย์ : ไม่มากกว่านั้น อาตมาคิดว่า (หัวเราะ) เต็มนี้ ๘๖ ปีแล้ว ยิ่งอีกตั้ง ๓๐ กว่าปี

ศ.นพ.ประเวศ : อยากอาราธนาท่านอาจารย์ให้อยู่ต่อ เพื่อทำงานต่อ

ท่านอาจารย์ : ถึงไม่มีใครอาราธนา มันก็อยู่

ศ.นพ.ประเวศ : (หัวเราะ) ตามอิทัปปัจจยตา

ท่านอาจารย์ : แต่มันจะอยู่ได้หรือไม่ กำลังคิดที่สุด

ศ.นพ.ประเวศ : ประเด็นเรื่องไปกรุงเทพนั้น นี่คงจะ ท่านอาจารย์ คงจะ

ท่านอาจารย์ : (หัวเราะ) ขอร้อง ขอร้อง ขอร้อง

ศ.นพ.ประเวศ : แล้วระหว่างที่นี้ กับโรงพยาบาลสุราษฎร์ละครับ

ท่านอาจารย์ : (หัวเราะ) ก็ขอร้อง ขอร้อง ขอใช้แผ่นดินนี้ แผ่นดินนี้เป็นโรงพยาบาล พระพุทธเจ้าป่วย ๑ วัน

ศ.นพ.ประเวศ : ครับ

ท่านอาจารย์ : เดินตลอดวัน ค่ำลงก็นิพพาน ไม่เรียกหาโรงพยาบาล

ศ.นพ.ประเวศ : ท่านตั้งใจปล่อยด้วยหรือเปล่า พระพุทธเจ้าท่านเดินมา

ท่านอาจารย์ : ท่านตั้งใจปล่อย

ศ. นพ. ประเวศ : ท่านเดินมา แล้วก็เหนื่อยเหมือนกัน หิวน้ำ ให้พระอานนท์ไปตักน้ำ

ท่านอาจารย์ : มันเรื่องปาฏิหาริย์ประกอบ ประกอบทีหลัง แต่ว่าโดยจิต โดยวิญญาณ โดยเนื้อแท้ของเรื่อง ท่านก็ป่วย เป็นโรคที่ฝรั่งเรียกว่าดิสเซนเทอรี เขาแปลกันว่า โรคเป็นบิดปักขันทีกาฬาร เป็นเลือดออกเรื่อย เพราะกิน อาตมาเชื่อ เพราะไปตรวจไปพบ ไปค้นคว้ากันแล้ว ไปอินเดียเองก็ได้พบผู้ศึกษาทางนี้ ศึกษา ไม่ใช่เนื้อหมู สุกรมัทวะเป็นบุกชนิดหนึ่ง ซึ่งหมูชอบกินที่สุด ที่ชายทะเล พุ่มเรียงก็มีบุก พระพุทธเจ้าพอเห็นอาหารนี้ ก็ทราบได้ทันทีว่า อันนี้กินเข้าไปมากแล้วก็ได้ตาย จึงสั่งว่าใคร ๆ อย่ากินด้วย ฉันกินคนเดียว แล้วเอาไปเถอะที่เหลือเอาไปฝัง นี่เป็นอาหารมื่อสุดท้ายของพระพุทธเจ้า จนพระพุทธเจ้าได้สั่งพระอานนท์ว่า ต้องปลอบใจนายจุนทะนี้ว่า อย่าเสียใจว่าเพราะฉันกินแล้วตาย ให้ถือเป็นอาหารพิเศษเช่นเดียวกับอาหารที่กินแล้วตรัสรู้ของนางสุชาดา คืออาหารนี้มื่อสุดท้ายของนายจุนทะ แล้วออกเดินจากเมืองนั้นไปสู่เมืองกุสินารา ตลอดวันป่วยหนักด้วยโรคเลือดออกนี้ตลอดวัน ค่ำลงไปถึงอุทยานสาธารณะของพระราชารองค์หนึ่ง ไปจัดการปรีนิพพานกันที่ตรงนั้น มันเห็นชัดอยู่ในข้อความนี้ ว่าตั้งใจปรีนิพพาน

ศ. นพ. ประเวศ : ครับ

ท่านอาจารย์ : เจตนา

ศ. นพ. ประเวศ : ผมอ่านดูรู้สึกว่ เอ๋ ทำไมรวดเร็ว เพราะเราเป็นแพทย์ ท่านก็เสด็จดำเนินมาทั้งวันแล้วก็ไปประทับ แล้วก็ไปปรี-

นิพพาน ไม่ได้ว่าป่วยอยู่หลายวัน หรืออะไร

ท่านอาจารย์ : อาการของท่านก็คือ เข้าฌาน แบบสมาธิสมาบัติขั้นสูงขึ้น ๆ สูงขึ้น สูงสุด คือเนวสัญญานาสัญญายตนะ ที่ร่องจากรื่องของพุทธศาสนา ที่เคยศึกษาจากอุทกดาบสรามบุตร เมื่อเสร็จแล้ว ก็หยุด ลด ลดลงมา ๆ สมาธิ ออกจากสมาธิลดลงมาเปลี่ยน ๆ ลดลงมา ลดลงมา จนถึงต่ำสุด จุดตั้งต้น ที่นั้นก็ขึ้นไปอีกเที่ยวหนึ่ง ขึ้นไปอีกเที่ยวหนึ่งแล้วก็ถึงกึ่งกลาง กึ่งกลางระหว่างรูปฌานกับอรุณฌาน

ศ.นพ.ประเวศ : ครับ

ท่านอาจารย์ : คือเปลี่ยนจากจตุตถฌาน ก็เลยปิดสวิตช์ อาตมาขอใช้คำว่า ปิดสวิตช์

ศ.นพ.ประเวศ : ครับ

ท่านอาจารย์ : มีความตายอยู่ ๒ ชนิด คือ ตายอย่างปิดสวิตช์

ศ.นพ.ประเวศ : คล้าย ๆ ว่าปล่อย ถ้าท่านจะไม่ปรินิพพาน ท่านก็ดึงไว้ ดึงไว้ก็อยู่

ท่านอาจารย์ : กำหนดไว้

ศ.นพ.ประเวศ : กำหนดไว้แล้วปล่อย ปล่อยก็ไป

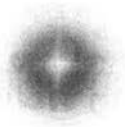
ท่านอาจารย์ : แล้วอีกชนิดหนึ่ง ก็คือตายอย่างตะเกียงหมดน้ำมัน มีอยู่ ๒ ชนิด ตายอย่างปิดสวิตช์ กับตายอย่างตะเกียงหมดน้ำมันค่อย ๆ ดับไปเอง พระพุทธเจ้าตายอย่างปิดสวิตช์ เห็นได้ว่าเป็นเจตนา แล้วก็ตั้งใจไว้ก่อนแล้วว่า ๘๐ ปี ๘๐ ปี ครบถ้วนที่วันนั้น วันที่กำหนดไว้พอดี ตามที่ได้ตั้งใจไว้

ศ.นพ.ประเวศ : ก่อนคนเขียนเล่ากันไปมานี้ รู้สึกว่าไปโทษพระอานนท์ ไปโทษพระอานนท์กันมากเกินไป เป็นด้วยพระอานนท์

ท่านอาจารย์ : เรื่องแบบนี้ขอให้เข้าใจว่า เขียนทีหลัง

ศ.นพ.ประเวศ : เขียนไปเขียนมา ไปใส่เอาพระอานนท์ ไม่อาราธนาเสียก่อน

ท่านอาจารย์ : พระพุทธเจ้าพูด ทำนองว่าให้ขอ ร้องขอให้อยู่ต่อไป พระอานนท์ไม่ขอ แสดงว่าเปิดโอกาสอย่างนี้ตั้งหลายครั้ง พอครั้งนี้จะขอขึ้นมา พระพุทธเจ้าว่าไม่ต้องเด็ดขาด จะอยู่ศึกษา เรื่องตายอย่างปิตสวิตซ์ หรือตายอย่างตะเกียงหมดน้ำมัน

คำพิพากษาถึงที่สุด สำนวน ทอ กย.

คดีอาญาข้อ ๑๑๖ และ ข้อ ๑๑๗ (ประทุษร้ายใน
วิญญูกระหายเลือด และ ฆาตกรรมของบุคคลสำคัญ)
ที่ สำนวน ทอ กย. เป็น ฎีกาขึ้น ที่ ๑๖๖ ของ
สภานิติบัญญัติฯ
ฎีกาว่า เช่นนั้น จึงมีมติลงมติของคณะ
ตุลาการ และ ยึด ตาม เป็น ฎีกาขึ้นด้วย ด้วย

คดีที่ ๑๑๖ และ ๑๑๗ สำนวน ทอ กย. เป็น ฎีกาขึ้น
อันมีมติของ สภานิติบัญญัติฯ ทอ กย. ของ สภานิติบัญญัติฯ
ไม่รับ, (และ มีมติ กย. ตามคดี อันรับด้วย)

หากแต่ของ ทอ ปก. ทอ กย. ก็น่าสนใจ
จึงให้ไป เช่นนั้น, กย.

เห็นกงจักรเป็นดอกบัว
ไปไม่สิ้นสุด คือ เห็นแต่ สำนวน ทอ กย. ก็น่า
สนใจ, หรือ ฎีกาขึ้นด้วย ในที่สุด.

ผู้ทบทวนคดี

ธัมมานุสติ

จากการอาพาธและการถวายการรักษา

เมื่อครบ ๓ เดือนของการอาพาธด้วยโรคหัวใจวายของท่าน อาจารย์พุทธทาส (เมื่อ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๓๔) ในวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕ คณะแพทย์ ๔ ท่านที่ผลัดเปลี่ยนกันถวายการดูแลอาการอาพาธ ได้กราบเรียนขอโอกาสท่านอาจารย์สนทนาธรรมเกี่ยวกับอาการอาพาธ และแนวคิดด้านการรักษาจากท่านอาจารย์ เพื่อเป็นธัมมานุสติ

แพทย์ทั้ง ๔ ท่าน ประกอบด้วย นพ.นิธิพัฒน์ เจียรกุล อายุรแพทย์โรคระบบทางเดินหายใจ คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล, นพ.สมศักดิ์ กิตติวารพงศ์ อายุรแพทย์ โรงพยาบาลมหาราช จ.นครศรีธรรมราช, นพ.วิโรจน์ พานิช คัลยแพทย์โรงพยาบาล จ.สุราษฎร์ธานี และนพ.บัญญัติ พงษ์พานิช แพทย์เทศบาลเมือง จ.นครศรีธรรมราช (ในขณะนั้น)

แพทย์ : พอดีพวกผมได้มาถวายเป็นการรักษา แล้วได้มาร่วมศึกษา ในโอกาสที่ท่านอาจารย์อาพาธ ท่านอาจารย์โพธิ์ได้ปรารภว่า ถ้าจะให้ทางแพทย์ได้รวบรวมความเห็นทางการแพทย์ แล้วก็ประมวลให้เกิดประโยชน์ต่อวงกว้าง โดยเฉพาะแง่คิดหรือข้อคำนึงที่ดี อาจารย์หมอประเวศก็เห็นด้วย ว่าน่าจะลองทำกันดู

ท่านอาจารย์ : เกี่ยวกับเรื่องอะไรล่ะ

แพทย์ : เกี่ยวกับการรักษาพยาบาล การไม่สบายว่าจะมาขอคำชี้แนะจากท่านอาจารย์ ว่าท่านอาจารย์จะชี้แนะว่าอย่างไร และอาจจะมีการประเด็นที่อยากจะกราบเรียนถามท่านอาจารย์

ท่านอาจารย์ : มีคำถามอย่างไร ก็ว่าไปเลย

แพทย์ : ประเด็นแรกที่คุณคิดกันไว้ว่าจะกราบเรียนถามก็คือว่า อยากทราบแนวทัศนะกว้าง ๆ ของท่านอาจารย์ เกี่ยวกับการป่วย การอาพาธ และก็คงจะไปถึงเรื่องการรักษา

ท่านอาจารย์ : ความรู้สึกต่อการป่วยก็พรรณนั้เอง เช่นนั้นเอง ตามบาลีเรียกว่าตามอัปปัจจยตา คือตามเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ปรุงแต่งไปทางไหนไปทางนั้น ปรุงแต่งไปในทางเจ็บป่วยก็เจ็บป่วย ปรุงแต่งไปในทางหายมันก็หาย เรามีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งไปในทางป่วยก็ได้ป่วย เรียกว่ามันเช่นนั้นเอง ไม่ต้องเป็นทุกข์เป็นร้อนอะไรไปนัก รักษาแก้ไขเยียวยาไปตามเช่นนั้นเอง เช่นนั้นเอง ป่วยก็เช่นนั้นเอง รักษาก็เช่นนั้นเอง หายหรือไม่หายก็เช่นนั้นเอง คำว่าเช่นนั้นเองคือธรรมชาติ นี่หลักธรรมะก็มีเรื่องเดียวกันเท่านั้นแหละ เช่นนั้นเองตามกฎอัปปัจจยตา กฎธรรมชาติ เมื่อมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้ก็เกิดขึ้น ไปตามเหตุตามปัจจัยตามสมควรแก่เหตุปัจจัย ไป

ในทางบวกก็ได้ ไปในทางลบก็ได้ เรียกว่าอิทัปปัจจยตาเสมอกัน
หมด เป็นเพียงกระแสแห่งการปรุงแต่ง ไม่ใช่ดี ไม่ใช่ชั่ว แต่เรา
ก็มารู้สึกเอาเองว่า ถ้าพอใจก็เรียกว่าดี ถ้าไม่พอใจก็เรียกว่าชั่ว
นี่คือมนุษย์ ส่วนธรรมะนั้น มันเช่นนั้นเอง มันเช่นนั้นเอง ที่
เรียกว่าอยู่เหนือเจ็บ เหนือตาย เหนือเกิด เหนือแก่ เป็น
เพียงเช่นนั้นเอง แต่มันก็ทำยากในจิตใจคน ถ้าทำได้มันก็ไม่
มีปัญหาคือไม่มีความทุกข์ รักษาที่รักษาไปโดยไม่ต้องมีความทุกข์
หายก็เช่นนั้นเอง ไม่หายก็เช่นนั้นเอง คำว่าเช่นนั้นเองนั้นฟังดู
เหมือนกับพูดเล่น แต่เป็นคำสูงสุด คำว่าตถาคต พระตถาคต
คือผู้ที่ถึงเช่นนั้นเอง ถึงความเป็นเช่นนั้นเอง มีความเป็นเช่นนั้น
เอง ไม่ว่ากับสิ่งใด ๆ ประชาชนจะปฏิบัติได้ก็ดี แต่มันก็ไม่
ง่ายนัก แต่ถ้าปฏิบัติได้ก็ดีแหละ จะไม่มีความทุกข์ ประชาชน
ชาติไหนก็ตามเถอะ ถ้ามีความรู้เรื่องเช่นนั้นเอง จิตใจถึงเช่นนั้น
เอง ก็ไม่มีความทุกข์ ไม่มีได้ ไม่มีเสีย ไม่มีแพ้ ไม่มีชนะ ไม่
มีขาดทุน ไม่มีกำไร ไม่มีเสียเปรียบ ไม่มีได้เปรียบ ไม่มีอะไรที่เป็น
คู่ ๆ นี้ถึงเช่นนั้นเอง ความเจ็บ หรือความหายก็เช่นนั้นเอง เรา
กำลังเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย เป็นเช่นนั้นเอง มีลักษณะที่หายก็
ได้ ตายก็ได้ ไม่หาย เจ็บต่อไปก็ได้ อย่าต้องหนักอกหนักใจ หรือ
เป็นทุกข์ในเรื่องนั้น เจ็บก็เช่นนั้นเอง ไม่เจ็บก็เช่นนั้นเอง มัน
เป็นธรรมะชั้นสูง จะเอามาให้ใช้กันทั่วไปคงจะลำบาก แต่ถึงอย่างไร
ก็ควรพยายาม ทุกคนควรพยายามอย่าให้ต้องเป็นทุกข์เพราะความ
เปลี่ยนแปลงของเหตุของปัจจัยนั้น ที่เกิดขึ้นแก่ชีวิต ไม่ต้องเป็นทุกข์
แล้วก็ดีทั้งนั้นแหละ

กำลังเริ่มสอนเรื่องนี้ คนก็กำลังเข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง
กำลังแตกตื่นหรือตื่นเต้นเพราะว่าไม่เข้าใจ ยากเกินไปก็มี แต่

อาจจะทำได้ก็มี นักศึกษาเริ่มสนใจธรรมะ

แพทย์ : การป่วยนี้มันมีพยาธิ มีอาการ ความรู้สึกเจ็บปวดหลาย ๆ อย่าง หลัก “เช่นนั่นเอง” นี้ ค่อนข้างเป็นทฤษฎี เชื่อมทางใจกับทางกายเป็นอย่างไรร

ท่านอาจารย์ : มันมีเหตุปัจจัย ที่เรียกว่าตัวปัจจัย เหตุปัจจัยของมันเป็นมาพรรณนั้น แก่ร่างกายส่วนนั้น แก่อวัยวะส่วนนั้น แล้วแต่ว่ามันจะเกิดขึ้นแก่ส่วนไหน หรือว่าจะเกิดขึ้นแก่ชีวิตเป็นส่วนรวม ก็แล้วแต่

แพทย์ : นอกจากทางความคิดที่ว่า มันเป็นเช่นนั้นเองนี่นะครับ เราควรจะหาปัจจัยที่ทำให้มันหายป่วยด้วย

ท่านอาจารย์ : เราต้องให้ถูกตามกฎเช่นนั้นเอง แล้วมันก็จะแก้ได้ เช่นนั่นเองแก้เช่นนั้นเอง เมื่อไม่หายก็ถูกตามกฎของมัน เรียกว่าอิทัปปัจจยตา การปรุงแต่งของปัจจัยถ้าไม่ถูกก็ไม่หายแหละ ถ้าผิดมันก็เจ็บมากขึ้น

แพทย์ : เราควรจะชวนชวายนมากเป็นพิเศษไหมครับ

ท่านอาจารย์ : ชวนชวายนตามที่ควรจะชวนชวายน มากกว่านั้นก็ไม่ได้ ตามที่ควรจะชวนชวายนนั้นคือพอดี ชวนชวายนพอดีสำหรับหาย ข้อปฏิบัติขึ้นอยู่กับคำว่าพอดี ถูกต้อง ถูกต้องพอดี แม้แต่ถูกต้องก็ไม่ต้องเกินไป ความถูกต้องพอดี มีขมิมาปฏิบัติ ปฏิบัติพอดี คือกลาง เป็นกลางก็คือพอดี พอดี ไม่มากไม่น้อย ไม่เป็นบวกไม่เป็นลบ เป็นกลาง ๆ แต่ถ้าพูดกับพวกชาวบ้านก็ต้องเป็นบวกไปเรื่อยแหละ ธรรมะก็เรียกว่าถูกต้อง ไม่ขาดไม่เกิน ถูกต้องและพอดี คนเจ็บควรจะเห็นว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง มันเป็นเช่นนั้นเอง

ไม่ต้องเป็นทุกข์อะไรกันมากมาย ไม่ต้องกลัวตาย ไม่ต้องเป็นทุกข์ เพราะกลัวตาย ธรรมดา ๆ เช่นนั้นเอง ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายนี้เป็นธรรมดา เป็นเช่นนั้นเอง คือไปตามเหตุตามปัจจัย โดยเฉพาะของมัน ซึ่งบางทีก็มองเห็น บางทีก็มองไม่เห็น ถ้าเป็นเรื่องทางฝ่ายร่างกาย ก็ง่ายกว่าโรคทางจิตใจ

แพทย์ : การที่จะชี้ให้คนเจ็บได้เห็นว่าเป็นเช่นนั้นเองใน ภาวะที่มีเวทนา

ท่านอาจารย์ : กำลังมีทุกข์เวทนา ถ้าพูดได้ ให้เข้าใจได้ก็ ได้ เวทนาต้องเกิดเช่นนั้นเองแหละ เมื่อสถานะทางร่างกายมันเป็น พรรณนั้น มันก็ต้องเกิดพรรณนั้น ตามกฎของธรรมชาติ บท พิจารณาว่า เวทนานี้ก็สักว่าเวทนา สักแต่ว่าเวทนา สุขหรือทุกข์ เวทนาทุกข์ก็ไม่กลัว เวทนาสุขก็ไม่หลงไหล ก็อยู่เป็นกลาง ไม่ พุดในแง่เจ็บไข้ ไม่พุดในเรื่องสบาย พุดเฉพาะเรื่องเช่นนั้นเอง ตามแบบฝ่ายความเจ็บไข้ คือความผิดปกติของธรรมชาติ ส่วนประ- กอบของชีวิตที่เรียกว่าธาตุ ธาตุต่าง ๆ เกี่ยวข้องกันไม่ถูกต้อง ไม่ เหมาะสม ก็เลยเกิดเป็นวิปริตขึ้นมา ก็เลยเจ็บเลยป่วย แต่ว่าเรา ไม่เคยหัดให้เห็นเช่นนั้น บางทีก็ไม่เคยหัดทน โดยเห็นว่าเช่นนั้น เอง หรือสักว่าเวทนา แต่ถ้าเป็นนักเลงธรรมะ มันก็เคยชินในการที่ จะอดกลั้นอดทน สักแต่ว่าเวทนา เอาเวทนานั้นแหละ เป็นอารมณ์ ของสมาธิ พิจารณากำหนดความเจ็บ จนเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง ของเวทนา แล้วก็เฉยได้ ถ้านักเลงยิ่งกว่านั้นก็ทำจิตเป็นสมาธิ ไม่ กำหนดในความเจ็บ ไม่รู้สึกในความเจ็บ รู้สึกในความเป็นสมาธิ ก็ได้เหมือนกัน เช่นพระอรหันต์เจ็บป่วยนี้ก็กำหนดจิตไปในทาง เป็นสมาธิ หรือกำหนดจิตไปในทางธรรมะที่ได้ตรัสรู้ ได้พ้นทุกข์

คืออยู่เหนือความทุกข์ ความเจ็บมันก็เลยเฉย ๆ จิตมันไปยินดี พอใจ ยินดีพอใจหลุดพ้นไปแล้วจากความทุกข์ เช่น สวดโพชฌงค์ ให้คนเจ็บฟัง ก็ฟังมีผลเฉพาะคนที่รู้เรื่องความทุกข์ รู้เรื่องดับทุกข์ ชาวบ้านทั่วไป เขาก็ทำตามธรรมเนียม ชาวบ้านเจ็บป่วยบางครั้งก็สวดโพชฌงค์ แต่ยังเป็นเรื่องที่ใช้ในวงผู้รู้ โดยเฉพาะพระอรหันต์ เจ็บหนักเอาโพชฌงค์มาท่องให้ได้ยิน แล้วก็ไม่สนใจเรื่องความเจ็บ สนใจเรื่องการตรัสรู้ ความเจ็บก็รับหลบหายไป เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงขึ้นในร่างกาย ความยินดี ความพอใจในธรรมะนั้น ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในร่างกาย จนความเจ็บหายไปก็มี ฉะนั้น ทำได้เฉพาะผู้ที่มีธรรมะชั้นสูง คนธรรมดาทำไม่ได้ แต่ถ้าว่าทำมันก็ยังดีกว่าไม่ทำ มันก็จะเจ็บน้อย เข้า รู้สึกเจ็บน้อยเข้า เช่นพูดออกไปว่าเช่นนี้เอง จะเอากันอย่างไร เจ็บตรงนี้ ๆ ๆ มันก็เช่นนั้นเอง แต่ถ้าไม่เช่นนั้นเอง มันจะรู้สึกเจ็บมาก เจ็บแรง เจ็บหนัก เจ็บจะตายเอาทีเดียว ถ้าผสมโรงว่ากูจะตาย ๆ ก็ยิ่งเจ็บใหญ่เลย ถ้าไล่ตะเพิดออกไป โอ้มันก็เท่านั้นเอง แค่นี้เอง เช่นนี้เอง มันก็เบาบาง ทะลุลงไป ให้โอกาสแก่ร่างกายจะรักษาตัวเองให้หายได้ง่ายขึ้น หายเร็ว ไม่เป็นทุกข์ ถ้าตายก็ตายดี ตายด้วยหัวเราะว่า เออ เช่นนี้เอง ตายก็ตายดี หายก็หายเร็ว ถ้ายังไม่หายก็ไม่มีทุกข์ ใช้คุณด้วยอำนาจสติปัญญา คือกำลังจิตที่มีสติปัญญาคุณความเจ็บ เป็นระบบประสาทรู้สึกเท่านั้นเอง ไม่ใช่ตัวกู ตัวแก่ที่ไหน

แพทย์ : ที่ว่าการรักษาทางสายกลางนี้ให้อยู่พอดี แต่ว่าทางฝ่ายกายนี้ใช้หมอมเป็นผู้รักษา รักษาให้พอดี กับตัวคนไข้ก็ต้องพอดีด้วย

ท่านอาจารย์ : คำว่าทางสายกลางนี้เป็นหลักทั่วไป จะเจ็บไข้ หรือ ไม่เจ็บไข้ หรือเรื่องอะไรต่าง ๆ ใช้หลักรวมกันว่า ทางสายกลาง พอ ดี และถูกต้อง ถ้าว่าเป็นเรื่องเจ็บไข้ ก็ต้องถูกต้อง ต้องหมั่นเข้ามาหาความถูกต้อง เรียกว่า ทางสายกลาง ถูกต้องคือไม่ดีเกินไป ไม่เลวเกินไป มันพอดีกับเรื่อง จะรักษาให้หาย ให้ถูกต้อง ก็ เรียกว่าทางสายกลาง คือถูกต้อง ตรงเรื่อง ตรงราว ไม่มาก ไม่น้อย ไม่สูง ไม่ต่ำ ก็เรียกว่าทางสายกลางได้เหมือนกัน เช่นว่าบางทีเจ็บ ไข้เท่านี้ ไปรักษามากเกินจนตาย ก็รักษาดีเกิน

แพทย์ : คือเคยเห็นบางทีมันไม่พอดีกัน ผู้รักษากับผู้ป่วย

ท่านอาจารย์ : นั่นแหละ มันไม่พอดี คือมันไม่ถูกต้อง ไม่เข้า ถึงสายกลาง คือว่ามันจะเกินไป หรือน้อยไป ขาดไป หรือเกินไป ถ้ามีความถูกต้องเมื่อไรก็เข้ารูปสายกลาง นี่คือความถูกต้องของเรื่อง ใช้คำว่าสัมมา ๆ ทุกคำแหละ คำนี้แปลว่า ถูกต้อง ๆ มัชฌิมา ๆ ก็แปลว่าตรงกลาง โดยหลักวิชา โดยการปฏิบัติถูกต้องและพอดี เช่นกินยาไม่เกินขนาด ไม่ต่ำกว่าขนาด หรือว่าไม่เกินขนาด เรียกว่าถูกต้องและพอดี การปฏิบัติโดยตรงจะเป็นผ่าตัด หรืออะไรก็ตามเถอะ ถูกต้อง พอดี พอเหมาะ ไม่ให้มันเกินหรือขาด หลัก ธรรมะใช้คำ ๆ นี้แหละ ทั่วไปหมด ถูกต้อง ๆ สัมมา ๆ พอดี ๆ ถูกต้อง อธิบายเอาที่ว่าตรงกลาง คือ ไม่ขาดไม่เกิน ไม่สูงไม่ต่ำ พอดี ๆ นั่นแหละหลักธรรมะคือจะดับทุกข์ทั่วไป ไม่ใช่ดับทุกข์ เฉพาะความเจ็บไข้ ความทุกข์ทางกาย ความเจ็บไข้ และความทุกข์ ทางจิต มันก็เรื่องทางจิต คือเป็นทุกข์ฝ่ายจิตใจ มีความคิดเสีย ใหม่ให้ถูกต้องและพอดี มันก็หายแหละ เรียกว่าศาสนาของความ ถูกต้องและพอดีก็เรียกได้ ถูกต้องและพอดี คำว่าสมบุรณ์ ๆ

ในที่นี้มันก็คือพอดี ไม่ใช่มากจนล้น สมบูรณ์ ๆ พอดี ๆ ตามส่วนที่ควรจะมี

แพทย์ : ปัจจุบันนี้ส่วนมากที่พวกหมอเขารักษากันนี้ครับ ต้องเอาเข้าห้อง ไอ ซี ยู (I.C.U) ต้องใช้เครื่องช่วยหายใจ ต้องให้ยาประคองหัวใจ ประคองชีวิตกันไปจนถึงที่สุด เกินพอดีไหมครับ

ท่านอาจารย์ : มันก็แล้วแต่ความจริง ความจริงของเรื่องจะพอดีหรือเกินพอดี หรือไม่ถึงขนาด ก็อยู่ที่ความจริงของเรื่อง เราคงจะพูดไม่ได้ในที่นี้ ต้องไปดูความจริงของเรื่องว่าทำให้มันพอดี ให้พอดีกับที่ควรจะทำ

แพทย์ : หมายความว่าเหมาะสมกับโรคอันนั้นไหม

ท่านอาจารย์ : ให้เหมาะสมกับที่มันจะหาย ๆ คือถูกต้องและพอดี

แพทย์ : บางโรคเรารู้ว่าโรคไม่หาย แต่เราพยายามประคองไปเรื่อย ๆ

ท่านอาจารย์ : มันมีเหตุผลอย่างอื่น ๆ เหตุผลแทรกแซงอย่างอื่น บางทีจะต้องประคองไว้จนหมดเวลานั้น หมดเวลานี้ นั้นไม่ถูกต้องและพอดี เหตุผลอย่างอื่นมันเข้ามาแทรกแซง เข้ามาบังคับ มาแซงคั่น

แพทย์ : การเปลี่ยนอวัยวะ เปลี่ยนไต เปลี่ยนหัวใจนี้ เกินพอดีไหมขอรับ

ท่านอาจารย์ : เรื่องนี้พูดยาก แต่พระพุทธเจ้าก็มีขอบเขตเหมือนกัน ถ้าเกินพอดีไม่ควรจะทำ ไม่ให้ภิกษุทำ ปลอຍให้มันเป็นไป

ตามเหตุตามปัจจัย การผ่าตัดหัวใจจะเกินพอดี แต่ถ้าสมัยนี้มันเป็น เรื่องเล่นธรรมดาไปแล้ว ไม่เกินพอดีหรอก ถ้าในทีในสมัยที่มัน เหลือวิสัยก็เรียกว่าเกินพอดี ไม่ต้องทำ คือว่าความตายไม่ใช่เป็น ของแปลกสำหรับคนพวกนี้

แพทย์ : แล้วหมอผู้ทำบาปใหม่ครับ เอาอวัยวะของคนต้อง ตายไปให้อีกคน

ท่านอาจารย์ : มันจะบาปอะไรละ มันไม่มีเจตนาร้าย บาปนี้ เจตนาไม่ดี เจตนาร้าย เจตนาชั่วหรือความโง่ บาปเพราะความโง่ บาปเพราะเจตนาร้าย บริสุทธิ์ นี้ไม่เรียกว่าเป็นบาป แต่ถ้าว่าเกิน พอดี จนเป็นความโง่ มันก็เรียกว่านั้นแหละ มีมลทินเพราะความ โง่ แต่ถ้าเหตุผลอย่างอื่นมันบังคับ เช่น ปลอຍให้คนนี้ตายไม่ได้ ต้องให้ถึงเวลาเท่านั้น เท่านั้นก่อน มันเป็นเรื่องว่าเหตุผลภายนอกบีบ บังคับแทรกแซง เอาเป็นประมาณไม่ได้ เอาประมาณได้แต่ว่าร่าง กายของคนนั้นมันควรจะเป็นอย่างไร เรียกว่าเจตนาบริสุทธิ์ก็แล้วกัน การที่จะทำอะไรเกี่ยวกับชีวิต ต้องเจตนาบริสุทธิ์ เรื่องทำแท้งก็ต้อง เจตนาบริสุทธิ์ มันก็ไม่มีปัญหา แต่มันต้องบริสุทธิ์จริง ๆ ไม่ใช่ แก่ลังบริสุทธิ์ มันต้องเป็นเรื่องที่บริสุทธิ์จริง ๆ แต่ว่ากฎหมายมัน ไปอีกเรื่องหนึ่ง ตามกฎหมายก็ได้ ถ้าเชื่อฟังกฎหมาย แต่ถ้าทาง คีลธรรม จริยธรรมนี้มันเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ตามความจริงใจ ตาม ความบริสุทธิ์ใจ แต่ถ้าว่าเจตนาจะฆ่าแล้วละก็ เรียกว่าเป็นบาป ถ้าเจตนาเป็นอย่างอื่น ยกเว้นได้

แพทย์ : ในประเด็นของการเจ็บป่วยแล้วละก็ รักษาสำหรับ คนไข้ี่ น่าจะเห็นที่ใจเป็นสำคัญ

ท่านอาจารย์ : นั่นให้คนใช้มีจิตใจปกติ เห็นธรรมะ ก็เรียกว่าเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วก็ไม่กลัว ไม่กลัว จะได้หายเร็ว จะได้ตายดี มีอยู่ ๒ อย่าง จะหายเร็ว หรือจะตายดี ถ้าตายก็ตายดี ตายไป ด้วยความไม่เป็นทุกข์ มันก็ไม่ตาย มันก็ไม่ได้มีใครตาย อุตตา ตัวตน ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย มีแต่จิตรู้สึกเท่านั้น นี้ก็ได้ ถ้า รู้ธรรมะอย่างสูงมันไม่มีตัวตนหรอก มันไม่มีใครเกิดมันไม่มีใครตาย แต่ถ้ายังมีตัวตนก็พยายามทำให้ดีที่สุด ให้ตายดี ให้ตายอย่างดี

แพทย์ : ท่านครับ ความเห็นที่ว่าเช่นนั้นเอง คือว่าไม่ต้องรักษาก็ได้

ท่านอาจารย์ : มันเป็นสิทธิ์ของผู้ป่วย จะรักษาก็ได้ ไม่รักษาก็ได้ ถ้าเขาสมัครจะดับก็เป็นสิทธิ์ของเขา สมัครจะตายก็เป็นสิทธิ์ของเขา พระพุทธเจ้านั้นที่จริงถ้าจะรักษาไว้ก็คงไม่บริิณิพพาน เพราะเป็นเพียงโรคคอกโลหิต แต่พระพุทธเจ้าไม่ต้องการจะอยู่ต่อไป ต้องการให้มันสิ้นสุด แล้วก็ดับ เหมือนกับปิดสวิตซ์ไฟฟ้า ไม่มีใครตาย มันเหมือนกับดับตะเกียง ไม่มีใครตาย มองอีกทางก็เป็นศิลปะ ๑ ศิลปะแห่งการตาย ตายดี ตายไม่มีปัญหา ตายไม่มีความทุกข์ ตายอย่างไม่ได้ตาย อย่างไม่มีตัวผู้ตาย จะเรียกว่าเป็นศิลปะก็ย้งได้

แพทย์ : กรณีที่ว่าป่วยแล้วไม่รักษา แล้วก็ตั้งใจที่จะตาย ในเมื่อทางการแพทย์เรามีความรู้สึกว่าเหตุปัจจัยในปัจจุบันนี้ เรามีเทคโนโลยีมากมายเหลือเกิน เลยต้องทำ ๑ อย่างเรียบร้อยไป

ท่านอาจารย์ : เป็นจรรยาของแพทย์ แต่ผู้เจ็บก็มีสิทธิ์ที่จะเลือก เจ้าของชีวิตมีสิทธิ์ที่จะเลือกที่จะอยู่หรือจะดับ

แพทย์ : อันนั้นมันจะเกี่ยวกับการอะไร เช่นว่า เหมือนกับการทำให้ชีวิตต้องเสียไป เข้าข่ายที่ทำให้ชีวิตต้องเสียไป

ท่านอาจารย์ : นั่นแหละ เขาพอใจ ๆ มีความเหมาะสม ถูกต้องสำหรับเขาผู้นั้น ไม่ต้องอยู่ต่อสู้อีกต่อไป

แพทย์ : มันแตกต่างกับยินดีฆ่าตัวตาย ผูกคอตาย กินยาตาย

ท่านอาจารย์ : นั่นมันด้วยความไม่รู้ ด้วยความโตะ โมะหะ ฆ่าตัวตาย กินยาตาย นั่นมันด้วยความรู้ที่ไม่สมบูรณ์ ว่าควรจะทำอย่างไร ควรจะให้ร่างกายนี้หยุด ดับไป ควรจะให้ต่อสู้ต่อไป กินยาตายนั้นมันต้องด้วยโตะบ้าง ด้วยโตะความผลุนผลันบ้าง เอาเป็นประมาณไม่ได้ ไม่ใช่ธรรมะ ไม่ใช่ว่าเป็นธรรมะ ถ้าเห็นว่ามันที่ ๆ สำหรับเรา ก็ปล่อยให้ดับไป คือไม่ไปหาการรักษา ไม่พยายามหาการรักษาด้วยยา ปล่อยให้มันดับเหมือนพระพุทธเจ้าตั้งใจว่า ภายใน ๓ เดือนนี้จะดับ แล้วก็ดับจริง ๆ พอครบ ๓ เดือน

แพทย์ : อีกนิตหนึ่งในประเด็นเรื่องการเตรียมใจในการป่วยนี่นะครับ ถ้าฟังแล้วนี่กลายเป็นเรื่องใหญ่ในการเตรียมใจ ในภาวะปัจจุบันนี้ค่อนข้างจะยาก

ท่านอาจารย์ : แน่นนอนละ แน่นนอนละ ใจเป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องรวม ๆ กันทั้งหมดแหละ ตั้งใจถูกต้องว่าควรจะทำอย่างไร มีสิทธิ์ที่จะเลือกให้มันดีที่สุด ถูกต้องที่สุดสำหรับเรา จะอยู่หรือจะดับจะอยู่ อยู่ด้วยวิธีไหน ก็เลือกให้ดี

แพทย์ : ในภาวะที่หมอเผชิญเป็นส่วนใหญ่นี้ คือคนไข้มาจะไม่เตรียมใจ ญาติพี่น้องใจก็ไม่เตรียม หมอควรจะ.....

ท่านอาจารย์ : หมอก็ช่วยสุดความสามารถ ช่วยให้มันถูกวิธี

แพทย์ : ที่เป็นอยู่ก็จะทำได้แต่เรื่องทางกายให้คงอยู่ เรื่องใจนี้ ท่านอาจารย์คิดว่าในภาวะปัจจุบันนี้ ควรจะ.....

ท่านอาจารย์ : เราก็อึดใจได้ ถ้าเรามีความรู้จะอึดใจ คุณทำใจอย่าให้เป็นทุกข์ เช่นนี้เอง ร่างกายของคุณกำลังเป็นเช่นนี้เอง เพื่อจะไม่เป็นทุกข์หรือทุกข์น้อย คุณควรจะคิดพรรณนี้ กลายเป็นหมอทางจิตไปด้วยอีกคนหนึ่ง หมอทางกายก็ทำไป หมอทางจิตก็ทำ เพราะว่าส่วนใหญ่ก็คือให้หาย ไม่ทุกข์ ไม่เป็นทุกข์นั้นแหละสำคัญ อยู่ ไม่ตาย แต่เป็นทุกข์ จะมีความหมายอะไร อยู่อย่างเป็นทุกข์ ก็ตายเสียดีกว่า อยู่อย่างเป็นทุกข์ อย่างทนทุกข์ เป็นสิ่งเลวร้าย

รวมความว่าธรรมะหรือพระศาสนา ต้องการให้ชีวิตเยือกเย็น
แล้วก็ยังเป็นประโยชน์ที่สุดที่จะเป็นได้ เยือกเย็นคือ ไม่มีความทุกข์
มีชีวิตเยือกเย็นไม่ร้อนด้วยความทุกข์ใด ๆ เป็นที่พอใจ แล้วก็
อยู่เปล่า ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ตัวเอง ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์
ทั้งหมด สนุกไปเลย เยือกเย็นและเป็นประโยชน์ เป็นจุดสูงสุดของ
ความเป็นพุทธบริษัท ชีวิตเยือกเย็นและเป็นประโยชน์ พระอรหันต์
นั้นไม่มีตัวกู ตัวตนที่ต้องการอะไร ได้อะไร หรือเสียอะไร มัน
ไม่มี มันอยู่ตรงกลาง ๆ ระหว่างกลาง ไม่อยากและไม่ทิว เรียกว่า
ไม่ฟูไม่แฟบ ไม่ดีใจไม่เสียใจ ไม่ขึ้นไม่ลง ไม่บวกไม่ลบ ชีวิต
นี้ไม่บวกไม่ลบ บางทีมันก็สูงไปสำหรับคนบางพวก บางถิ่นก็ยังไม่
ต้องการ แต่ว่าในครั้งพุทธกาลเขาต้องการกัน มาจนถึงนี้ก็ได้กันมา
ตามลำดับ ๆ ๆ ก่อนหน้านั้นก็ได้ความดับทุกข์ในขั้นต้น ๆ มา
เรื่อย ๆ จนถึงขั้นสูงสุดมาอยู่ที่นี้ นิพพาน นี่เรื่องของชีวิตเยือก-
เย็นและเป็นประโยชน์ ชีวิตที่เยือกเย็น ถึงแม้ไม่ได้ทำอะไรให้แก่
ใคร ก็เป็นประโยชน์ เป็นตัวอย่างที่ดีว่าทำได้ แสดงให้ประชาชน
ชาวโลกเห็นว่า มีชีวิตที่ทำได้ และอยู่ได้ และมีได้ เยือกเย็น
เยือกเย็น อันนี้ก็เรียกว่าเป็นประโยชน์ ฉะนั้น พระอรหันต์ถึง
จะไม่ได้มาสอนใครโดยตรง แต่ว่าอยู่อย่างไม่มีความทุกข์ให้ดู ก็
เรียกว่าทำประโยชน์สูงสุดแหละ

แยกเป็นเรื่องทางกายและทางจิตหรือสติปัญญา เราจะ
เรียกกันว่าทางวิญญาณ ทางสติปัญญา ถ้าทางจิต บางทีก็เป็น
เรื่องบังคับ ๆ จิต บังคับด้วยสมาธิก็ได้เหมือนกัน แต่ไม่สมบูรณ์
บังคับจิตอย่าให้เป็นทุกข์นี้ มันไม่ใช่ของเยือกเย็น ต่อสู้ดิ้นรน
ร้อน ถ้าด้วยสติปัญญา จะโปร่งสลัดไป นี่เย็น ไม่มีตัวตน
จะเป็นปัญหา แต่ถ้าโดยสมาธินี้มีตัวตน เป็นปัญหา ต้องอด

ต้องกลั่น ต้องรู้สึกว่ามัน ต้องทน ยังไม่สูงสุด ส่วนทางกายนั้น
เอะอะ เกะกะ ๆ ไปตามเรื่อง ทางจิต ทางสติปัญญาแล้วก็สูงสุด
ฟิสิกอล (physical) ทางกาย เมนทอล (mental) ทางจิต สปิริชวล
(spiritual) ทางสติปัญญา

แพทย์ : ถ้านับกันจากวันที่ท่านอาจารย์อาพาธนะครับ จน
ถึงวันนี้ก็ ๑๐๐ วันพอดี

ท่านอาจารย์ : อะไรที่ยังเหลือต้องแก้ไขต่อไป

แพทย์ : อยากจะทราบเรียนท่านอาจารย์ในประการที่ ๑ ไม่
ทราบท่านอาจารย์จะลองให้ความสว่าง ให้ความเข้าใจกับพวก
เราเท่าที่อาจารย์จะปรับอาการ

ท่านอาจารย์ : อาตมาก็พยายามปรับปรุงตัวเอง ให้ทุกสิ่งเป็นไป
โดยง่าย เป็นไปในทางที่จะหายหรือดีขึ้น พยายามปรับร่างกาย
พยายามปรับจิตใจ ให้มันถูกต้องเพื่อมันจะหาย ก็พยายาม ก็มี
ความมุ่งหมายให้มันหาย ต้องทำทุกอย่างให้มันถูกต้อง เพื่อจะ
หาย ถ้าโรคมันมากมันหายทันใจไม่ได้ มันก็ต้องกินเวลานาน
ถ้ามันเหลือวิสัยมันก็ต้องตายแหละ ถ้ามันเหลือวิสัย

แพทย์ : อยากทราบว่า ไม่ทราบว่าท่านอาจารย์รู้สึกว่าเป็นที่
ผ่านมามากเกินไปไหม หรือว่าเกินพอดีไหม

ท่านอาจารย์ : ข้อนี้อาตมาไม่ทราบ เทคนิคทางแพทย์นะไม่ทราบ
หมอแหละควรจะทราบว่าเกินหรือไม่เกิน บางทีมันก็เผลอไป
หุยมหยม จู้จี้เกินไปมันอาจจะไม่ได้ แต่ว่ามันคงจะไม่ให้โทษ
มันอาจจะถึงไม่เป็นผลดี มันอาจจะไม่ให้โทษ มันก็ไม่ใช่ไร

พยายามให้พอดี พอดี ให้มันเข้ารูปธรรมชาติโดยเร็ว ให้มันกลับไปสู่ธรรมชาติปกติโดยเร็ว นั่นมันถูกต้อง ถ้ามันเกินไปมันก็ตั้งไว้

แพทย์ : มันก็ลำบากนะครับ ท่านอาจารย์ เพราะว่าส่วนใหญ่นี้ ความคุ้นเคยที่ว่าพอดีของแพทย์ จะออกมาในลักษณะที่ว่า ขจัดโรคกันโดยทันที กำกับทุกอย่างทุกอย่างภายใต้ยา ภายใต้อะไรต่าง ๆ

ท่านอาจารย์ : ตามหลักวิชา ก็เอาโดยตามหลักวิชา ก็ดี เจตนาดี โดยความชำนาญ ความชำนาญมันมากเข้ามันก็รู้ รู้ความพอดี ๆ ไม่ตกใจเกินไป หรือไม่ประมาทเกินไป ก็พบความพอดี ถ้าตั้งต้น หรือตกใจเกินไป มันก็อาจจะเกินพอดี ถ้าประมาทมันก็จะไม่ได้เรื่องได้ราว

แพทย์ : ความพอดีนี้ คนใช้ตัดสินใจหรือว่าหมอตัดสินใจ

ท่านอาจารย์ : มันไม่เกี่ยวกับการตัดสินใจ ความพอดีมันเกี่ยวกับผลดี เป็นเรื่องของธรรมชาติ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติ มันมีความพอดีในการปฏิบัติต่อธรรมชาติ ผลมันก็เกิด ความรู้ของมนุษย์จัดให้มันเข้ารูป ๆ พอดีคือถูกต้อง ๆ นี่พอดี ดีเกินมันก็ไม่ถูกต้อง ไม่ถึงขนาด มันก็ไม่ถูกต้อง ให้มันพอดี เหมือนการกำหนดกินยาเท่าไรเรียกว่าความพอดี ไม่กินให้มันมากเกินไปนั้น การกระทำอย่างอื่นก็ให้มันพอดีกับเรื่อง ถูกต้องทุกเรื่อง ก็เรียกว่าพอดี ถูกต้องตามเหตุ ถูกต้องตามผล ถูกต้องตามอัตรามาตรการ เวลาถูกต้อง เรียกว่าพอดี ถูกต้องคือพอดี ถ้าไม่ถูกต้อง มันก็ต้องไม่พอดี มากเกิน น้อยเกิน

แพทย์ : ถ้าวิธีการมันเหมาะกับความพอดี แต่มันไปฝืนใจคนใช้นี้ มันควรจะ.....

ท่านอาจารย์ : มันเป็นปัญหาอีกเรื่องหนึ่ง ไม่ใช่ปัญหาธรรมชาติโดยตรง มันก็ต้องทำความเข้าใจ คนใช้บางคนก็ไม่ค่อยจะรู้อะไร กลัวมากไปบ้าง กลัวอะไรเกินไปบ้าง ก็พยายามทำความเข้าใจให้คนใช้ไว้ใจหมด หมดก็จะสามารถทำไปตามความถูกต้อง พอดี ความถูกต้องและพอดีมันใช้ทุกเรื่องแหละ ไม่ใช่เฉพาะเรื่องหมอเรื่องเจ็บไข้ ใช้ทุกเรื่อง ไม่ว่าเรื่องอะไร เรื่องการสังคม เรื่องเศรษฐกิจ เรื่องการเมือง เรื่องสารพัดอย่าง ตามความถูกต้องและพอดี โลกนี้จะมีสันติภาพ ก็เพราะมันมีความถูกต้องและพอดีในทุกแง่ทุกมุม ถ้ามีกิเลสเข้ามาแทรกแซง มันก็ไม่มี ความถูกต้องและพอดี ถ้าเห็นแก่ตัวด้วยแล้ว ยิ่งแล้วใหญ่เลย ไปตามประโยชน์ที่จะได้ของตัวเอง มันไม่คำนึงว่าถูกต้องและพอดี นี่ปัญหามันอยู่ที่ความเห็นแก่ตัว คนเจ็บบางคนก็เห็นแก่ตัว หมอ ก็เห็นแก่ตัว ก็พอดีกัน มันก็พอดีที่จะวินาศแหละ พอดีสำหรับจะวินาศ ไม่ใช่พอดีสำหรับจะหาย

แพทย์ : อาจารย์ครับ ท่านอาจารย์ได้บอกหลายครั้งหลังอาหารว่า ตามความเข้าใจเรื่องการเจ็บป่วยนี้ เคยอ่านอนุทินปฏิบัติธรรมของท่านอาจารย์ มีการบันทึกอะไรต่ออะไร ในความรู้สึกรวมของหมอที่ถวายเป็นการรักษา อาจจะไม่ทุกคน เฉพาะที่คุย ๆ กันนี้ครับ เห็นว่าแต่ละช่วง แต่ละจังหวะที่ท่านอาจารย์มีอาหาร มีประเด็นอะไรในเรื่องของอาการหรือความรู้สึกที่ท่านอาจารย์สัมผัสแล้ว น่าจะเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้

ท่านอาจารย์ : ก็มีความรู้เรื่องนี้เกิดขึ้นมา จากความรู้เรื่องธรรมชาติ

มีความรู้เรื่องโรคภัยไข้เจ็บ หรือธรรมชาติ ส่วนภายนอก ส่วนร่างกาย ก็ได้รับความรู้เพิ่มขึ้นเหมือนกัน

แพทย์ : ท่านอาจารย์จะกรุณาช่วยให้เราได้รับ ได้พลอยเรียน ว่าอาจารย์มีประเด็นอะไรบ้างไหมครับ พอจะบอกเล่าได้

ท่านอาจารย์ : มันก็ไม่มีอะไร ไม่มีอะไรที่จะเล่า ขอให้ใช้สติสัมปชัญญะ ไม่ประมาท มันก็就会有ความถูกต้องและพอดีเข้ามา ใช้ความสุขุมรอบคอบ มีความถูกต้องและพอดีเกิดขึ้น

แพทย์ : อย่างช่วง ๒-๓ วันแรกที่มาพบกัน และทราบ ว่าท่านอาจารย์มีภาวะหัวใจล้มเหลวค่อนข้างมาก

ท่านอาจารย์ : ตอนนั้นอาตมาก็ไม่รู้สึกรู้สึกรู้สึก เรียกว่าไม่รู้สึกรู้สึก ทำอย่างไรแล้วแต่หมอ แล้วแต่หมอ ต่อเมื่อถึงความปกติ ความจำกลับมาแล้ว ความรู้สึกมีมากพอแล้ว จึงจะพูดออกความคิดความเห็นอะไรได้ เข้าใจว่าเวลาที่ลืมไปนั้นก็เหมือนกัน โดยอะไรก็ไม่ทราบละ จะเรียกว่าหัวใจล้มเหลวหรืออะไรก็ไม่รู้ ไม่ทราบ มันก็ลืม มันไม่รู้สึกรู้สึกรู้สึกอะไร ไม่สนใจอะไร จะนอนทำเตี่ยว

แพทย์ : หลังจากนั้นวันหนึ่งท่านอาจารย์ก็ยังสอนได้นาน ๆ ยังปรารภธรรมได้นาน ๆ แม้แต่ในคืนนั้นท่านอาจารย์ก็ยังเตือนอยู่ตลอดเวลา

ท่านอาจารย์ : นั้นมันส่วนน้อย เป็นส่วนที่ง่าย ส่วนที่เคยชิน เป็นความรู้ที่เคยชิน พูดเมื่อไรก็ได้ อาจจะพูดได้จนตาย เป็นของที่เคยชิน พูดได้จนวาระสุดท้าย หมอมีความรู้ของหมอ คือทางกายโดยสมบูรณ์ แล้วก็มีความรู้ทางจิตคือสมาธิ หรือกำลังจิต

นี่พอสมควร แล้วมีความรู้ทางปัญญา อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พอสมควร ครบทั้ง ๓ จำพวกนี้จะง่ายมาก ในการปฏิบัติหน้าที่ จะง่ายมาก จะถูกต้องและพอดีอยู่เรื่อย ๆ โดยไม่มีปัญหา มีเจตนา บริสุทธิ์ก็ไม่มีปัญหาอะไร พระอรหันต์ไม่สนใจทางร่างกายหรืออก คือตายก็ได้ อยู่ก็ได้ สนใจแต่เรื่องจิตใจต้องไม่เป็นทุกข์ จิตใจ ต้องไม่เป็นทุกข์ จนวาระสุดท้ายดับเหมือนปิดสวิตซ์ไฟ หรือว่า ตะเกียงดับอย่างนั้น สนใจเรื่องทางจิตใจเป็นส่วนใหญ่ ทางกาย ก็ปล่อยไปตามเหตุตามปัจจัย แต่ถ้าทางจิตใจดีนี่มันช่วยทางกาย ได้มาก ช่วยทางร่างกายได้ ไม่กินอาหารสัก ๑๐ วัน สบาย

บาลีมีคำเรียกพระพุทธเจ้าว่าเป็นหมอ เป็น เตกิจจโก
พระพุทธเจ้าเป็นหมอ สัพพโลกติกิจจโก หมอรักษาโรคของสัตว์-
โลกทั้งปวง เตกิจจโก เป็นหมอทั่วไป เวชฺโซ หมอเฉพาะวิชา
สกลกตฺโต หมอผ่าตัด เตกิจจโก ความหมายกว้าง เป็นหมอ

แพทย์ : คนไข้ที่มาหา แล้วอยากให้ผ่าตัดตกแต่งเสริมสวย ทำจมูกให้โด่ง หมอไปทำให้ เรียกว่าพอดีไหมครับ

ท่านอาจารย์ : นั่นแหละ ก็เรียกว่ามันมาด้วยกิเลสหรือโมหะ แหละ หมอจะร่วมมือด้วยหรือไม่แล้วแต่หมอ แล้วแต่เหตุ-ปัจจัยอย่างอื่น หมอร่วมมือก็เป็นพ่อค้า มันไม่ใช่เรื่องของหมอ เรื่องของพ่อค้า นักธุรกิจ เรื่องเสริมสวยเป็นเรื่องของกิเลสเสีย มากกว่าเหตุผล สติปัญญา แล้วจิตก็สำคัญ ทำเพื่อจะใช้ความสวยหลอกลวงผู้อื่น ใช้ความสวย หากินด้วยความสวย ขายความสวย เป็นโสเภณีทางวิญญาณ ใช้คำว่าผู้แก้ปัญหา มันจะได้ความดี ผู้แก้ปัญหาให้ถูกทาง ทางกาย ทางใจ ทางสติปัญญา แก้ปัญหา โรคมันเป็นปัญหา ความทุกข์มันเป็นปัญหา แม้แต่ความสุข มันก็เป็นปัญหา แก้ปัญหาให้หมด ความยากจนก็เป็นปัญหา ความร่ำรวยก็เป็นปัญหา แก้ปัญหาอย่าให้มันมีนั่นนะดี เป็นหมอในความหมายที่กว้างที่สุด เป็นชินแส ไม่จำกัดโรคภัยไข้เจ็บ แก้ปัญหาทั้งปวง ๆ ไม่ว่าปัญหาอะไรแก้ไขได้ เป็นหมอแบบนั้นที่จริงหมอก็มีความหมายเช่นนั้น แต่ว่าเราไม่ได้ใช้ความหมายนั้น แก้ปัญหาทุกปัญหานั้นแหละคือหมอที่สมบูรณ์ แต่ถ้ารักษาโรคอย่างเดียวก็หมอในความหมายทั่ว ๆ ไป ความหมายที่ใช้ทั่ว ๆ ไป เติกิจฉว แปลว่าหมอ แต่ตัวหนังสือมันแปลว่าผู้แก้ไข ผู้แก้ไข ปัญหา เติกิจฉวโก ปัญหาไม่ว่ามาทางไหนมันขบกัด มาทางบวกก็ขบกัด มาทางลบก็ขบกัด ถ้าเป็นปัญหา หมอจะช่วยแก้ปัญหา ทั้งทางบวกและทางลบ ทางสบายและทางไม่สบาย ทางหัวเราะทางร้องไห้ ทางดีใจ ทางเสียใจอะไร ไม่ให้มีปัญหา แต่ว่าในคัมภีร์ใช้คำว่าความทุกข์ ที่จริงมันต้องใช้คำว่าปัญหา ตัวความสุขมันก็เป็นปัญหา ดับทุกข์เสียได้ละก็มีความสุขสบาย แต่ก็ยัง

มีปัญหาอย่างอื่น หมดปัญหานั้นแหละดี

แพทย์ : ปัญหานี้เป็นปัจจัยให้เราเกิดปัญญาใช่ไหมครับ

ท่านอาจารย์ : ได้ ปัญหาหรืออุปสรรคนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้ก้าวหน้า ในทางสติปัญญา เมื่อคิดแก้ปัญหา ปัญงามันก็เจริญ ต่อสู้อุปสรรค ก็เหมือนกัน ปัญงามันก็เจริญงอกงาม ความเจริญทั้งหลายแต่ หนหลัง มันเนื่องจากมนุษย์มีปัญหา มนุษย์มีปัญหา มีอุปสรรค ตั้งแต่ไม่นุ่งผ้า จนได้นุ่งผ้า การอยู่พุ่มไม้ อยู่ถ้ำ อยู่รู มา อยู่บ้านอยู่เรือน มันเนื่องจากอุปสรรคของธรรมชาติ ทำให้ก้าวหน้า ๆ ๆ นี่ก็เรียกว่าปัจจัยที่ทำให้ดินร่นก้าวหน้าต่อสู้ไปพบ ของใหม่ที่ดีกว่า จนกระทั่งกิน เตียนนี้มันมีเรื่องเกินขึ้นไปทุกที แล้ว ไม่ต้องกินไม่ต้องเล่นจนถึงขนาดนั้นก็มิ และยิ่งพร้อมที่จะ เกินไปกว่านั้นอีก เรื่องกินอยู่ เรื่องนุ่งห่ม เรื่องใช้สอย ก็มีแต่ จะเกิน ไม่รู้ว่าถูกต้องหรือพอดีอยู่ที่ตรงไหน บ้านราคา ๑๐ ล้าน ๒๐ ล้าน มันก็กลายเป็นธรรมดาไปแล้ว นี่มันกิน ถ้าคนป่าสมัย โน้นมาเห็นก็ว่า โอ้ มนุษย์สมัยนี้ยิ่งกว่าเทวดา มีเครื่องไฟฟ้า ใช้อำนวยความสะดวกประหลาด ๆ มันจะรู้สึกว่ายิ่งกว่าเทวดา แล้ว มันเกิดความคิดว่าเทวดา มันเห็นยิ่งกว่าตัวเอง ยิ่งกว่าคนป่าธรรมดา จึงจัดให้เป็นพวกเทวดา กินอยู่แบบเทวดา คำว่าเทวดา ก็เกิดขึ้นมาในโลก เพียงแต่คนป่าสมัยโน้นเห็นความเป็นอยู่ของมนุษย์ สมัยนี้ จะรู้สึกว่าเป็นเทวดาเหลือเกินแล้ว เพียงแต่มาเห็นห้อง ส้วมของคนบางคนบางบ้าน ก็รู้สึกว่าเป็นเทวดาแล้ว คนป่า รู้สึกว่าเป็นเทวดาแล้ว เป็นสวรรค์ของเทวดา ความถูกต้อง พอดีมันก็เปลี่ยน เปลี่ยนตามยุคตามสมัย สำหรับทางวัตถุ แต่ ถ้าทางจิตใจไม่เปลี่ยน จะเป็นสมัยไหนก็ตามใจเถอะ ถ้ามีกิเลส

แล้วก็มีทุกข ทุกข์ ถ้าไม่เกิดกิเลสก็ไม่มีทุกข แม้แต่สัตว์
เดรัจฉาน ถ้ามันเกิดความรู้ประเภทกิเลส มันก็มีทุกข เพียง
แต่มันเกิดน้อยหรือเกิดยากเท่านั้นแหละ เพราะมันคิดไม่เป็น มัน
รู้สึกไม่สูง มันต้องการต่ำ ๆ ง่าย ๆ หรือว่าไม่ต้องการ มนุษย์มี
มันสมองคิด ๆ ๆ แม้แต่เพียงการปรุงอาหารอย่างเดียวในโลกนี้
เวลานี้เหลือประมาณ อาหารที่เป็นกิเลสพันชนิด แต่งเนื้อแต่งตัว
กันเป็นแพชั่น เปลี่ยนไม่รู้จักสิ้นจักสุด นี่ไม่หมดปัญหา ถ้าไม่
ถูกต้องพอดีในเรื่องนั้นก็มีปัญหา ถึงจะเป็นโรคทางกาย โรคทาง
จิต เป็นโรคทางวิญญาณ เป็นบ้ามากขึ้น

แพทย์ : อาจารย์ครับ สำหรับคนไข้ที่ว่ายังไม่ค่อยพอใจ
สนใจทางศาสนานะ เราจะเริ่มกับเขาอย่างไร ในฐานะที่จะเป็น
หมอทางจิตใจอีกอันนะครับ จะเริ่มเรื่องไตรลักษณ์ หรือว่ามรรณา
นุสติ หรือว่าอะไรครับ

ท่านอาจารย์ : ต้องเริ่มด้วยคำพูดที่เขาเข้าใจได้ โดยความหมาย
ก็เช่นนั้นเอง ในระดับง่าย ๆ ที่ต่ำ ภาษาง่าย ๆ ถ้าเขาเข้าใจไม่
ได้ก็ลำบากเหมือนกัน ว่านี่เป็นธรรมชาติ ธรรมดา เขาก็ไม่อาจ
จะเข้าใจได้ แต่ถ้าเข้าใจได้ละก็ดีแหละ นี่เป็นของธรรมดา จะ
ต้องเป็น ถ้าเป็นมะเร็ง เป็นของธรรมดาที่จะต้องเป็น นี่ก็ไม่
ต้องเสียใจ หรือจะพูดแบบง่าย ๆ ถึงคุณจะเสียใจมันก็ไม่มี
ประโยชน์อะไร ถ้าคุณไม่เสียใจ ไม่กลัว มันจะหายเร็วนะ พูด
ไปในแง่ไหน ไปกลัว ไปเสียใจก็เหมือนกินของแสดลง ไปกลัว
มันกินนอนไม่หลับ ทรมาณตัวเอง วุ่นวาย ไม่กลัวดีกว่า จะได้หาย
เร็ว แต่มันก็ยากเหมือนกัน เหมือนกับคัน ๆ อย่าเกา จะหาย
เร็ว พอไม่เกาจะหายคัน หายเร็ว คนธรรมดาก็ต้องเกา เกาจน

ถลอกปอกเปิก นี่มันเรื่องของกิเลส หรือของโมหะ ก็บอกเขาว่าทำพรณนี้แหละ คิดพรณนี้ ตั้งใจพรณนี้ หายเร็ว จะหายเร็ว และจะไม่มีความทุกข์ จะทุกข์น้อย จะหายเร็ว อย่างกลัวอย่าเสียใจ มันเช่นนั้นเอง ถ้าว่าพูดอย่างชาวบ้านที่เขาพูด ๆ กัน กรรม แต่ความจริงหาใช่กรรม เป็นความผิดหรือถูก คือถูกต้องหรือไม่ ถูกต้องพอดีหรือไม่พอดี คำพูดที่ถูกต้องที่สุดทางธรรมะ ก็เรียกว่าอิทัปปัจจยตา กฎอิทัปปัจจยตา จึงได้เกิดขึ้นเกิดนี้ ดับนั้นดับนี้ เมื่อมันไม่ถูกต้องตามกฎธรรมชาติที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา ก็เป็นไปในทางมีปัญหามากขึ้น ถ้าถูกต้องมันจะระงับ จะหยุดจะดับ จะหมดปัญหา จนกว่าจะผิดอีก จึงจะเกิดมีขึ้นมาอีก พยายามให้ถูกต้องตามกฎอิทัปปัจจยตา เมื่อมีสิ่งนี้ก็ต้องมีสิ่งนี้ เมื่อมีสิ่งนี้ก็ต้องมีสิ่งนี้ พยายามให้มันมีให้ถูกต้อง บางสิ่งถ้าไม่ให้เกิดได้ โลภะ โทสะ โมหะ ถ้าไม่ให้เกิดได้ยิ่งดี ถ้าเกิดแล้วต้องจัดการให้ถูกต้อง เต็มนี้ประชาชนสนใจธรรมะมากขึ้น พอดีพอร้ายคงจะฟังถูก สังเกตเห็นได้ว่าสนใจธรรมะ อ่านหนังสือธรรมะกันมากขึ้น เข้าใจคำว่าอิทัปปัจจยตากันมากขึ้น ปฏิจจสมุปบาทก็เข้าใจ นี้อิทัปปัจจยตา ถ้าไม่เข้าใจอะไร พูดตามธรรมเนียมก็กรรม กรรม ๆ ๆ แล้วแต่กรรม ไปตามกรรม ถ้ารู้จักไปตามกฎอิทัปปัจจยตา ไปตามกรรม เมื่อมีเหตุพรณนี้เข้ามาเป็นอิทัปปัจจยตาของเรื่องนี้ เช่น เชื้อโรคเข้ามา มันมีอะไรปรุงแต่ง กระแสอิทัปปัจจยตา ถ้าไม่รู้จัก พูดตามธรรมเนียมก็ตามกรรม ถ้ายิ่งกว่านั้นก็ว่าถูกผี ถูกเทวดาอะไรไปตามเรื่อง ฉลาดหน่อยก็ไปตามกรรม ถ้ารู้จักจริงไปตามกฎปฏิจจสมุปบาท อิทัปปัจจยตา ตามธรรมชาติ ตามธรรมชาติ ไม่เกี่ยวกับผีสางเทวดา ไม่เกี่ยวกับพระเจ้า ไม่เกี่ยวกับกรรม ถ้าว่ากรรมก็เป็นอยู่ในตัว

มันเอง คือกฎพรรณนั้น มีเหตุพรรณนี้ ต้องมีผลพรรณนี้ มีเหตุพรรณนี้ต้องมีผลพรรณนี้ไปเรื่อย เช่น เราเกิดจากท้องแม่ ใหญ่โตจนมาบัดนี้ มาตามกระแสที่บัพัจจยตา ไม่มีอะไรแทรกแซง ราบรื่นดี เรียบร้อยดี ไม่มีอะไรแทรกแซง ตายเสียบ้าง ตายไปก่อนบ้าง เป็นทุกข์บ้าง พิการบ้าง แล้วแต่ที่บัพัจจยตา สอนฝรั่งก็สอนเรื่องนี้ เดี่ยวนี้สอนให้เข้าใจเรื่องรวมหมดของทุกเรื่อง คือเรื่องอิทัปปัจจยตา ผิดต่อกฎอิทัปปัจจยตาแล้วก็มีปัญหา ถูกต่อกฎอิทัปปัจจยตาก็ไม่มีปัญหา อิทัปปัจจยตามีให้เกิด ถ้าถูกต้อง ก็ไม่มีความทุกข์ ถ้าผิดต่อความเป็นจริงก็มีความทุกข์ ความคิดชนิดนี้เกิดขึ้น ก็ต้องมีความทุกข์ ความคิดชนิดนี้เกิดขึ้นจะไม่มี ความทุกข์ ไม่ทุกข์ไว้ก่อนดีกว่า มีเงินร้อยล้านเก็บไว้ในธนาคาร แล้วก็เอามาเป็นตัวกู ของกู ให้มีความทุกข์ แม้แต่ชีวิตนี้ก็อย่าให้มันมีเป็นตัวกู ของกู ให้เป็นของธรรมชาติ

แพทย์ : อาจารย์ครับ วันนี้พวกผมตั้งใจว่าเป็นวันครบ ๓ เดือน อยากจะมาสรุป ประเมินแล้วก็คงจะหารือกันว่า เกี่ยวกับการถวายเป็นการรักษาระหว่างต่อไป คือเป้าหมายพวกผมเข้าใจจะครับว่า ก็คือรักษาให้ธรรมชาติ

ท่านอาจารย์ : ให้เข้ารูปเดิม เข้ารูปธรรมชาติ เข้ารูปปกติ เวลา นี้มันยังไม่เข้ารูปปกติ แล้วพยายามให้มันเข้ารูปปกติ เราก็พยายามกินอาหาร ทำนั่น ทำนี่ เข้ารูปปกติขึ้นทุกวัน มันก็ดีขึ้น นิด ๆ ให้เดินได้มากขึ้น ให้ทำอะไรได้มากขึ้น เข้ารูปปกติ กินอาหารไปตามปกติ ก็ได้เพิ่มขึ้น ๆ แต่ไม่ให้เป็นของแสลง

แพทย์ : เดิมตั้งกันไว้ว่าสัก ๓ เดือน ท่านอาจารย์น่าจะเข้ารูปปกติได้ เทศน์ได้ สอนได้

ท่านอาจารย์ : ได้ แต่มันฝัน ก็รู้สึกว่ามีเกิน จึงขอตัวยังไม่บรรยาย ยังไม่พูด ได้แต่คุยกันพรรณานี้ ใ้อจะไปนั่งพูดชั่วโมง ๒ ชั่วโมงติดต่อกัน รู้สึกว่ามันฝัน ฝันความรู้สึก เหน็ดเหนื่อยในสมอง แต่เข้าใจว่ามันคงจะกลับก็ได้ในเวลาไม่นาน อีกสักเดือน แต่ว่าหาอยู่เปล่า หาอยู่ว่าง ได้ความรู้ใหม่จากความเจ็บไข้ ในส่วนตัว ไม่ได้พูดให้ใครฟัง ไม่ต้องพูดให้ใครฟัง แต่ว่าโดยส่วนตัวได้รับความรู้ใหม่ในแง่ที่คิดว่า ลึกกว่า อะไรมากกว่า เพิ่มขึ้น ได้กำไรอะไร รู้จักธรรมชาติ ไปช่วยเรียนช่วยศึกษาสิ่งซึ่ง เพราะความเจ็บไข้ที่มันไม่เป็นไปตามที่ต้องการนี้ มันไม่เป็นไปตามความปกติ มันเจ็บหรือมันปวด หรือว่ามันอะไรก็ตามเถอะ ความรู้สึกมันนอนไม่หลับพยายามพบวิธีแล้วก็แก้ไข ปรับปรุงให้ดีขึ้น แล้วรู้สึกความบกพร่องที่พลาดอะไรมาแต่หลังได้มากขึ้น

แพทย์ : ในภาษาของพวกผม พวกหมอกคงจะสรุปว่า ตอนนี้อย่างท่านอาจารย์ฟันความอาพาธหมดแล้ว ปลอดภัยหมดแล้ว

ท่านอาจารย์ : คงจะพัก พักรอเวลาให้เข้าสู่สภาพปกติตามธรรมชาติ

แพทย์ : วันนี้ผมขอความรู้ และประเด็นแค่นี้ก่อน

ท่านอาจารย์ : เอ้า อย่าเกรงใจ มาพูด มาสนทนา มาหาความรู้ มันเป็นการช่วยเพื่อนมนุษย์ ช่วยสังคม ธรรมะเป็นความรู้ไปช่วยสังคม

แพทย์ : รวดต้นเดือนหน้า เท่าที่พวกผมสรุปกันได้ จะสรุปไว้ แล้วอาจารย์หมอประเวศ จะลงมาอีกหนหนึ่ง

ท่านอาจารย์ : กิติ์ทะเล หมอประเวศเป็นนักคิด นักเผยแผ่ ให้เพื่อนมนุษย์ได้รับประโยชน์มากขึ้น ง่ายขึ้นนี้ ได้บุญ ๆ ให้เพื่อนมนุษย์ได้รับประโยชน์มากขึ้น เผยแผ่เรื่องทางวัตถุ ทางกายโดยตรงกันมากแล้ว ก็เลื่อนขึ้นมาทางจิต ทางวิญญาณ ทางสติปัญญา เลื่อนขั้นของการเผยแผ่

แพทย์ : กราบลาท่านอาจารย์

ท่านอาจารย์ : ขอบพระคุณ ขอบพระคุณย้อนหลังด้วย

ท่านอาจารย์พุทธทาส : คนไข้ที่ผมได้รู้จัก
บันทึกจากแพทย์ผู้ถวายการรักษา

นพ.นิธิพัฒน์ เจียรกุล : บันทึก
อรศรี งามวิทยาพงศ์ บรรณานธิการ-เรียบเรียง

ท่านอาจารย์พุทธทาส กับ นพ. นิธิพัฒน์ เจียรกุล
แพทย์ผู้ดูแลการรักษา

ผมเริ่มต้นความสัมพันธ์กับท่าน ในฐานะแพทย์กับคนไข้ ตามภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา แล้วจึงคลี่คลายมาตามลำดับ จากการได้เรียนรู้ทัศนะอีกแบบหนึ่งของท่านในเรื่องของความเจ็บป่วยและการตายของมนุษย์ ซึ่งผมอาจจะเคยได้รับทราบมาบ้าง แต่ก็อย่างผิวเผินเต็มที เพราะเป็นทัศนะที่ยังไม่เคยมีการเรียนการสอนกันมาก่อนในระบบการผลิตแพทย์แผนปัจจุบัน ในท้ายสุด ความสัมพันธ์ตามหน้าที่จึงได้ก่อรูปเป็นความผูกพันพิเศษ ซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นกับผมมาก่อน

บางตอนจากบทนำ
โดย นพ. นิธิพัฒน์ เจียรกุล

คุณหมอนิธิพัฒน์ เจียรกุล เป็นแพทย์หนุ่มที่คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล ส่งไปถวายการรักษาท่านอาจารย์พุทธทาส ที่สวนโมกขพลาราม เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๓๔ เมื่อคราวท่านอาพาธด้วยโรคหัวใจล้มเหลวมีอาการหอบเหนื่อย หมอนิธิพัฒน์เป็นอาจารย์ในสาขาวิชาที่ว่าด้วยโรคทางปอด ในช่วงแรกที่ท่านอาพาธยังไม่ทราบแน่ชัดว่าท่านเป็นโรคทางปอดหรือทางหัวใจ เมื่อท่านอาจารย์สบายดีแล้วเขาก็ยังเดินทางลงไปเยี่ยมท่านอาจารย์ทุกเดือน ฉะนั้น ต่อมาเมื่อท่านอาจารย์อาพาธด้วยเรื่องอื่นอันไม่ใช่โรคปอด หมอนิธิพัฒน์ก็ยังติดตามถวายการรักษาโดยใกล้ชิด จวบจนปัจฉิมอาพาธ และได้อยู่ด้วยขณะที่ท่านอาจารย์สิ้นใจ

ผมได้สังเกตเห็นว่า คุณหมอนิธิพัฒน์เป็นผู้ที่มีความจริงใจ สุภาพ และนอบน้อมถ่อมตัว ไม่มีเล่ห์เหลี่ยมหรือมีลักษณะหลอกลวงด้วยความเห็นแก่ตัวแต่ประการใด ๆ

ในการเขียนบันทึกเรื่องนี้ก็ได้ทำด้วยความอยากดัง แต่ถูกเร่งเร้าโดยคุณอรศรี งามวิทยาพงศ์ อาจจะโดยคนอื่นอีกบ้างที่ใกล้ชิดกับสวนโมกข์ บันทึกเรื่องนี้มีประโยชน์ ๓ อย่างคือ **หนึ่ง** ทำให้ทราบรายละเอียดของการอาพาธของท่านอาจารย์พุทธทาส จากแพทย์ผู้ถวายการรักษาใกล้ชิด และถ้าใครอ่านให้ละเอียดจากหลายแห่งก็จะปะติดปะต่อให้เห็นอะไรต่ออะไรหลายอย่างในทาง

การแพทย์ **สอง** การปรารถนาของท่านอาจารย์พุทธทาสที่หมอ
ได้ยืนด้วยตัวเอง **สาม** การเปลี่ยนแปลงภายใน (Internalization)
ของแพทย์คนหนึ่ง

คุณหมอนิธิพัฒน์เริ่มต้นจากการที่ไม่รู้จักท่านอาจารย์เลย
และเห็นว่าเป็นคนไข้ที่แปลกกว่าคนอื่น ๆ ที่เคยรักษามาทั้งหมด
ต่อมาได้สนใจและเรียนรู้ธรรมชาติของท่านทั้งทางตรงและทางอ้อม
จนกระทั่งยอมรับว่า ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการเจ็บป่วยและการตาย
ของมนุษย์ในทรวงอกที่ไม่เคยมีการเรียนการสอนกันเลย ในระบบ
การผลิตแพทย์แผนปัจจุบัน

นี่เป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งนัก

การที่คน ๆ หนึ่งได้เรียนรู้มีความสำคัญยิ่งนัก

จะยกตัวอย่างให้เห็นชัดเจน การที่พระพุทธองค์ได้
เรียนรู้มีความสำคัญยิ่งนัก การที่ท่านอาจารย์พุทธทาสได้เรียนรู้
มีความสำคัญยิ่งนัก การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้เรียนรู้ มีความ
สำคัญยิ่งนัก

เพราะมนุษย์เรียนรู้ได้ยาก โดยเฉพาะคนที่มีความรู้

การมีความรู้กับการเรียนรู้ไม่เหมือนกัน

การที่โลกลำบากอยู่ทุกวันนี้ เพราะคนมีความรู้ไม่เรียนรู้

ที่เรียกว่าความรู้ นั้น ที่จริงเป็น “ศาสตร์” หรือศาสตร์
คืออาวุธหรือเทคนิควิธีเท่านั้น ในความเป็นจริงมีมนุษย์ ซึ่งมีทั้ง
กายและใจ สังกม และสิ่งแวดล้อม ที่เชื่อมโยงกันสลับซับซ้อน
และเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ความจริงหรือความเป็นจริงอันเกี่ยว

กับมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม มีความจำเพาะในกาละสถาน (space-time) จึงกล่าวได้ว่าจะไม่เหมือนกันเลย ณ จุดใดจุดหนึ่งของกาลเวลาหรือสถานที่ มนุษย์ต้องสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา จึงจะรู้ความจริง เมื่อรู้ความจริงจึงทำได้ถูกต้อง ฉะนั้น ที่เรียกว่ามีความรู้แต่ไม่เรียนรู้จึงห่างไกลความจริงยิ่งนัก เมื่อห่างไกลจากความจริงก็ห่างไกลจากความถูกต้อง และห่างไกลจากความดี

การที่จะเรียนรู้ได้ต้องลดละอหังการ ถ้าวังการสูงก็เรียนรู้ไม่ได้ เหมือนที่ว่า “น้ำชาล้นถ้วย” มันเต็มอีกไม่ได้แล้ว ถ้ายกหูชูหางว่าฉันรู้แล้ว ๆ ฉันเก่งแล้ว ๆ ท่านอาจารย์พุทธทาส ท่านเป็นบุคคลเรียนรู้ นี่แหละเคล็ดลับของการมีศักยภาพ ท่านเรียนรู้จากทุกสิ่ง ทุกอย่าง ทุกขณะ ความเจ็บไข้แต่ละครั้ง ท่านกล่าวว่าทำให้ท่านฉลาดขึ้น รอบ ๆ กุฎิท่านมีสุนัข มีไก่ มีปลา ท่านว่าสัตว์เหล่านี้มันเป็นครูท่านทั้งสิ้น ท่านได้เรียนรู้จากสัตว์เหล่านี้

แล้วทำไมหมอมจะเรียนรู้จากคนไข้แต่ละคนไม่ได้

ถ้าหมอสามารถเรียนรู้จากคนไข้แต่ละคนได้ โลกจะเปลี่ยนไป เพราะหมอเป็นผู้มีอิทธิพลต่อสังคมมาก

การเรียนรู้จึงไม่ใช่เรื่องเล็ก แต่เป็นเรื่องใหญ่ หวังว่าหนังสือเล่มเล็ก ๆ โดยหมอเล็ก ๆ คนหนึ่ง จะสื่อเรื่องใหญ่แก่หมอและแก่บุคคลทั่วไป เพื่อประโยชน์ต่อตัวท่านเอง และต่อโลก

Dr. ๒๕๑ ๖:๕'

(ประเวศ วะสี)

คำนำบรรณาธิการ

เรื่องราวเกี่ยวกับท่านอาจารย์พุทธทาสนั้น ได้มีผู้เขียนถึงไว้เป็นจำนวนมากในแง่มุมที่หลากหลาย ทั้งในรูปของหนังสือ บทความ สารคดี บทรายงาน ฯลฯ โดยที่แต่ละมุมมองของเรื่องราวที่เขียนนั้น ได้ช่วยให้ผู้อ่านได้รู้จักท่านอาจารย์พุทธทาสมากขึ้นว่าท่านเป็นนักปฏิรูปการพระศาสนา เป็นนักคิด นักเผยแพร่ธรรม ฯลฯ ที่ยิ่งใหญ่แห่งยุคสมัยอย่างไร แต่ในบรรดางานเขียนที่ผ่านมานั้น ดูว่าจะยังไม่เคยมีการเขียนถึงท่านอาจารย์ในฐานะของ **“คนใช้”** เลย ทั้ง ๆ ที่มุมมองดังกล่าวสามารถจะสะท้อนความเป็น **“พุทธทาสภิกขุ”** ได้ดียิ่ง เพราะในยามที่ท่านอาจารย์ต้องเผชิญกับความเจ็บไข้อันรุนแรง หรือแม้ในยามที่ชีวิตหมิ่นเหม่กับความตายนั้น ท่านก็ยังคงความเป็น **“พุทธทาส”** ผู้ก้าวเดินตามรอยบาทแห่งพระบรมศาสดาอย่างหนักแน่นมั่นคง โดยไม่มีสิ่งใด ๆ ที่จะมาขัดขวางการเป็นผู้ปฏิบัติธรรมในทุก ๆ ขณะจิตของท่านได้เลย ไม่ว่าจะเป็ความเจ็บไข้หรือความตาย อันเป็นทุกข์ที่แสนสาหัสของมนุษย์โดยทั่วไปก็ตาม

“ท่านอาจารย์พุทธทาส : คนไข้ที่ผมได้รู้จัก” เป็นบันทึกสั้น ๆ ของแพทย์รุ่นใหม่ท่านหนึ่งคือ นพ.นิธิพัฒน์ เจียรกุล หนึ่งในคณะแพทย์ที่ถวายเป็นการรักษารักษาอาการอาหาร ตั้งแต่ครั้งอาหารหนักในปี ๒๕๓๔ จนกระทั่งถึงปัจฉิมอาหารและการมรณภาพของท่านอาจารย์ เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๖ ที่ผ่านมา ผู้เขียนได้เล่าถึงสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้จากท่านอาจารย์พุทธทาสในขณะที่มาถวายเป็นการรักษาท่าน แม้จะเป็นช่วงเวลาที่ไม่นานนัก แต่ประสบการณ์ดังกล่าว ก็มีคุณค่าในเชิงความคิดแก่ผู้บันทึกเรื่องราวเอง และมีประเด็นที่น่าสนใจใคร่ครวญไม่น้อยแก่บุคคลทั่วไปด้วย สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง จึงได้จัดพิมพ์ขึ้นเผยแพร่แก่ผู้อ่านทั่วไป

อันที่จริงแล้ว หนังสือเล่มนี้เกิดขึ้นด้วยความบังเอิญ แต่ในขั้นตอนของการจัดทำให้สำเร็จนั้น เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจเป็นอย่างยิ่งของผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด กล่าวคือ เริ่มจากความบังเอิญที่บรรณาธิการได้สนทนากับนพ.นิธิพัฒน์ ถึงการเรียนรู้ที่ได้รับจากการถวายเป็นการรักษาอาการอาหารท่านอาจารย์พุทธทาส แล้วเห็นว่าสิ่งที่ได้รับฟังนั้นมีสาระประโยชน์ควรแก่การเผยแพร่ จึงได้ชักชวนให้นพ.นิธิพัฒน์ ถ่ายทอดเรื่องราวดังกล่าวออกมาเป็นตัวหนังสือในตอนแรกนั้น ดูว่าเจ้าของเรื่องจะลังเลใจอยู่ไม่น้อย เพราะไม่ถนัดกับงานเขียนแบบนี้นัก แต่เมื่อให้เหตุผลว่า หนังสือเล่มนี้จะจัดพิมพ์เพื่อถวายเป็นอาจริยบูชาแต่ท่านอาจารย์พุทธทาส และจะมีการพิมพ์แจกเป็นธรรมทานด้วย เมื่อมีการฉาบปกฉีกของของท่านอาจารย์ เมื่อให้เหตุผลดังกล่าวแล้ว ก็ดูจะมีต้องคะยั้นคะยออะไรกันอีกเลย เพราะผู้เขียนได้เริ่มบันทึกเรื่องราวด้วยความตั้งอกตั้งใจ แม้ว่าจวนเจียนกับเวลาที่ตนเองจะต้องไปศึกษาต่อและทำวิจัยในต่างประเทศมากขึ้นทุกที และเมื่อเขียนเสร็จแล้ว

ก็ยังให้เวลาแก่บรรณาธิการในการสนทนา เพื่อเรียบเรียงต้นฉบับ รวมทั้งตรวจทานความถูกต้องในเนื้อหาอยู่อีก ๒ รอบ ก่อนหน้า การเดินทางไปต่างประเทศเพียง ๓-๔ วันเท่านั้น

ในส่วนของผู้จัดพิมพ์นั้น มูลนิธิโกมลคีมทองเห็นว่า หนังสือเล่มนี้แม้จะมีเนื้อหาไม่ยาวนัก แต่ก็มีส่วนในแง่มุมมองเกี่ยวกับท่านอาจารย์พุทธทาส ช่วยให้ผู้อ่านได้เห็นถึงแบบอย่างแห่งความเป็น**นักคิด** ที่ไม่เคยแยกออกจากการเป็น**นักปฏิบัติ** ในทุก ๆ สถานการณ์ ไม่ว่าจะสภาวะจะบีบคั้นให้เกิดความทุกข์เข็ญเพียงใดก็ตาม นอกจากนี้ หนังสือเล่มนี้ยังเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่คนหนึ่ง ซึ่งแม้จะมีสถานภาพเป็นอาจารย์แพทย์ในสถาบันการศึกษาแพทยศาสตร์ชั้นแนวหน้าของประเทศ แต่ก็ยังมีความอ่อนน้อม สนใจการเรียนรู้สิ่งที่ตนเองพบ แม้ว่าสิ่งนั้นจะตรงข้ามกับทัศนคติเดิมของตนเอง ทำที่แห่งการเรียนรู้นี้ย่อมเป็นสิ่งที่ควรเผยแพร่และส่งเสริมให้เกิดขึ้นในสังคมของเราให้มากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป เพื่อหวนเพาะวัฒนธรรมแห่งปัญญาให้งอกงามขึ้นมา ตามปฏิปทาที่ท่านอาจารย์พุทธทาสได้ดำเนินมาตลอดชีวิตแห่งท่าน

ด้วยความตั้งใจและประสานใจร่วมกันของคณะผู้จัดทำ และของมูลนิธิโกมลคีมทองดังกล่าว หนังสือเล่มนี้จึงสำเร็จลงได้ในเวลาอันรวดเร็ว แรงบันดาลใจที่สำคัญคือ ความตั้งใจที่จะถวายหนังสือเล่มน้อยนี้เป็นอาจริยบูชาแด่ท่านอาจารย์พุทธทาสมหาเถระ เพื่อแสดงความรู้สึกซึ่งเปี่ยมด้วยความเคารพบูชาอันสูงสุด พร้อมด้วยความสำนึกในคุณูปการอันหาที่สุดมิได้ของท่านอาจารย์ และด้วยจิตอันแน่วแน่ที่จะปฏิบัติบูชา โดยการ

เผยแผ่ธรรมตามปณิธานของท่านอาจารย์อย่างต่อเนื่องตามกำลัง
สติปัญญาของแต่ละคนต่อไป

แม้ว่าวันหนึ่ง รูปธรรมขององค์ท่านอาจารย์พุทธทาสจะ
คงไว้เพียงอัฐิและเถ้า แต่ด้วยการร่วมแรงร่วมใจของผู้อยู่หลัง
เราเชื่อว่า **“พุทธทาสธรรม”** จะดำรงอยู่โดยไม่รู้จักตาย เพื่อช่วย
ดับทุกข์ให้แก่ชนร่วมสมัยและอนุชนรุ่นหลังสืบไปอีกนานเท่านาน

อรศรี งามวิทยาพงศ์

กัณยายน ๒๕๓๖

ตลอดระยะเวลาเกือบ ๑๐ ปีของการเป็นแพทย์ในระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน ที่หยั่งรากลึกในสังคมไทยมานานกว่าหนึ่งศตวรรษ ผมได้พบประสบการณ์กับคนไข้จำนวนมากในหลาย ๆ รูปแบบ ที่ทำให้ผมเกิดการเรียนรู้มากขึ้นตามลำดับ

แต่คงจะไม่มีช่วงเวลาใดเปรียบเทียบกับระยะเวลา ๒๐ เดือน ที่ผมได้มีโอกาสถวายการรักษาอาการอาพาธของท่านอาจารย์พุทธทาส อินทปัญโญ อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งวาระสุดท้ายของท่าน

ผมเริ่มต้นความสัมพันธ์กับท่าน ในฐานะแพทย์กับคนไข้ ตามภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา แล้วจึงคลี่คลายมาตามลำดับ จากการได้เรียนรู้ทัศนคติอีกแบบหนึ่งของท่าน ในเรื่องของความเจ็บป่วยและการตายของมนุษย์ ซึ่งผมอาจจะเคยได้รับทราบมาบ้าง แต่ก็อย่างผิวเผินเต็มที เพราะเป็นทัศนคติที่ยังไม่เคยมีการเรียนการสอนกันมาก่อนในระบบการผลิตแพทย์

แผนปัจจุบัน ในท้ายสุด ความสัมพันธ์ตามหน้าที่ จึงได้ก่อรูป
เป็นความผูกพันพิเศษ ซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นกับผมมาก่อน

ผมอยากจะบันทึกเรื่องเหล่านี้ไว้ เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่ง
ความเคารพและระลึกถึงท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ ผู้เป็นที่มา
แห่งการเรียนรู้เหล่านี้ และเพื่อประโยชน์ที่อาจจะมีกับท่านผู้อ่าน
ไม่มากนักน้อย....

นิธิวัฒน์ เจียรกุล

๑. ราชการด่วนกับ “ผู้ป่วยพิเศษ”

พุทธทาสภิกขุ และ สนวนโมกข์

ผมเคยรู้จัก ๒ คำนี้มาก่อน จากข่าวหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และจากหนังสือธรรมะ ๒-๓ เล่ม ของ “พุทธทาสภิกขุ” ซึ่งผมเคยซื้ออ่านในสมัยเรียนหนังสือและเมื่อเริ่มทำงาน เพราะความสนใจใคร่รู้ในความคิดของบุคคล ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็น “นักคิด” คนสำคัญ ผมจำได้ว่าอ่านหนังสือของท่านเข้าใจไม่มากนัก แม้จะมีบางประเด็นที่เข้าใจและเห็นด้วยกับความคิดของท่าน แต่ก็เป็นการเข้าใจแบบผิวเผิน ที่ไม่นานนักก็ลืมและผ่านเลยไป

ผมกลับมารู้จักและสัมผัสกับ “พุทธทาสภิกขุ” อีกครั้งคราวนี้อย่างใกล้ชิด แต่มิใช่ในฐานะของผู้อ่านหนังสือธรรมะ หากในฐานะของแพทย์ผู้ถวายการรักษาอาการอาพาธของท่านตั้งแต่วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๓๔ จนกระทั่งถึงวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๖

.....

บ่าย ๓ โมงของวันจันทร์ที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๓๔ ขณะที่ผมกำลังตรวจเยี่ยมคนไข้ตามปกตินั้น ก็มีโทรศัพท์จากอาจารย์ประพาฬ ынใจยุทธ ซึ่งเป็นหัวหน้าภาควิชาอายุรศาสตร์มาถึงผม ท่านถามว่า

“นิธิพัฒน์ คุณว่างไหม มีราชการด่วนให้ทำ”

ผมรู้สึกงง ๆ เพราะย้ายมาอยู่ศิริราชครึ่งปีแล้ว ยังไม่เคยปรากฏว่ามีราชการด่วนอะไรเลย ท่านบอกว่าเป็นราชการในพระองค์ที่วัดสวนโมกข์ จ.สุราษฎร์ธานี เนื่องจากทางคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลได้รับแจ้งว่า ท่านอาจารย์พุทธทาสอาพาธตั้งแต่ ๓ วันที่แล้ว แพทย์จากโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี ซึ่งตรวจอาการเบื้องต้น วินิจฉัยว่าท่านมีภาวะปอดอักเสบและมีอาการทรุดลงมาก ศ.นพ.ประดิษฐ์ เจริญไทยทวี คณบดี (ในขณะนั้น) จึงมีคำสั่งให้ผมลงไปรับท่านอาจารย์พุทธทาสขึ้นมากองเทพฯ เพื่อเข้ารับการถวายการรักษาที่โรงพยาบาลศิริราช

ความเข้าใจตอนแรกของผมกับภารกิจคราวนี้คือ ลงไปรับท่านอาจารย์ขึ้นกรุงเทพฯ และคอยถวายการดูแลในระหว่างการเดินทาง จึงไม่ได้รู้สึกหนักใจหรือคาดเดาไปได้ว่า ตนเองกำลังจะไปพบกับ “ผู้ป่วยพิเศษ” รายหนึ่ง ดังนั้น เมื่อได้รับคำสั่งทางโทรศัพท์แล้ว ผมจึงไม่ได้รู้สึกวิตกกังวลอะไร พอมาพบอาจารย์ประพาฬแล้ว ก็กลับที่พักซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับศิริราช เพื่อจัดกระเป๋าเตรียมเดินทางโดยเที่ยวบินกรุงเทพฯ-สุราษฎร์ฯ เวลา ๑๘.๕๐ น. ในเย็นนั้นเลย ที่จริงผมคิดจะเตรียมเสื้อผ้าไปเพียงชุดเดียว เพราะคิดว่าการรับท่านมารักษาที่กรุงเทพฯ คงจะไม่มีปัญหาอะไรมาก คือไปถึงสวนโมกข์คืนนั้น วันรุ่งขึ้นก็คงพาท่านมากองเทพฯ ได้เลย

แต่แนวหนึ่งที่ผมเกิดความเฉลียวใจขึ้นมาว่า บางทีเรื่องอาจจะไม่ง่ายอย่างนั้นก็ได้? เพราะท่านอาจารย์พุทธทาสเท่าที่ผมทราบข่าวคราวจากสื่อมวลชนนั้น ยังไม่เคยเจอข่าวว่าท่านเข้า ๆ ออก ๆ โรงพยาบาลเลย ทั้ง ๆ ที่ผู้สูงวัยขนาด ๘๕ ปีอย่างท่านนั้น ควรจะต้องมีการเจ็บป่วยบ้างไม่มากก็น้อย รวมทั้งพอจะทราบมาก่อนว่า ท่านนั้นเป็นบุคคลสันโดษ และเป็นผู้ที่มิทศนะไม่พึงพาเทคโนโลยีมากมายเหมือนคนในยุคปัจจุบัน ความเฉลียวใจแบบนี้ทำให้ผมจัดเสื้อผ้าไปเผื่ออีก ๒-๓ วัน ซึ่งเอาเข้าจริง ๆ ความเฉลียวใจของผมก็ถูกต้องทีเดียว

เมื่อเก็บเสื้อผ้าเสร็จ ผมกลับมาที่ศิริราชอีกครั้ง เพื่อปรึกษาหารือกับอาจารย์แพทย์ในสาขาวิชาโรคระบบการหายใจ และวัณโรค ร่วมกันวางแผนถวายการรักษาในกรณีต่าง ๆ เช่น ถ้าท่านมีภาวะปอดอักเสบจริง จะถวายการรักษาขั้นต้นด้วยอะไรบ้าง จะดูแลท่านในระหว่างการเดินทางเข้ากรุงเทพฯ อย่างไร ฯลฯ เสร็จแล้วก็ช่วยกันเตรียมเวชภัณฑ์ และเครื่องมือต่าง ๆ ที่คิดว่าจำเป็น เช่น เครื่องวัดออกซิเจนในเลือดแบบที่สามารถจะหิ้วติดมือขึ้นเครื่องบินไปได้ เมื่อเตรียมการเสร็จ อาจารย์ประพาฬก็พาผมไปพบท่านคนบดี อาจารย์ประดิษฐ์ สรุปลักษณะอาการตามที่ท่านได้รับแจ้งให้ผมทราบอีกครั้ง รวมถึงภารกิจที่สำคัญของผมคือให้พยายามนิมนต์ท่านอาจารย์พุทธทาส หรือติดต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับท่าน เพื่อขอให้ท่านอาจารย์เข้ามารับการรักษาในโรงพยาบาลศิริราช โดยทางคณะฯ จะเป็นผู้รับผิดชอบจัดการเรื่องการเดินทาง เมื่อรับมอบหน้าที่แล้ว ท่านก็มาส่งที่รถ พร้อมกำชับอีกครั้งว่า ให้ผมพยายามปฏิบัติภารกิจอย่างสุดความสามารถ และให้ประสบผลสำเร็จ ผมเดินทางพร้อมกับอาจารย์ประดิษฐ์

ปัญจะวีณิน อายุรแพทย์โรคหัวใจ เนื่องจากท่านอาจารย์เคยมี
ปัญหาด้านโรคหัวใจมาก่อน ทางคณะฯ จึงจัดให้แพทย์โรคหัวใจ
ร่วมเดินทางไปด้วย

ในระหว่างการเดินทาง ผมกับอาจารย์ประดิษฐ์ก็นั่ง
ปรึกษาถึงแนวทางในการถวายการรักษา อาจารย์ประดิษฐ์ก็
เช่นเดียวกับผม คือรู้จัก “พุทธทาสภิกขุ” น้อยมาก เรานึกไม่
ออกว่าท่านอยู่อย่างไร ฉันทะไร ผู้ที่ดูแลท่านเป็นใคร ฯลฯ
แต่เท่าที่เรารู้ก็คือ ท่านเป็น “นักคิด” ที่สำคัญท่านหนึ่ง ดังนั้น
จึงสรุปกันว่า ถ้าเราจะเสนอถวายการรักษาอะไร คงจะต้องใช้วิธี
การของหลักเหตุผล ไม่ใช่ระบบการสั่งหรือใช้การตั้งต้นแต่ความ
เห็นของแพทย์ฝ่ายเดียว

เมื่อถึงสนามบินสุราษฎร์ฯ นพ.ประยูร คงวิเชียรวัฒน์
อดีตสาธารณสุข จ.สุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นแพทย์ผู้ใกล้ชิดท่าน
อาจารย์พุทธทาสมานาน เป็นผู้มารับเราที่สนามบินพร้อมกับเจ้า-
หน้าที่ของโรงพยาบาลสุราษฎร์ฯ ผมกับอาจารย์ประดิษฐ์นั่งรถ
อาจารย์ประยูรเพื่อเดินทางไปสวนโมกข์ทันที ระหว่างทางอาจารย์
ประยูรเล่าสรุปอาการอาหารของท่านอาจารย์ให้ฟัง จำได้ว่าเราฟัง
กันด้วยความตื่นเต้นเป็นระยะ ๆ แต่มีใช้กับข้อมูลการอาหาร
หากเป็นความหวาดเสียวกับเส้นทางวิ่งของรถซึ่งฝ่าความมืดไปข้าง
หน้า โดยมีรถ ๑๐ ล้อสวนทางมาตลอดด้วยความเร็วสูงบนถนน
แคบ ๆ ๒ เลนนั้น เราจึงไม่พยายามซักถามอะไรมากนัก เพราะเกรง
จะรบกวนสมาธิในการขับรถของอาจารย์ประยูร ข้อมูลเท่าที่ได้ คือ
ท่านอาจารย์เริ่มไอและมีไข้ต่ำ ๆ เมื่อ ๓ วันก่อน ต่อมาอาการ
หนักมากขึ้นเรื่อย ๆ แม้แพทย์จะได้ถวายยาปฏิชีวนะไปแล้วก็ตาม

อาการหลังสุดคือ ท่านไอมีเสมหะปนเลือดและเริ่มมีอาการหอบ
เหนื่อย

เมื่อรถเลี้ยวเข้าเขตวัดแล้ว ผมก็ยังไม่แน่ใจนักว่าใช้จุดหมาย
ของเราหรือไม่ เนื่องจากบรรยากาศโดยรอบมืดครึ้ม และเงียบสงัด
ผิดแผกไปจากวัดทั่ว ๆ ไปที่ผมเคยเห็น ซึ่งอย่างน้อยจะต้องมี
ไฟตามรั้วหรือที่ป้ายชื่อวัด แต่เมื่อถึงบริเวณกุฏิของท่านอาจารย์ซึ่ง
อยู่ไม่ไกลจากที่จอดรถนัก ผมก็แน่ใจว่าตนเองมาถึง “สวนโมกข์”
แล้ว ขณะนั้นเป็นเวลา ๓ หุ่่ม บริเวณกุฏิที่พักของท่านอาจารย์
เปิดไฟสว่าง มีพระและฆราวาสจำนวนหนึ่งกำลังรอเฝ้าอาการ
อาหารอยู่ที่ด้านนอกของกุฏิ รวมไปถึงท่านอาจารย์โพธิ์ จันทสโร
เจ้าอาวาส ผมและอาจารย์ประดิษฐ์ เข้าไปในกุฏิเพื่อตรวจอาการ
ท่านทันที ห้องที่ท่านอาจารย์พักอยู่นั้นเป็นห้องเล็ก ๆ ขนาดพื้นที่
ประมาณ ๔ ตารางเมตร มีเตียงเหมือนกับที่ใช้ในโรงพยาบาลตั้ง
อยู่ ๑ เตียง ปลายเตียงมีโถส้วม อ่างน้ำ และโต๊ะตัวเล็ก ๆ อีก
ตัว ข้าง ๆ เตียงมีโคมไฟสำหรับอ่านหนังสือ และกองสมุดหนังสือ
๒-๓ กองตั้งอยู่ ท่านอาจารย์อยู่ในท่ากึ่งนั่งกึ่งนอนบนเตียง โดย
มีสายให้ออกซิเจนซึ่งเป็นสายยางเล็ก ๆ จ่อเข้าจมูกเพื่อช่วยการ
หายใจของท่าน แวบแรกที่ผมได้พบท่านอาจารย์โดยตรงเป็นครั้ง
แรกในชีวิตนั้น สังเกตจากภายนอกพบว่าท่านหายใจหอบปานกลาง
แต่ก็ไม่แสดงออกถึงอาการทุกข์ทรมานอย่างที่ผมเคยพบเห็นใน
ผู้ป่วยทั่วไป ไม่ว่าจะป็นทางสีหน้าหรือท่าทาง ทั้ง ๆ ที่ดูจากภาย
นอก ผมก็พอจะประเมินจากประสบการณ์ที่พบเห็นผู้ป่วยแบบนี้
มาพอสมควรได้แล้วว่า ท่านอาจารย์จะต้องอาหารไม่ย่อยทีเดียว

หลังจากที่กราบนมัสการท่าน และแนะนำตนเองแล้ว

เราก็เริ่มต้นซักประวัติการอาหารโดยละเอียดอีกครั้ง ท่านอาจารย์เองก็พยายามที่จะตอบพวกเราโดยละเอียด ท่วงท่าของท่านในระหว่างนั้นดูสงบ แต่ก็ยังเห็นอยู่ว่ามีอาการหอบเหนื่อยชัดเจน ต้องหยุดพักหายใจเป็นช่วง ๆ ไม่สามารถพูดตอบคำถามเราได้ติดต่อกันยาว ๆ เมื่อกราบเรียนถามเสร็จ เราก็เริ่มตรวจร่างกายท่านอย่างละเอียด โดยเฉพาะในระบบที่เกี่ยวข้องคือปอดและหัวใจ ผลของการตรวจนั้น ก็เป็นไปอย่างที่คาดการณ์ไว้คือท่านอาหารหนัก สิ่งที่ทำให้ผมแปลกใจ คือสีหน้าและท่าทางของท่านอาจารย์นั้นไม่ได้สัดส่วนกันกับอาการอาหารที่เราตรวจพบ คือในผู้ป่วยธรรมดา โดยเฉพาะผู้ที่มีอายุมากขนาดนี้ (๘๕ ปี) หากเจ็บป่วยขนาดที่เราตรวจพบในท่านอาจารย์ ผู้ป่วยจะต้องแสดงออกทางสีหน้าและท่าทางว่าเจ็บป่วยอย่างชัดเจนกว่านี้ แต่ท่านอาจารย์นั้น เราสังเกตการอาหารของท่านได้จากการหอบเหนื่อย น้ำเสียงที่อ่อนแรงและสีหน้าที่อิดโรย โดยที่ท่วงท่ายังดูสงบ ผมยังไม่เคยเห็นการแสดงออกของผู้ป่วยแบบนี้มาก่อน เพราะคนทั่วไปนั้น ความเจ็บป่วยเป็นความทุกข์ ความน่ารำคาญ และความน่าเบื่อที่สำคัญอย่างหนึ่ง ยิ่งเจ็บป่วยมากก็ยิ่งทุกข์มาก และแสดงให้เห็นมาก แต่ผู้ป่วยที่ผมตรวจรักษาอยู่คราวนี้ ดูจากอาการที่ท่านแสดงออกแล้ว ผมรู้สึกว่าคุณเจ็บป่วยดูเป็นสิ่งที่ธรรมดาสามัญ ไม่ใช่เรื่องทุกข์เรื่องร้อนอะไรเลย

นี่คือความแปลกที่ผมยังไม่เคยพบมาก่อน ในตอนนั้นผมยังไม่รู้ว่าตนเองจะได้พบกับทักษะแปลก ๆ ที่ยิ่งไปกว่านี้อีกในขั้นตอนต่อ ๆ ไปของการถวายการรักษาคราวนั้น

เมื่อตรวจร่างกายท่านอาจารย์เสร็จแล้ว ผมและอาจารย์

ประดิษฐ์ รวมทั้ง นพ.ทรงศักดิ์ เสรีโรดม อายุรแพทย์ของโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นแพทย์ผู้ดูแลสุขภาพของท่าน อาจารย์มาหลายปี ได้ร่วมกันประมวลข้อมูลทั้งหมดทั้งจากที่ กราบเรียนถาม การตรวจร่างกาย และจากบันทึกสุขภาพของท่าน อาจารย์ ซึ่งพระอุปัฏฐากและแพทย์ได้บันทึกไว้เป็นลำดับ เราได้ข้อสรุปว่า

๑. การที่พื้นฐานของท่านอาจารย์มีภาวะความดันโลหิตสูงที่เป็นมานาน ประกอบกับภาวะสูงอายุและรูปร่างที่อ้วน ทำให้มีภาวะหลอดเลือดแดงแข็งตัว ซึ่งส่งผลให้หัวใจทำงานได้ไม่ดีเท่าที่ควร

๒. ช่วงที่ผ่านมาก่อนการอาพาธ ๒-๓ วัน ท่านอาจารย์มีภารกิจแสดงธรรม จนกระทั่งทำให้ร่างกายได้พักผ่อนไม่เพียงพอ ร่วมกับมีการติดเชื้อในทางเดินหายใจส่วนบน ส่งเสริมให้เกิดภาวะหัวใจวายได้มากขึ้นอีก

ดังนั้น ท่านอาจารย์จึงอาพาธด้วยโรคหัวใจวาย มีไข้ด้วยโรคเกี่ยวกับปอดตามที่เข้าใจกันในตอนแรก อาจารย์ประดิษฐ์จึงรับหน้าที่กราบเรียนให้ท่านทราบถึงข้อสรุปทั้ง ๒ ข้อ โดยกราบเรียนอย่างเชื่อมโยงให้ท่านเห็น และเข้าใจถึงสาเหตุที่มาของอาการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น พร้อมกับชี้ให้เห็นถึงอันตรายที่อาจเกิดขึ้นโดยมิได้คาดหมาย จนเป็นเหตุให้ท่านอาจถึงแก่ชีวิตได้ในช่วงเวลานั้น ๆ พร้อมกับเสนอว่า เพื่อให้การรักษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสามารถป้องกันภาวะแทรกซ้อนที่อาจเกิดขึ้นอย่างเฉียบพลันจนถึงแก่ชีวิตได้ เราจึงขอมิมนต์ท่านอาจารย์เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล ซึ่งมีอุปกรณ์การรักษาที่พร้อม เมื่ออาจารย์

ประดิษฐ์กราบเรียนเสร็จ ท่านอาจารย์ก็ตอบกลับอย่างนุ่มนวลว่า
ท่านอยากให้การรักษายู่ที่วัดจะเหมาะสมกว่า

ความเข้าใจของผมในตอนแรกจากคำตอบปฏิเสธของท่าน
นี้ คือนึกไปว่า ท่านต้องการจะให้พวกเราขออนุปรณการรักษ
ของโรงพยาบาล และบุคคลากรอย่างครบครันมาที่วัด เพราะ
ท่านต้องการจะรักษายู่ที่สวนโมกข์ เมื่อผมนึกถึงความยุ่งยาก
ของการขนย้ายอุปกรณ์ต่าง ๆ และการที่บุคคลากร แพทย์ พยาบาล
และช่างเทคนิคจะต้องแห่กันมาที่สวนโมกข์แล้ว ผมก็อดนึกในใจ
ไม่ได้ว่า

“ทำไมการเข้าโรงพยาบาลมันยากเย็นอะไรนักหรือ?”

เพราะการที่ท่านยอมไปโรงพยาบาลนั้น ย่อมง่ายกว่าการ
ที่จะต้องยกโรงพยาบาลมาหาท่านเป็นไหน ๆ ท่านนั่งไปครู่หนึ่ง
แล้วก็พูดขยายความต่อ ซึ่งทำให้ผมรู้ว่าตนเองเข้าใจผิดไปไกลโข
และในทิศทางตรงกันข้ามกับเจตนารมณ์ของท่านอาจารย์ด้วย เพราะ
ท่านบอกว่า

“อาตมาอยากให้การอาพาธและการดูแลรักษานั้นเป็นไปแบบ
ธรรมชาติ ธรรมดา ๆ เหมือนกับการอาพาธของพระสงฆ์ทั่วไป
ในสมัยพุทธกาล” และ

“ขอให้แผ่นดินนี้เป็นโรงพยาบาล”

นั่นคือ ท่านอาจารย์มิได้ต้องการจะให้ถวายเป็นการรักษ ด้วย
การใช้เครื่องมืออันทันสมัยมากมายอย่างที่เรากราบเรียนท่าน
ว่ามีเพียงพร้อมในโรงพยาบาล หากต้องการรับการรักษาเท่าที่
แพทย์จะทำได้ ภายใต้ข้อจำกัดของสถานที่ซึ่งมิใช่โรงพยาบาล

ได้เท่าไร เอาเท่านั้น ท่านมิได้เรียกร้องแนวทางหรือรูปแบบการรักษาแต่ประการใด เมื่อเข้าใจความประสงค์ของท่านแล้ว ผมก็รู้สึกหนักใจขึ้นมาทันที อาจจะยิ่งกว่าการให้ย้ายโรงพยาบาลมาหาท่านเสียอีก เพราะเจตนาของท่่านดังนี้ เท่ากับปฏิเสธการไปรับการรักษาที่กรุงเทพฯ ตามภารกิจที่ผมได้รับมอบหมายมา แต่นั่นก็ยังไม่น่าหนักใจเท่ากับการที่เราจะต้องรักษาผู้ป่วยซึ่งมีอาการหนัก และมีโอกาสเสี่ยงต่อการเสียชีวิตสูง แต่กลับต้องการรักษาภายนอกโรงพยาบาล เพราะเราเป็นแพทย์ซึ่งศึกษามาในระบบการแพทย์ที่คุ้นเคยกับการใช้เทคโนโลยีและอุปกรณ์การแพทย์มากมาย ที่จะช่วยบ่งชี้ให้เรารู้ถึงสภาพอาการและวิธีการรักษาคนไข้ได้อย่างแน่นอน โดยเฉพาะในภาวะวิกฤต

ความต้องการของท่านอาจารย์จึงทำให้ผมรู้สึกหนักใจมาก ในใจก็คิดว่าปฏิบัติการรักษาผู้ป่วยคราวนี้ สำหรับผมเอง อย่างดีที่สุดก็คือเสมอต้ว แต่ถ้าเกิดมีอะไรผิดพลาดขึ้น ก็มีแต่จะขาดทุนสถานเดียวเท่านั้น หมายถึงโอกาสที่ผู้ป่วยจะหายดีขึ้นนั้นมันน้อย แต่โอกาสที่อาการจะทรุดจนเสียชีวิตมีสูงกว่ามาก

ดังนั้น สำหรับภารกิจคราวนี้แล้ว ผมจึงหวังเพียงแค่ว่า จะสามารถพยุงอาการของท่านให้ทรงไว้ อย่่าให้ถึงแก่ภรรณาพ ในช่วงที่เราถว่ยการรักษ่า ถ้าทำได้ ก็นับว่าผมโชคดีม่มากแล้ว และถ้าสรภพกัันอย่างเปิดใจแล้ว ความรู้สึกของผมในตอนนั้นคือกลัวว่า ท่านอาจารย์จะภรรณาพในขณะที่ท่านอยู่ในการดูแลถว่ยการรักษ่าของผม มันคงเป็นความรู้สึกอันเนื่องกับชื่อเสียงและหน้าตาของผมนั่นเอง ไม่ใช่เรื่องของความผูกพันหรือห่วงใยในผู้ป่วยซึ่งเพิ่งพบกันครั้งแรก เพราะผมพอจะทราบว่่าอาการอาหาร

ของท่านนั้น ถ้าเป็นข่าวออกไปเมื่อไรแล้ว ย่อมจะต้องเป็นที่สนใจของสังคมมีใช้น้อย พุดกันตรง ๆ ก็คือผมกลัวเสียชื่อตัวเอง

เพราะฉะนั้น ถ้าว่ากันจริง ๆ แล้ว ผมควรจะโกรธหรือไม่พอใจกับผู้ป่วย ที่ทำให้ผมต้องอยู่ในสถานการณ์ลำบากใจ และหนักใจเช่นนี้ แต่เวลานั้น ผมรู้สึกว่าคุณเองไม่ได้คิดอะไรไปในทำนองไม่พอใจทัศนะ และท่าทีของท่านอาจารย์เลย แม้ผมจะคิดแบบแพทย์สมัยใหม่ทั่ว ๆ ไปว่า ทัศนะของท่านอาจารย์นั้น เป็นการฝึกโลก หรือหากจะว่ากันตรง ๆ ที่สุดเลยก็คือ “ดันทุรัง” เพราะแพทย์ย่อมรู้สึกว่าคุณเป็นผู้มาช่วย เป็นผู้ปรารถนาดี อยากจะทำให้คนเจ็บคลายและหายจากความเจ็บป่วย ผู้ป่วยจึงควรที่จะยินดีและให้ความร่วมมือในการรักษา และปฏิบัติตามที่แพทย์แนะนำ แต่ท่านอาจารย์กลับปฏิเสธ

ทว่า การปฏิเสธของท่านนั้น แตกต่างจากผู้ป่วยรายอื่น ๆ ที่ผมเคยพบ คือในผู้ป่วยประเภทที่ไม่เต็มใจรักษา เช่น พวกที่อยากตาย แต่ญาติเป็นผู้นำมาพบแพทย์นั้น ผู้ป่วยเหล่านี้จะมีท่าทีเป็นปฏิปักษ์ และไม่ให้ความร่วมมือกับแพทย์ในการตรวจและรักษาเลย

แต่กรณีของท่านอาจารย์นั้น ท่านปฏิเสธด้วยท่าทีอันสงบและนุ่มนวล และมีได้มีท่าทีของการตั้งข้อเรียกร้อง หรือเชิงตั้งแง่ในลักษณะของการต่อต้านเป็นปฏิปักษ์กับแพทย์เลย ท่านยอมรับเหตุผล ยอมรับในสิ่งต่าง ๆ ที่เรากราบเรียนเสนอและพยายามอธิบายให้ท่านเข้าใจ เพียงแต่ท่านไม่ยอมรับกระบวนการรักษาทั้งหมดที่เราเสนอให้ เพราะวิธีการนั้นขัดกับทัศนะและหลักการที่ท่านเชื่อถืออยู่ ซึ่งตรงนี้ผมรู้สึกว่าเราจะต้องเคารพในสิทธิ

การตัดสินใจเลือกของท่าน เพราะท่านอาจารย์เลือกด้วยความ
เข้าใจในข้อมูลต่าง ๆ อย่างครบถ้วนแล้ว ผมจึงได้รู้สึกโกรธ
และความรู้สึกยิ่งค่อนข้างไปในทางแปลกใจมากกว่ากับทุกขณะของ
“ผู้ป่วยพิเศษ” ท่านนี้ และอีกด้านหนึ่งผมยังรู้สึกว่า ตนเองได้
เจอกรณีที่ทำหายความสามารถทางการแพทย์ว่าจะรักษาคนไข้
ภายใต้ข้อจำกัดเรื่องเครื่องมือเครื่องมือได้สำเร็จหรือไม่?

เมื่อรับทราบความประสงค์ของท่านอาจารย์แล้ว เราก็
เริ่มถวายเป็นการรักษากันเท่าที่อุปกรณ์และเวชภัณฑ์ในเวลานั้นจะ
มีให้ มีการถวายเป็นทางหลอดเลือดดำโดยผ่านสายน้ำเกลือและ
ยารับประทานซึ่งถวายเป็นให้ท่านฉัน ผมสังเกตว่าในระหว่างที่เรา
ถวายเป็นรักษานั้นท่านอาจารย์ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี มีได้
แสดงอาการใด ๆ ที่จะทำให้แพทย์ต้องวิตกกังวลว่า ท่านจะ
ปฏิเสธสิ่งที่เราถวายเป็น หมายความว่าท่านพร้อมจะให้ความร่วมมือ
ทุกอย่าง หากเราถวายเป็นรักษาอยู่ที่สวนโมกข์ โดยไม่เกินไปเลย
ไปจากเจตจำนงของท่าน คือนั้นเราโทรศัพท์ขึ้นกรุงเทพฯ เพื่อ
รายงานท่านคณบดีถึงผลการตรวจรักษา และเรียนให้ท่านทราบ
ว่าท่านอาจารย์พุทธทาส ต้องการที่จะรับการรักษาอยู่ที่สวนโมกข์
ท่านคณบดีรับทราบ แต่ก็ยังเสนอแนะว่า หากสามารถให้นมข้าว
ท่านได้ใหม่ ก็ให้พยายามนิมนต์ท่านเข้ารับการรักษาที่ศิริราชอีก
ครั้ง เพื่อให้ได้ผลการรักษาที่ดีและท่านอาจารย์จะได้พ้นขีดอันตราย
โดยเร็ว

ตอนเด็กคือนั้น ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช ซึ่งเป็นหลานชาย
ของท่านอาจารย์ ได้นำคณะแพทย์และพยาบาล จากคณะแพทย-
ศาสตร์สงขลานครินทร์ มาร่วมถวายเป็นรักษาด้วย ในคือนั้น

อาการของท่านอาจารย์ดีขึ้นเล็กน้อย เมื่อถวายยาต่าง ๆ และ
เฝ้าดูอาการจนถึงประมาณตี ๓ ผมก็เข้านอน มีพยาบาลเวร
และพระอุปัฏฐากคอยเฝ้าดูอาการ ทางวัดจัดให้ผมและอาจารย์
ประดิษฐ์พักที่บ้านรับรอง ซึ่งมีคุณป้าอรุณและพี่คีนเป็นผู้คอย
ดูแลความสะอาดด้านการกินการอยู่ให้เป็นอย่างดี

๒. เจตนารมณ์ที่แจ่มชัด

เข้าวันรุ่งขึ้น คือ วันอังคารที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๓๔ อาการของท่านเริ่มทุเลาขึ้นตามลำดับ อาจารย์วิจารณ์ได้พยายามโน้มน้าวให้ท่านอาจารย์เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลอีกครั้ง แต่ท่านก็ยังคงปฏิเสธเช่นเดิม อาจารย์วิจารณ์จึงกราบเรียนท่านว่า ถ้าเช่นนั้นก็เสนอขอให้ท่านไปรับการเอกซเรย์ทรวงอกและตรวจคลื่นไฟฟ้าหัวใจที่โรงพยาบาลไชยา โดยแพทย์ได้กราบเรียนให้ท่านทราบว่า การตรวจดังกล่าวจะช่วยในการวินิจฉัยโรคของแพทย์ เพื่อให้ทราบว่าภาวะหัวใจวายของท่านนั้น เป็นมากน้อยเพียงใด และเพื่อตรวจให้แน่ชัดว่า ท่านมีอาการปอดอักเสบ เหมือนอย่าง que เข้าใจกันในตอนแรกหรือไม่ เมื่อท่านรับทราบเหตุผลแล้ว ท่านอาจารย์ก็ยินยอม คณะแพทย์และพระอุปัฏฐากคือพระสิงห์ทอง เขมियो และพระมณฑีร มัณฑิโร ก็นำท่านเดินทางไปโรงพยาบาลไชยา ซึ่งอยู่ห่างจากสวนโมกข์ประมาณ ๘ กม. เข้าวันนั้นท่านสามารถเดินได้ช่วงสั้น ๆ เพื่อไปขึ้นรถยนต์ ซึ่งอาจารย์

วิจารณ์นำมาจากสงขลา โดยที่ท่านไม่แสดงอาการหอบเหนื่อยให้เห็นมากนัก

หลังจากการฉายเอกซเรย์แล้ว คณะแพทย์ได้ร่วมกันพิจารณาภาพเอกซเรย์ทรวงอกของท่าน แล้วประเมินว่าภาวะหัวใจล้มเหลวนั้นยังคงรุนแรงมาก จึงนำภาพเอกซเรย์ดังกล่าวถวายให้ท่านดู พร้อมกับอธิบายโน้มน้าวท่านอีกครั้งหนึ่งว่า ให้ท่านอาจารย์เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลจนกว่าจะพ้นขีดอันตราย เพราะการอยู่รักษาที่วัดซึ่งขาดเครื่องมือทางการแพทย์นั้น เป็นการเสี่ยงต่อชีวิต ผมคิดว่าอาจารย์ประดิษฐ์นั้นได้กราบเรียนสถานการณ์ของอาการอาพาธให้ท่านฟังโดยชัดเจนแล้ว ตั้งแต่เมื่อคืนวาน (และในเช้าวันนี้ด้วย) ว่าท่านอาจถึงแก่กรรมภาพได้ในช่วงเวลาอันสั้น ๆ อย่างชนิดบู่บับ หรืออย่างทันทีทันใดได้ตลอดเวลา ถ้าทำการรักษากันอยู่ที่วัด ถึงแม้โดยถ้อยคำ อาจารย์ประดิษฐ์จะมีได้ใช้คำว่า “มรณภาพ” โดยตรง แต่ผมมั่นใจว่าโดยสาระที่กราบเรียนท่านอาจารย์นั้น ท่านย่อมเข้าใจดีว่า ความตายเป็นสิ่งที่กำลังคุกคามและอยู่ใกล้ชิดท่านในเวลา นั้นเป็นอย่างยิ่ง

แต่ท่านอาจารย์รับฟังแล้วก็ยิ้ม ๆ หัวเราะ หึ หึ ไม่ว่าอะไร แล้วสักครู่ก็กล่าวปฏิเสธพร้อมขอบคุณในความหวังดีของแพทย์ ในความคิดส่วนตัวของผมนั้น ผมคาดเดาอยู่แล้วว่าเราจะได้รับคำปฏิเสธเป็นครั้งที่ ๓ จากท่าน เพราะจากคำพูดและท่าทีของท่านเมื่อคืน ผมก็ได้ข้อสรุปกับตนเองแล้วว่าท่านอาจารย์จะไม่เปลี่ยนใจ เนื่องจากทัศนคติและโดยเฉพาะท่าทีนั้น ท่านแสดงออกโดยชัดเจนว่า ท่านไม่ยินดียินร้ายกับความเจ็บป่วยนั้น

เรียกว่าจะรอดก็ได้ หรือจะตายก็ได้ เพราะท่านอาจารย์มิได้มอง
ความเจ็บป่วยและความตาย จากทัศนะเดียวกับที่ผมและเรา ๆ
ทั่วไปเข้าใจกันเลย

ตอนสายของวันนั้น หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ เดินทาง
มาสวนโมกข์เพื่อเยี่ยมอาการอาพาธ หลวงพ่อได้พยายามโน้มน้าว
ท่านอาจารย์อีกครั้งหนึ่ง โดยให้เหตุผลหลาย ๆ ประการ ตั้งแต่
ความห่วงใยขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ของท่านประธาน
องคมนตรีสัญญา ธรรมศักดิ์ ตลอดจนความพร้อมของการเดินทาง
เข้ากรุงเทพฯ เพื่อรับการรักษา แต่ท่านอาจารย์ก็คงรับฟังและหัวเราะ
หึ หึ ยิ้ม ๆ เช่นเดิมอีก แต่ผู้เกี่ยวข้องทุกคนก็ดูจะไม่สิ้นความ
พยายาม

เมื่อ ศ.นพ.ประเวศ วะสี เดินทางถึงสวนโมกข์ในช่วงบ่าย
อาจารย์ประดิษฐ์และผมได้เล่าสรุปอาการและการถวายเป็นการรักษา
ที่ดำเนินการอยู่ รวมทั้งเล่าให้อาจารย์ฟังว่าท่านอาจารย์ต้องการจะ
รักษาอยู่ที่สวนโมกข์มากกว่าที่โรงพยาบาล บ่ายนั้นมีการประชุม
คณะแพทย์ทั้งหมด พระเถรานุเถระ พระอุปัฏฐากทุกรูป และ
สมรवासผู้ใกล้ชิด เพื่อหารือถึงแนวทางในการถวายเป็นการรักษา เมื่อ
ได้ข้อสรุปแล้ว ที่ประชุมก็มอบหมายให้อาจารย์ประเวศเป็นผู้เข้าไป
กราบเรียนรายละเอียดของการอาพาธ และแนวทางของการรักษา
ที่แพทย์เห็นว่าดีที่สุดให้ท่านอาจารย์ได้รับทราบอีกครั้ง โดยอธิบาย
ให้ท่านได้เห็นว่าการอาพาธครั้งนี้ หากได้รับการรักษาที่ดีพอแล้ว
อาการก็อาจจะไม่รุนแรงจนนำไปสู่จุดสิ้นสุดของชีวิตตามปกติ
และท่านอาจารย์จะสามารถมีชีวิตต่อไปได้อีกช่วงหนึ่ง เพื่อสานต่อ
ภารกิจทางพุทธศาสนา ที่ท่านคาดหวังไว้ได้โดยอาจารย์ประเวศ

กราบเรียนท่านว่า

“ปรึกษากันทั้งหมดแล้ว เขา (แพทย์) บอกโอกาสที่จะดีขึ้นนี้สูงมาก เรื่องทำให้หัวใจดีขึ้น แล้วก็อยู่ในสภาพที่จะทำงานต่อไปได้อีกหลายปี”

พร้อมกับกราบเรียนเสนอทางเลือกให้ท่านพิจารณา ๓ ทางคือ

๑. เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลศิริราช ซึ่งมีอุปกรณ์และบุคลากรพร้อม

๒. เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีความพร้อมระดับหนึ่ง

๓. ทำการรักษาต่อที่วัด โดยจัดส่งแพทย์และบุคลากรอื่น ๆ หมุนเวียนกันมาถวายดูแล

ถ้าเป็นเมื่อวาน ผมซึ่งรับมอบภารกิจนี้มาจากกรุงเทพฯ คงมีความคิดว่าทางเลือกที่ ๑ น่าจะเป็นผลดี และสอดคล้องกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมากที่สุด แต่มาวันนี้ หลังจากที่ได้รับทราบทัศนะของท่านอาจารย์ในเรื่องความเจ็บป่วยแล้ว ทั้งจากที่ท่านพูดเอง และจากการซักถามพระอุปัชฌาย์ผู้ใกล้ชิด ซึ่งเล่าให้ฟังถึงทัศนะของท่านอาจารย์ในเรื่องการรักษา และการเข้าโรงพยาบาลในช่วงที่ผ่าน ๆ มาแล้ว ก็ทำให้ผมเอนเอียงไปด้านทางเลือกที่ ๓ มากขึ้น และเริ่มคิดว่าจะต้องพยายามนำเอาเทคโนโลยีทางการแพทย์มาประยุกต์ใช้เท่าที่จำเป็นเท่านั้น อาจารย์ประเวศเสนอทางเลือกพร้อมกับแจกแจงประโยชน์และโทษของแต่ละทางเลือกให้ท่านอาจารย์รับทราบ พร้อมกับกราบเรียนว่า หากท่านอาจารย์เลือกการเข้าโรงพยาบาลไม่ว่าจะเป็นที่ไหน คณะแพทย์ก็จะคอย

ดูแลมิให้มีการใช้เทคโนโลยีที่เกินเลยในการรักษาจนผิดธรรมชาติไปมาก เช่น จะไม่มีการเจาะคอหรือใส่สายระโยงระยางต่าง ๆ แต่คำตอบที่ได้รับจากท่านนั้นก็ยังเป็นไปตามที่ผมคาด คือท่านก็ยังปฏิเสธอย่างนี้มนวลเช่นเคย คราวนี้ด้วยการหัวเราะ ที ที และพูดคำว่า

“ขอร้อง ขอร้อง ขอร้อง”

นอกจากนี้ยังมีข้อความสนทนาอีกหลายตอนระหว่างท่านอาจารย์กับอาจารย์ประเวศ ซึ่งผมบันทึกไว้ด้วยความรู้สึกสนใจว่า มีนัยที่ชวนให้ครุ่นคิดต่อไปได้อีกหลายประเด็น เช่น

“การรักษาตัวเองโดยธรรมชาติเป็นสิ่งที่เหมาะสม อาตมาถือหลักนี้มาแต่ไหนแต่ไรแล้ว ให้ธรรมชาติรักษา ให้ธรรมชาติรักษา ส่วนคุณหมอก็ช่วยผดุงชีวิตให้มันโมเม ๆ ไปได้ อย่าให้ตายเสียก่อน ขอให้แผ่นดินนี้เป็นโรงพยาบาล แล้วธรรมชาติก็จะรักษาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ได้เอง ได้เท่าไรก็เอาเท่านั้น ไม่ควรจะมีอายุมากกว่าพระพุทธเจ้า ธรรมชาติจะเป็นผู้รักษา ทางการแพทย์หยูกยาต่าง ๆ ช่วยเพียงอย่าเพิ่งตาย” และ “การเรียนรู้ชีวิตใกล้ตาย ทำให้มีปัญญาที่สมบูรณ์ขึ้น เราจะศึกษาความเจ็บ ความตาย ความทุกข์ ให้มันชัดเจน ไม่สบายทุกทีก็ฉลาดขึ้นทุกทีเหมือนกัน”

เมื่อท่านอาจารย์ยังคงยืนยันเจตนารมณ์ของท่านซ้ำอีกเป็นครั้งที่ ๕ ก็ดูเหมือนว่า ทุกคนจะเข้าใจโดยชัดแจ้งในความประสงค์ของท่าน ดังนั้น แผนการถวายเป็นการรักษาดูแลเฉพาะหน้าที่สวนโมกข์ จึงถูกกำหนดขึ้นตามเจตนารมณ์ของท่าน มีการนำเวชภัณฑ์และอุปกรณ์การแพทย์ที่จำเป็น และเคลื่อนย้ายได้สะดวกมาเพิ่ม เช่น เครื่องตรวจคลื่นไฟฟ้าหัวใจ ฯลฯ นี่เป็นประสบการณ์ครั้งแรกของ

ผมที่ต้องรักษาผู้ป่วยซึ่งมีอาการหนักขนาดนี้ โดยที่ไม่ได้ใช้เครื่อง-
ไม้เครื่องมือการแพทย์ ตามความเคยชินที่เคยใช้อยู่ในโรงพยาบาล
มันเป็นงานที่สร้างความหนักใจอย่างมาก แต่ในขณะเดียวกันก็
เป็นงานที่มีความท้าทายอยู่ในตัว ความอึดอัดยังคงมีอยู่บ้าง เพราะ
ผมรู้สึกว่ามันยังไม่ยอมรับ ๑๐๐ % ว่าสิ่งที่ท่านเลือกนั้น เป็น
สิ่งที่ดีที่สุด ส่วนหนึ่งคงจะเป็นเพราะผมเป็นแพทย์ที่รับการฝึก
อบรมมาให้คุ้นเคยกับระบบการรักษาที่ต้องใช้เทคโนโลยีชนิด
เต็มที่เท่าที่จะมี และเห็นว่าโรงพยาบาลเป็นสถานที่ซึ่งเหมาะ
ที่สุดแก่การรักษาผู้ป่วย อีกส่วนหนึ่งผมคิดว่าเป็นเพราะผมเพิ่ง
สัมผัสกับความคิดของท่านอาจารย์ ความเข้าใจและการเข้าถึง
จึงน้อยเกินกว่าที่จะมาถ่วงดุลทัศนะแบบแพทย์แผนปัจจุบันของ
ผมได้

แต่ผมก็เริ่มรู้สึกขึ้นมาว่า ตนเองเริ่มเกิดความอยากรู้
อยากเห็นอย่างมากว่า เหตุการณ์จะคลี่คลายต่อไปอย่างไร และ
ดูเหมือนว่าอาการของท่านอาจารย์จะช่วยเปิดโอกาสนั้นให้กับผม
เพราะหลังจากที่ท่านได้รับยาช่วยการทำงานของหัวใจร่วมกับการ
การได้พักผ่อนอย่างเพียงพอ อาการภาวะหัวใจล้มเหลวก็ค่อย ๆ
ดีขึ้นตามลำดับ แม้ว่าในคืนนั้นท่านจะยังมีอาการแน่นท้อง คลื่น-
ไส้ และนอนไม่หลับ แต่หลังจากที่ถวายยาแล้วอาการต่าง ๆ ก็
ดีขึ้น และท่านอาจารย์สามารถจะพักผ่อนได้มากขึ้นในคืนนั้น

อย่างไรก็ตาม ความปรารถนาดีที่จะให้ท่านอาจารย์ได้รับ
การถวายเป็นการรักษาที่ดีที่สุดโรงพยาบาล ก็ยังมีขึ้นอีกครั้ง
หนึ่งเป็นครั้งที่ ๖ โดยเวลาประมาณ ๓ ทุ่มของคืนนั้น อาจารย์
ประดิษฐ์ (เจริญไทยทวี) คณบดีคณะแพทยศาสตร์ ศิริราช-

พยาบาล (ในขณะนั้น) ได้เดินทางถึงสวนโมกข์เพื่อกราบเยี่ยมอาการ
อาพาธพร้อมปฏิบัติภารกิจสำคัญคืออันเชิญกระแสพระราช-
ดำรัสขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาอาราธนาท่าน
อาจารย์ว่าอย่าเพิ่งมรณภาพ ทรงขอให้ท่านอยู่ผดุงพระศาสนา ท่าน
อาจารย์รับกระแสพระราชดำรัสด้วยอาการสงบ แล้วก็ตอบกับ
อาจารย์ประดิษฐ์ว่า ท่านขอฝากอาจารย์ประดิษฐ์กราบบังคมทูล
ให้ทรงทราบถึงความรู้สึกซาบซึ้งใจในพระมหากรุณาธิคุณของ
องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และขอขอบคุณความปรารถนา
ดีของอาจารย์ประดิษฐ์ ที่นิมนต์ท่านเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล
ศิริราช แต่ท่านขอรับการรักษาอยู่ที่สวนโมกข์ต่อไปตามที่ท่านเคย
ตั้งใจไว้

คืนนั้นอาจารย์ประดิษฐ์ (ปัญจะวิณิน) เดินทางกลับ เนื่องจาก
จากมีอายุรแพทย์โรคหัวใจคนใหม่มาสลับหน้าที่แทน หลังจาก
ที่ท่านอาจารย์ยืนยันความจำนงที่จะ **“ขอให้แผ่นดินนี้เป็นโรงพยาบาล
และไม่ชอบสังฆารทน์ความตาย”** ท่านคณบดีจึงกำหนดแนว
ทางถวายเป็นการรักษาใหม่ โดยจะให้แพทย์โรคหัวใจสลับกันมาดูแล
ท่านอาจารย์ที่สวนโมกข์คนละ ๒-๓ วัน จนกว่าท่านจะฟื้นชีวิต
อันตราย แล้วจึงให้แพทย์ทางสุราษฎร์ฯ รับช่วงต่อเนื่องจากอีกที คืน
นั้นท่านอนุญาตให้ผมกลับกรุงเทพฯ ได้ เนื่องจากโรคของท่าน
อาจารย์ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นโรคเกี่ยวกับปอด ที่จริงแล้วเป็นโรค
หัวใจ ซึ่งไม่เกี่ยวกับผมโดยตรง ท่านคณบดีจึงเป็นห่วงว่า ผม
คงมีงานที่อยากจะทำที่กรุงเทพฯ มากกว่า ซึ่งหากเป็นกรณี
ปกติแล้ว ผมก็คงอยากจะเตรียมตัวกลับเหมือนกัน เพราะถือว่า
หมดภารกิจแล้ว แต่ผมกลับเสนอมหาอาจารย์ประดิษฐ์ไปว่า ผม
ขออยู่ต่อไปอีกช่วงหนึ่งจนแน่ใจสักนิดว่า อาการอาพาธของท่าน

อาจารย์ไม่มีอันตรายนแล้ว โดยเรียนอธิบายเหตุผลว่า ในช่วงระหว่างสลับเปลี่ยนแพทย์โรคหัวใจนั้น อาจจะมีบางเวลาที่เกิดช่วงว่างในระหว่างการรับเวร ทำให้ไม่มีแพทย์อยู่ดูแลท่านได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ การเปลี่ยนแพทย์ผู้รักษาไปเรื่อย ๆ คนละ ๒-๓ วัน จะทำให้เกิดปัญหาความไม่ต่อเนื่องในการรักษา เพราะแพทย์ที่มารับเวรต่อ จะต้องปรับการรับรู้ใหม่ทุกครั้ง เรียกว่าผู้มารักษาที่ไม่สบายใจ และผู้รับการรักษาก็จะได้รับประโยชน์ไม่เต็มที่ ผลการรักษาก็คงจะไม่สมบูรณ์เท่ากับการมีแพทย์คนหนึ่งติดตามดูแลอาการอย่างต่อเนื่อง และถึงแม้ว่าผมจะมีได้เป็นอายุรแพทย์ด้านโรคหัวใจ แต่ก็สามารถที่จะดูแลการดูแลอาการอาหารโดยรวมในทุกระบบของท่านอาจารย์ได้ในระดับหนึ่ง ผมจึงขออสารับหน้าที่ตรงนี้ เพราะงานที่คณะฯ นั้น คงจะหาคนทำแทนได้ไม่ยาก อาจารย์ประดิษฐ์เห็นชอบด้วย จึงอนุญาตให้ผมอยู่ต่อและสั่งว่า หากผมอยากจะกลับเมื่อไร ก็ให้เรียนท่านไปทางกรุงเทพฯ ได้ตามที่ผมต้องการ

นอกเหนือจากเหตุผลทางการแพทย์ที่เรียนท่านคุณบดีเพื่อขออนุมัติอยู่ต่อแล้ว ผมยังมีเหตุผลส่วนตัวของตนเองด้วย นั่นคือ ความสนใจอยากรู้อยากศึกษาว่า ความเจ็บไข้ของ “ผู้ป่วยพิเศษ” ท่านนี้ของผมจะคลี่คลายไปในทางใด ผมอยากติดตามว่า ภายใต้เงื่อนไขการรักษาที่สวนโมกข์นั้น จะให้ผลเป็นอย่างไร จะมีปัญหาอะไรหรือไม่ และที่สำคัญก็คือ ผมอยากเรียนรู้ทักษะความเจ็บป่วยแบบใหม่ ที่ผมเพิ่งจะได้เคยสัมผัสด้วยตนเองจริง ๆ เป็นครั้งแรก หลังจากที่อาจจะเคยได้อ่านแนวคิดนี้มาบ้าง แต่มันก็เป็นเพียงความรู้แบบผิวเผินในภาคทฤษฎี และผมอยากเรียนรู้ด้วยว่า บุคคลซึ่งเป็นที่เคารพยกย่องและยอมรับของคนจำนวนมาก

มากดังเช่นท่านอาจารย์พุทธทาสนั้น มีการตอบสนองต่อการเจ็บป่วยอย่างไร รวมไปถึงการปฏิบัติตนของท่านในเรื่องการเจ็บป่วยโดยรวมทั้งหมดทุกด้าน เรื่องเหล่านี้ทำทนายให้เกิดความอยากเรียนรู้ และผมก็รู้สึกในเวลาต่อมาว่า สิ่งที่ผมได้ค่อย ๆ เรียนรู้นี้ มีคุณค่าต่อวิชาชีพของตนเอง เพราะได้ช่วยเปิดทัศนคติของแพทย์แผนใหม่อย่างผม ให้กว้างไกลออกไปจากความรับรู้เดิม ๆ ในเรื่องของความเจ็บป่วยและความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์กับผู้ป่วยด้วย

เช้าวันที่ ๓ ของการถวายเป็นการรักษาคือวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๓๔ นั้น อาการอาพาธของท่านอาจารย์ดีขึ้นอีก การทำงานของหัวใจเป็นไปในทางที่ดีขึ้น ในขณะที่บริเวณภายในสวนโมกข์เริ่มมีผู้คนหลั่งไหลมากราบเยี่ยมท่านอาจารย์มากขึ้น เมื่อสื่อมวลชนได้เสนอข่าวการอาพาธออกไป หลายคนมานั่งเฝ้าด้วยใจจดจ่ออยากที่จะทราบผลการรักษา รวมทั้งสื่อมวลชนด้วย ทางวัดจึงต้องหันมาสนใจเรื่องการชี้แจงอาการให้คนทั่วไปรับทราบด้วยโดย นพ.บัญชา พงษ์พานิช จากนครศรีธรรมราช ซึ่งมาทำหน้าที่เลขานุการและประสานงานคณะแพทย์ในการถวายเป็นการรักษาท่านอาจารย์ครั้งนี้ ได้จัดทำบอร์ดข่าวรายงานอาการ รวมทั้งนำรายงานอาการอาพาธ ซึ่งผมเขียนเพื่อรายงานทางกรุงเทพฯ และสงขลา ไปจัดทำเผยแพร่เป็นการแถลงข่าวแก่สื่อมวลชนด้วย ช่วงนั้นคณะแพทย์ยังจดเยี่ยมท่านอาจารย์โดยเด็ดขาด เพื่อให้ท่านได้พักผ่อน โดยอนุญาตให้เข้านมัสการได้ตรงบริเวณด้านหน้ากุฏิเป็นบางช่วงเวลาเท่านั้น เพื่อให้ท่านอาจารย์ได้พักผ่อนอย่างเต็มที่โดยไม่มีการรบกวน

ช่วง ๒-๓ วันของการถวายการรักษาอยู่ที่สวนโมกข์นี้ ผมได้พบว่า ท่านอาจารย์แม้จะปฏิเสธการเข้าโรงพยาบาล แต่ท่านก็มีใช้ผู้ที่ต่อต้านหรือวางตนเป็นปฏิปักษ์กับการแพทย์สมัยใหม่เลย หากแต่ท่านมองวิทยาการทางการแพทย์ ว่าเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งในการรักษาความเจ็บป่วยเท่านั้น และไม่ใช้ส่วนที่สำคัญมากสำหรับท่านในยามอาพาธ ท่านจึงมิได้ปฏิเสธไปเสียทั้งหมดทุก ๆ เรื่องแบบพวกสุดโต่ง แต่ท่านจะให้การตอบรับกับส่วนประกอบส่วนนี้ด้วยความเหมาะสม トラบที่ไม่ขัดกับหลักการของท่าน ผมจึงไม่เคยเกิดความรู้สึกอึดอัดวิตกกังวล หรือหนักใจในการถวายการรักษาท่านอาจารย์เลยแม้แต่ครั้งเดียว จนกล่าวได้ว่าไม่มีช่องว่างกับท่านอาจารย์เลยในการรักษา เพราะท่านจะให้ความร่วมมือกับแพทย์อย่างดีทุก ๆ ครั้ง ไม่มีการบ่นและการแสดงท่าทีใด ๆ ที่จะทำให้แพทย์อึดอัดหรือหมดกำลังใจในการรักษา ไม่ว่าเราจะปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มชนิด จะขอเจาะเลือดไปตรวจหรือขอถวายการตรวจท่านวันละ ๔ เวลา ๖ เวลา แม้แต่เวลาที่ผมเจาะเลือดพลาดจนเส้นแตก ต้องขอเจาะใหม่ ก็เพียงแต่เรียนท่านว่า “ท่านอาจารย์ครับ ผมขอโทษ ผมขอเจาะใหม่อีกเส้นครับ” ท่านก็ไม่ว่าอะไร หรือมีปฏิกิริยาอะไร ท่านจึงเป็นคนไข้ที่แพทย์สบายใจที่จะรักษา เพียงแต่เราจะต้องรู้ และเข้าใจถึงทัศนคติต่อความเจ็บป่วยและความตายตามแนวคิดของท่าน รวมไปถึงท่าทีต่อการแพทย์สมัยใหม่ของท่าน แล้วถวายการรักษาไปตามขอบเขตนี้ ท่านอาจารย์ก็จะไม่ปฏิเสธเลย

อาการของท่านในวันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๓๔ ดีขึ้นอีก ตามลำดับ ท่านอาจารย์ดูสดชื่นขึ้นมาก ฉันทานอาหารได้เพิ่มขึ้น และสนทนาได้เป็นเวลานานขึ้น ในตอนบ่ายวันนั้นจึงมีการ

ประชุมร่วมกันระหว่างคณะแพทย์จากศิริราชและโรงพยาบาล
สุราษฎร์ธานี คณะสงฆ์และฆราวาสผู้ใกล้ชิด คณะแพทย์
ได้แจ้งให้ทราบถึงความคืบหน้าของการอาพาธ และหารือถึงแนว
ทางการดูแลรักษาในขั้นต่อไป ซึ่งกำหนดไว้ว่า ในส่วนของแพทย์
จะมีการจัดเวรผลัดเปลี่ยนกันมาอยู่เวรตลอด ๒๔ ชั่วโมง จน
กว่าจะแน่ใจว่าท่านอาจารย์ฟื้นชีพอันตรายแล้ว และคณะแพทย์
เห็นว่า ควรกำหนดประเภทอาหารที่จะไม่ทำให้เกิดผลเสียต่อ
โรค โดยให้ลดจำนวนแคลอรีในอาหารต่อวันลง ด้วยการจำกัด
อาหารประเภทแป้ง น้ำตาล และไขมัน รวมทั้งให้ลดปริมาณเกลือ
ในอาหารและเครื่องดื่มให้เหลือน้อยที่สุด นอกจากนี้ ในช่วง
ระหว่างนี้ให้ท่านอาจารย์พักผ่อนให้มากที่สุด ส่วนในระยะยาว
ให้พิจารณากันโดยละเอียดอีกครั้งหนึ่ง

๓. การจ่ายยาที่ผู้ป่วยไม่ยอมรับ ?

ในกลางดึกของคืนนั้นเอง (๓๑ ตุลาคม ๒๕๓๔) ท่านอาจารย์มีอาการแปลก ๆ เกิดขึ้น ซึ่งทำให้พระอุปัฏฐากตกใจมาก นั่นคือท่านมีอาการนอนไม่หลับผุดลุกผุดนั่ง เป็นอย่างนี้ อยู่ตลอดคืน โดยที่พระอุปัฏฐากก็ทำอะไรไม่ถูก เพราะไม่ทราบสาเหตุของอาการ แต่พระท่านก็มีได้ไปปลุกผม เนื่องจากเห็นว่าอาการมิได้รุนแรงและเกรงใจว่าผมเพิ่งจะไปเข้านอน โดยปกติแล้วผมจะอยู่ที่กุฏิท่านอาจารย์ตลอดวัน จนกระทั่งประมาณตี ๑ จึงจะกลับที่พัก และกลับมาอีกครั้งตอนประมาณ ๖ โมงเช้า

เช้าวันรุ่งขึ้น เมื่อผมไปถึงที่กุฏิ ท่านสิงห์ทองก็เล่าให้ฟังด้วยความตื่นเต้น ตอนนั้นผมเองก็ยังไม่ทราบว่าอาการดังกล่าวเกิดจากสาเหตุอะไรแน่ แต่เมื่อเราเห็นว่าท่านอาจารย์พักผ่อนไม่พอ จึงมีการถวายนอนหลับหลังท่านฉันเช้าเสร็จ โดยเปลี่ยนชนิดและเพิ่มปริมาณมากขึ้นกว่าปกติด้วย อาการในตอนสายของวันนั้น ทำให้เราทราบสาเหตุของอาการต่าง ๆ ในคืนที่ผ่านมาได้ชัดเจนขึ้น นั่นคือ ท่านอาจารย์กลับมามีอาการเหมือนเดิมอีก

และเป็นมากขึ้นด้วย โดยท่านมีอาการเหมือนกับจะพยายามลุกขึ้นจากที่นอนตลอดเวลา คือ เมื่อนอนไปได้สัก ๑๕-๓๐ นาที ท่านก็จะแสดงอาการพยายามที่จะลุกขึ้นนั่ง และเมื่อนั่งได้สักครู่ ก็จะล้มตัวลงนอนอีก ทำเช่นนี้อยู่ตลอดจนถึงบ่าย โดยที่ทั้งพระทั้งแพทย์ก็ไม่รู้จะทำอะไร ได้แต่กราบเรียนท่านว่า “ท่านอาจารย์ครับ นอนครับ ไม่มีอะไรนะครับ” แต่ท่านก็ไม่ได้ตอบอะไร เพราะท่านอาจารย์อยู่ในลักษณะเหมือนคนกำลังเคลิ้มหลับ ช่วงนั้นเราต้องงดการเยี่ยมท่านโดยเด็ดขาด และต้องกันคนมิให้มาเห็นท่านในช่วงเวลานั้นด้วย เพื่อป้องกันความตกใจ เพราะแม้แต่พระอุปฎฐากเอง แพทย์ก็ยังคงคอยปลอบใจท่านว่า “เดี๋ยวหาย เดี่ยวหาย”

เราสันนิษฐานว่า อาการดังกล่าวนี้ น่าจะเกิดจากการที่ร่างกายและจิตของท่านมีปฏิกิริยาในทางปฏิเสธต่อยานอนหลับ อันเป็นผลข้างเคียงที่เราเคยพบในผู้ป่วยบางราย นั่นคือร่างกายและจิตจะผินต่อฤทธิ์ยาที่พยายามจะเข้าไปควบคุมระบบการรับรู้โดยรวม ในครั้งนั้น เราถวายยานอนหลับให้ท่านอาจารย์ โดยไม่ได้กราบเรียนท่านก่อน เนื่องจากเป็นยาที่เราจัดรวม ๆ ถวายพร้อมกันกับยาโรคหัวใจ เพราะโดยปกติแล้วผู้ป่วยด้วยโรคดังกล่าวมักจะมีควมวิตกกังวลสูง ทำให้หลับยาก ร่างกายพักผ่อนไม่พอเพียง จนเป็นผลเสียต่อโรค แพทย์จึงมีการจัดยานอนหลับให้ผู้ป่วยทุกครั้ง และกรณีท่านอาจารย์ก็เช่นกัน เราถวายยานอนหลับให้ท่านด้วยความเคยชิน โดยขาดการพิจารณาถึงสภาพเฉพาะของผู้ป่วย เพราะในกรณีของท่านอาจารย์นั้นท่านมิได้มีความวิตกกังวลกับอาการอาพาธ จึงไม่มีเหตุจำเป็นที่จะต้องถวายยานอนหลับแต่อย่างไรเลย

หลังจากคราวนั้นแล้ว พระอุปัชฌายาก็จึงบอกกับแพทย์ว่า ในการถวายยาต่าง ๆ นั้นอยากขอให้แพทย์ กราบเรียนให้ท่าน อาจารย์ทราบด้วยว่ามียาอะไรบ้าง เพราะท่านจะสนใจว่าฉันยาอะไรบ้าง แม้ว่ากับแพทย์ท่านจะมีได้ซักถามละเอียดเหมือนการซักถามกับพระอุปัชฌายที่นำไปถวายก็ตาม ผมจำได้ว่าครั้งนั้น เรามิได้กราบเรียนท่านให้ทราบถึงการถวายยานอนหลับ เพราะเป็นยาที่เราถวายพร้อมกับยาโรคหัวใจ เราจึงกราบเรียนแต่เพียงว่า มียารักษาโรคหัวใจ, โรคความดันโลหิต ฯลฯ ทั้งนี้คงจะเป็นความเคยชินของแพทย์ในบ้านเรา ที่สั่งยาให้คนไข้ได้ โดยที่มักจะไม่ถูกซักถาม แต่กับท่านอาจารย์นั้น ผมสังเกตว่าท่านจะคอยดูว่าเรารักษาท่านอย่างไร แม้จะมีได้ซักไซ้ให้เราอึดอัด แต่ท่านจะทราบ เช่น บางครั้งท่านจะทักว่า “เอ๊ะ ยาเม็ดนี้ไม่เคยฉัน” หรือบางครั้งท่านจะเล่ากับพระอุปัชฌายกว่า หลายครั้งที่แพทย์มักจะพูดขัดกันเอง จนไม่ทราบว่าจะเชื่อใครดี

วันนั้นเมื่อยามดึกฤกษ์แล้ว ท่านเล่าความรู้สึกให้ฟังทีหลังว่า

“ไม่รู้มันเป็นยังไง คล้ายกับจะทั้งหลับและดับ ก็เกรงว่า ถ้าปล่อยใจไปตามนั้น มันก็จะดับไปเลย”

คือท่านมีความรู้สึกดิ่งลงไป เหมือนกับจะหายไป ท่านจึงตื่นไว้ หลังจากอาการคราวนั้นแล้ว แพทย์ก็ตัดสินใจตายที่ มีผลต่อระบบการรับรู้ของท่านตลอด และอาการดังกล่าวก็ค่อย ๆ หมดไปและไม่เกิดขึ้นอีกเลย

ในส่วนของโรคหัวใจนั้น อาการของท่านดีขึ้นเป็นลำดับ แต่อุปสรรคสำคัญที่มีผลกระทบต่อโรคของท่านนั้นยังมีอยู่ นั่นคือ แพทย์เห็นว่า อาหารที่นำมาถวายท่านอาจารย์นั้น ยังไม่เป็น

ไปตามที่คณะแพทย์วางแนวทางไว้ให้ จึงได้ขอประชุมร่วมกับพระอุปัฏฐากและญาติโยม ซึ่งมีหน้าที่เตรียมอาหารของท่านอาจารย์อีกครั้งหนึ่ง คราวนี้มีโภชนากรจากโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี มาช่วยแนะนำถึงชนิดและปริมาณอาหารที่เหมาะสมแก่การจะถวาย แต่เท่าที่ผมสังเกตดูทั้งในช่วงนั้นและในเวลาต่อมาก็คือความร่วมมือยังมีไม่มากเท่าที่แพทย์ต้องการ หรือเรียกว่าไม่ค่อยได้ผลนัก เนื่องจากญาติโยมส่วนใหญ่มักจะห่วงกันว่า ท่านอาจารย์จะฉันอาหารได้น้อยและรสชาติจะไม่ถูกปากเหมือนก่อนทั้ง ๆ ที่แพทย์ก็ได้พยายามจะโน้มน้าวให้เห็นว่า โภชนากรที่ไม่เหมาะสมหรือไม่ควบคุมนั้น จะเป็นผลเสียอย่างมากต่อโรคที่ท่านอาจารย์กำลังอาพาธอยู่

ดังนั้น ทางหนึ่งที่แพทย์ช่วยกันกับพระอุปัฏฐากได้ก็คือ คัดเลือกเอาเฉพาะอาหารที่จัดเตรียมมาอย่างถูกต้อง ตามคำแนะนำไปถวายท่านอาจารย์เท่านั้น อาหารที่มีผู้นำมาถวายท่านในแต่ละวันนั้น มีจำนวนมากมายหลายชุด หนาได้รับประทานได้เป็นสิบคนที่เดียว แต่ท่านอาจารย์ฉันจริง ๆ ไม่มากนัก ทราบจากพระอุปัฏฐากว่า โดยปกติแล้วท่านอาจารย์จะพยายามฉันให้ทั่ว ๆ เพื่อฉลองศรัทธาของญาติโยม ดังนั้นถ้าไม่มีการคัดเลือกขึ้นไปก่อน โอกาสที่จะควบคุมชนิดของอาหารที่เป็นผลเสียต่อโรคก็จะทำได้ยาก เนื่องจากในแต่ละมื้อนั้น บางคนจัดเตรียมอาหารมาไม่สอดคล้องกับสภาพการอาพาธที่ท่านเป็นอยู่เลย นอกจากนี้พระอุปัฏฐากยังเล่าว่า ท่านอาจารย์นั้นจะเป็นผู้ที่ไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ โดยทันที แม้ในสิ่งที่แพทย์บอก เพราะฉะนั้นหากทดลองได้ ท่านจะทดลองก่อนเสมอ เช่น ถ้าทราบเรียนว่า การฉันอาหารประเภทนี้ จะทำให้โรคเก๊าท์กำเริบ ท่านก็จะลองฉันดูก่อน หากต่อมา

โรคกำเริบจริง ๆ ท่านก็จะเลิกฉันอาหารประเภทนั้น แต่อาหารบางอย่างก็มีได้ให้ผลตามที่แพทย์บอกทุกครั้งไป ดังนั้น ท่านอาจารย์จึงมิใช่ผู้ป่วยที่เชื่อแพทย์ในทุก ๆ เรื่องและทุก ๆ ครั้งเสมอไป

เมื่อเริ่มเข้าสู่วันที่ ๗ ที่ผมมาถวายการรักษา คือวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๔ นั้น ท่านอาจารย์ได้ลองลุกเดินในบริเวณห้อง ภายหลังจากการชั่งน้ำหนักตัวในตอนเช้าแล้ว ที่จริงผมได้ขอให้ท่านเริ่มออกกำลังกายอยู่กับที่ในเตียงมาตั้งแต่เมื่อวานแล้ว การเดินในวันนี้ ท่านเดินช้า ๆ ได้โดยไม่มีอาการผิดปกติทั้งทางร่างกายและการทำงานของระบบหัวใจ จึงได้กราบเรียนให้ท่านค่อย ๆ เพิ่มการออกกำลังกายในวันต่อ ๆ ไป ทีละน้อย ๆ เพื่อให้การฟื้นตัวจากการอาพาธเป็นไป得更เร็วขึ้น

ช่วงนี้ท่านอาจารย์สามารถจะพูดคุยได้เหมือนปกติแล้ว ดังนั้น เมื่อมีช่วงว่าง ท่านอาจารย์ก็จะพูดคุยด้วย โดยท่านจะนั่งอยู่บนเตียง ส่วนแพทย์ก็จะนั่งอยู่หน้าห้องข้าง ในห้องข้าง แล้วก็กราบเรียนถามเรื่องสัพเพเหระกับท่าน มีช่วงหนึ่งท่านอาจารย์ได้ปรารถนาให้ฟังว่า การอาพาธในครั้งนี้ตัวท่านเองได้เรียนรู้อะไรเพิ่มเติมขึ้นอีกมาก ท่านใช้คำว่า “ไม่สบายทุกทีก็ฉลาดขึ้นทุกที” แล้วท่านก็หวังว่าคณะแพทย์ผู้มาถวายการรักษา คงจะได้เรียนรู้ธรรมะจากการปฏิบัติงานในครั้งนี้เช่นกัน

สำหรับผมเองแล้ว ยังรู้สึกผิดใจมากกับการที่จะเข้าถึงสิ่งที่ท่านบอกนี้ แม้จะรู้สึกว่าได้เรียนรู้อะไรที่ตนเองสนใจไม่น้อย และได้จดบันทึกเอาไว้สำหรับอ่านที่หลังด้วย แต่ส่วนใหญ่จะเป็นคำพูดของท่านในเรื่องทัศนคติต่อความเจ็บป่วย การรักษา การแพทย์สมัยใหม่ เช่น การให้ธรรมชาติรักษา ความเจ็บไข้มาเตือนให้

ฉลาด ฯลฯ ซึ่งผมรู้สึกว่าเป็นคำพูดที่ “แปลกดี” จึงจดบันทึกเอาไว้ในเวลาว่าง โดยที่ยังไม่ได้คิดอะไรกับมันจริงจังนัก

ภารกิจของผมสิ้นสุดลงในวันรุ่งขึ้น คือวันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๔ เพราะจากลักษณะอาการที่ท่านอาจารย์แสดงออกภายนอกในช่วงวันท้าย ๆ นี้ แสดงให้เห็นว่าท่านฟื้นตัวได้เร็ว ทำให้ผู้เข้ากราบเยี่ยมทั้งพระและฆราวาสเกิดความปีติดีใจ แม้ว่าเช้าวันนั้นท่านจะปรารถนาว่าร่างกายยังรู้สึกอ่อนเพลียอยู่ ทำให้ไม่ค่อยอยากฉันอาหาร และออกกำลังกาย แต่ท่านก็พยายามทำตามที่แพทย์แนะนำ ดังนั้น คณะแพทย์จึงลงความเห็นว่าการอาพาธของท่านน่าจะผ่านช่วงวิกฤตไปแล้ว จึงมอบหมายให้คณะแพทย์ของโรงพยาบาลสุราษฎร์ฯ เป็นผู้รับผิดชอบต่อไป โดยในช่วงกลางวันจะมีแพทย์มาตรวจเยี่ยมเป็นครั้งคราว ส่วนตอนกลางคืนจะจัดแพทย์มาผลัดเปลี่ยนกันอยู่ในวัดจนถึงตอนเช้าเป็นเวลา ๑ เดือน จนแน่ใจว่าจะไม่มีอาการแทรกซ้อนใด ๆ สำหรับทางศิริราชจะคอยให้คำปรึกษา และจัดส่งแพทย์มาติดตามผลการรักษาเป็นระยะ ๆ

ผมจึงโทรศัพท์รายงานท่านคณิตตั้งแต่เมื่อวาน แล้วเตรียมตัวกลับกรุงเทพฯ เนื่องจากภารกิจได้บรรลุตามที่ผมตั้งใจไว้แล้ว นั่นคืออยู่เฝ้าถวายการดูแลจนท่านอาจารย์ฟื้นตัวอันตรายซึ่งตอนแรกนั้นยังประเมินไม่ได้เลยว่า ด้วยการรักษาที่สวนโมกข์ตามแบบที่ท่านอาจารย์ประสงค์นั้นจะใช้เวลานานเท่าไร และท่านจะรอดพ้นวิกฤตไปได้หรือไม่ ที่แรกผมคิด ๆ อยู่ว่าตัวเองคงจะต้องอยู่นาน (หากท่านไม่เกิดอาการเฉียบพลันอย่างที่วิตกกังเสียก่อน) แต่ท่านอาจารย์ก็ฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็ว ผมจึงอยู่ถวายการ

รักษาที่สวนโมกข์เพียง ๖ วัน ๗ คืน แล้วก็เดินทางกลับกรุงเทพฯ ด้วยเที่ยวบินเช้า และเข้าทำงานที่ศิริราชในบ่ายวันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๔

เมื่อถึงโรงพยาบาล ผมก็เข้าไปขออนุญาตท่านคณบดีว่า เสาร์-อาทิตย์ที่จะถึงนั้น ผมอยากจะขอลงสวนโมกข์อีก เพื่อติดตามอาการของท่านอาจารย์ ซึ่งท่านคณบดีก็อนุมัติ เหตุผลที่ผมอยากจะติดตามอาการต่ออีกนั้น ก็เนื่องจากอยากดูและอยากรู้ไปให้ถึงที่สุดของอาการอาพาธที่ผมได้เข้าคลุกคลีอย่างใกล้ชิดมาตั้งแต่ต้น และก็อยากจะเรียนรู้อะไร ๆ จากท่านอาจารย์พุทธทาส อีก

๕. ประสานกายกับจิต

ผม ลงสวนโมกข์อีกครั้งช่วงวันที่ ๘-๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๔ คราวนี้เดินทางคนเดียว และผู้ที่หมายโดยทราบสภาพอะไร ๆ ต่าง ๆ มากขึ้น รู้จัก “พุทธทาสภิกขุ” มากขึ้นกว่าเดิม

ในช่วงอาทิตย์ที่ผ่านมา นั้น อาการต่าง ๆ ของท่านดีขึ้นตามลำดับ โดยไม่มีอาการแทรกซ้อน ท่านอาจารย์ยังไม่ค่อยได้ออกกำลังกายตามที่แพทย์แนะนำมากนัก เพราะท่านบอกว่าเวลาเดินจะรู้สึกโคลงเคลง แสดงว่าร่างกายของท่านยังไม่พร้อมที่จะทำตามที่แพทย์แนะนำได้ ส่วนปัญหาอาหารนั้น ท่านบอกว่ารสหวานนั้นเมื่อไปได้เองแล้ว แต่รสเค็มนั้นยังไม่สามารถกลดได้ทั้งหมด เพราะจะทำให้ท่านอาจารย์ฉันอาหารได้น้อย ในช่วงระหว่างนี้ อาหารจากญาติโยมทั่วไปซึ่งเคยถวายท่านได้งดไป แล้วมอบหมายให้มิผู้จัดทำอาหารถวายเป็นการเฉพาะ เพื่อที่จะได้สามารถควบคุมชนิดของอาหารที่จะถวายท่านให้เป็นไปตามที่แพทย์แนะนำได้

ช่วงนี้ท่านเริ่มจะสนทนาธรรมและให้ข้อคิดกับแพทย์ บางครั้งท่านก็พูดกับผมโดยตรงเมื่อผมอยู่กับท่านในห้อง ข้อคิดหนึ่งในระหว่างนี้ที่ผมสนใจและจดเอาไว้ เช่น ท่านให้ข้อคิด ว่า

“การแพทย์สมัยใหม่ควรที่จะหาหนทาง ทำให้เกิดการประสานกัน ระหว่างวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันที่มุ่งเน้นในเรื่อง กาย กับเรื่องธรรมะอันเกี่ยวข้องกับจิตและเป็นเรื่องของสังขาร ถ้าทำได้จริงเมื่อไร ก็จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนที่เจ็บป่วย อย่างแท้จริง”

ตอนนั้นผมฟังท่านโดยไม่ได้รู้สึกชัดเจนลงไปว่าเห็นด้วย แต่ก็มิได้รู้สึกว่าคุณคัดค้านเช่นกัน เพราะผมไม่รู้ว่าจิตและสังขารที่ท่านอาจารย์พูดถึงนั้นคืออะไร เป็นความไม่รู้ของตนเอง ผมยอมรับว่า การศึกษาของแพทย์สมัยใหม่อย่างที่ผมเรียนมานั้น ทำให้ตนเองไม่รู้จักสิ่งที่ท่านอาจารย์พูดถึง เพราะสิ่งที่เราเรียนนั้น ตั้งต้นจากว่าร่างกายของมนุษย์มีอวัยวะส่วนนั้นส่วนนี้ เวลาเจ็บป่วย ก็เกิดขึ้นจากการที่อวัยวะส่วนนี้ทำงานเกินส่วนนั้นทำงานขาด ฯลฯ เหล่านี้เป็นเรื่องที่เราทราบอยู่แล้ว แต่ความรู้ที่ว่า นอกจากการทำงานเป็นส่วน ๆ ของร่างกายแล้ว มนุษย์ยังมีจิตใจหรือจิต-วิญญาณด้วยนั้น ผมไม่เคยสนใจเรื่องนี้มาก่อนเลย เพราะฉะนั้น มันจะมีจริงหรือไม่จริงผมก็ไม่ทราบ และมันจะมีส่วนต่อการ ทำงานของร่างกายมากน้อยขนาดไหน ผมก็ไม่ทราบแน่นอนอีก เช่นกัน ดังนั้นเมื่อท่านอาจารย์พูด ผมจึงรับฟังท่านโดยไม่มีข้อมูลพื้นฐานในเรื่องนี้

แต่ว่าที่จริงแล้ว นี่ก็คงไม่ใช่ครั้งแรกที่ผมได้ยินทัศนะแนว

นี่ เพราะเคยได้ยินหรือได้อ่านผ่านตามาบ้าง เพียงแต่เป็นการสัมผัสผ่านตัวหนังสือ มิใช่การเผชิญกับผู้ที่มีความคิดแบบนี้โดยตรง การได้ถวายการรักษาท่านอาจารย์พุทธทาส ทำให้ผมได้เข้ามาประชิดหรือจะเรียกว่า “เผชิญหน้า” กับผู้ที่มีแนวคิดแบบนี้ก็ได้ แบบที่ตรงข้ามกับความรับรู้หรือสิ่งที่ผมร่ำเรียนมา ซึ่งที่จริงแล้ว เมื่อผมรับฟังท่าน ผมควรจะมีความรู้สึกคัดค้าน เพราะมันแตกต่างจากการเรียนรู้เดิมของตนเอง แต่ผมก็ไม่ได้รู้สึกชัดเจนว่าอยากคัดค้าน ทั้งนี้คงเป็นเพราะผมพบว่า ท่านอาจารย์พุทธทาสนั้น เป็นผู้ที่มีความคิดเป็นวิทยาศาสตร์ เชื่อถือในเรื่องของเหตุผล การยอมรับในเรื่องอะไรของท่านนั้น เกิดจากการที่ท่านได้พิสูจน์แล้ว หรือได้ทดลองจนเห็นผลมาแล้ว ดังนั้นผมจึงคิดว่า จะต้องมีย่อไรแน่ ๆ ที่ทำให้ท่านอาจารย์คิดอย่างนี้ เพียงแต่ผมไม่ทราบว่ามันเกิดขึ้นได้อย่างไร มีความเกี่ยวข้องเกี่ยวเนื่องกันสักซึ่งขนาดไหน ระหว่างร่างกายและจิตวิญญาณ แต่ทัศนะของผมคงจะเริ่มเปลี่ยนไปบ้างแล้ว ดังนั้น จึงมิได้รู้สึกอยากจะค้านทัศนะที่ท่านพูดในวันนั้น

แล้วหลังจากนั้นมา ผมก็ได้มีโอกาสเห็นและเรียนรู้เรื่องของจิตมากขึ้น จากการปฏิบัติของท่านอาจารย์ ที่แสดงออกในยามอาหารครั้งต่อ ๆ มาอีกหลายครั้ง และแนวการรักษาของท่าน ซึ่งบางครั้งมิได้อาศัยการแพทย์สมัยใหม่หรือยาชนิดใดเลย

การเดินทางมาตรวจเยี่ยมอาการอาหารของท่านอาจารย์ในช่วงวันที่ ๘-๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๔ นี้ คือการปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับคำสั่งเป็นครั้งสุดท้ายของผม เนื่องจากว่า อาการอาหารของท่านอาจารย์ สามารถที่จะมอบโอนให้แพทย์ในพื้นที่

เป็นผู้ถวายการดูแลได้ต่อไปแล้ว ภารกิจอย่างเป็นทางการของผม จึงเสร็จสิ้นลงในการไปสวนโมกข์คราวนี้

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกสนใจใคร่รู้ในความเป็นไปและความคิดของ “ผู้ป่วยพิเศษ” ท่านนี้ของผมยังไม่สิ้นสุดลงไปด้วย “พุทธทาสภิกขุ” และสวนโมกข์ ยังเป็นจุดหมายที่ผมจะต้องมาเยี่ยมเยียนอยู่เป็นประจำ เดือนละครั้ง ในวันเสาร์-อาทิตย์ แม้จะเป็นการมาโดยส่วนตัว แต่ก็ได้มีโอกาสทำหน้าที่ถวายการดูแล เรื่องสุขภาพของท่านอาจารย์อย่างต่อเนื่องด้วย จนกระทั่งกลายเป็นความผูกพัน จากการได้เห็นและได้รับรู้ทัศนคติและการปฏิบัติของท่านอาจารย์ในเรื่องสุขภาพ ความเจ็บป่วย หรือแม้แต่ในเรื่องของความตาย

๕. ธรรมชาติช่วยรักษา

หลัง การอาพาธหนักในเดือนตุลาคม ๒๕๓๔ แล้ว ท่านอาจารย์ก็อาพาธหนักบ้างเบาบ้างอยู่อีกหลายครั้ง ทักษะของท่านที่ว่า “ความเจ็บไข้มาเตือนให้ฉลาด” “ไม่สบายทุกทีก็ฉลาดขึ้นทุกที” ทำให้ผมคิดว่า ท่านได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้สิ่งที่ท่านต้องการมากขึ้นเป็นลำดับ จากการอาพาธในแต่ละครั้งด้วย

วันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕ สี่เดือนหลังการอาพาธหนักด้วยโรคหัวใจวาย ท่านอาจารย์อาพาธด้วยโรคภาวะเส้นเลือดสมองอุดตัน ทำให้เนื้อสมองบางส่วนขาดเลือด จากการสืบค้นทางการแพทย์ คาดว่าอาการนี้ เป็นผลจากการเต้นของหัวใจผิดจังหวะที่มีมาแต่เดิมของท่าน ทำให้มีลิ้มเลือดเล็ก ๆ หลุดจากหัวใจไปยังสมอง

ผมรับทราบข่าวนี้เมื่ออาจารย์ประดิษฐ์ (เจริญไทยทวี) ซึ่งเข้ารับตำแหน่งใหม่เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดลแล้ว ท่าน

โทรศัพท์มาถึงผม มีคำสั่งให้เดินทางลงไปสวนโมกข์ เนื่องจากท่านได้รับรายงานว่า ท่านอาจารย์พุทธทาสอาพาธหนัก และท่านอธิการบดีก็รับทราบอยู่ก่อนว่า ผมยังลงไปสวนโมกข์และติดตามดูแลอาการของท่านอาจารย์อยู่ แม้จะอย่างไม่เป็นทางการ ผมเดินทางไปสวนโมกข์ในวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๓๕ ทราบว่าเมื่อบายวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕ นพ.ทรงศักดิ์ ได้มาตรวจอาการแล้ว สันนิษฐานว่าล้มเลือดหลุดไปสู่สมอง

พระพรเทพ วิฑฐปัญญา พระอุปัฏฐากและเลขานุการส่วนตัวของท่านอาจารย์ได้เล่าเหตุการณ์ให้ฟังว่า ท่านสิงห์ทอง พระอุปัฏฐากซึ่งนอนเฝ้าท่านอาจารย์ได้มาเรียกท่านตอนกลางดึก บอกว่าให้ไปดูท่านอาจารย์ เนื่องจากท่านมีอาการแปลก ๆ คืออยู่ ๆ ก็ลุกขึ้นมา นั่งบนเตียง ซ้ำมือแล้วก็บอกว่า “เปิดซิ เปิดเสียง” แต่เมื่อพระเดินไปเปิดวิทยุแล้ว ท่านอาจารย์ก็ยังไม่พูดต่อเช่นเดิมอีก พระอุปัฏฐากกราบเรียนถามอะไร ท่านก็ไม่ตอบ และยังคงมีท่าทางเช่นเดิมอีก ซึ่งพระท่านจำได้ว่าเป็นกิริยาปกติของท่านอาจารย์ในเวลาที่ท่านจะเริ่มการเทศน์ คือบอกให้พระที่คุมเครื่องเสียงเปิดไมโครโฟน จากอาการและการที่สื่อสารกับท่านไม่ได้ ทำให้ทราบว่าท่านอาจารย์อาพาธแต่ไม่ทราบกันว่าด้วยโรคอะไร จึงไปตามท่านอาจารย์โพธิ์ แล้วก็ไปตามอาจารย์ประยูร เมื่ออาจารย์ประยูรมาถึงก็ตรวจร่างกาย และวัดความดันโลหิตก็พบว่าปกติ ช่วงต่อมาท่านอาจารย์ลงไปนอนต่อได้เอง แล้วสักพักก็เปลี่ยนอิริยาบถมาเป็นการทำกิจวัตรประจำวันของท่าน โดยทำอยู่ช้า ๆ เช่น ลุกขึ้นมา นั่งโถแล้วกลับไปนอนแล้วก็ลุกขึ้นทำใหม่อีก โดยที่ท่านไม่ได้ถ่ายจริง ๆ เป็นอย่างนี้ทั้งคืน แล้วที่สุดท้ายท่านก็ลงไปนอนและหลับไปนาน

ตอนเช้า พญ.เสริมทรัพย์ ดำรงรัตน์ แพทย์อาวุโส ซึ่งเกษียณราชการแล้วมาอยู่สวนโมกข์ และเป็นผู้หนึ่งซึ่งคอยถวายเป็นการรักษาและถวายเป็นคำแนะนำเรื่องสุขภาพของท่านอาจารย์มานาน ได้ไปเยี่ยมอาการท่าน เมื่อกราบเรียนถามท่านว่า มีอาการปวดศีรษะไหม เวียนศีรษะหรือเปล่า ท่านก็ตอบว่าไม่โดยตลอด พญ.เสริมทรัพย์จึงกราบเรียนว่า ให้ท่านอาจารย์ลองนับนิ้ว ปรากฏว่าท่านนับไม่ได้ ได้แต่หัวเราะ ที ที จึงได้เริ่มเอะใจกันว่า ท่านอาจเกี่ยวข้องกับสมองจึงโทรศัพท์ตาม นพ.ทรงศักดิ์ อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีการถวายเป็นการรักษาอะไรในช่วงนี้ ท่านอาจารย์ยังสามารถทำกิจวัตรประจำวันต่าง ๆ ได้เป็นปกติ แต่ทำอะไรและจำใครไม่ได้ หลังจากที่ท่านได้นอนพักประมาณ ๔๘ ชั่วโมงแล้ว ท่านจึงเริ่มกลับเป็นปกติ เพียงแต่สูญเสียความทรงจำไปส่วนหนึ่งในช่วงนั้น

วันต่อมาอาจารย์ประเวศมาเยี่ยมอาการ และได้โทรติดต่อกับ ศ.นพ.อดุลย์ วิริยเวชกุล หัวหน้าหน่วยประสาทวิทยาของศิริราช เพื่อปรึกษาอาการ อาจารย์อดุลย์วินิจฉัยหลังจากฟังสรุปอาการต่าง ๆ แล้วว่า ท่านอาจารย์เป็นโรคเลือดแข็งตัวและอุดหลอดเลือดในสมองเป็นหย่อม ๆ พร้อมกับสั่งยาเพื่อถวายเป็นการรักษา อาการของท่านอาจารย์เริ่มดีขึ้นเรื่อย ๆ วันต่อมาเมื่อความจำของท่านกลับคืนมาแล้ว ท่านเล่าให้ผมฟังว่า ขณะที่เกิดเหตุ นั้น ท่านอาจารย์กำลังเขียนหนังสืออยู่ สันนิษฐานว่าคงเป็นงานที่ต้องใช้ความคิดมาก เนื่องจากท่านบอกว่า งานนั้นเป็นงานเผยแพร่ธรรมะชั้นสำคัญสุดท้าย ที่ท่านอยากจะทำให้เสร็จก่อนสิ้นชีวิต

ท่านเล่าความรู้สึกในช่วงที่เกิดอาการว่า ทันทีทันใดนั้นก็

รู้สึกวูบไปเฉย ๆ ไม่สามารถทำอะไรได้ รู้สึกเพียงแต่ว่ามันเจ็บและน่ากลัวมาก มีความรู้สึกที่ร่างกายเบาเหมือนปุยมะผลลอยอยู่ในท้องฟ้า แต่ไม่เห็นอะไรชัดเจน ท่านอาจารย์มีความรู้สึกกว่า อาการอาหารครั้งนี้ เป็นครั้งที่รุนแรงที่สุด เมื่อเทียบกับการอาหารครั้งอื่น ๆ ที่ผ่านมา ทั้งนี้คงจะเป็นเพราะว่า ท่านไม่สามารถจะใช้สติสัมปชัญญะของท่านควบคุมสิ่งต่าง ๆ ได้เหมือนกับการอาหารที่เกิดกับอวัยวะสำคัญส่วนอื่น ๆ

เมื่อผมเห็นว่าอาการของท่านฟื้นตัวได้เร็วและไม่มีอะไรที่เป็นอันตรายแล้ว วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๓๕ ผมก็เดินทางกลับกรุงเทพฯ และคิดว่าน่าจะติดต่อให้มีแพทย์เฉพาะทางในด้านประสาทวิทยาไปตรวจเยี่ยมอาการของท่าน พอตีพิมพ์ได้พบกับ ศ.นพ.นิพนธ์ พวงวรินทร์ แพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านประสาทวิทยาในการประชุม ก็เลยเรียนเรื่องต่าง ๆ ให้อาจารย์นิพนธ์ฟัง พร้อมกับชวนให้ท่านลงไปตรวจอาการท่านอาจารย์ แต่เนื่องจากตอนนั้นทางคณะฯ ยังไม่มีแผนการส่งแพทย์ไปถวายการรักษา เราจึงวางแผนกันว่า จะขออนุมัติท่านคณบดีคือ ศ.นพ.อรุณ เผ่าสวัสดิ์ เพื่อที่จะเดินทางไปได้เลยในวันทำงาน โดยไม่ต้องเสียเวลารอจนถึงวันเสาร์-อาทิตย์ ผมเตรียมที่จะเดินทางไปพร้อมกับอาจารย์นิพนธ์ แต่เกิดมีภารกิจอื่นทำให้เดินทางไปด้วยไม่ได้ อาจารย์นิพนธ์จึงเดินทางคนเดียว โดยมี นพ.ทรงศักดิ์ ช่วยประสานงานกับทางสวนโมกข์แทนผม หลังจากนั้นมา อาจารย์นิพนธ์ก็ลงไปตรวจเยี่ยมอาการท่านอาจารย์ทุกเดือนในวันอาทิตย์หรือเสาร์ โดยทำการตรวจและติดตามผลการฟื้นตัวของระบบประสาท โดยเฉพาะในเรื่องความจำ พร้อมกับปรับเปลี่ยนยาที่ใช้ในการรักษาตามความเหมาะสมด้วย

หนึ่งเดือนหลังจากนั้น ความทรงจำของท่านก็กลับคืนมาได้มาก แม้จะไม่ทั้งหมด ท่านอาจารย์สามารถที่จะใช้ความคิดเพื่อเขียนหนังสือได้ครั้งละนาน ๆ มากขึ้น และสามารถแสดงธรรมแก่ผู้สนใจได้ตามสมควร ส่วนใหญ่ครั้งละไม่เกินครึ่งชั่วโมงแล้วค่อย ๆ เพิ่มขึ้นตามความพร้อมของร่างกายและสมอง ซึ่งหลายครั้งเราก็ต้องคอยตัดทันท่าน มิให้หักโหมเกินไป ท่านอาจารย์มักจะบ่นให้ผมและคนอื่น ๆ ฟังว่า ท่านไม่ประมาณตนในเรื่องการทำงาน คือมักจะทำงานมากกว่าอายุและสุขภาพของตนเองเสมอ ท่านบอกอยู่หลายครั้งว่า เวลาพูดธรรมะแล้วมักจะหยุดไม่ค่อยได้ ท่านปรารถนาให้ฟังว่า งานที่ท่านอยากจะทำในช่วงเวลาที่เหลือนี้ คือ พิณยกรรมธรรมะที่รวบรวมจากการเรียนรู้ตลอดชีวิตของท่าน ทำไว้เพื่อให้พุทธศาสนิกชนรุ่นหลังได้เรียนรู้และศึกษาค้นคว้าต่อไป

หลังจากการอาพาธด้วยลิมเลือดอุดตันเส้นเลือดสมองในครั้งนี้แล้ว ผมก็ยังลงสวนโมกข์เองเดือนละครั้งเช่นเดิมในวันสุดสัปดาห์ ไปถึงก็จะไปกราบท่านและตรวจร่างกายโดยทั่ว ๆ ไปพร้อมกับอ่านบันทึกสุขภาพซึ่งท่านพรเทพจดไว้ แล้วก็ขลุกอยู่บริเวณกุฏิของท่านตลอดทั้งวัน ตั้งแต่เช้า ๖ โมงไปจนถึงดึก จะกลับที่พักเมื่อตอนกินข้าวและตอนมานอนเท่านั้น บางครั้งก็คุยกับท่านอาจารย์บ้างในเรื่องสัพเพเหระ เช่น ข่าวสารบ้านเมือง ประวัติศาสตร์ เรื่องยุคเก่า ๆ ฯลฯ เพราะท่านเป็นผู้ที่รอบรู้ในเรื่องต่าง ๆ มากมาย มิใช่เพียงเรื่องธรรมะเท่านั้น บางครั้งท่านก็จะปรารถนาธรรมะ หรือเล่าเรื่องงานและเรื่องที่ท่านอยากทำให้ฟังเป็นการคุยกับผมคนเดียวบ้าง หรือคณะแพทย์ซึ่งเคยถวายการรักษาคราวอาพาธเมื่อปี ๒๕๓๔ บ้าง ผมจะคอยจำคำพูดของท่าน

ที่น่าสนใจ หรือที่คิดว่าแปลกดี ไม่เคยได้ยินมาก่อน แล้วจดบันทึกไว้ แต่บางครั้งก็มีได้สนทนาอะไรกับท่านเลย บางคราวท่านนั่งอยู่หน้ากุฏิ ส่วนผมก็นั่งอ่านหนังสือไปเจียบ ๆ เหมือนต่างคนต่างอยู่ คงจะเป็นเพราะผมมักจะมีความรู้สึกเกรงใจไม่อยากจะรบกวนท่าน โดยเฉพาะในเวลาที่ท่านอาจจะกำลังใช้ความคิดในเรื่องงานของท่านอยู่

ผมจะได้คุยกับท่านมากหน่อยตอนช่วงที่ตามท่านเดินออกกำลังกายในตอนเช้า ท่านจะเล่าเรื่องสมุนไพร และบอกสรรพคุณของต้นไม้ใบหญ้าที่พบให้ฟัง รวมไปถึงเรื่องการดูแลรักษาตนเองของคนสมัยโบราณ ท่านรอบรู้เรื่องของสมุนไพร และมักจะใช้สมุนไพรรักษาตนเองด้วยบ่อย ๆ เช่น ใช้ยางมะละกอรักษาตัวต่อต่ออย หรือให้ท่านสิงห์ทองช่วยหาบอนเพื่อมารักษาหูด และว่านหางจระเข้รักษาแผลที่ถูกน้ำร้อนหรือไฟลวก ฯลฯ นอกจากนี้ท่านยังเคยเล่าให้ฟังถึงวิธีการรักษาโรคตามแบบของท่าน นั่นคือ เวลาที่อาพาธ ท่านมักจะรักษาโดยการนอนอย่างเดียว ไม่กินและไม่ทำอะไรอย่างอื่นทั้งสิ้น ประมาณ ๒-๓ วันก็จะรู้ผล ซึ่งส่วนใหญ่อาการจะดีขึ้นเอง ท่านอาจารย์จึงเชื่อในเรื่องหลักของ “ธรรมชาติรักษา” ว่าเป็นหลักใหญ่แห่งสุขภาพและการบำบัด โดยที่แพทย์และวิทยาการการแพทย์ เป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่งในบางครั้งบางคราวสำหรับท่านเท่านั้น

สุขภาพที่ดีขึ้นของท่านอาจารย์ ทำให้ผมมีโอกาสได้รู้จักสวนโมกข์มากขึ้น มีเวลาเดินสำรวจเขาพุทธทอง สระนาฬิกา ไร่ ปั้น ไร่หนัง ไปจนถึงลานลูกเสือ ฯลฯ รวมทั้งการวิ่งขึ้นเขานางเอ ตอนเช้า ๆ ด้วย เมื่อครบ ๑๒ เดือนของการมาถวายการดูแล

ท่านอาจารย์ คือในเดือนตุลาคม ๒๕๓๕ สุขภาพโดยรวมของท่าน หากดูจากภายนอกจะใกล้เคียงกับช่วงเดิมก่อนที่จะอาพาธ คือค่อนข้างแข็งแรง แต่ตัวท่านเองยังปรารถนามันไม่เหมือนแต่ก่อน ท่านรู้สึกเพลีย ไม่อยากอาหาร และไม่สามารถใช้ความคิดได้เต็มที่ ผมสังเกตจากการเฝ้าดูท่านมาอย่างต่อเนื่องว่า ท่านอาจารย์พยายามที่จะปรับตัวให้เข้ากับสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นกับสุขภาพของท่าน แต่ก็ยังไม่พบจุดที่ลงตัวนัก จนเมื่อผ่านเข้าสู่ปีใหม่ ๒๕๓๖ จึงดูเหมือนว่าท่านอาจารย์จะเริ่มเคยชินกับสภาพของสุขภาพใหม่มากขึ้น สามารถที่จะเดินออกกำลังในตอนเช้า เป็นระยะทางประมาณ ๓๐๐ เมตรเกือบทุกวัน และสามารถนั่งสนทนากับผู้ที่มากราบนมัสการ และแสดงธรรมเป็นระยะเวลาสั้น ๆ ได้ แต่สุขภาพของท่านก็ดีขึ้นได้ไม่นานนัก ปลายเดือนมกราคมนั้น ท่านอาพาธค่อนข้างหนักอีกครั้ง ทำให้การฟื้นตัวที่ค่อย ๆ ดีขึ้น ต้องหยุดชะงักลงไปอีกครั้งหนึ่ง

วันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๓๖ ท่านมีอาการเลือดออกจากรูทางเดินอาหารโดยไม่ทราบสาเหตุที่แน่ชัด โดยที่ท่านถ่ายเป็นโลหิตซึ่งประมาณกันว่า รวมแล้ว ๑,๕๐๐ ซีซีใน ๒๔ ชั่วโมง การสูญเสียโลหิตในปริมาณมากมีผลให้ท่านซีด และที่สำคัญคือความดันโลหิตต่ำลง จนอาจทำให้การทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ล้มเหลว (ภาวะช็อค) ตามบันทึกของแพทย์นั้น ท่านอาจารย์เคยมีอาการทำนองเดียวกันนี้มาก่อนแล้ว ๒ ครั้ง ในครั้งนั้นก็เช่นเดียวกับครั้งก่อน ๆ คือ ท่านอาจารย์จะใช้วิธีการรักษาตามแบบของท่าน ซึ่งท่านเล่าให้พระอุปัชฌาย์ฟังว่า เป็นการห้ามเลือดแบบของพวกนักบวชอินเดียในสมัยพุทธกาล คือการเข้าสมาธิจนร่างกายสงบนิ่ง และเลือดหยุดไหล คือนั้นท่านนอนตะแคงข้าง หันหน้าเข้าหา

ผนัง และนอนนิ่งนานในท่าดังกล่าวอยู่เป็นชั่วโมง ๆ ในตอนเช้า
อาการของท่านดีขึ้น ในตอนแรกนั้น นพ.วิโรจน์ พานิช ศัลยแพทย์
โรงพยาบาลสุราษฎร์ฯ และเป็นหลานชายของท่านอาจารย์ซึ่งเป็นผู้
ถวายเป็นการรักษา ได้เตรียมการที่จะให้เลือดทดแทน เนื่องจาก
ในครั้งนี้ ท่านอาจารย์เสียเลือดมากกว่าครั้งก่อน ๆ จนอาจเป็น
อันตรายต่อชีวิต และมีผลเสียต่อการฟื้นตัวของโรคทางหัวใจและ
สมองที่ท่านเป็นอยู่ แต่ท่านอาจารย์ก็ปฏิเสธอย่างนุ่มนวล โดย
ไม่มีใครทราบเหตุผลที่ชัดเจนของท่าน

๖. ก่อนปัจฉิมอาพาธ

หลังจากนั้นมา ระหว่างช่วงกุมภาพันธ์จนถึงก่อนปัจฉิมอาพาธ ผมและแพทย์หลาย ๆ ท่าน โดยเฉพาะพระอุปัฏฐาก มักจะได้ยินท่านอาจารย์ปรารภเรื่องสังขารของท่านบ่อยครั้ง ในทำนองว่า ท่านรู้สึกว่สังขารไปไม่ไหวแล้ว ท่านอาจารย์จะบอกกับท่านพรเทพบ้าง อาจารย์ประยูรบ้างว่า ท่านคงจะไม่กลับมาดีได้เหมือนเดิมอีก นอกจากนี้ท่านยังพูดว่า ทำทางท่านจะป่วยเป็นแบบเดิมอีก โดยพูดเรื่องนี้บ่อยมาก และเมื่อปลายปีก่อน (๒๕๓๕) ท่านอาจารย์ได้ปรารภในทำนองว่า ท่านหน่ายสังขารแล้ว และคิดว่าโดยสภาพคงจะอยู่ได้อีกเพียงปีเดียว หลังจากนั้นทุกคนมักจะได้ยินว่า ท่านอาจารย์พูดเรื่องพระนิพพานมากขึ้น บ่อยขึ้น ๆ กับทุก ๆ คนที่มาพบท่าน โดยเน้นเรื่องที่สุดแห่งทุกข์ การไม่มีอารมณ์ ผมเองนั้นทุกครั้งที่เข้าไปพบท่าน ท่านอาจารย์ก็จะพูดเรื่องจิตที่ไม่มีอารมณ์ (อนารัมมณัง จิตตัง) ให้ฟังเสมอ

แม้หลายคนจะเริ่มคิดถึงเรื่องการมรณภาพของท่านอาจารย์ แต่ก็ยังไม่มีใครที่จะคิดไปถึงว่า คำปรารภต่าง ๆ ของท่านจะเป็นจริงในเวลาอันรวดเร็วขนาดนี้ และไม่มีใครคาดคิดว่าท่านจะอาพาธหนักด้วยอาการทางสมองอีกครั้ง จึงไม่มีการกราบเรียนปรึกษาท่านไว้ล่วงหน้า ถึงแนวทางที่ควรปฏิบัติในการถวายเป็นการรักษา ในกรณีที่ท่านอาพาธด้วยอาการทางสมองอีก สิ่งที่เราเห็นก็คือ การเตรียมตัวของท่านเองในเรื่องการมรณภาพ เช่น การทำพินัยกรรม เพื่อสั่งเสียเรื่องการจัดการศพ และการให้เริ่มสร้างที่เก็บศพของท่านในบริเวณด้านหลังของศาลาธรรมโฆษณ์ โดยเริ่มมาตั้งแต่มีนาคม ๒๕๓๖ เหมือนกับว่าท่านอาจารย์กำลังเตรียมตัวอะไรของท่าน?

นอกจากนี้ ท่านสิงห์ทองยังเล่าว่า ตั้งแต่ต้นปี ๒๕๓๖ มา นั้น ท่านอาจารย์ได้ยุติกิจวัตรอย่างหนึ่ง ซึ่งท่านทำต่อเนื่องมาหลายสิบปี นั่นคือหยุดการติดตามข่าวสารบ้านเมืองดังเช่นเคย ไม่ว่าจะทางวิทยุหรือทางหนังสือพิมพ์ ซึ่งแต่เดิมนั้นท่านจะต้องฟังข่าวตั้งแต่เช้ามีด และอ่านหนังสือพิมพ์นิตยสารข่าวต่าง ๆ จำนวนมาก หรือให้พระอ่านให้ฟัง แต่นับจากต้นปีมา ท่านจะยุติเรื่องทางโลกทั้งหมด แล้วให้ท่านสิงห์ทองอ่านแต่หนังสือธรรมะให้ท่านอาจารย์ฟังทุกวัน เช่น อ่านหนังสือธรรมโฆษณ์เล่มใหญ่ที่ท่านชอบ อาทิ ไกวัลยธรรม สุนทรญาณตา และอื่น ๆ อีกมาก

ในเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๖ ช่วงสุดท้ายก่อนที่ท่านอาจารย์จะอาพาธในปลายเดือนนี้ ท่านอาจารย์สามารถอ่านหนังสือและใช้ความคิดในการเขียนบันทึกงานของท่านได้มากขึ้น แต่ปัญหาต่อกระดูกที่ตาขวา ซึ่งท่านเป็นมานาน และรักษาโดยการหยอดยานั้น

เริ่มมีปัญหามากขึ้น จนทำให้ท่านไม่สามารถทำงานตามที่ตั้งใจได้
อย่างเต็มที่นัก

ผมเดินทางลงสวนโมกข์พร้อมกับ ศ.นพ.ปราโมทย์
ทุมวิภาต หัวหน้าภาควิชาจักษุวิทยา ศิริราช เพื่อถวายเป็น
ตรวจอาการต่อกระจกโดยละเอียดอีกครั้ง หลังจากที่ นพ.ปกรณ์
อภิชนาพงศ์ จักษุแพทย์ของโรงพยาบาลสุราษฎร์ฯ ได้มาถวายเป็น
การตรวจไปแล้วครั้งหนึ่ง อาจารย์ปราโมทย์ได้ทราบเรียนท่าน
อาจารย์ภายหลังการตรวจว่า การรักษา มี ๒ แนวทาง คือ การผ่าตัด
ทันที และการหยอดยาต่อไปเช่นเดิม เพื่อรอเวลาผ่าตัดที่เหมาะสม
อีกครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า ท่านอาจารย์มีความจำเป็นเร่งด่วน
ในการใช้สายตาเพียงใด

ท่านอาจารย์ได้ซักถามโดยละเอียดเกี่ยวกับแนวการรักษา
โดยการผ่าตัด ว่ามีความจำเป็นหรือไม่ และหากจะผ่าตัดจะต้อง
พักฟื้นในโรงพยาบาลหรือเปล่า ใช้เวลานานเท่าไรจึงจะสามารถ
ใช้สายตาได้ สายตาจะกลับมาใกล้เคียงอย่างเดิมได้หรือไม่ ฯลฯ
อาจารย์ปราโมทย์ได้ทราบเรียนให้ท่านอาจารย์ทราบถึงรายละเอียด
ต่าง ๆ และเสนอแนะว่า ในกรณีผ่าตัด เพื่อความปลอดภัย หลัง
การผ่าตัด ควรจะต้องอยู่ในโรงพยาบาลอีกประมาณ ๒ วัน และ
การผ่าตัดดังกล่าว สามารถทำได้ที่โรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี ฯลฯ
หลังจากท่านรับฟังข้อมูลต่าง ๆ แล้วยังไม่มีการตกลงนัดหมาย
อะไร เนื่องจากอาจารย์ปราโมทย์ จะต้องเรียนให้ท่านอธิการบดี
คือ อาจารย์ประดิษฐ์ทราบก่อนตามขั้นตอน

บ่ายวันนั้น ผม นพ.วิโรจน์ และพญ.เสริมทรัพย์ ได้
เข้าไปสนทนากับท่านอาจารย์ ท่านถามพวกเราว่า มีความเห็น

อย่างไรเรื่องการผ่าตัดตา พวกเราก็ทราบเรียนว่า ควรจะทำ เพราะจะช่วยให้ท่านอาจารย์ใช้สายตาได้ดีขึ้น นอกจากการพูดคุยเรื่องการผ่าตัดตาแล้ว ประเด็นหนึ่งซึ่งท่านกล่าวขึ้นมาด้วยในตอนนั้นก็คือ ความตายของมนุษย์เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ท่านได้พูดเป็นนัยว่า เมื่อเวลาที่ท่านจะต้องเผชิญกับความตายโดยใกล้ชิดนั้น จะมีใครหรือไม่ ที่สามารถจะช่วยให้ท่านละวางจากไปโดยสงบได้?

อาทิศย์ต่อมาคือวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๓๖ อาจารย์ประดิษฐ์ ท่านอธิการบดีได้เดินทางมาสวนโมกข์ เพื่อถวายพระไทรปิฎก ฉบับคอมพิวเตอร์แด่ท่านอาจารย์ ได้มีการปรึกษาถึงเรื่องการผ่าตัดตาด้วย ท่านอาจารย์ได้ตกลงใจอยู่ก่อนแล้วที่จะรับการผ่าตัด เพราะเห็นว่าจะช่วยให้ท่านทำงานต่าง ๆ ได้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เหมือนที่ท่านปรารภกับพญ.เสริมทรัพย์ว่า “ตายไม่กลัว แต่กลัวตาบอด” แล้วอีก ๒-๓ วันต่อมา ท่านก็บอกเพิ่มว่า “ถ้าตาบอดจริง ๆ ก็พูดเอาก็ได้”

ดังนั้นจึงได้มีการนัดหมายว่า อาจารย์ปราโมทย์ จะมาถวายการผ่าตัดตาที่โรงพยาบาลสุราษฎร์ธานีในวันเสาร์ที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๓๖ ผมได้เรียนกับท่านพรเทพไว้ว่า หากทราบวันผ่าตัดตาที่แน่นอนแล้ว ให้ภรรยาแจ้งผมด้วย ไม่มีใครในเวลานั้นที่จะคาดเดาหรือคิดไปว่า อีกเพียง ๒ วันต่อจากนั้น ท่านอาจารย์จะอาพาธหนักอีกครั้ง และอีกสัปดาห์กว่าวันต่อจากวันอาพาธ ท่านอาจารย์ก็ละจากไปด้วยปัจจัยมอาพาธครั้งนี้นั่นเอง

๗. วาระวิกฤต

วันอังคารที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๖ ผมทราบข่าวจาก โทรทัศน์ช่อง ๙ ว่า ท่านอาจารย์พุทธทาสอาพาธด้วยโรคเส้นโลหิตในสมองแตก ตอนแรกผมยังไม่ค่อยเชื่อข่าวนี้นัก เนื่องจากไม่เห็นการเสนอข่าวของโทรทัศน์ช่องอื่น ๆ และข่าวจากหนังสือพิมพ์ฉบับใด ๆ แต่เมื่อเช็คข่าวจนแน่ใจแล้วว่าท่านอาจารย์อาพาธหนักมากจริง ผมก็โทรศัพท์เรียนหาท่านอธิการบดี เพื่อจะขออนุมัติเดินทางไปสวนโมกข์ เนื่องจากช่วงนั้นเป็นวันทำงาน ตอนที่โทรศัพท์ไปเรียนท่านนั้น อาจารย์ประดิษฐ์ไม่อยู่ ผมจึงเรียนผ่านเลขาธิการของท่านว่า ผมขออนุมัติเดินทางไปสวนโมกข์ โดยมีได้แจ้งกำหนดวันกลับ ความรู้สึกตอนนั้นคืออยากจะลงไปช่วยถวายเป็นการดูแลท่านอาจารย์

ผมเตรียมที่จะเดินทางทันทีในวันรุ่งขึ้น คือ วันพุธที่ ๒๖ พฤษภาคม แต่มาทราบก่อนว่า อาจารย์นิพนธ์ได้เดินทางลงไปสวนโมกข์แล้ว ผมจึงวางใจและชะลอการเดินทางไว้ก่อน จนกระทั่งทราบว่าอาจารย์นิพนธ์กลับกรุงเทพฯ ในวันเดียวกัน ผม

จึงเตรียมเดินทางไปสวนโมกข์ เนื่องจากอยากจะทำให้มีแพทย์อยู่กับท่านอาจารย์ตลอดเวลา นอกจากนี้ เป็นเพราะอาจารย์นิพนธ์ได้โทรศัพท์หาผมด้วยในเช้าวันที่ ๒๗ เล่าอาการของท่านอาจารย์และบอกว่าการถวายเป็นการรักษาคั้งนี้จำเป็นจะต้องมีแพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านระบบหายใจด้วย ผมจึงเดินทางในเย็นวันนั้น ก่อนขึ้นเครื่องบินก็ทราบข่าวว่า ได้มีการนำท่านอาจารย์จากโรงพยาบาลสุราษฎร์ฯ กลับสวนโมกข์แล้ว โดยที่ผมยังไม่ทราบเหตุผลที่แน่นอน

ผมถึงสวนโมกข์ประมาณ ๓ ทุ่ม เช่นเดียวกับการมาถวายเป็นการรักษาคราวแรกเมื่อปี ๒๕๓๔ แต่ครั้งนี้มีผู้คนมากมาย พลุกพล่าน ทั้งสื่อมวลชน คิษยานุศิษย์ ฯลฯ ผมเข้าไปถวายการดูแลท่านในกุฏิทันที เนื่องจากขณะนั้นท่านอาจารย์ใส่เครื่องช่วยหายใจอยู่ โดยใส่มาจากโรงพยาบาลสุราษฎร์ฯ ตามหลักการแพทย์แล้ว คิณนั้นจะเป็นช่วงที่อาการของท่านหนักมากที่สุด เพราะเป็นวันที่ ๓ ที่เส้นโลหิตแตก สมองจะบวมเต็มที่ โอกาสที่จะเกิดวิกฤตจึงมีสูงมาก คิณนั้นผมอยู่ในกุฏิตลอดทั้งคิณด้วยความเป็นห่วง ระหว่างนั้นจะต้องคอยตรวจอาการต่าง ๆ ของท่านเป็นระยะ ๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางระบบประสาท การหายใจ การทำงานของหัวใจ ฯลฯ รวมไปถึงการดูแลห่มหะเป็นช่วง ๆ เพื่อให้การหายใจสะดวก

ช่วงระหว่างตี ๒-๕ ผมอยู่กับท่านอาจารย์โดยลำพัง เพราะพระอุปัชฌาและอีกหลาย ๆ คนอดนอนมาหลายคิณ จึงกลับไปพักผ่อนเอาแรง อาศัยมีพยาบาลและบุรุษพยาบาลเวรคอยเข้ามาช่วยการปฏิบัติรักษาเป็นช่วง ๆ ทำให้ผ่อนภาระไปได้บ้าง

ความรู้สึกของผมในช่วงขณะนั้นคือ **“กลัวท่านจะตาย และรู้สึกว่าไม่อยากให้ท่านตาย”** แต่คราวนี้เกิดจากความรู้สึกเป็นห่วงและผูกพันกับท่าน มิใช่เกิดจากความกลัวว่าท่านจะมรณภาพ ในขณะที่เราเป็นแพทย์ผู้รับผิดชอบ เหมือนความรู้สึกตอนที่มาถวายการรักษาครั้งแรกในปี ๒๕๓๔ แต่ถ้าไม่อาจฟื้นฟูสภาพแห่งสังขารได้ และท่านอาจารย์จะต้องจากไปจริง ๆ แล้ว ผมก็อยากจะอยู่กับท่านด้วยในช่วงเวลาสุดท้ายนั้น ซึ่งจะเป็นเมื่อไรก็ยังไม่มีการตอบได้แน่?

ประมาณตี ๕ ผมรู้สึกง่วงจนไม่ไหว จึงกลับที่พักไปนอนงีบหนึ่ง โดยมอบหมายให้บุรุษพยาบาลเป็นผู้รับผิดชอบดูแลชั่วคราว ผมตื่นขึ้นมาประมาณ ๖ โมงเช้าเศษ กลับไปดูท่านอาจารย์อีกครั้ง อาการท่านยังไม่ดีขึ้น อาการของท่านมากระเตื้องขึ้นเล็กน้อยในช่วงสายวันนั้น (๒๘ พฤษภาคม) ซึ่งเป็นช่วงเวลาไล่เลี่ยกับที่อาจารย์นิพนธ์เดินทางมาถึงสวนโมกข์อีกครั้ง หลังจากผมและอาจารย์นิพนธ์วางแผนการรักษาเฉพาะหน้ากันเรียบร้อยแล้ว ในตอนบ่ายได้มีการประชุมตกลงกันว่า จะนำท่านอาจารย์เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลศิริราช ผมไม่ได้เข้าประชุมด้วยเพราะอยู่ฝ้าอาการของท่านอาจารย์ในกุฏิ และในระหว่างการประชุมก็เป็นช่วงที่มีปัญหาการปรับเครื่องช่วยหายใจ ดังนั้น ผมจึงไม่ทราบเรื่องดังกล่าว จนกระทั่งอาจารย์นิพนธ์เดินเข้ามาบอกว่า “เตรียมตัวไปกรุงเทพฯ” ผมฟังแล้วก็ยังงง ๆ นี้กว่าอาจารย์นิพนธ์พูดอะไรกัน? เกิดความสงสัยว่า มันเกิดขึ้นได้อย่างไร และเป็นไปได้อย่างไร?

อาจารย์นิพนธ์บอกผมแล้วก็ไปโทรศัพท์ติดต่อเรื่องการ

เดินทางขึ้นกรุงเทพฯ ท่านพรเทพมาแล้วรายละเอียดให้ผมฟังอีกที ในภายหลัง ความคิดของผมตอนนั้นคือ จะอย่างไรก็ได้ จะให้ไป ก็ไป หรือจะให้อยู่ก็อยู่ แต่ถ้าถามความรู้สึกส่วนตัวของผม หรือ ถ้าผมเป็นผู้กำหนดการตัดสินใจ ผมคิดว่าตนเองคงอยากจะทำให้ท่าน อาจารย์อยู่ส่วนโมฆะต่อไป เพราะผมรู้สึกว่า การอาพาธครั้งนี้รุนแรง มาก จนสังขารของท่านไม่น่าจะฟื้นไหว การที่ได้ติดตามดูแล สุขภาพของท่านมาโดยตลอด ผมจึงคิดว่าพอที่จะรู้สึกร่างพื้นฐาน ของผู้ป่วย โดยเฉพาะในช่วง ๒ เดือนหลังก่อนจะอาพาธนั้น ถ้า พูดกันอย่างตรง ๆ แล้ว ท่านอาจารย์เหมือนคนที่ไม่มี ความสนใจ จะมีชีวิตอยู่นัก แต่นี่ก็เป็นเพียงความคิดเห็นส่วนตัว ซึ่งอาจจะ ถูกหรือผิดก็ได้ ดังนั้น เมื่อมีการตัดสินใจแล้วว่าจะนำท่านขึ้น กรุงเทพฯ เพื่อเข้ารับรักษาที่ศิริราช ผมก็เตรียมพร้อมที่จะปฏิบัติ หน้าที่อย่างดีที่สุด โดยคิดว่า ในเมื่อเป็นช่วงสุดท้ายของท่าน อาจารย์แล้ว ก็อยากจะทำอะไรให้ท่านอย่างดีที่สุดเท่าที่ผมจะทำได้

คืนวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๓๖ เราเดินทางขึ้นกรุงเทพฯ ถึงศิริราชเมื่อ ๐๑.๐๕ น. ของวันเสาร์ที่ ๒๙ พฤษภาคม เรานำ ท่านเข้ารับการดูแลในหออภิบาลระบบทางเดินหายใจ หรืออาร์ซียู (RCU) ตึกอักษฎาภรณ์ ชั้น ๒ โดยมีพระอุปัชฌาย์ คือท่านพรเทพ ท่านสิงห์ทอง และพระรอมเปิร์ต สันติโกโร คอยผลัดเปลี่ยนกันเฝ้า ดูอาการอย่างใกล้ชิด ส่วนผมก็อยู่กับท่านอาจารย์ตลอดตั้งแต่คืน วันนั้นและต่อเนื่องมาอีก ๑๔ วัน ๑๔ คืน ในห้องอาร์ซียู ความคิด ของผมตอนนั้น คือ หากท่านอาจารย์รู้สึกตัวขึ้นมา คงจะมีอะไร ที่ไม่ถูกใจท่านเยอะ และท่านก็คงจะงงด้วย ผมจึงคิดว่า หากเรา อยู่กับท่าน ก็คงจะเป็นประโยชน์บ้าง หากท่านอาจารย์มีโอกาส จะฟื้นขึ้นมาได้

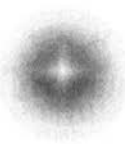
ช่วง ๗ วันแรกในอาร์ซียู ผมรู้สึก “สนุก” คือพอใจกับการทำหน้าที่ตรงนี้ ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยอยู่เวรกลางคืนชนิดต้องอดนอนแบบนี้มานานแล้ว มีหน้าซำยังติดต่อกันหลาย ๆ คืนอีกด้วยที่ผมรู้สึกสนุกก็เพราะมีความหวังขึ้นมาในช่วงนั้นว่า อาการของท่านจะดีขึ้น และในเวลา ๗ วัน ถ้าอาการของท่านอาจารย์ไม่ดีขึ้น ก็จะมีการพาท่านกลับสวนโมกข์ แต่เมื่อสัปดาห์แรกผ่านไป ผมพบว่าแนวโน้มไม่ได้ออกมาในทางดังกล่าวนัก ตอนนั้นความสนุกหรือความพอใจ จึงเริ่มลดน้อยลง แต่ด้วยความเป็นห่วงท่านอาจารย์ ผมจึงอยู่ถวายการดูแลอย่างใกล้ชิดต่อมาอีก ๑ สัปดาห์

แล้วความไม่สนุกก็ได้เปลี่ยนไปสู่ความรู้สึกเริ่มไม่สบายใจ เมื่อเห็นว่าอาการของท่านอาจารย์มีแนวโน้มจะยืดยื้อ และจำเป็นจะต้องใช้เครื่องมือทางการแพทย์ต่าง ๆ เข้ามาช่วยการทำงานของร่างกายท่านมากขึ้นทุกที แม้ผมจะทราบว่ามันคือแนวทางการรักษาตามปกติธรรมดาในโรงพยาบาลทั่ว ๆ ไป แต่มันก็เริ่มเบี่ยงเบนมากขึ้นเรื่อย ๆ ไปจากทัศนคติที่ตนเองได้รับทราบ และเห็นการปฏิบัติของท่านอาจารย์ ในระหว่างการอาพาธมาก่อน เมื่อ ๒ อาทิตย์ผ่านไป ผมจึงทำจดหมายถึงท่านคณบดี ศ.นพ.อรุณ ฝาสวัสดิ์ และท่านหัวหน้าหน่วยของผมคือ ศ.นพ.รังสรรค์ ปุษาปาคม ว่าผมขอหยุดพักการดูแลท่านอาจารย์อย่างใกล้ชิดเหมือนที่ปฏิบัติในช่วง ๒ สัปดาห์แรก โดยเรียนเหตุผลว่าการอาพาธของท่านอาจารย์นั้น เมื่อผ่านมาช่วงเวลาหนึ่งแล้ว อาการของท่านอยู่ในสภาพทรงตัว ไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังมีแนวโน้มว่าอาการคงจะยืดยื้อไปอีกนาน ผมจึงขอกลับไปปฏิบัติภารกิจตามปกติ คือ กลับไปสอนนักศึกษาและตรวจผู้ป่วยอื่น ๆ ซึ่งก็ได้รับอนุญาตและได้มีการจัดเตรียมแพทย์หลาย

คนมาผลัดเปลี่ยนกันดูแลท่านอาจารย์เป็นการต่อเนื่องตลอดทั้ง ๒๔ ชั่วโมง โดยที่ผมก็ยังติดตามดูอาการของท่านอาจารย์อยู่ตลอด ในช่วงเช้า และช่วงที่ว่างจากภารกิจประจำวัน และในช่วงเย็นก่อนที่ผมจะกลับที่พัก ขณะเดียวกันผมได้เรียนให้พระอุปัชฌ์าทราบว่า ผมจะขอปลีกตัวไปทำงานอื่น คงจะมีเวลาช่วยดูแลท่านอาจารย์ น้อยลงกว่าเดิม แต่ถ้าจะกลับสวนโมกข์เมื่อไร ผมจะไปด้วยทันที

สัปดาห์ต่อ ๆ มาหลังจากนั้น อาการของท่านก็ทรง ๆ ทรุด ๆ แต่คณะแพทย์ที่ถวายการรักษาก็ยังมีความหวังอยู่ว่า จะถวายการรักษาท่านได้ เพราะเชื่อว่าการฟื้นฟูทางระบบประสาทในระยะยาวจะดีขึ้น โดยตั้งความหวังที่จะถวายการรักษาต่อไปจนสุดความสามารถ หรือจนกว่าจะมีข้อชี้บ่งถึงการล้มเหลวของอวัยวะต่าง ๆ ที่ชัดเจน จึงจะให้นำท่านกลับมาสู่สวนโมกข์

แล้วในวันพุธที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๓๖ นั้นเอง สังขารของท่านอาจารย์ก็เริ่มแสดงอาการดังกล่าวออกมา เพื่อบอกให้ทราบว่า เวลาแห่งการแตกดับของท่านได้มาถึงแล้ว.....

๘. ๑๓ ชั่วโมงสุดท้าย

ก่อน ผมจะกลับที่พักในคืนนั้น ช่วงประมาณทุ่มเศษ ท่านอาจารย์มีอาการหายใจหอบมากขึ้นกว่าเมื่อตอนบ่ายอย่างชัดเจน โดยที่ขณะนั้นเราไม่รู้ว่าจะเกิดจากสาเหตุอะไรแน่นอน แต่อาการดังกล่าวก็เป็นสัญญาณเตือนให้ทราบล่วงหน้าว่า มีสิ่งผิดปกติเกิดขึ้นแล้ว และอาจนำไปสู่จุดแห่งการสิ้นสุดของท่านอาจารย์ได้?

เวลาประมาณ ๒๒.๐๐ น. เศษ นพ.พูนทรัพย์ วงศ์สุรเกียรติ์ ซึ่งรับผิดชอบเวรการดูแลท่านอาจารย์ในคืนนั้น ได้โทรศัพท์มาหาผมยังที่พัก รายงานว่าอาการของท่านอาจารย์ทรุดลงเรื่อย ๆ สันนิษฐานว่าคงมีการติดเชื้อในกระแสโลหิตขั้นรุนแรง โดยที่ยังไม่ทราบอวัยวะเริ่มต้นของการติดเชื้อที่แน่นอน ผมบอกให้ นพ.พูนทรัพย์รีบติดต่อเรียนให้อาจารย์นิพนธ์ และอาจารย์ท่านอื่นที่เกี่ยวข้องทราบ แล้วดำเนินการรักษาไปตามขั้นตอนที่คิดว่า

เหมาะสม นพ.พูนทรัพย์ไทรมารายงานความคืบหน้าของอาการ
ให้ผมทราบเป็นระยะ ๆ ทุกชั่วโมง

จนประมาณตี ๒ ของวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๖ ผม
รับฟังรายงานแล้ว เห็นว่าอาการของท่านอาจารย์คงจะไปไม่ไหว
อีกแล้ว เนื่องจากความดันโลหิตของท่านต่ำลงเป็นลำดับ และ
ต้องใช้ยาเพิ่มความดันขนาดสูงขึ้นเรื่อย ๆ ผมตัดสินใจออกจาก
ที่พักเดินไปศิริราชกลางดึก ถึงที่นั่นสักพักอาจารย์นิพนธ์ก็มาถึง
และได้ตัดสินใจที่จะให้นำท่านอาจารย์กลับสวนโมกข์ ผมไปปลุก
พระอุปัฏฐากเพื่อแจ้งข่าวกับท่านตอนประมาณตี ๓ พร้อมกับติด-
ต่อกับที่โรงพยาบาลสุราษฎร์ฯ ให้เตรียมพร้อมและคอยติดตาม
ความคืบหน้าต่อไปด้วย แล้วผมก็กลับที่พักเพื่อเอาเสื้อผ้าเตรียมตัว
ไปสวนโมกข์ เพราะตอนแรกนั้นผมยังไม่ทราบว่าจะมีการตัดสินใจ
ให้ท่านกลับ เพียงแต่คิดว่าอยากจะไปอยู่กับท่านอาจารย์ในช่วง
ท้าย ๆ ของท่านเท่านั้น

เวลา ๗.๑๕ น. เราเคลื่อนย้ายท่านอาจารย์ออกจากห้อง
อาร์ซียูไปขึ้นรถพยาบาล แพทย์ที่ร่วมเดินทางกลับสวนโมกข์กับ
ท่านก็คือ อาจารย์นิพนธ์และผม โดยผมทำหน้าที่ดูแลเรื่องการ
หายใจและระบบไหลเวียนโลหิตของท่าน เราออกจากสนามบิน
กองทัพอากาศเมื่อเวลาประมาณ ๘.๔๕ น. ขณะที่เริ่มเดินทาง
นั้น อาการของท่านยังไม่มีเปลี่ยนแปลง ระหว่างที่อยู่ใน
เครื่องบิน ยังคงถวายเป็นต่าง ๆ ในขนาดเท่าเดิม แต่ใช้เครื่องช่วย
หายใจอัตโนมัติ สำหรับการขนส่งผู้ป่วยชนิดเคลื่อนย้ายง่ายของ
โรงพยาบาลภูมิพล แทนการใช้เครื่องแบบบีบด้วยมือ ซีฟรของ
ท่านในช่วงนั้นแรงสม่ำเสมอดี และระบบไหลเวียนของโลหิตไป

ยังเนื้อเยื่อส่วนปลายอยู่ในเกณฑ์เพียงพอ ผมพยายามปรับขนาดของยาคลายกล้ามเนื้อ เพื่อให้ท่านหายใจสงบ และไม่มีอาการเคลื่อนไหวในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ท่านอาจารย์ในสายตาของผม รวมทั้งพระอุปัฏฐาก และเจ้าหน้าที่กองทัพอากาศที่ร่วมเดินทาง จึงดูเหมือนกับกำลังนอนหลับสนิท

แต่ผมก็รู้และแน่ใจแล้วว่า เวลาของท่านอาจารย์ใกล้จะสิ้นสุดอย่างแน่นอนแล้ว เมื่อไปถึงสวนโมกข์ ท่านคงจะอยู่ที่นั่นได้อีกไม่นานนัก

เครื่องบินใช้เวลาประมาณ ๑ ชั่วโมง ๑๐ นาที ก็ถึงสนามบินสุราษฎร์ธานี คณะแพทย์พยาบาลพร้อมรถพยาบาลจากโรงพยาบาลสุราษฎร์ฯ มารอรับท่านอาจารย์อยู่แล้ว เราใช้เวลาประมาณ ๑๐ นาที เคลื่อนย้ายท่านขึ้นรถพยาบาล แล้วมุ่งหน้าสู่สวนโมกข์ ก่อนที่จะถึงสวนโมกข์เล็กน้อย ซีฟจรของท่านเต้นเบาลง และปลายมือปลายเท้าเย็นลงด้วย จึงต้องเพิ่มขนาดยาทางหลอดเลือดจนสูงสุด ซีฟจรจึงแรงขึ้นมาอีกเล็กน้อย

เราเดินทางถึงสวนโมกข์ประมาณ ๑๐.๓๐ น. ข้าราชการนิมนต์ท่านกลับ และอาการที่เพียบหนักของท่านอาจารย์ ทำให้มีผู้คนมากมาย ทั้งพระ ภรรยา โดยเฉพาสื่อมวลชนมารอทำข่าวกันเนืองแน่น เรานำท่านเข้าสู่กุฏิประจำ ซึ่งท่านอาจารย์ถือว่าเป็น “โรงพยาบาล” ตามแบบของท่านอีกครั้ง หลังจากที่ท่านจากไปอยู่ที่ศิริราชเสีย ๔๑ วัน ตั้งแต่วันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๓๖ เรายังคงถวายยาต่าง ๆ ทางหลอดเลือดเช่นเดิม ร่วมกับการใช้เครื่องช่วยหายใจที่โรงพยาบาลสุราษฎร์ฯ จัดเตรียมไว้ ผมสังเกตจากสีหน้าของท่านที่เริ่มซีดลง ทำให้รู้ว่าอีกอึดใจ ทั้งยาและ

เครื่องช่วยหายใจเหล่านี้ ก็มีอาจจะประวิงเวลาการจากไปแห่งสังขารของท่านได้อีกต่อไป ตอนนั้นผม และนพ.วิโรจน์ ถวายการดูแลอยู่ด้านขวามือของท่าน และนพ.ทรงศักดิ์อยู่ทางด้านซ้ายมือ แล้วชีพจรของท่านอาจารย์ และการไหลเวียนของโลหิตไปสู่เนื้อเยื่อส่วนปลายก็ค่อย ๆ หดลงเรื่อย ๆ จนในที่สุดเราก็พบว่าชีพจรของท่านได้หยุดเต้น และท่านอาจารย์ได้มรณภาพไปโดยสงบเมื่อเวลา ๑๑.๒๐ น. ของวันพฤหัสบดีที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๖

ผมจำได้ว่าคืนวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๖ คืนแรกที่ผมมาถวายการรักษาการปัจฉิมอาพาธนั้น ผมรู้สึกว่าจะไม่อยากให้ท่านตาย และกลัวที่ท่านจะตาย แต่ในนาทีที่ท่านจากไปจริง ๆ นั้น ผมกลับไม่ได้รู้สึกเสียใจ ทั้งนี้เป็นเพราะผมรู้และเตรียมใจกับช่วงเวลาแบบนี้มาก่อนแล้ว อีกประการก็คือ ขณะที่ท่านจากไปนั้น ผมก็อยู่ถวายการดูแลที่ข้างองค์ของท่านตามที่ตนเองได้ตั้งใจไว้ด้วย โดยเฉพาะเมื่อผมระลึกถึงสิ่งที่ท่านเคยพูดและเคยปฏิบัติให้ผมเห็นมาตลอดว่า ความเจ็บและความตายสำหรับ “พุทธทาสภิกขุ” นั้น มันเป็น “เช่นนั้นเอง” หาใช่สิ่งที่จะต้องหวาดหวั่น ทุกข์ทรมาน หรือต้องดิ้นรน “หอบสังขารหนีความตาย” แต่อย่างไรไม่ ผมจึงรู้ว่า ไม่มีอะไรที่จะต้องเศร้าโศกเสียใจในการจากไปของท่าน

นี่คือสิ่งที่ผมเรียนรู้จากท่านอาจารย์พุทธทาสเป็นครั้งแรกในกุฏิหลังนี้ และได้เรียนรู้ต่อเนื่องมาจนถึงครั้งสุดท้ายในกุฏิหลังนี้เช่นกัน

บทส่งท้าย

เดิมนั้น ผมตั้งใจไว้ว่า ช่วงประมาณต้นสิงหาคม ๒๕๓๖ จะไปกราบนมัสการลาท่านอาจารย์พุทธทาส ก่อนที่จะไปศึกษาและทำวิจัยที่ประเทศแคนาดาเป็นระยะเวลาหนึ่ง โดยมีกำหนดเดินทางในปลายเดือนเดียวกัน ผมไม่ได้คิดว่า ในวันที่ผมจะเดินทางจากประเทศไทยไปนั้น ท่านอาจารย์ก็ได้นอนสงบนิ่งอยู่ในศาลาฝั่งศพหลังศาลาธรรมโฆษณ์แล้ว และวันที่ผมกราบนมัสการลาท่านเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนไปต่างประเทศนั้น จะเร็วกว่าที่ผมคาดไว้ คือเป็นวันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๓๖ ซึ่งเป็นวันที่ผมเดินทางจากสวนโมกข์กลับกรุงเทพฯ ภายหลังพิธีบรรจุศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว

ผมตั้งใจว่า เมื่อกลับจากต่างประเทศ ผมคงจะไปสวนโมกข์อีกเมื่อมีโอกาส แต่โอกาสที่ผมจะได้เรียนรู้เรื่องต่าง ๆ จากท่านอาจารย์โดยตรงเหมือนเดิม คงจะหมดไปแล้ว ก่อนไปต่างประเทศ ผมได้มีโอกาสนั่งทบทวนและทำบันทึกเกี่ยวกับสิ่งที่ผมเรียนรู้จากท่านอาจารย์พุทธทาสในช่วงเวลา ๒๐ เดือน ที่ได้ถวายการรักษา ผมสรุปกับตนเองว่า สิ่งที่ผมได้เรียนรู้จากท่านอาจารย์ คือ เรื่อง

สำคัญ ๒ เรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพของผมผู้เป็นแพทย์ ประการ แรก
ได้แก่ข้อขบคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์และผู้ป่วย

ความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์กับผู้ป่วยเป็นไปได้หลายรูปแบบ ระหว่างผู้ให้กับผู้รับแบบอุปถัมภ์ ระหว่างบิดากับบุตรในระบบครอบครัว หรือระหว่างเพื่อนมนุษย์ที่ปรารถนาจะให้สิ่งที่ดีที่สุดแก่กันและกัน สิ่งที่ผมได้เรียนรู้ในระหว่างการรักษาอาการอาหารของท่านอาจารย์พุทธทาสนั้น ได้ทำให้ผมเกิดคำถามขึ้นในเรื่องนี้อย่างมาก และหันมามองทบทวนว่า ความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์กับผู้ป่วยของเราในปัจจุบันนั้นอยู่ในแบบไหน และความสัมพันธ์แบบใดจึงจะเป็นประโยชน์ต่อการรักษามากที่สุด ผู้ป่วยควรมีบทบาทกำหนดการรักษาหรือไม่อย่างไร และแพทย์ควรมีบทบาทกำหนดการรักษาแค่ไหนอย่างไร ฯลฯ รายละเอียดเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ขึ้นกับว่า เรามีทัศนะในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์และผู้ป่วยแบบไหน

การได้มีโอกาสถวายการรักษาท่านอาจารย์พุทธทาส ทำให้ผมได้มีโอกาสเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์และผู้ป่วยในแบบที่นอกเหนือไปจากระบบอุปถัมภ์อย่างที่ผมเคยชินอยู่ ซึ่งเป็นระบบที่แพทย์จะเป็นผู้กำหนดแนวทาง และวิธีการรักษาทั้งหมดตามที่ตนเองเห็นชอบ โดยที่ผู้ป่วยส่วนใหญ่เองก็มอบการตัดสินใจทั้งหมดให้ขึ้นกับความรู้และการวินิจฉัยของแพทย์ เพราะความเชื่อมั่นในความรู้และวิทยาการสมัยใหม่

ท่านอาจารย์พุทธทาสเป็นผู้ป่วยที่ทำให้ผมรับรู้ ว่า แพทย์มิใช่ผู้กำหนดกระบวนการรักษาทั้งหมด สำหรับท่านแล้ว แพทย์

และวิทยาการสมัยใหม่ เป็นเพียงส่วนหนึ่งในกระบวนการรักษา การอาพาธของท่านอาจารย์เท่านั้น ความสัมพันธ์ของท่านกับการ แพทย์สมัยใหม่ จึงมีอยู่ในรูปแบบของการฟังฟังอย่างลึ้นเชิง หรืออย่างทั้งหมด ดังเช่นทั่ว ๆ ไป ในเวลาที่ท่านอาพาธ ท่านอาจารย์ จะพยายามทำความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้น และพยายามที่จะควบคุม สิ่งที่เกิดขึ้นนั้น ให้อยู่ในขอบเขตที่ท่านเองยอมรับได้ และเห็นว่า เหมาะสมกับท่าน ท่านอาจารย์จึงมีทั้งด้านที่ตอบรับการแพทย์สมัย ใหม่ และด้านที่ปฏิเสธ แต่ก่อนที่ท่านจะตอบรับหรือปฏิเสธนั้น ท่านจะต้องซักถามและพินิจพิเคราะห์ข้อมูลที่เรากราบเรียนท่าน ก่อนด้วยทุกครั้งเสมอ

ดังนั้น ในกระบวนการถวายเป็นการรักษา จึงมีการสื่อสาร ระหว่างแพทย์กับผู้ป่วยอยู่ตลอดเวลา ซึ่งผมเห็นว่าประเด็นนี้ เป็นประโยชน์ต่อการรักษามาก เพราะทำให้เกิดความร่วมมือ และความเข้าใจระหว่างแพทย์และผู้ป่วย ในหลายกรณีที่ท่าน อาจารย์ปฏิเสธวิธีการรักษาของแพทย์ แต่ก็เป็นการปฏิเสธด้วยความนุ่มนวล มีใช้ท่าทีของปฏิปักษ์ และมีใช้ด้วยความดีอัน ดั้งเดิมไม่ยอมฟังเหตุผล หรือไม่ยอมทำความเข้าใจสิ่งที่แพทย์ เสนอ แต่ผมเห็นว่าท่านเข้าใจดี เพียงแต่ว่าท่านมีวิธีอื่นที่ท่าน ต้องการจะเลือกมากกว่า เพราะวิธีดังกล่าวสอดคล้องได้มากกว่า กับหลักการของท่านอาจารย์เอง แม้ในส่วนของคุณเอง การ ได้สื่อสารกับผู้ป่วยก็จะช่วยให้แพทย์ ได้เรียนรู้ผู้ป่วยของตนเองมากขึ้นกว่าแค่การตรวจ-วิเคราะห์โรค-สั่งยา หรือวิธีบำบัด ต่าง ๆ ไปอย่างอัตโนมัติแบบกลไก และสิ่งที่แพทย์ได้เรียนรู้ จากผู้ป่วยนี้ จะเป็นประสบการณ์ที่พัฒนาองค์ความรู้ของตนเอง ให้แตกฉานออกไปอีกด้วย แม้ว่าช่วงเวลาในการถวายเป็นรักษาท่าน

อาจารย์ จะยังน้อยเกินกว่าที่ผมจะก้าวไปสู่ความแจ่มแจ้งตรงนี้ได้ แต่ผมก็ได้แนวคิดที่จะไปคิดต่อว่า จะนำกรณีของท่านอาจารย์นี้ ไปประยุกต์ใช้อย่างไรในการดูแลรักษาคนไข้ เพื่อจะทำให้มีการสื่อสารระหว่างแพทย์และผู้ป่วยด้วยความเข้าใจกันมากขึ้น และเกิดความคิดว่าเราควรจะต้องพยายามที่จะปฏิบัติกับผู้ป่วยอื่น ๆ ด้วยหลักการที่ไม่แตกต่างจากกรณีของท่านอาจารย์ แม้ว่าเวลานี้ผมอาจจะยังไม่สามารถทำได้ทั้งหมดก็ตาม

สิ่งที่ผมได้เรียนรู้จากท่านอาจารย์อีกประการหนึ่ง ก็คือ ทศนะและการปฏิบัติของท่านในเรื่องความเจ็บป่วย การรักษา และการตาย ทำให้เห็นว่า ในระบบวิทยาการของการแพทย์แผนปัจจุบันนั้น มุ่งจะค้นหาและวิเคราะห์ส่วนย่อยของร่างกายที่ผิดปกติ เพื่อความเข้าใจปรากฏการณ์ แล้ววางแผนการรักษาไป โดยไม่ได้มองว่าการเจ็บป่วยของมนุษย์นั้น ไม่ได้มีเพียงมิติทางร่างกาย เท่านั้น สิ่งที่เรายังละเลยกันมาก ก็คือ มิติทางจิต (Mental) และ วิญญาณ (Spiritual) ของผู้ป่วย ทำอย่างไรที่จะก่อให้เกิดการประสานกลมกลืนทั้ง ๒ มิตินี้ ให้เป็นไปอย่างธรรมชาติ เพื่อประโยชน์ในการเยียวยารักษาผู้ป่วยได้อย่างแท้จริง นี่เป็นปัญหาที่ผมคงต้องขบคิด และมุ่งหวังให้แพทย์ในระบบปัจจุบันได้ตระหนักในเรื่องนี้ด้วยเช่นกัน เพราะความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ จะช่วยให้เราปฏิบัติหน้าที่ในฐานะแพทย์ได้อย่าง “ถูกต้อง” มากขึ้น และเมื่อใดที่เราทำหน้าที่ด้วยความถูกต้อง เมื่อนั้นเราย่อมปฏิบัติธรรมไปในตัว ดังที่ท่านอาจารย์มักจะพูดอยู่เสมอว่า “การทำงานคือการปฏิบัติธรรม” หรือ “ธรรมะคือหน้าที่” นั่นเอง

ตลอดเวลาของการถวายนการรักษา ผมประทับใจในระบบ

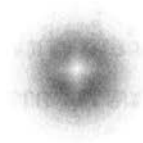
ความคิด ระบบการเรียนรู้ของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุเป็น อย่างมาก
รู้สึกว่าคุณเป็นนักคิดที่หาได้ยาก และท่านอาจารย์
ยังเป็นผู้ที่พอใจกับการเผยแพร่ความคิดที่ถูกต้องตลอดชีวิตการ
ทำงานของท่าน ทั้งโดยวิธีการสอนและการปฏิบัติให้ดู แม้ในยาม
อาพาธและมรณภาพ ท่านอาจารย์ก็สามารถก่อให้เกิดกรณีศึกษา
ที่เป็นประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรม ได้อย่างกว้างขวางและ
ลุ่มลึกด้วย

ผมคิดว่า หน้าที่ต่อไปของพวกเราคือ จะทำอะไรให้สิ่ง
ที่ท่านคิดและตั้งปณิธานไว้นี้ ปรากฏเป็นจริงในสังคมไทยให้เร็ว
ที่สุด และถูกต้องงดงามที่สุดด้วย.

นิธิพัฒน์ เจียรกุล

คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

๒๒ สิงหาคม ๒๕๓๖

- ๑) สัตว์ทรงรูป ของ ผู้มีใจ แตก ด้วหรืออศภย แต่
ถูกธรรมของ ผู้มีใจ ด้วดีศภย หรือ สญสัน
ไป ด้วมีใจ จะประโลมหน้จะไร กับ ทรพ
ด้วอศภยอยู่ต่อไปจนจ ด้วเห็นอศภยของ สญ-
พาส

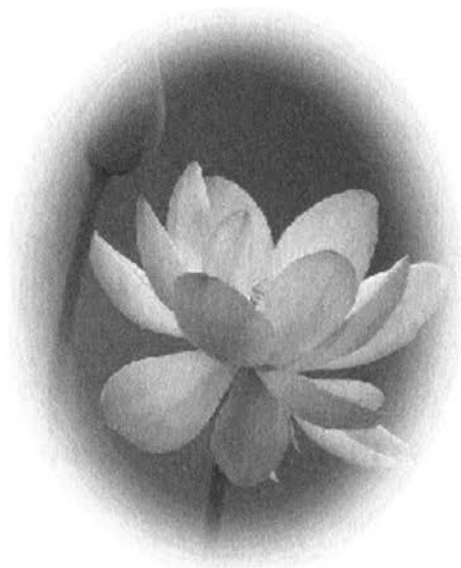
พุทธธรรมฉบับที่ ๑

ธัมมานุสติ

จากถ้อยคำของท่านพุทธทาสมหาเถระ

ศ.นพ.ประเวศ วะสี

....ในสังคมที่กลัวตายจนเกินเหตุ เขาจะใช้เครื่องมือเทคโนโลยีต่าง ๆ มา**ยืดความตาย** (prolong death) ตรงนี้ในเรื่องเดียวกันใช้คำต่างกันตรงกันข้าม คือ

พวกหนึ่งถือว่าเป็นการ**ยืดอายุ** (prolong life) แต่อีกพวกหนึ่งถือว่าเป็นการ**ยืดความตาย** (prolong death)

ทั้งนี้สุดแต่ว่าการกระทำนั้นทำให้คืนกลับสู่ชีวิตที่มีคุณภาพ หรือว่าเป็นการทำให้ทุกข์ทรมานนานขึ้น....

ศ.นพ.ประเวศ วะสี

ธัมมานุสติ

จากการอาพาธของท่านพุทธทาสมหาเถระ

ศ.นพ.ประเวศ วะสี

ที่ ท่านพุทธทาสมหาเถระมีชนมายุ ๘๗ ปีบริบูรณ์ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๖ ในช่วงเวลาไม่ถึง ๒ ปีหลัง ท่านอาพาธหนัก ๓ ครั้ง คือเมื่อ

๒๗ ตุลาคม ๒๕๓๔ หัวใจวายและน้ำท่วมปอด มีอาการหอบเหนื่อย

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕ หลอดเลือดในสมองอุดตัน มีอาการจำอะไรไม่ได้ชั่วคราว

๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๖ หลอดเลือดในสมองแตก มีอาการไม่รู้สีก้าว (โคม่า)

การอาพาธครั้งหลังนี้อาจถือว่าเป็นปัจจัยมอาพาธ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๖ เมื่อหมอหยุดบีบเครื่องช่วยหายใจ ท่านไม่หายใจเองแล้ว

ศิษย์ของท่านได้รวบรวมการพูดคุยของท่านในโอกาสต่าง ๆ ระหว่างและหลังการอาพาธครั้งก่อน ๆ รวมทั้ง “อาการ” ของการอาพาธครั้งหลัง พิมพ์เป็นหนังสือชื่อ **ธัมมานุสติ : จากเจตนา-รณเฑาะพินทุอาพาธของท่านพุทธทาสภิกขุ** จัดพิมพ์โดย มูลนิธิโกมลคีมทอง บันทึกรเสร็จ ๖ วันหลังท่านอาพาธครั้งหลัง คือเมื่อ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๓๖ และพิมพ์เสร็จเมื่อ ๕ มิถุนายน ๒๕๓๖ และมีการจัดอภิปรายว่าด้วยเรื่องนี้ที่ธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๓๖

มีประเด็นทางธรรมะที่อาจหยิบยกขึ้นมาพิจารณา ๘ ประเด็น ดังนี้

๑.

ท่านพุทธทาส “ตาย” นานแล้ว

ท่านอาจารย์พุทธทาสปฏิเสฐวัตรกนิยม และเห็นว่าวัตรกนิยมเป็นตัวทำให้เกิดความรุนแรงและวิฤทธิ ท่านจึงสอนและปฏิบัติเรื่องกินน้อยใช้น้อย ท่านมีวณะว่า

“กินข้าวจวนแหม
อาบน้ำในคู
เป็นอยู่เหมือนตายแล้ว”

อันหมายถึงกินง่ายอยู่ง่าย เป็นอยู่เหมือนตายแล้ว หรือ บางที่ท่านก็พูดว่า **“ตายเสียตั้งแต่ยังไม่ตาย”** นี่คือ มรณานุสติ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวพุทธ

ถ้านึกถึงความตายไว้เสมอ ๆ ว่า **“คนเราเกิดมา มีความตายเป็นธรรมดา”** หรือหัดตาย หรือฝึกจิตรับความตายไว้ทุกวัน จิตใจจะได้ไม่กำเริบ ลอดหังการลง ทำให้มีความสงบ และอิสระ

เรื่องตายเสียตั้งแต่ยังไม่ตายนี้เป็นเรื่องที่ท่านพูดถึงมาก อย่างหนึ่ง จึงอาจกล่าวว่าคุณพุทธทาสนั้นท่าน **“ตาย”** หรือสงบไปนานแล้ว

๒.

ความเจ็บไข้เป็นอิทัปปัจจยตา

อิทัปปัจจยตาเป็นเรื่องที่ท่านอาจารย์พุทธทาสจับมาเน้น และพูดถึงบ่อย ๆ รวมทั้งเขียนหนังสือไว้เป็นเล่มใหญ่ ถ้าเข้าใจเรื่องนี้ชีวิตก็หมดปัญหา

อิทัปปัจจยตา คือ กฎของธรรมชาติที่ว่า สิ่งใดหรือปรากฏการณ์ใด ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ แต่มีเหตุปัจจัยผลักดันกันต่อ ๆ มาให้มันเกิด หรือสิ่งใดไม่เกิดเพราะขาดเหตุปัจจัยที่จะทำให้มันเกิด เช่น

ความเจ็บไข้ ถ้าไล่สาเหตุย้อนกลับไปที่ไกลก็คือ การเกิด ถ้าไม่เกิดก็ไม่มีตัวตนที่จะทำให้เจ็บไข้

เมื่อมีตัวตนแล้วก็อาจเกิดผิดพลาดที่จะทำให้เกิดความเจ็บ
ไข้ได้ เช่น เหตุเพราะกรรมพันธุ์บ้าง เหตุเพราะพฤติกรรมบ้าง เหตุ
เพราะดินฟ้าอากาศบ้าง เหตุเพราะอาหารบ้าง เหตุเพราะเชื้อโรค
บ้าง มาประจวบเหมาะทำให้ร่างกายเสียสมดุล จึงเกิดความเจ็บไข้
ขึ้น

ทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัย ถ้าอะไรเกิดขึ้นก็รู้เท่าทัน
ว่า “อ้อ มันเป็นเช่นนั้นเอง” หรือ ตถตา

การรู้อิทัปปัจจยตาก็คือ การมีปัญญารู้เท่าทัน

ปกติเราจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ด้วยอารมณ์ เช่น
ชอบ-ไม่ชอบ ตีใจ-เสียใจ ถ้ารู้อิทัปปัจจยตาก็เปลี่ยนการเกี่ยวข้อง
ไปเป็นเกี่ยวข้องกับด้วยปัญญารู้เท่าทัน

การรู้อิทัปปัจจยตาไม่ใช่ไม่แก้ปัญหาก็ แต่จะทำให้แก้ปัญห
ได้ตรงกับเหตุปัจจัยยิ่งขึ้น

เรื่องอิทัปปัจจยตาก็เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะครอบ-
คลุมทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งรูปธรรมและนามธรรม

เนื่องจากอิทัปปัจจยตาเป็นกฎที่ครอบคลุมธรรมชาติทุกสิ่ง
ทุกอย่าง บางท่านจึงเทียบว่าที่แท้ก็คือพระเจ้า

ท่านอาจารย์พุทธทาสท่านสอนเรื่องนี้มาก ท่านจึงรู้เท่า
ทันความเจ็บไข้ว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง เพราะมีเหตุปัจจัยให้มันเป็น

เมื่อรู้เท่าทันแล้วก็ไม่ต้องไปทุกข์ร้อนอะไร หรือไม่มีความ
ทุกข์ แต่ทุกอย่างที่สัมผัสทำให้ฉลาดขึ้น เพราะเป็นกระบวนการ
การทางปัญญา

๓.

การรักษาความเจ็บไข้ด้วยโพชฌงค์

ในการอาพาธของท่านอาจารย์พุทธทาส มีการพูดกันถึงการรักษาด้วยการฟังสวดโพชฌงค์

ในครั้งพุทธกาล เมื่อพระพุทธองค์ทรงพระประชวร โปรดให้พระสวดโพชฌงค์ให้ทรงสดับก็หายประชวร

เมื่อพระสารีบุตรไม่สบาย ฟังสวดโพชฌงค์แล้วก็หาย

ในครั้งโบราณ เมื่อมีผู้ป่วยหนักหรือจวนจะตาย มีการไปนิมนต์พระมาสวดโพชฌงค์ ชาวบ้านพูดกันว่าเป็นการสวดเพื่อต่ออายุ

โพชฌงค์ หมายถึง ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ ประกอบด้วย ๗ ข้อ และเรียกว่า โพชฌงค์ ๗ ได้แก่ **สติ ธัมมวิจยะ วิริยะ ปีติ ปัสสัทธิ สมาริ อุเบกขา**

สำหรับผู้ที่เข้าใจซึมซาบในเรื่องโพชฌงค์ ๗ เมื่อได้ยินเข้า จิตย่อมเข้าสู่กระแสของการตรัสรู้ มีผลกระทบต่อร่างกาย ทำให้หายป่วยได้

๔.

ไม่หอบสังขารหนีความตาย

ในเดือนตุลาคม ๒๕๓๔ ในคราวที่อาพาธด้วยสภาวะหัวใจวายมีน้ำคั่งในปอด เมื่อแพทย์กราบเรียนขอให้ปรึกษาที่

โรงพยาบาลศิริราช หรือโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี

ท่านอาจารย์พุทธทาสตอบว่า “ขอเถอะ ขอเถอะ อย่าให้
หอบสังขารหนีความตาย”

นี่จะต้องเข้าใจว่า ผู้ที่บรรลุนิสรภาพแล้วจะต้องวางตัวให้
เหมาะสมกับฐานะ จะรักษาตัวหรืออะไรก็ทำพอสมควร ถ้าต้อง
พึ่งพึ่งอะไรมากเกินจะไม่สามารถดำรงศักดิ์ศรีไว้ได้ ตกเป็นทาส
ที่ชมซานหนีตาย ไปพึ่งนั่นพึ่งนี่

พระพุทธรูปทรงปริณิพพานอย่างมีศักดิ์ศรีท่ามกลางสาวก

ลองวาดภาพว่าถ้าพระพุทธรูปเจ้าถูกห้ามเข้าไอซียู ใส่หลอด
ใส่สายใช้เครื่องช่วยหายใจ มีคนมาแหกพระเนตร เจาะพระเศียร
 ฯลฯ ว่าภาพลักษณะของพระศาสดาจะเป็นอย่างไร

สังขารมีที่สิ้นสุด แต่ความเป็นศาสดามีผลกระทบต่อโลก
ต่อมาอีกนานแสนนาน

ท่านอาจารย์พุทธทาสอายุ ๘๖-๘๗ ปีแล้ว ร่างกายอ่อน-
เพลีย เหนื่อยง่าย เบื่ออาหาร เพราะชราภาพ สังขารของท่านย่อม
ต้องสิ้นสุดลง แต่ความเป็นพุทธทาสจะมีผลต่อไปอีกนาน

๕.

ความถูกต้อง

“ความถูกต้อง ความถูกต้อง” เป็นคำที่ท่านพูดเสมอ ๆ
บางครั้งก็พูดภาษาอังกฤษลงไปด้วยว่า **Righteousness**

โลกยุ่งเพราะขาดความถูกต้อง
ชีวิตยุ่งเพราะขาดความถูกต้อง
บ้านเมืองยุ่งเพราะขาดความถูกต้อง
การมีชีวิตอยู่ก็ต้องมีความถูกต้อง
การดูแลรักษาความเจ็บไข้ได้ป่วยก็ต้องมีความถูกต้อง

ความถูกต้องนี้มีความหมายมากกว่าถูกหรือผิด ซึ่งยังเป็นทรรศนะที่มองอะไรเป็นคู่ที่ขัดแย้ง หรือเป็นขาวเป็นดำ

บางครั้งท่านจึงแถมคำว่า “เป็นกลาง” ลงไปด้วยว่า “ความถูกต้องเป็นกลาง” หรือ “ความถูกต้องที่เหนือดีเหนือชั่ว” ที่อาจจะฟังดูเข้าใจยากเพราะเป็น “ภาษาธรรม”

ความถูกต้องคือ **“สัมมา”**

สัมมาทสิ หมายถึง มีทสิถูกต้อง

คนที่ไม่มีมัจฉาทสิก็จะไม่เข้าใจความถูกต้อง และทำให้ถูกต้อง

ไม่ได้

ถ้ามีสัมมาทสิก็จะเกิดสัมมาปฏิบัติ

๖.

ศิลปะการตายและปรารภนิพพาน

ท่านพูดถึงเรื่องการตายบ่อย ๆ ว่า

ควรทดลองกับการตายบ้าง

ตกระโถนพลอยใจน้าง

นาที่ทองบ้าง

หมายความว่าอย่างไร

หมายความว่าทุกคนต้องตาย แต่ควรตายอย่างมีสติ ฝ่าดูการตาย ใช้การตายให้มีประโยชน์ ให้ปล่อยวางจากตัวกู-ของกู เพื่อความหลุดพ้น ไหน ๆ ก็จะต้องตายแล้วใช้เป็นโอกาสของการหลุดพ้นเสียเลย ท่านจึงพูดถึงตกกระไดพลอยโจน หรือคอยจ้องนาฬิกาทอง

นี่เป็นคติของชาวพุทธ ชาวพุทธถือว่าความตายเป็นธรรมดา จะล่วงพ้นความตายไปไม่ได้ อย่ากลัวตายจนเกินเหตุ แม้เมื่อยังไม่ตาย ก็นึกถึงความตายหรือหัดตาย ที่เรียกว่า มรณานุสติ เมื่อความตายมาถึงก็มีจิตใจสงบ นึกถึงพระอรหันต์ หรือจิตจ่ออยู่กับพระนิพพาน จะได้ไปสู่สุคติ

นี่เป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะไปกำหนดทำที่ต่อชีวิตทั้งหมด และความเป็นไปในสังคัม

ในสังคัมที่กลัวตายจนเกินเหตุ เขาจะใช้เครื่องมือเทคโนโลยีต่าง ๆ มา**ยืดความตาย** (prolong death) ตรงนี้ในเรื่องเดียวกันใช้คำต่างกันตรงกันข้าม คือ

พวกหนึ่งถือว่าเป็นการ**ยืดอายุ** (prolong life)

แต่อีกพวกหนึ่งถือว่าเป็นการ**ยืดความตาย** (prolong death)

ทั้งนี้สุดแต่ว่าการกระทำนั้นทำให้คืนกลับสู่ชีวิตที่มีคุณภาพ หรือว่าเป็นการทำให้ทุกข์ทรมานนานขึ้น

ที่จริงเมื่อมีเหตุปัจจัยสมควรตาย เช่น อายุมากแล้ว มีเลือดออกในสมอง หรือเป็นมะเร็งในระยะสุดท้าย การตายเป็นการ

สิ้นสุดความทุกข์ทรมานอย่างหนึ่ง ซึ่งสมัยก่อนเป็นเช่นนั้น แต่สมัยที่มีเทคโนโลยีก้าวหน้า เขาสามารถระตุกไว้ไม่ให้ตาย หรือตายไปแล้วระตุกกลับมาใหม่ แต่ก็ไม่หาย ทำให้ทรมานมากขึ้น อาจเรียกว่าเป็น **ความตายเทียม** (artificial death)

ในสหรัฐอเมริกา ค่าใช้จ่ายในทางการแพทย์สูงมาก มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจ และการแข่งขันทางเศรษฐกิจ มีผู้กล่าวว่า ทืออเมริกันแข่งขันสู้ญี่ปุ่นไม่ได้ เหตุหนึ่งเพราะค่าบริการทางการแพทย์แพงเกิน ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลด้วยเทคโนโลยีในระยะ ๖ เดือนสุดท้ายของชีวิตเป็นมูลค่าถึงร้อยละ ๗๕ ของค่าใช้จ่ายทางการแพทย์ทั้งหมด

จึงเกิดคำถามทางจริยธรรมว่า เงินจำนวนนี้ที่ก็ไม่ได้เพิ่มคุณภาพชีวิตอะไร ถ้าเอาไปใช้ทางอื่นจะมีดีกว่าหรือ เช่น ใช้ฉีดวัคซีนให้เด็ก (เช่น ฉีดวัคซีนป้องกันโรคตับอักเสบบ) ซึ่งจะป้องกันการป่วยและการตายของคนจำนวนมาก

ที่สำคัญคือการยึดความตายด้วยเทคโนโลยี ทำให้คนที่ป้องกันตัวเองไม่ได้ต้องทุกข์ทรมานมากและนานขึ้น จนบางคนต้องทำพินัยกรรมสั่งไว้ว่า เมื่อข้าพเจ้าช่วยตัวเองไม่ได้ และเกิดเจ็บป่วยที่ไม่มีทางกลับคืนดีได้ ห้ามมิให้ใช้เครื่องทำอย่างนั้นอย่างนี้กับข้าพเจ้า

ศาสตราจารย์นายแพทย์ ม.ล.เกษตกร สนิทวงศ์ อายุ ๘๕ ปีแล้ว สั่งผมไว้ว่า “หมอบริเวณ ถ้าผมเป็นอะไรไป คอยช่วยดูด้วยอย่าให้ใครเอาเครื่องมือมาทำอะไรผม ผมพร้อมที่จะไป”

แต่ถ้าเข้าโรงพยาบาล ก็เป็นการยากที่แพทย์จะไม่ทำ เพราะ

แพทย์ถูกฝึกมาให้ช่วย “ยืดอายุ” ผู้ป่วยทุกวิถีทาง

ทางการแพทย์ควรจะทบทวนเรื่องเกี่ยวกับความตายและการตายด้วย

เมื่อเร็ว ๆ นี้พระทิเบตในสหรัฐอเมริกาตีพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับความตาย ปรากฏว่าที่ร้านหนังสือบางแห่งมีอัตราการขายสูงกว่าหนังสือ Sex ของมาดอนน่า! แสดงว่าคนอเมริกันชักนึกถึงความตายมากขึ้นแล้ว ถ้าจริง เรื่องนี้จะมีความสำคัญยิ่งกว่านโยบายเศรษฐกิจของประธานาธิบดีบิลล์ คลินตัน ซึ่งจะแก้ไขอะไรไม่ค่อยได้

ยายผมอายุ ๘๕ ปี ไม่ได้เป็นโรคอะไร วันหนึ่งบอกว่า “ข้าพ้อแล้วโว้ย” แล้วก็หยุดกินข้าวกินน้ำ ผมไม่ได้พาท่านเข้าโรงพยาบาล ไม่ได้เข้าเครื่องอะไร ท่านอยู่ท่ามกลางลูกหลานที่บ้าน และจากไปอย่างสงบ ก่อนตายยังให้ศิลาให้พรหลานสาวที่กำลังจะแต่งงาน

แม่ผมเป็นมะเร็ง แล้วมีหลอดเลือดแตกในสมอง ผมไม่ได้พาท่านไปโรงพยาบาล เพราะเห็นว่าไม่มีทางรอด ไปก็ลำบากกับคนอื่น ๆ และกับตัวท่านมากขึ้น

น้องสาวของแม่ปฏิบัติกรรมฐานเสมอ เมื่ออายุ ๘๕ ปี เป็นอัมพาต ท่านไม่วิตกทุกข์ร้อน ยิ้มแย้มและทำทนายว่า “ความตายนะรี จะมาวันไหนก็เชิญเลย” เมื่อผู้ป่วยสงบ ไม่ทุรนทุราย ลูกหลานก็ไม่เดือดร้อน

ทัศนคติของชาวพุทธเกี่ยวกับความตายจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งนัก และสังคมควรให้ความสนใจ

ท่านอาจารย์พุทธทาสในระยะหลังท่านปรารถนาว่า ท่านรักนิพพานมากกว่ารักที่จะมีชีวิตอยู่ เมื่อเช้าวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๖ เมื่อหลุดเลือดในสมองแตก ท่านรู้ตัว และกล่าวว่า คราวนี้จะไม่รอด พระได้ยื่นท่านบริการรมนิพพานคาถาจนสิ้นสติไป

๗.

การเรียนรู้ที่ทำให้มนุษย์มีศักยภาพ

ในช่วงที่ท่านอาจารย์พุทธทาสอาพาธหนักพูดไม่ได้ แต่สอนธรรมะได้ เรื่องราวของท่านปรากฏต่อสื่อมวลชน และประชาชนให้ความสนใจอย่างกว้างขวาง เป็นการเผยแผ่ธรรมะอย่างยิ่งชีวิตของท่านจึงเป็นการสอนมนุษย์ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการกิน การนอน การพูด การเขียน การป่วย แม้ความตาย

ทำไมคนคนเดียวจึงมีศักยภาพและทำประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ถึงเพียงนี้

คำถามนี้มีคำมหาศาล ลองตอบดูเถิดครับ ถ้าตอบได้ จะพบวิธีแก้วิกฤติการณ์ของโลกทีเดียว

ผมขอตอบโดยหลักการก่อนว่า ขึ้นกับกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ถ้ามีกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง มนุษย์ก็จะฉลาดขึ้น ๆ และมีศักยภาพมาก

มนุษย์ที่บรรลุปัญญาคนหนึ่ง ๆ มีคำมหาศาล เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ เล่ากันว่า ทั่วโลกธาตุสิ้นสะเทือน เทวดา พระอินทร์ พระพรหมต้องมาไหว้พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นมนุษย์ แต่เป็น

มนุษย์ที่เรียนรู้อัจฉริยะ

มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการเรียนรู้สูง ถ้ามีกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ก็จะพากันฉลาดและมีปัญญาด้วยจำนวนมาก ขอให้สนใจและทำความเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้องกันเถิด เพราะนั่นแหละจะทำให้คำตอบแก่มนุษยชาติ

กระบวนการเรียนรู้ของท่านอาจารย์พุทธทาสควรเป็นตัวอย่างให้เราทำความเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง

ท่านอาจารย์พุทธทาสมาเรียนเปรียญธรรมที่กรุงเทพฯ แต่สอบเปรียญธรรม ๔ ตก ท่านจึงหันเหการศึกษาของท่านไปสู่ความเป็นอิสระ ถ้าท่านยังติดอยู่ในกรอบท่านอาจจะได้เป็นสมเด็จพระเจ้า หรือเป็นสังฆราช แต่ไม่ได้เป็นพุทธทาส

ฉะนั้นผู้ที่สอบ “เอ็น” เข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้ ไม่ควรเสียใจ อาจเป็นทางที่ท่านจะบรรลุปัญญาโดยอิสระก็ได้

อิสรภาพ เป็นเงื่อนไขของการเรียนรู้ กาลามสูตรที่พระพุทธองค์ทรงสอน อย่าให้เชื่อง่ายเพราะเหตุ ๑๐ ประการ ก็ เป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้มีอิสรภาพในการเรียนรู้ ท่านอาจารย์พุทธทาสได้ใช้หลักกาลามสูตรอย่างยิงในกระบวนการเรียนรู้ของท่าน

เรียนรู้จากความเป็นจริง จึงจะทำให้เข้าถึงความจริง ปัญญา คือการรู้ความจริง การรู้ความจริงจะเกิดได้ต่อเมื่อเรียนรู้จากความเป็นจริง อันได้แก่ความเป็นจริงของชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม

ความผิดพลาดใหญ่ของการศึกษาทุกวันนี้ทำให้ไม่สามารถ

พัฒนาศักยภาพของมนุษย์ได้ คือการเรียนรู้แบบเอาวิชาเป็นตัวตั้ง แต่ไม่เอาความเป็นจริงเป็นตัวตั้ง

วิชาไม่ใช่ความจริง แต่เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้
ถ้าเรียนแต่เครื่องมือ แต่ไม่ได้เรียนความจริงก็ไมู้ความจริง

เมื่อมีแต่ “ศาสตร์” แต่ไมู่้ความจริง ศาสตร์ก็เลยกกลายเป็นศาสตร์

การเรียนรู้ความจริงคือการสัมผัสและการปฏิบัติในธรรมชาติแห่งความเป็นจริงของชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม

การสัมผัสของจริงทำใหู้้ความจริง

การเรียนรู้และการปฏิบัติเป็นกระบวนการเดียวกัน จะเห็นได้ว่าท่านอาจารย์พุทธทาสท่านใช้หลักการนี้ตลอดเวลา

ทุกสิ่งทุกอย่างที่ท่านสัมผัสและปฏิบัติทำให้ท่านฉลาดขึ้น แม้แต่การเจ็บไข้ท่านก็กล่าวว่ทำให้ท่านฉลาดขึ้น ทุกอย่างกลายเป็นการเรียนรู้

โยนิโสมนสิการ การสัมผัสความจริงทำให้เกิดปัญญา ระดับหนึ่ง แต่ต้องนำมาคิดไตร่ตรองโดยแยกคาย จึงจะทำให้สิ่งที่รับรู้มาเป็นปัญญาที่สูงขึ้น

การคิดไตร่ตรองโดยแยกคายนี้อือ โยนิโสมนสิการ ภาษาอังกฤษที่ใกล้เคียงกันคือ internalization หรือ กระบวนการภายใน คือรับสิ่งภายนอกมาย่อยและกลั่นให้เป็นปัญญาของตัวเอง

อีกคำหนึ่งที่ใช้คือ **จินตามยปัญญา** จินตะแปลว่า คิดไตร่-

ตรอง

การที่จะสัมผัสและคิดได้ตามความเป็นจริงนั้น ต้องการ **จิตใจที่เป็นกลาง** ถ้าจิตใจไม่เป็นกลางก็จะรับรู้และคิดไปตามอคติ

การที่จิตใจจะเป็นกลางได้ต้องดำเนินตามมรรค ๘ (อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ)

ยิ่งดำเนินตามมรรค ๘ ได้มากเท่าไร จิตใจยิ่งเป็นกลางมากขึ้น

ยิ่งสัมผัสและคิดตามความเป็นจริงได้มากขึ้น ปัญญาจึงเกิดมากขึ้น

เป็นอันว่าการดำรงชีวิต การปฏิบัติธรรม และการเรียนรู้รวมอยู่ในกระบวนการเดียวกัน **เป็นชีวิตแห่งการเรียนรู้จากความเป็นจริงด้วยความเป็นกลาง**

เรื่องทีกล่าวนี้อาจจะสั้นและยากไป แต่อยากให้คุณท่านเห็นความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่มาก และสามารถยกศักยภาพของคนทุกคนได้จริง

ในการนี้ ปฏิบัติของท่านอาจารย์พุทธทาสควรเป็นตัวอย่างได้เป็นอย่างดี ขอให้ช่วยกันศึกษาว่าท่านอาจารย์พุทธทาสมีวิธีการเรียนรู้อย่างไร จึงทำให้ท่านมีศักยภาพมากเหลือเกิน

๘.

พุทธทาสไม่ตาย

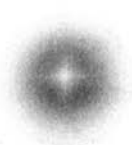
ท่านอาจารย์พุทธทาสได้นิพนธ์บทเพลง “พุทธทาสจักอยู่ไปไม่มีตาย” ไว้ดังนี้

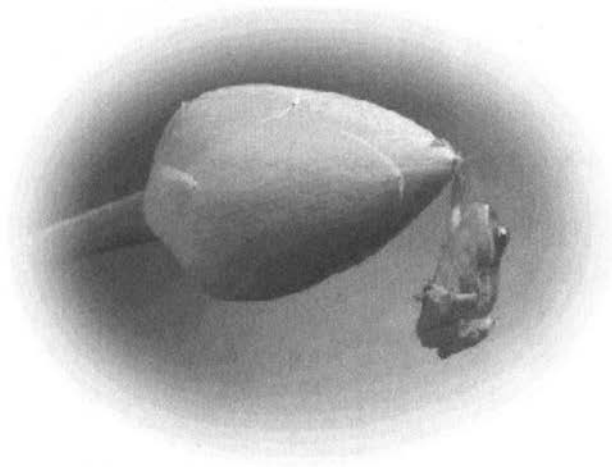
พุทธทาสจักอยู่ไปไม่มีตาย

พุทธทาส	จักอยู่ไป	ไม่มีตาย
แม้ร่างกาย	จะดับไป	ไม่ฟังเสียง
ร่างกายเป็น	ร่างกายไป	ไม่ล่าเอียง
นั้นเป็นเพียง	สิ่งเปลี่ยนไป	ในเวลา
พุทธทาส	คงอยู่ไป	ไม่มีตาย
ถึงดีร้าย	ก็จะอยู่	คู่ศาสนา
สมกับมอบ	กายใจ	รับใช้มา
ตามบัญญัติ	องค์พระพุทธร	ไม่หยุดเลย
พุทธทาส	ยังอยู่ไป	ไม่มีตาย
อยู่รับใช้	เพื่อนมนุษย์	ไม่หยุดเฉย
ด้วยธรรมโฆษณ	ตามที่วาง	ไว้อย่างเคย
โอ้เพื่อนเอ๋ย	มองเห็นไหม	อะไรตาย
แม้ฉันตาย	กายลับ	ไปหมดแล้ว
แต่เสียงสั่ง	ยังแจ้ว	แว่วหูสหาย
ว่าเคยพลอด	กันอย่างไร	ไม่เสื่อมคลาย
ก็เหมือนฉัน	ไม่ตาย	กายธรรมยัง

ทำกับฉัน	อย่างกะฉัน	นั้นไม่ตาย
ยังอยู่กับ	ท่านทั้งหลาย	อย่างหนหลัง
มีอะไร	มาเชิญได้	ให้กันฟัง
เหมือนฉันนี่	ร่วมด้วย	ช่วยชี้แจง
ทำกับฉัน	อย่างกะฉัน	ไม่ตายเกิด
ย่อมจะเกิด	ผลสนอง	หลายแขนง
ทุกวันนี้	สนทนา	อย่าเลิกเลี้ยง
ทำให้แจ้ง	ที่สุดได้	เลิกตายกันฯ

สังขารย่อมเสื่อมและสูญไปเป็นธรรมดา แต่**พุทธทาสธรรม**
 จักยังคงอยู่และให้ประโยชน์แก่มวลมนุษย์ที่ใฝ่ใจและเข้าถึงไป
 อีกนานแสนนาน

ใบเรียว ปลายมี สีส้ม !

๑) ใบเรียว สีเขียว ปลายมี สีส้ม ปลายใบ?

ตอบ : ปลายใบ มี สีส้ม !

๒) ใบเรียว สีน้ำตาล ปลายมี สีส้ม ปลายใบ?

ตอบ : ใบเรียวพร้อมสีน้ำตาลที่จ = ปลายใบ!

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมบรรยายเกี่ยวกับความเจ็บไข้

พุทธทาสภิกขุ

ความเอ๋ย ความเจ็บไข้

มันมีไว้ ทุกข์กันเล่น เช่นนั้นหรือ

อ้อ! มีไซ้ มีไว้ เพื่อฝึกปรือ

ให้รื้อรื้อ ความรู้ ขึ้นสู่ต้น

คืออย่างาน: นาน ๆ ผ่านมาครั้ง

คิดดูมั่ง วันสบาย มาหลายหน

ถ้ามิชอบ แก่เจ็บตาย และว้ายวน

จงรีบค้น พระนิพพาน อย่าคร้านเอ๋ย.

พุทธทส อิมทล

การมีสติสัมปชัญญะต่อสู่ความเจ็บไข้

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓จบ)

สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺปชาโน กาลํ อาคเมยฺย

อัย โว อมฺหากํ อนุสาสนี-ติ

ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺโพ-ติ

ณ บัดนี้ จะได้วิสันนาพระธรรมเทศนา ของพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธาความเชื่อ และวิริยะความพากเพียร ของท่านทั้งหลาย ผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญออกงามก้าวหน้า ตามทางแห่งพระศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึ่งของเราทั้งหลาย กว่าจะยุติลงด้วยเวลา.

พระธรรมเทศนาปรารภมาฆบูชา หรือวันพระอรหันต์ เป็นคำรบสุดท้ายนี้ ก็ยังจะได้กล่าวถึงเรื่องราวอันเกี่ยวกับพระอรหันต์ ต่อไปอีกนั่นเอง. เรื่องที่จะนำมากล่าวนี้ เป็น **เรื่อง**ที่**แสดง**

มาฆบูชากัณฑ์ที่ ๓, ๓ ก.พ. ๑๙ ๓๓ ณ ลานหินโค้ง สวนโมกข์ อ.ไชยา

ให้เห็นว่า แม้ในโอกาสแห่งความเจ็บไข้ ก็ยังเป็นโอกาสแห่งการ
บรรลุลุทธิ อันสูงสุดอยู่นั่นเอง.

อาตมาเคยกล่าวมาแล้วหลายครั้งหลายหนว่า ควรจะใช้
โอกาสที่ดีที่สุดนี้ ให้ได้หรือให้เป็นกันไว้ทุกคน; เพราะว่าคุณคนก็
ต้องมีความเจ็บไข้ เป็นธรรมดา และโอกาสนั้นกลับเป็นโอกาสที่จะ
เห็นธรรม หรือบรรลุลุทธิ, หรือแม้ที่สุดแต่จะ พิจารณาธรรม ยิ่งกว่า
โอกาสใด; หากแต่ว่าคนโดยมาก ได้ละโอกาสนั้นเสีย คือว่าพอมี
ความเจ็บไข้ขึ้นมา ก็ดิ้นรนกระวนกระวาย แทนที่จะใช้โอกาสนั้น
พิจารณาธรรม ก็ไปกลัวเสียบ้าง หรือกระวนกระวายอย่างอื่น เลย
ไม่เป็นโอกาส. การทำอย่างนี้ ไม่ถูกต้องตามวิธีที่พระพุทธองค์ทรง
สอนไว้ ปรากฏอยู่ในสูตรสูตรหนึ่ง ซึ่งจะได้นำมาวิไลสนาในโอกาสนี้.

ทุกคนควรจะนึก **ให้เห็นความจริง** ในข้อที่ว่า **ความทุกข์นั้น**
สอนดีกว่าความสุข, หรือถ้าว่ากันโดยที่แท้แล้ว ความสุขนั้นอาจจะ
ไม่สอนอะไรเสียเลยก็ได้; แต่ความทุกข์นั้นสอนมากทีเดียว แล้ว
สอนดีด้วย; แต่แล้ว **คนก็ไม่เปิดโอกาสให้ความทุกข์นั้นสอน**, **พอ**
มีความทุกข์ เข้ามา ก็ **สมัครเป็นเจ้าของทุกข์เสีย**, ไม่พยายามจัดแจงหรือ
กระทำให้ความทุกข์นั้นเป็นผู้สอน. นี้เรียกว่า **ทำให้โอกาสที่ดีที่สุด**
นั้น ผ่านไป, เหมือนกับที่ได้กล่าวมาแล้วในธรรมเทศนาภักดิ์ที่ ๒
ว่า **ชโณ โว มา อุพจจคา - ขณะอันสำคัญนั้นอย่าได้ล่วงไปเสียเลย.**
ขณะอันสำคัญในที่นี้ก็ ได้แก่โอกาสเช่นนี้เป็นต้น; เพราะเราไม่
ได้เจ็บไข้กันบ่อย ๆ, แต่พอเจ็บไข้มาถึงก็เป็นโอกาสที่จะให้ความ
เจ็บไข้ นั้นสอน. แต่แล้วเราก็ปล่อยให้ล่วงไปเสีย จนไม่ได้สอน;
เพราะว่าเรามั่นใจ **ไม่รู้จักรำสิ่งที่มียุทธวิธีให้เป็นประโยชน์ หรือ**
ว่าที่เป็นประโยชน์ที่สุด.

เคยเตือนกันแล้วเคยเตือนกันแล้วว่า ให้ **ดูให้ดี มันมีแต่ได้ ไม่มีเสีย**; แม้แต่ความทุกข์ ซึ่งคนเขามองกันเป็นเรื่องเสีย นี่เรียกว่ามองไม่เป็น. ถ้ามองเป็น แม้แต่ความทุกข์ก็เป็นเรื่องได้; ไม่ใช่หมายความว่าได้ทุกข์ แต่ว่า ได้โอกาสที่จะศึกษาเรื่องความทุกข์. ถ้าไม่มีความทุกข์มาแล้วจะศึกษาความทุกข์ได้อย่างไร, ถ้าไม่ศึกษาความทุกข์ มันก็ไม่รู้จักความทุกข์. แต่ถ้าไม่มีความทุกข์มาแล้วเราจะศึกษาอะไร? ดังนั้นเรา **ต้องมีความทุกข์จริง ๆ มา ไม่ใช่นึก ๆ เอา** ว่าความทุกข์เป็นอย่างนั้นอย่างนี้.

เรื่องในพระศาสนานี้ไม่ใช่เรื่องนึก ๆ เอา, จะศึกษาเรื่องอะไรก็ต้องมีเรื่องนั้นจริง ๆ, จะศึกษาเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันก็ต้องศึกษาลงไปบนสิ่งที่กำลังแสดง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, แล้วก็ต้องเป็นภายในด้วย. การไปมัวศึกษาอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ของคนอื่นของสิ่งอื่นนั้นเป็นไปไม่ได้ หรืออย่างจะเป็นไปได้ก็ได้ผลน้อยก็ต้องศึกษาอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ที่มีอยู่ในความรู้สึกของตนเอง. **ความเจ็บไข้ ก็เป็นสิ่งหนึ่ง ซึ่งแสดงอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา**, เรียกว่ามันเป็นความทุกข์อยู่แล้ว ก็ **เป็นการแสดงทุกข์ได้ดี**; แล้วความเปลี่ยนแปลงจากความสบายมาเป็นความไข้นี้ มันก็ **แสดงอนิจจังที่ดี** อย่างยิ่งอยู่แล้ว, แล้วความเจ็บไข้มันไม่อยู่ในอำนาจของใคร, นี่ก็เป็นการแสดงอนัตตาของสังขาร นั้น ๆ อยู่แล้ว. เพราะฉะนั้น **ควร** จะถือโอกาสเช่นนี้ **ทำสิ่งที่เป็ทุกข์ให้กลายเป็นความรู้** สำหรับจะแก้ความทุกข์นั่นเอง.

ที่เรียกว่า **“ดูให้ดี มันมีแต่ได้ ไม่มีเสีย”**; อัจจาระ ปัสสาวะ เขายังเอาไปทำปุ๋ยใส่ผัก รดต้นไม้ ให้เป็นผลผลิตได้ไม่ต้องทิ้ง, แล้วกลับได้เงินที่ได้มาจากการขายผัก. นี่ก็เพราะว่า **รู้จักดูให้ดี** แล้วก็

ทำให้ได้, ให้กลายเป็นได้ **ไม่ต้องเสีย** ไม่ต้องทิ้งเปล่า, นี่เป็นตัวอย่างเท่านั้น แล้วก็เป็นเรื่องวัตถุข้างนอกด้วย. เมื่อพูดถึงเรื่องภายในคือเรื่อง **ความทุกข์ที่เกิดอยู่กับใจ** มันมีค่ามากกว่า อูจาระ บัสสภาวะเหล่านั้น เพราะว่าถ้าทำให้ดีแล้ว มัน **จะสนองผลขึ้นมาเป็นการเห็นธรรม**, หรือเป็นการบรรลุมรรคผลนิพพานเอาทีเดียว, จึงขอให้ท่านทั้งหลายพยายาม **สังเกตข้อนี้ให้ดี ๆ จนเห็นว่าความทุกข์นั้นแหละมันสอน.** ส่วนความสุขนั้นมันไม่สอน, หรือสอนไม่เท่ากับความทุกข์ คือสอนน้อยเหลือเกิน; เพราะว่าในเวลาที่กำลังมีความสุขนั้น จิตใจมันระเหิงหลงไปด้วยความสุข มันจึงไม่มีโอกาสที่จะสอน; แต่พอมีความสุขมันพร้อมที่จะสอน. ฉะนั้น ขอให้ตั้งใจในการที่จะให้โอกาสแก่มันสักหน่อยหนึ่งเท่านั้น แล้วมันก็จะสอนดี ถึงขนาดที่ให้ได้บรรลุ มรรค ผล.

มันมีเรื่องกล่าวอยู่ใน **ในอรรถกถาของมหาสติปัฏฐานสูตร** ว่า ภิกษุพิจารณาเวทนาอันเป็นทุกข์ ที่เกิดจากเสือกักัดตนอยู่เรื่อย ๆ ไป จนเป็นพระอรหันต์พร้อมกันไปกับการสิ้นชีวิต เพราะเสือกักัดกิน. อย่างนี้คิดดูเถิดว่า มันน่าสอญสักเท่าไร, หรือน่าอัสจรรย์มากสักเท่าไร. ภิกษุอยู่ในป่า แล้วก็เสือกักัด มันก็เจ็บปวดก็ถือเอาเวทนาที่เจ็บปวดเพราะเสือกักัดนั้น เป็นอารมณ์แห่งเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน. เสือมันก็กักัดกินต่อไป ก็พิจารณาเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานยิ่งขึ้นไป, ยิ่งขึ้นไป จนกระทั่งตายพร้อมกับการบรรลุพระอรหันต์เป็นชีวิตสมาสี คือคนพวกที่เป็นพระอรหันต์พร้อมกันกับดับจิต. นี่ดูให้ตีมีแต่ได้ไม่มีเสียนั้น มันมีความหมายอย่างนี้ เพราะว่ามันมีเวทนาจริง ๆ, ที่เจ็บปวดอยู่จริง ๆ, เมื่อยิ่งเจ็บปวดมากก็ยิ่งพิจารณามาก ยิ่งพิจารณาแก่กล้า มันก็เลยได้ผลอย่างแก่กล้า คือเป็นพระอรหันต์ได้ดังนี้.

นี่ก็เป็นเรื่องที่จะต้องคิด จนเห็นว่า **ความทุกข์นี้มันสอนดี กว่าความสุข**, จะเป็นความสุขชนิดไหน มันก็ไม่สอนทั้งนั้น; ยิ่งความสุขในเรื่องการมรณแล้วยิ่งไม่สอน, แม้จะเป็นความสุขที่เกิดมาจากฉันท จากสมาธิจากสมาบัติมันก็ไม่เคยสอน, ไม่ปรากฏว่าความสุขมันสอนอะไรได้ เพราะมันสลายไปเสียเรื่อย. ส่วนความทุกข์นั้นไม่เป็นเช่นนั้น มันขบกัดเอาจนไม่มีความเพลิดเพลิน, มีแต่ความรู้สึกที่เป็นความเจ็บปวด, มันจึงเหลืออยู่แต่ว่า เราจะต่อสู้ความเจ็บปวด เพื่อเอาความทุกข์นั้นมาเป็นอารมณ์ของการศึกษาได้หรือไม่เท่านั้น. คนที่เคยเจ็บปวดก็คงจะรู้อารมณ์ของความเจ็บปวดมาแล้ว.

แต่ว่าความเจ็บปวดบางอย่าง มันก็ยากเหมือนกันที่จะเปลี่ยนให้เป็นอารมณ์สำหรับการศึกษาเรื่องความทุกข์นี้; เช่นปวดศีรษะ ถ้ามันมากเกินไป มันก็คงเป็นบทเรียนที่ยาก, มันไม่เหมือนกับการเจ็บปวดบางอย่างที่เจ็บที่เนื้อที่หนัง ซึ่งพอจะทนได้. แต่ถึงอย่างไรก็ดี ถ้าเราจะพยายามกันจริง ๆ แล้ว แม้แต่เรื่องปวดศีรษะอย่างแรง หรือการปวดฟันอย่างแรง มันก็คงจะไม่มากกว่าความปวดที่เกิดมาจากเสือกัด, เสือกำลังกัดและกำลังกิน มันก็คงกินถึงกระดูก มันก็คงจะเจ็บไม่น้อยไปกว่าปวดศีรษะหรือปวดฟัน, แล้วภิกษุของคัมภีร์นั้นก็สามรถที่จะถือเอาเป็นโอกาสสำหรับศึกษาเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จนบรรลุพระอรหัตต์ได้.

เป็นอันว่า เราก็คงตั้งใจไว้ให้แน่วแน่ไว้ว่า แม้จะเป็นเรื่องปวดฟัน ปวดศีรษะ **ปวดอะไร** ก็ตาม **จะต้องลองต่อสู้กับมัน**. ถ้าว่ากำลังใจมันเข้มแข็งพอ ก็คงจะเป็นโอกาสสำหรับศึกษาได้เป็นอย่างดี. ถ้าเป็นเรื่องความไข้ แล้วมันก็ง่ายกว่านั้น, หรือถ้ามันเป็น

เรื่องที่เจ็บเนือย ๆ เช่นเจ็บเป็นวัณโรคอย่างนี้ก็คงจะเป็นโอกาสดี ยิ่งขึ้นไปอีก. ฉะนั้น ใครกำลังเจ็บเป็นอะไรอยู่บ่อย ๆ ก็จงพยายามถือเอาโอกาสนี้ ให้เป็นโอกาสที่ดีที่สุด ตามบทที่ว่า ชโณ โว มา อุปัจจคา ขณะอันสำคัญ อันประเสริฐ อันแพงที่สุดนั้น อย่าได้ผ่านพ้นท่านทั้งหลายไปเสียเลย. นี่แหละคือสิ่งที่ต้องคิด ให้เข้าใจกัน ให้ดี ก่อนแต่ที่จะฟังเรื่องนี้ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์สังยุตตนิกาย หมวดที่ว่าด้วยอายุตนะ.

ข้อความนั้นมีว่า เอกิ สมยํ ภควา เวสาลียํ วิหริติ มหาวเน ภูฏาคารสาलय-สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ภูฏาคาร ป่ามหาวน ใกล้เมืองเวสาลี. อถ โช ภควา สายณฺหสมยํ ปฏิสลลนา วุฏฺฐิต- ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จออกจากที่เสด็จในเวลานั้น; เยน คิลานสาลา เตนุปลสงกมิ-โรงพยาบาลภิกษุไข้อยู่ ณ ที่ใด ก็เสด็จไปโดยที่นั่น; อุปสงกมิตวา ปญฺญตเต อาสเน นิสฺสีทิ- ครั้นเข้าไปสู่ศาลาสำหรับคนไข้แล้ว ได้ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดให้. นิสฺซชฺช โช ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ- ครั้นประทับนั่งแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺปชาโน กาลํ อาคเมยฺย- ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ภิกษุจงเป็นผู้มีสติมีสัมปชัญญะ รอคอยซึ่งเวลา. อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนี- นี่แหละคืออนุสาสนีของเรา แก่พวกเธอทั้งหลาย.

ข้อความนี้มีใจความอย่างไร? จงพิจารณาดูให้ดี ๆ แล้วก็ถือเอาให้ได้. แม้ที่สุดแต่เรื่องราวที่แสดงถึงประวัติ หรือขนบธรรมเนียมประเพณีอะไร ก็ควรจะสังเกตไว้ว่าในภูฏาคาร ในป่ามหาวน ที่เป็นที่อยู่ของภิกษุ, ในสถานที่ใกล้ ๆ นั้นก็ยังมี โรงที่จัดไว้สำหรับภิกษุไข้, แล้วก็มิมีภิกษุเป็นไข้, พระองค์ก็เสด็จไปเยี่ยม แล้ว

ก็เดือนสติภิกษุที่เป็นไข. เพราะฉะนั้น พระสูตรสูตรนี้ก็ควรจะได้ชื่อว่าคิลานโวกา หรือโวกาแก่ภิกษุไข; แต่มันพิเศษอยู่สักหน่อยในข้อที่ว่า โวกานี้เมื่อได้แสดงไปแล้ว มีผลทำให้ภิกษุไขนั้นบรรลุธรรมะเป็นอรหัตต์ได้ จึงเรียกว่า โวกาที่ทำคนไข ให้กลายเป็นพระอรหัตต์ไป, มันยิ่งไปกว่าที่ว่าจะหายไข้ตามธรรมดา แต่หายไข้ทั้งทางกายทั้งทางจิตทั้งทางวิญญาน, หายไข้จากกิเลสแล้วก็เป็นพระอรหัตต์, อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นเรื่องที่ควรจะสนใจ.

หัวข้อนั้นก็มีส่วน ๆ ว่า สโต สมปะชาโน กาล์ อาคเมยฺยเห็น ผู้มีสติ มีสัมปชัญญะ รอซึ่งกาละ. คำว่า กาละ นี้ แปลว่า เวลา ในกรณีอย่างนี้ก็แปลว่าความตาย; อย่างเราพูดกันสมัยนี้ก็ยิ่งพูดว่า กระทำซึ่งกาละ มันก็ หมายความว่าตาย ถึงซึ่งกาละ อย่างนี้ก็หมายความว่า ถึงซึ่งความตาย. คำว่า กาล์ อาคเมยฺย-รอซึ่งกาละ อย่างนี้ก็หมายถึงรอความตาย แต่ว่ารอดด้วยสติสัมปชัญญะ; อย่างที่กล่าวมาแล้วในเรื่องราวของพระอรหัตต์ชื่อเรวัตตะ ในธรรมเทศนาภักดิ์ที่ ๒ นั้น ว่าท่านรอกาละ เหมือนกับพวกลูกจ้างรอเวลาจ่ายเงิน. ส่วนในสูตรนี้มีได้กล่าวในข้อที่ว่ารอกาละเหมือนพวกลูกจ้างรอเวลาจ่ายเงิน แต่มันกลายเป็นยิ่งไปกว่าคือว่า รอความตายในลักษณะที่ใกล้ความเป็นพระอรหัตต์, ยิ่งรอความตายไปเท่าไร ยิ่งใกล้ความเป็นพระอรหัตต์มากยิ่งขึ้นเท่านั้น. นี่แหละคือความหมายของคำว่าคิลานโวกาในที่นี้.

สโต สมปะชาโน กาล์ อาคเมยฺย-มีสติสัมปชัญญะรอซึ่งความตาย อยั โว อมหากั อนุสาสนี-นี่คืออนุสาสนีของเรา แก่พวกเธอทั้งหลาย: พระพุทธเจ้าตรัสอย่างนี้. เมื่อตรัสดังนี้แล้วก็ได้ตรัสต่อไปว่า กถญจ ภิกขเว ภิกขุ สโต โหติ-ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ที่

ว่าภิกษุมีสตินั้นเป็นอย่างไรเล่า? อธิ ภิกษเว ภิกษุ กายะ กายานุปลีสี
วิหระติคูก่อน ภิกษุทั้งหลาย, ภิกษุเป็นผู้มีปรกตเห็นกายในกาย,
อาตาปี สมุปชาโน สติมา วิเนยยะ โลเก อภิชฌาโทมนสฺสละป็นผู้
มีความเพียรเผาบาป มีสัมปชัญญะ มีสติ นำอภิชฌาและโทมนัส
ในโลกนี้ออกเสียได้. แล้วก็ได้ตรัสถึงเวทนาถึงจิตและถึงธรรม
จนครบทั้งสี่ประการ อย่างที่เรารู้จักกันดีในชื่อว่าสติปัฏฐานทั้งสี่;
แล้วก็ **ตรัสสรุป** ในตอนนี่ว่า **เอวํ โข ภิกษเว ภิกษุ สโต โหติ -**
คูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ภิกษุเป็นผู้ชื่อว่า มีสติ ด้วยอาการอย่างนี้แล.
ข้อความในตอนนี้เป็นข้อความที่ทรงอธิบายแต่เรื่องของสติอย่าง
เดียวก่อน ว่าภิกษุมีปรกตเห็นกายในกาย มีความเพียรเผาบาป มี
สัมปชัญญะ มีสติ นำอภิชฌาและโทมนัส ในโลกนี้ออกเสียได้.

คำว่า **อภิชฌา และโทมนัส** นี้ **เข้าใจยาก** บางคนก็เข้าใจผิด
เห็นเป็นเรื่องธรรมดา ที่คนอยากหรือมีความอยาก แล้วก็มีความ
ขัดใจ ในเมื่อไม่ได้ตามที่ตัวอยาก นั้นมันก็ถูกเหมือนกัน แต่มันถูก
เพียงเท่านั้น; จะมาถูกสำหรับภิกษุผู้กำลังนอนเจ็บอยู่ได้อย่างไร?
ถ้าเป็นเรื่องที่ตรัสให้คนเจ็บคนไข้ฟัง; สมมุติว่ามีคนนอนเจ็บอยู่
ก็ลองคิดดูว่าจะมีอภิชฌาและโทมนัสได้อย่างไร.

คำว่า **โทมนัส** ในที่นี้ก็มียุ่แน่ ๆ คือว่า **คนเจ็บนั้นมันต้อง
โทมนัส, แล้วจะเอาโทมนัสที่เกิดมาจากความเจ็บนี้ออกไปเสียได้
อย่างไร? ก็โดยวิธีของสติปัฏฐานทั้งสี่นี้, ก็สามารถจะเอาโทมนัส
นี้ออกไปเสียได้. อภิชฌาและโทมนัสนี้กล่าวไว้เป็นของคู่กัน: ถ้าเวลา
สบายดีก็มีอภิชฌา คือมีจิตที่ทะยานไปตามความอยาก; แต่พอไม่
สบายก็มีโทมนัส; แล้วของสองอย่างนี้มีประจำอยู่ในโลก; ดังนั้นจึง
ได้ตรัสว่า นำอภิชฌาและโทมนัสในโลกนี้ออกเสียได้ ดังนี้.**

ขอให้มองให้ดี ๆ จนกระทั่งมองเห็นว่า **ในโลกนี้ไม่มีอะไรนอกจากอภิชฌาและโทมนัส** เพราะว่าคนทั่ว ๆ ไปนั้น เขาไม่มีอะไรในโลกนี้เป็นสมบัติ นอกจากอภิชฌา, อภิชฌาและโทมนัส. บางเวลาก็รำเรียงหลงไหลลึงโลดไปต่าง ๆ นานา, แล้วบางเวลาก็มานั่งร้องไห้อยู่ นี่เรียกว่าอภิชฌาและโทมนัส มีอยู่ในโลก เป็นของประจำโลกอย่างนี้, เป็นสิ่งที่ต้องเอาออกไปเสีย โดยวิธีที่ถูกต้องที่สุด เพราะว่ามันใช้ไม่ได้ทั้งสองอย่าง.

อภิชฌา ก็ไม่ไหว โทมนัส ก็ไม่ไหว. ถ้านำออกไปเสียได้จึงจะดี จึงจะไหว **จึงจะว่าง** คือมันว่างจากความรบกวนทั้งของอภิชฌาและโทมนัส.

ความมุ่งหมายของความมีสติ ก็คือจะนำอภิชฌาและโทมนัสออกมาเสียให้ได้, หรือจะพูดให้ถูกกว่านี้ก็เรียกว่า ป้องกันไม่ให้มันเกิดขึ้น. ถ้าเกิดขึ้นก็มีสตินำออกเสียได้ทันทีและทันควัน; ทำอย่างนี้เรียกว่า **อาตาปี** คือ **เป็นผู้มีความเพียรเผาบาป**. ความทุกข์ก็ควรจะต้องว่าเป็นบาปชนิดหนึ่ง หรือเป็นผลบาป; เผาบาปก็คือเผาความทุกข์รวมทั้งรากเหง้าของมันให้เสื่อมเสียสูญสิ้นไป.

ที่นี้ก็มาดูซ้ำอีกทีหนึ่งว่า **จะเป็นโอกาสไหน อีกเล่า ที่จะเผาบาป คือความทุกข์? มัน ต้องเป็นเวลาที่มีความทุกข์** ที่เรารู้สึกกันว่ามันเป็นบาปหรือเป็นผลบาป. **เมื่อบาปมันเกิดขึ้น ก็ต้องเผามันเสีย** เท่านั้นเอง จะไปมัวร้องไห้หรือครวญครางอยู่ด้วยความเจ็บนั้น มันจะมีประโยชน์อะไร. **เมื่อบาปคือความทุกข์มาถึงเข้า ก็ต้องเผามันเสียเท่านั้น**, แล้วมันก็จะสูญสิ้นไปไม่กลับมารบกวนอีก; ถ้าหากว่า **เผาให้ถูกวิธี ตามที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้**. **นี่ตอนนี่คือคำอธิบายของคำว่า เป็นผู้มีสติ.**

ที่นี้ ก็มาถึง ตอนที่เป็นการอธิบายของคำว่า มี **สัมปชัญญะ** มีพระบาลีว่า กถญจ ภิกขเว ภิกขุ สมปชาโน โหติ-ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ภิกษุ เป็นผู้ที่มีสัมปชัญญะรู้ตัวอยู่ นั้นเป็นอย่างไรเล่า? อธิ ภิกขเว ภิกขุ อภิกกนเต ปฏิกกนเต สมปชานการี โหติ-ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อก้าวไปข้างหน้า หรือว่าเมื่อถอยกลับไปข้างหลัง ก็เป็นผู้กระทำซึ่งสัมปชัญญะ; อาโลกิเต วิลอกิเต สมปชานการี โหติ-เมื่อจะเหยี้ยวไปเหยี้ยวมา ก็เป็นผู้กระทำซึ่งสัมปชัญญะ; สมมิญชิตะ ปสาริตะ สมปชานการี โหติ-เมื่อจะเหยียดแขนขาเข้ามา หรือจะเหยียดแขนขาออกไป เมื่อจะคู้แขนขาเข้ามา หรือจะคู้แขนขาออกไป ก็เป็นผู้กระทำซึ่งสัมปชัญญะ; สงฆาฏิปตตจิวรรธเน สมปชานการี โหติ-เมื่อจะนุ่งห่มทรงไว้ซึ่งสังฆาฏิ บาตรหรือจีวร ก็เป็นผู้กระทำซึ่งสัมปชัญญะ; อสิเต ปีเต ขายิตะ สายิตะ สมปชานการี โหติ-เมื่อจะกิน เมื่อจะดื่ม เมื่อจะเคี้ยว เมื่อจะลิ้ม ก็เป็นผู้กระทำซึ่งสัมปชัญญะ; อุจจารปัสสาวกมเม สมปชานการี โหติ-เมื่อจะกระทำซึ่งอุจจารกรรม ปัสสาวกรรม ก็เป็นผู้กระทำซึ่งสัมปชัญญะ; คเต จูเต นิสินฺहे สุตเต ชาคริตะ ภาสิตะ ตฺถุณีภาเว สมปชานการี โหติ-เมื่อจะเดิน เมื่อจะยืน เมื่อนอน เมื่อหลับ เมื่อตื่น เมื่อพูด เมื่อนิ่ง ก็เป็นผู้กระทำซึ่งสัมปชัญญะ; เหว โข ภิกขเว ภิกขุ สมปชานการี โหติ-ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ภิกษุเป็นผู้กระทำซึ่งสัมปชัญญะ ด้วยอาการอย่างนี้แล.

ข้อความเหล่านี้เข้าใจได้ง่ายแล้ว เกือบจะไม่ต้องทำการอธิบายอย่างไร จะต้องอธิบายบ้างก็ในข้อที่ว่า **จะอย่างไรจึงจะเรียกว่ากระทำซึ่งสัมปชัญญะ?** เมื่อเดินไปข้างหน้า หรือเมื่อถอยกลับมีสัมปชัญญะ คือว่าทำความรู้สึกไว้อย่าให้หกล้ม อย่างนั้น

น้ำมันน้อยเกินไป; พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงประสงค์อย่างนั้น; ไม่ใช่เพียงแต่ว่าอย่าให้มันหกหล่น แต่ให้**มีสติ สัมปชัญญะ อยู่ในธรรม ในพระธรรม** ซึ่งเป็นหลักสำคัญที่ว่า จะเปลือไม่ได้, จะลืมนไม่ได้, จะประมาทไม่ได้, ต้อง**หัดตั้งต้นมาตั้งแต่เรื่องง่าย ๆ**; เช่นมีสติ-สัมปชัญญะในเรื่องง่าย ๆ นี้ก่อน, แล้วจึงจะมีสติสัมปชัญญะในเรื่องที่ยากขึ้นไป. เช่นว่าเดิน ยืน นั่ง นอน มีสติสัมปชัญญะที่จะไม่ให้หกหล่น หรือจะไม่ให้ผิดพลาด; แต่ครั้ง **สูงขึ้น ก็คือมีสติสัมปชัญญะ ในธรรมะเรื่องอนิจจังทุกขังอนัตตา, เรื่องไม่มีสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา**; เพราะว่าพอเปลี่ยนอิริยาบถ จิตใจมันก็ฟุ้งซ่านกวัดแกว่ง มันก็มีการแทรกแซงของกิเลส หรือของความประมาท **จึงหัดให้เป็นผู้ไม่ประมาทในทุกอิริยาบถ** เราก็จะมีความรู้ในธรรมะนั้นเต็มเปี่ยมอยู่ทุกอิริยาบถ.

การกระทำเช่นการกิน ถ้าอร่อยขึ้นมา มันก็ไปหลงไหลในความอร่อย มันก็ลืมนอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา; หรือว่าถ้ามันไม่อร่อยขึ้นมา มันก็ไปโกรธนั่นโกรธนี่ มันก็ลืมนอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. เพราะฉะนั้น จึงต้องเตือนว่า เมื่อกินก็ดี เมื่อดื่มก็ดี เมื่อเคี้ยวก็ดี เมื่อลืมหากดี จะต้อง**มีสติสัมปชัญญะ** อย่าให้โอกาสโหมหนัสครอบงำอีกนั่นเอง; แม้แต่การที่จะถ่ายอุจจาระปัสสาวะ มันก็ยังมีเรื่องหรือมีโอกาสหรือมีช่องทางที่จะเกิดความประมาทได้ จึงว่าไว้หมดทุก ๆ อิริยาบถจะต้อง**มีสติสัมปชัญญะ**, แล้วก็**ไม่ลืมน ไม่เปลือ**ให้เกิดความประมาทหรือความเข้าใจผิด ในเรื่องของพระธรรม.

ถ้ายัง **เป็นคนเจ็บไข้** ด้วยแล้ว มันก็ยังมีเรื่องมาก **มีโอกาส** มาก **ที่จะเกิดอภิชฌาหรือโหมหนัส.**

ในที่สุดก็ได้ตรัสต่อไปว่า **สโต ภิกขเว ภิกขุ สมุชชาโน กาล**

อาคเมเยย อัย โว อมฺหากํ อนุสาสนีด้วยการกระทำอย่างนี้ ภิกษุ
นั้นชื่อว่ามีสติสัมปชัญญะรอเวลา: ว่านี่แหละคือ อนุสาสนีของเรา
แก่พวกเธอทั้งหลาย. ทรงขยายความคำว่าสติสัมปชัญญะ แล้วก็ได้
กล่าวต่อไปถึงข้อความที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นโดยพระบาลีว่า ตสฺส
เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน เอวํ สตสฺส สมฺปชานสฺส อปฺปมตฺตสฺส อาตานิโน
ปหิตตตสฺส วิหฺรโต อุปฺปชฺชติ สุขา เวทนา-ตูก่อนภิกษุทั้งหลาย,
เมื่อภิกษุประพฤติตนเป็นคนมีสติสัมปชัญญะ เป็นผู้ไม่ประมาท มี
ความเพียรเผาบาป มีตนอันสงบแล้วในสติสัมปชัญญะอยู่อย่างนี้
แล้วสุขเวทนาเกิดขึ้น; โส เอวํ ปชานาติ-ภิกษุนั้น ย่อมรู้อย่างนี้ว่า
อุปฺปนฺนา โข เม อัยํ สุขา เวทนา-เวทนาที่เกิดขึ้นแก่เรา นี้ เป็น
เวทนาที่เป็นสุข; สา จ โข ปฏฺิจฺจ-ก็เวทนานั้นมันมีที่อาศัยที่ตั้ง, โน
อปฺปฏฺิจฺจ-ไม่ใช่ไม่มีที่อาศัยที่ตั้ง. ก็ ปฏฺิจฺจ-มันอาศัยอะไร? อิม-
เมว กายํ ปฏฺิจฺจ-มันอาศัยร่างกายนี้เอง. อัยํ โข ปน กายो- ก็ร่างกาย
นี้, อนิจฺโจ-ไม่เที่ยง สงฺขโต-มีปัจจัยปรุงแต่ง, ปฏฺิจฺจสมฺบุตฺตโน-
อาศัยเหตุปัจจัยปรุงแต่งแล้วจึงเกิดขึ้น. อนิจฺจํ โข ปน สงฺขตํ ปฏฺิจฺจ-
สมฺบุตฺตํ กายํ ปฏฺิจฺจ อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา-ก็เมื่อสุขเวทนานี้ มัน
อาศัยกายที่ไม่เที่ยง ที่มีปัจจัยปรุงแต่งแล้วเกิดขึ้นอย่างนี้แล้ว, กุโต
นิจฺจาหฺวนานัน มันจะเป็นของเที่ยงมาแต่ไหน. นี้คิดดูให้ดี ๆ จะ
เห็นตามนี้ได้ว่า เมื่อสิ่งนี้คือ สุขเวทนา นี้ อาศัยร่างกายที่ไม่เที่ยง แล้ว
สุขเวทนานี้มันจะเป็นของเที่ยงไปได้อย่างไร. ดังนั้น จึงไม่ยึดถือ
เวทนานั้น โดยความเป็นสุขเวทนาที่น่าพอใจ หรือน่าเสนาหา.

แล้วได้ตรัสต่อไปว่า โส กายเ จ สุขาย จ เวทนาย อนิจฺจา-
นุปลฺลีสฺส วิหฺรติ-ภิกษุนั้นเป็นผู้มองเห็นซึ่งความไม่เที่ยงในกายนั้นด้วย
มองเห็นความไม่เที่ยงในสุขเวทนานั้นด้วยอยู่; ขยฺยานุปลฺลีสฺส วิหฺรติ-
ภิกษุนั้นย่อมเป็นผู้อยู่ด้วยการมองเห็นซึ่งความสิ้นไป เสื่อมไป;

วิราคานุปสาลี วิหริติ-ภิกษุ นั้นย่อมอยู่ด้วยการมองเห็นซึ่งวิราคะ คือความคลายออก แห่งความยึดถือในสิ่งต่าง ๆ; นิโรธานุปสาลี วิหริติภิกษุนั้นย่อมมีปรกติมองเห็นนิโรธ คือความดับของสิ่งที่มี ความยึดถืออันคลายออกแล้ว; ปฏินิสสคคานุปสาลี วิหริติ-ภิกษุนั้น ย่อมอยู่ด้วยการมองเห็นซึ่งปฏินิสสัคคะ คือการที่สลัดคืนสิ่งที่เคย ยึดมั่นออกไปได้ ดังนี้.

ข้อความในตอนนี้ ทรงแสดงว่า เราสามารถใช้โอกาส ที่เกิดเวทนา อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา สำหรับพิจารณาให้เห็นธรรม, คือความจริงอันเกี่ยวกับเวทนานั้น. ในข้อแรก ทรงยกสุขเวทนาขึ้น มาก่อน และทรงแสดงหนทางให้มองเห็นว่า แม้สุขเวทนาจะเกิด ขึ้น ก็อย่าปล่อยให้มันเป็นโอกาสแห่งอภิขมา คือความยินดี ความ เพลิดเพลินหลงใหลไปตามเวทนานั้น; ให้พิจารณาสุขเวทนานั้นโดย ความเป็นของไม่เที่ยง เพราะว่ามันอาศัยร่างกายที่ไม่เที่ยงจึงเกิดขึ้น. เมื่อมันต้องตั้งอาศัยอยู่บนร่างกายที่ไม่เที่ยง มันก็ต้องไม่เที่ยง. เมื่อเห็นความไม่เที่ยงก็จะเห็นความสิ้นไปและเสื่อมไป; เมื่อเห็นความ สิ้นไปและเสื่อมไปชัดเจนอยู่อย่างนี้แล้ว มันก็คลายกำหนดในสุข- เวทนานั้น ไม่หลงกำหนดในสุขเวทนานั้น; ก็จะ เป็นโอกาสแห่งการ ดับไป ซึ่งความยึดมั่นถือมั่นในเวทนานั้น ก็คือดับไปแห่งความทุกข์ ด้วย; แล้วก็เห็นการที่ตนเป็นผู้ที่สลัดสิ่งที่เคยยึดถือ เช่นสุขเวทนา นั้นเป็นต้น ออกไปเสียได้จากตน. นี้ว่าสำหรับสุขเวทนา.

เมื่อเป็นผู้เห็นความไม่เที่ยง เป็นต้น ในสุขเวทนานั้นอยู่ อย่างนี้แล้ว ก็จะเป็นผู้ละเสียได้ซึ่งราคานุสัย อันมีอยู่ในกายนี้และ มีอยู่ในสุขเวทนานั้น. ที่เรียกว่า ราคานุสัย นั้น ก็คือความเคยชินใน การที่จะกำหนดรัก ในสิ่งใด; ร่างกายนี้ ก็เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด

รักใคร่, แล้วกำหนดรักใคร่ในร่างกายนี้ ช้ำ ๆ ซาก ๆ อยู่เสมอ จนเรียกว่าอนุสัยแห่งราคะ คือความกำหนดรักใคร่ที่มีอยู่ในกายนี้. สุขเวทนาเกิดขึ้นแล้ว บุคคลก็กำหนดรักใคร่ช้ำ ๆ ซาก ๆ จนเกิดเป็นอนุสัย คือความเคยชินในการที่จะกำหนดในสุขเวทนา. บัดนี้ ภิกษุนั้นมาพิจารณาเห็นอยู่ซึ่งความไม่เที่ยงเป็นต้น ทั้งของร่างกาย นั้นและทั้งของสุขเวทนาที่อาศัยร่างกายนั้นอยู่อย่างแรงกล้าจริง ๆ ในลักษณะอย่างนี้; จึงเป็นผู้ละราคานุสัยคือความเคยชิน ในการกำหนดยึดถือสิ่งนั้น ๆ เสียได้ ดังนี้. นี่เป็นกรณีแห่งความสุข.

อยากจะแนะนำ **ให้สังเกตดู** ให้เป็นพิเศษว่า **แม้คนเจ็บในบางกรณีก็จะมีสุขเวทนาเกิดขึ้นได้** เหมือนกัน; เช่นว่าแผลอกินยาบางอย่างที่ระงับความเจ็บปวดไปได้ รู้สึกสบายเป็นสุข, ก็อาจแผลหรือหลงใหล ในความเป็นสุขชั่วขณะนั้นก็ได้. เช่นว่ากินยาแก้ปวดศีรษะแล้วสบาย, หรือว่าร้อนขึ้นมาก็อาบน้ำแล้วก็สบาย เกิดเป็นสุขเวทนาขึ้นมาแม้ในขณะที่ยังเป็นคนเจ็บอยู่ มันก็ยังสามารถยึดถือในเวทนานั้นได้ เพราะฉะนั้นพระองค์จึงตรัสเรื่องสุขเวทนาแม้ในโรงของคนเจ็บใช้.

เมื่อตรัสสุขเวทนาแล้ว ก็ได้ตรัสเรื่องทุกขเวทนา ต่อไป โดยลักษณะอย่างเดียวกัน ว่าเมื่อภิกษุได้ฝึกฝนตนเอง ให้เป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ เป็นผู้ไม่ประมาทมีความเพียรพยายาม มีตนส่งไปแล้วในความมีสติสัมปชัญญะอย่างนี้อยู่. ถ้าทุกขเวทนาเกิดขึ้น ภิกษุนั้นย่อมรู้ชัดว่า ทุกขเวทนาได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา, และทุกขเวทนานั้นมันมีอะไรเป็นที่อาศัย ไม่ใช่มันไม่มีอะไรเป็นที่อาศัย. มันมีอะไรเป็นที่อาศัย? มันก็มีกายนี้แหละเป็นที่อาศัย. **ก็เมื่อกายนี้มันไม่เที่ยง มีปัจจัยปรุงแต่ง** อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นแล้ว **ทุกขเวทนาที่**

อาศัยร่างกายชนิดนี้เกิดขึ้น มันจะกลายเป็นของเที่ยงมาแต่ไหนได้. ภิกษุ นั้น พิจารณาเห็นทุกขเวทนา เห็นความไม่เที่ยงในร่างกายนั้น, เห็นความไม่เที่ยงในทุกขเวทนานั้น ก็มองเห็นความสิ้นไปเสื่อมไป อย่างชัดเจนแล้ว ก็มองเห็น **วิราคะ** คือคลายความยึดถือในร่างกาย นั้น ในทุกขเวทนานั้น, **เห็นความดับอยู่, เห็นความสลัดคืนอยู่** ซึ่ง ทุกขเวทนานั้น; เมื่อพิจารณาเห็นอยู่อย่างนี้ ก็จะละปฏิฆานุสัยใน ทุกขเวทนานั้น.

นี่ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ ว่า ถ้าเป็นเรื่อง **ความสุข** นั้น มัน **ละราคานุสัย** เพราะว่าความสุขเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือหรือความ ยินดี; ถ้าเป็นเรื่องของ **ความทุกข์** ก็กลายเป็น **ละปฏิฆานุสัย** คืออนุสัย แห่งความยินร้าย, เกิดทุกข์ขึ้นมาทีหนึ่ง เราก็ยินร้ายทีหนึ่ง ซ้ำ ๆ ซาก ๆ อยู่อย่างนี้ จนกลายเป็นปฏิฆานุสัย คือความเคยชินในการที่ จะขัดใจ. เรามัน **ตามใจตัวเอง** กันมากอย่างนี้ อยากรักก็รัก อยากร โกรธก็โกรธ อยากรเกลียดก็เกลียด ก็เป็นอนุสัยคือความเคยชิน ขึ้นมา.

เพราะฉะนั้น **เมื่อเจ็บไข้เป็นทุกข์ขึ้นมา** ก็มีแต่อึดอัดขัดใจ อึดอัด กระวนกระวาย **ด้วยปฏิฆะนั้น** จึงมีความทุกข์เพิ่มขึ้น จาก ความทุกข์ที่มาจากความเจ็บไข้ล้วน ๆ. ความเจ็บไข้มันก็เป็นความ ทุกข์อย่างหนึ่งอยู่แล้ว แล้วก็มาขัดใจในเรื่องความเจ็บไข้ นั้นเข้าอีก มันก็เป็นความทุกข์เพิ่มขึ้นเป็นสองซ้อน; ฉะนั้นจึงให้ **ระวังทุกข-เวทนาให้ดี ๆ** โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับคนเจ็บไข้ ให้พิจารณา โดย นัยยะอย่างที่กล่าวมานี้ ว่าทุกขเวทนานี้อาศัยร่างกายอันไม่เที่ยง แล้ว มันก็ต้องไม่เที่ยง; เพราะฉะนั้น อย่าไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ไม่เที่ยง นั้น ก็จะละความอึดอัดขัดใจ ที่เกี่ยวกับทุกขเวทนานั้นได้ ดังนี้.

นี่เป็นเรื่องที่สองอันกล่าวถึงเรื่องทุกขเวทนา.

แล้วเรื่องที่สามก็มีทำนองเดียวกัน แต่เป็นการกล่าวถึง **อทุกขมสุขเวทนา**. ถ้าว่าเวทนานั้นมันไม่ใช่เป็นเวทนาที่เป็นสุข และไม่ใช่เวทนาที่เป็นทุกข์, แม้อย่างนั้นก็ยิ่งทรงกำชับว่าภิกษุผู้นั้นยัง **จะต้องมีสติสัมปชัญญะ, มีความไม่ประมาท, มีความเพียรเผาบาป, รู้จักอทุกขมสุขเวทนานั้นอยู่นั่นเอง** โดยการพิจารณาอย่างเดียวกันว่าเวทนาแม้ที่ไม่สุขไม่ทุกข์นี้ มันก็ยังมีที่อาศัย ไม่ใช่ว่าไม่มีที่อาศัย, คือมันอาศัยร่างกายอันไม่เที่ยง แล้วมันจะเป็นของเที่ยงไปได้อย่างไร. **ให้เห็นอยู่อย่างนี้โดยประจักษ์ชัด จนกระทั่งละอวิชชานุสัยเสียได้.**

เรื่องอทุกขมสุขนี้ เป็นที่ตั้งแห่งอวิชชา คือความโง่; เมื่อยังไม่รู้ว่าเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ ก็อยู่ด้วยอาการของความระแวงสงสัย, ไม่รู้จะไรอย่างชัดเจนลงไป จึงเป็นการสร้างอวิชชา. **เมื่ออยู่ด้วยอาการอย่างนี้ข้าซากก็เป็นอวิชชานุสัยขึ้นมา.** ดังนั้นเมื่อบุคคลได้สลายเวทนาอันไม่ใช่สุขไม่ใช่ทุกข์ ก็จงระวังให้มากเช่นเดียวกัน เพราะว่า **จะเป็นที่ตั้งแห่งอวิชชานุสัย.** และเมื่อพิจารณา **มีสติสัมปชัญญะอย่างตืออยู่ ก็ละอวิชชานุสัยเสียได้.**

สรุปความอีกครั้งหนึ่งว่า **สุขเวทนาให้เกิดราคานุสัย, ถ้าพิจารณาเห็นตามที่เป็นจริง ก็ละราคานุสัย. ทุกขเวทนานั้นให้เกิดปฏิฆานุสัย, ถ้าพิจารณาเห็นตามที่เป็นจริง ก็ละปฏิฆานุสัยนั้นได้. อทุกขมสุขเวทนาย่อมนำให้เกิดอวิชชานุสัย, พิจารณาให้เห็นตามเป็นจริง ย่อมละอวิชชานุสัยเสียได้. ความสุขคู่กันกับราคานุสัย, ความทุกข์คู่กันกับปฏิฆานุสัย, ไม่ทุกข์ไม่สุขคู่กันกับอวิชชานุสัย; มีอยู่เป็น ๓ อย่าง หรือ ๓ คู่ด้วยกันดังนี้.**

เมื่อภิกษุได้เสวยเวทนาอันเป็นสุข ก็รู้ว่าเวทนานั้นไม่เที่ยง, แล้วก็ไม่ใช่ขมขื่นไม่เพ็ดเพลินในสุขเวทนา. เมื่อเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์ ก็รู้โดยนัยยะอย่างเดียวกันว่าไม่เที่ยงแล้วก็ไม่ใช่ขมขื่นไม่เพ็ดเพลินในทุกขเวทนานั้น. แม้เสวยอทุกขมสุขเวทนามาก็ไม่ใช่ขมขื่นไม่เพ็ดเพลินในทุกขมสุขเวทนานั้น **เป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ เปลี่ยนตนออกมาเสียได้ จากความหลงใหลยึดมั่นในเวทนาแต่ละอย่างนั้น** เรียกว่าเป็นผู้เปลี่ยนตัวออกมาเสียได้.

วิสญฺญุตโต แปลว่าเป็นผู้ไม่ประกอบพร้อมอยู่ในสิ่งนั้น, เป็นผู้เป็นอิสระจากสิ่งนั้น. ดังนั้นเมื่อเราได้ เสวยเวทนาอย่างไร ก็ต้อง **มีสติสัมปชัญญะทำตัวให้เป็นอิสระจากอำนาจของเวทนาชนิดนั้น;** จะเป็นเวทนาที่เป็นสุขก็ดี, เวทนาที่เป็นทุกข์ก็ดี, เป็นอทุกขมสุขก็ดี, อย่าไปเป็นทาสของมัน คืออย่าไปอยู่ใต้อำนาจของมัน, ทำตนให้เป็นวิสญฺญุตโต คือตั้งตัวเองออกมาเสียได้ ให้เป็นอิสระจากอำนาจของเวทนานั้น. นี้เรียกว่าเป็นเวทนาตามธรรมดา คือสุขและทุกข์ และอทุกขมสุข.

ถ้าจะกล่าวให้มากขึ้นไป ในกรณีของทุกขเวทนานั้น ได้ทรงแสดงไว้อีกระดับหนึ่งว่า โส กายปริยฺนติกั เวทนั เวทยมาโน กายปริยฺนติกั เวทนั เวทยามิติ ปชานาติ-ภิกษุ นั้น เมื่อได้เสวยเวทนาอันเป็นที่สุดรอบแห่งกาย ก็ย่อมมีความรู้ชัดว่า เราเสวยเวทนาอันเป็นที่สุดรอบแห่งกาย. ชีวิตปริยฺนติกั เวทนั เวทยมาโน ชีวิต-ปริยฺนติกั เวทนั เวทยามิติ ปชานาติ-เมื่อได้เสวยเวทนาอันเป็นที่สุดรอบแห่งชีวิต ก็เป็นผู้รู้ชัดว่า เราเป็นผู้เสวยเวทนาอันเป็นที่สุดรอบแห่งชีวิต.

เวทนาที่เป็นที่สุดรอบแห่งกายนั้น คือเวทนาที่มีอำนาจมาก

จนถึงกับจะทำลายร่างกายนี้ให้เสียไป. เวทนาที่เป็นที่สุตรอบแห่งชีวิตนั้น ก็หมายความว่าเวทนาที่แก่กล้า ถึงกับจะทำให้ชีวิตนี้ดับลง. แม้ว่าจะได้เสวยเวทนาแก่กล้าหนักถึงปานนี้ ก็ยังคงมีสติสัมปชัญญะอยู่นั่นเอง. เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ทำได้ คือแม้จะเสวยเวทนาที่จะทำให้ชีวิตแตกดับลงไป ก็ยังสามารถที่จะเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะอยู่ได้ **ไม่มัวร้องไห้ ไม่มัวกลัว, มันเป็นเรื่องที่ทำได้.** เพราะฉะนั้นเรื่องที่กำลังกล่าวไว้ในอรรถกถา ว่าภิกษุเป็นพระอรหันต์พร้อมกับดับจิตไปในปากเสือ นั้นมันก็เป็นสิ่งที่ทำได้; เพราะว่าเป็นผู้สามารถที่จะเอาชนะเวทนาอันเป็นที่สุดแห่งชีวิต. ดังที่กล่าวมานี้ จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนควรจะสนใจว่าได้รับเวทนาแก่กล้า จนถึงกับที่จะทำให้ร่างกายนี้เสียไป หรือจะถึงกับสิ้นชีวิตไป ก็ยังจะสงวนเอาไว้ได้ซึ่งสติสัมปชัญญะ เพราะเหตุใด? เพราะเหตุว่าเป็นผู้ที่ได้อบรมมามาก อบรมมานาน **ทำให้มากทำให้ชำนาญได้ในความเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ.** ภิกษุผู้มีความเจ็บไข้โดยเฉพาะ ก็จะต้องนึกถึงเรื่องนี้มากในที่สุด.

ที่นี้ก็มีคำสุดท้ายที่ตรัสไว้ว่า กายุสฺส ภาทา อุตฺถํ ชีวิตปริยา- ทานา อิวะ สพฺพเวทยิตานิ อนภินนฺทิตานิ สีตวิภูสฺสนตฺติ ปชานาติ -เมื่อมีเวทนา ชนิดที่จะเป็นที่สุดแห่งชีวิตเกิดขึ้น ก็ยังเป็นผู้สามารถที่จะควบคุมเวทนานั้น ไม่เป็นผู้หลงใหล ไปตามอำนาจของเวทนานั้น ซึ่งพระบาลีใช้คำว่า อนภินนฺทิตานิ ทำให้เข้าใจผิดได้ เพราะตัวหนังสือแปลว่าไม่เพลินเฉพาะในเวทนานั้น. คิดดูเถิดว่าใครจะไปเพลินเพลินในทุกขเวทนาถึงขนาดที่จะเอาชีวิตไป แต่ว่าคำว่า เพลินเพลินในที่นี้ คือไปเพลินใฝ่ ไปเพลินหลง ไปเพลินกลัว ไปเพลินกระสับกระส่าย ไปหลงกระสับกระส่าย ก็มีค่าเท่ากับว่า ไปเพลินหลงในเวทนานั้น มันก็เป็นของร้อนขึ้นมา. ถ้าไม่ไปเพลิน

ในลักษณะนั้น มีสติสัมปชัญญะอยู่ ก็เอาชนะเวทนานั้นได้, ทำให้เวทนาทั้งหลายเป็นของเย็น. เวทนาทั้งหลายจะไม่ใช่ของร้อนแก่บุคคลผู้มีธรรมะเห็นปานนี้ เพราะมีสติสัมปชัญญะอย่างยิ่งถึงที่สุด ตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้.

การทำอย่างนี้มันเป็นการตัดรากเหง้าของเวทนา ที่จะทำให้นุคคลหลงไหลไปตามอำนาจของเวทนา จนชีวิตนี้เป็นของร้อน. เพราะเวทนาเป็นของร้อน; ถ้าทำในใจได้ดี ก็เป็นการตัดเหตุปัจจัยแห่งความร้อนนั้นเสียได้หมดสิ้น, เป็นความดับเย็น. เป็นเวทนาที่เย็น ซึ่ง ทรงอุปมาไว้ว่า เหมือนดวงประทีปที่หมดไส้หมดนํ้ามันแล้ว มันก็ต้องดับไป. ดวงประทีปที่หมดไส้หมดนํ้ามัน ไม่มีใครเปลี่ยนให้หรือเติมให้ มันก็ต้องดับไป. นี่เวทนาที่เป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นนี้ เมื่อภิกษุผู้มีสติสัมปชัญญะรู้ถึงความจริงอันนี้แล้ว มันก็เหมือนกับว่าไม่เติมไส้ ไม่เปลี่ยนไส้ ไม่เติมนํ้ามันให้แก่ดวงประทีปนั้น มันก็ต้องดับไป. หมายความว่า เวทนานั้นจะหยุดร้อน ไม่เป็นความทุกข์อีกต่อไป; แต่จะกลายเป็นของเย็น, แล้วก็ดับชีวิตไปในลักษณะอย่างนี้ ก็เรียกว่าไม่มีอะไรที่จะควรตำหนิติเตียน. และแม้ว่า ยังไม่ดับชีวิตลงไป เวทนานี้ก็เป็นของเย็น ซึ่งเป็นลักษณะแห่งการบรรลุถึงซึ่งอนุภาติเสสนิพพาน ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่.

เพราะฉะนั้น ไม่ควรจะถือเอาอย่างที่ถือกันอยู่โดยมากว่า อนุภาติเสสนิพพานนั้นจะถึงได้ต่อเมื่อตายแล้ว ซึ่งมันเป็นสิ่งที่น่าหัวที่สุด ว่าคนตายแล้วจะมีการถึงอะไรกันอีก. การถึงอนุภาติเสสนิพพานนั้น เป็นการถึงเมื่อยังมีชีวิตอยู่, ยังมีความรู้สึกอยู่, เป็นการถึงนิพพานของบุคคลผู้มีเวทนาอันเย็นสนิท. บุคคลบางคน แม้จะดับทุกข์ได้ ดับกิเลสได้ แต่เวทนายังเป็นของร้อนอยู่ เพราะว่ายังใหม่

เกินไปบ้าง, เพราะว่าไม่รู้จักระทำให้ถูกวิธีบ้าง. อย่างนี้ต่างหากที่เรียกว่าบรรลุนุสสุปาติเสสนิพพาน คือบรรลุนิพพานที่ยังมีไอร้อนเหลืออยู่ ยังไม่ทันจะเย็น. เดียวนี้พระองค์ ได้ตรัสแต่เรื่องเวทนาเป็นของเย็น ก็หมายความว่า ได้ตรัสอนุปาติเสสนิพพาน สำหรับภิกษุใช้ ผู้ฉลาด สามารถที่จะมีสติสัมปชัญญะ เอาชนะและครอบงำเวทนาทั้งหลาย ที่เป็นสุขก็ดี ที่เป็นทุกข์ก็ดี ที่เป็นอทุกข์ผสมสุขก็ดี.

พระสูตรนี้ควรจะได้เรียกว่า คีลาโนวาท แต่ว่า เป็นคีลาโนวาทพิเศษ ที่ให้อิวาทแก่คนไข้ ถึงกับทำให้เป็นพระอรหันต์ บรรลุนุสสุปาติเสสนิพพาน.

พุทธบริษัทผู้ใดหวังจะได้รับประโยชน์สูงสุด ในพระพุทธศาสนา จากพระพุทธเจ้าแล้ว จงได้สนใจในอิวาทชนิดนี้ เพราะว่าเราทุกคนก็ต้องมีความเจ็บไข้ และเมื่อความเจ็บไข้มาถึงเข้าแล้ว จะทำอย่างไร จะศึกษาอย่างไร จะพิจารณาอย่างไร จึงจะอยู่เหนืออำนาจของความเจ็บไข้ แล้วยังสามารถเอาความเจ็บไข้่นั้นแหละ เป็นอุบายสำหรับพิจารณา ให้บรรลุพระอรหันต์ชนิดที่เป็นอนุสสุปาติเสสนิพพาน.

นี่มันก็เป็นเรื่องของพระอรหันต์ ว่าพระอรหันต์นั้น สามารถจะเป็นได้โดยอาศัยความเจ็บไข้เป็นต้นทุน, พระอรหันต์สามารถใช้ความเจ็บไข้ให้เป็นประโยชน์ คือไม่กลายเป็นโทษ ไม่ทำให้เกิดทุกข์ แต่เป็นบทเรียนที่ดี. นี่ก็เป็นเรื่องที่เนื่องอยู่ในเรื่องของพระอรหันต์. เรื่องของพระอรหันต์แล้ว อะไร ๆ มันก็วิเศษประเสริฐไปเสียทั้งนั้น แม้แต่เรื่องเจ็บ ๆ ไข้ ๆ และพระพุทธเจ้าท่านก็ได้ทรงหวังไว้อย่างนี้ จึงได้ทรงอุตสาหะเข้าไปในโรงของคนไข้ แล้วก็ประทานอิวาทนี้, และสอนแม้แก่ภิกษุที่ยังสบาย ยังไม่เจ็บไข้ ก็เผื่อว่า

เมื่อเจ็บไข้เข้าจะได้พิจารณาอย่างนี้. และภิกษุที่นอนเจ็บไข้อยู่ก็สามรถที่จะถือเอาพระโอวาทนี้ เพื่อใช้ความเจ็บไข้ของตนให้เป็นประโยชน์ คือหายจากความเจ็บไข้นั้น; หรือถ้าไม่หายก็จะได้นิพพานไปด้วยอำนาจของพระโอวาทนี้: ใช้ความเจ็บไข้นั้นเอง ให้เป็นประโยชน์อย่างนี้; จึงนับว่าเป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์เรื่องหนึ่ง ในบรรดาเรื่องทั้งหลายในเรื่องที่เกี่ยวกับพระอรหันต์.

วันนี้เป็นวันมาฆบูชา เรื่องต่าง ๆ ก็ควร **จะพูดกันด้วยเรื่องเกี่ยวกับพระอรหันต์.** อาตมาจึงได้หาวิธีที่จะให้ท่านทั้งหลายในสถานที่นี้ ได้ยิน ได้ฟัง ได้คิด ได้นึก ได้พิจารณา ได้ค้นคว้า ได้สอบสวน เรื่องราวอันเกี่ยวกับพระอรหันต์ให้มากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป โดยลักษณะอย่างนี้ เพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี.

หวังว่าข้อนี้จะเป็นสิ่งที่ท่านทั้งหลายเห็นว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ ไม่มีเรื่องอะไรสำคัญไปกว่านี้ เพราะว่าถ้ามนุษย์เราเกิดมาแล้ว ไม่ได้รับคุณประโยชน์อะไรจากเรื่องสูงสุดคือความเป็นพระอรหันต์แล้ว ก็เรียกว่าไม่ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ. ถ้าทำผิดพลาดมากเกินไป มันก็ควรจะเสียหายมาก ถึงขนาดที่เรียกกันว่า เสียชาติเกิดเอาทีเดียว.

เพื่อจะไม่ให้เสียชาติเกิดบ้าง หรือ **เพื่อว่าจะให้ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ** บ้าง ก็ควรจะสนใจในเรื่องนี้ไว้ ในฐานะเป็นเรื่องสำคัญที่สุด เรื่องหนึ่ง; เพราะว่าเราจะมี**ความเจ็บไข้เป็นธรรมดา** ขณะหรือโอกาสที่เจ็บไข้นั้น เป็นโอกาสที่มีค่าสำหรับจะศึกษาความจริงหรือธรรมะที่จะช่วยให้เกิดความหลุดพ้นได้. เพราะฉะนั้นจึงเตรียมไว้ให้ดี ๆ เตรียมอาวูฐนี้ไว้ สำหรับจะต่อสู้ความเจ็บไข้ ซึ่งจะจู่มาเมื่อไรก็ไม่รู้; แต่ว่าแม้ว่าจะไม่เจ็บไข้ อาวูฐนี้ก็ยังใช้ได้ ในฐานะเป็น

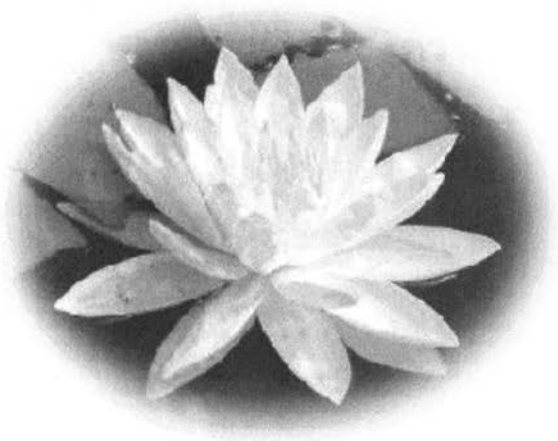
เครื่องป้องกัน ไม่ให้เสียสติ ไม่ให้เสียสัมปชัญญะ ในทุก ๆ กรณี
ในทุก ๆ อิริยาบถ.

ก็เป็นอันว่า **คนเจ็บไข้ก็ได้รับประโยชน์อย่างยิ่ง, คนไม่เจ็บ
ไข้ก็ได้รับประโยชน์จากพระโอวาทนี้**, สมควรที่จะทำไว้ในใจให้เป็น
เรื่องสูงสุด ในระดับเรื่องสำหรับพระอรหันต์ แล้วก็มาเป็น
ประโยชน์แก่เรา ผู้รู้เรื่องแล้วก็จะได้กระทำตามพระอรหันต์ ก็จะไม่
เสียที่ที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และได้พบพระพุทธศาสนา ที่มี
จุดหมายปลายทาง คือการบรรลุความเป็นพระอรหันต์ ซึ่งมีความ
หมายง่าย ๆ สั้น ๆ ตรง ๆ ว่า เป็นมนุษย์ที่ถึงจุดที่สูงที่สุด หรือ
ภาวะสูงสุด ที่มนุษย์จะถึงได้ ที่มนุษย์จะประเสริฐได้, ไม่มีอะไร
สูงหรือประเสริฐไปกว่า ความเป็นพระอรหันต์.

ถ้าใครคิดว่า **เกิดมาทั้งทีควรจะได้ถึงจุดหมายปลายทางของ
ความเป็นมนุษย์แล้ว** ก็จงพยายามกระทำโดยนัยต่าง ๆ ที่ได้นำมา
แสดง เป็นเรื่องอันเกี่ยวกับพระอรหันต์อยู่ตลอดเวลา. **อย่ามัว
แต่หอบหิวสังขารหนีความตาย** ซึ่งก็เต็มไปด้วยความทุกข์ตลอดเวลา;
แต่ว่าจะใช้สังขารที่เป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์นั้น เป็นปัจจัย
สำหรับจะแก้ไขความทุกข์นั้นได้ ด้วยบทที่ว่า **ดูให้ดีมีแต่ได้ไม่มีเสีย**
ดังที่วิไลชนามา สมควรแก่เวลา

เอวี่ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

ความเอ๋ย ความแก่

เป็นเพื่อนแท้ ของความตาย ไม่หน่ายหนี

เมื่อความแก่ ล่วงกาล มานานปี

ก็มอบวน หน้าที ให้ความตาย

ไม่ยกเว้น ใคร ๆ ไม่ลำเอียง

มิให้ใคร หลีกเลี่ยง หรือเถียงได้

เพราะฉะนั้น เราท่าน ทั้งหญิงชาย

รีบทำดี ก่อนตาย ให้มากเอ๋ย.

พุทธทาสภิกขุ

ความเอ๋ย ความตาย

สิ้นชื่อหาย เพราะไม่มี ความดีเหลือ
คือตายเน่า ตายหนอน เป็นบ่อนเบือ
น่าเหม็นเบือ ตายเช่นนี้ ดีอะไร?

ถ้าตัวตาย ไร้ลาย ให้โลกเห็น
ก็เหมือนเป็น อยู่คู่หล้า อย่าสงสัย
ตายแต่เปลือก เยื่อในอยู่ คู่โลกไป
เป็นประโยชน์ แก่ใคร ๆ ไม่สิ้นเอ๋ย.

พุทธทาสเถลิง

ความดับไม่เหลือ

เรื่อง ดับไม่เหลือนั้นมีวิธีปฏิบัติเป็น ๒ ชนิด: คือตามปกติ ขอให้ มีความดับไม่เหลือแห่งความรู้สึกยึดถือว่า “ตัวกู” และ “ของกู” อยู่เป็นประจำ น้อย่างหนึ่ง.

อีกอย่างหนึ่งหมายถึง เมื่อร่างกายจะต้องแตกดับไปจริง ๆ ขอให้ปล่อยทั้งหมด, รวมทั้งร่างกายชีวิตจิตใจ. ให้ดับเป็นครั้งสุดท้าย ไม่มีเชื้ออะไรเหลืออยู่ หวังอยู่ สำหรับการเกิดมีตัวเราขึ้นมาอีก.

ฉะนั้น ตาม ปกติ ประจำวัน ก็ ใช้อย่างแรก, เมื่อถึงคราว จะแตกดับ ทางร่างกาย ก็ ใช้อย่างหลัง.

ในกรณีที่ประสบอุบัติเหตุ ไม่ตายทันที มีความรู้สึกเหลืออยู่บ้าง ชั่วขณะ ก็ ใช้อย่างหลัง. ถ้าสิ้นชีวิตไปอย่าง กะทันหัน ก็หมายความว่า ดับไป ด้วยความรู้สึกในวิธี อย่างแรก อยู่ในตัว และเป็นอันว่ามีผลคล้ายกัน คือความไม่อยากเกิดอีก นั่นเอง.

วิธีปฏิบัติอย่างที ๑ คือทำเป็นประจำวันนั้น หมายความว่า มีเวลาว่างสำหรับทำจิตใจเมื่อไร, ก่อนนอนก็ดี ตื่นนอนใหม่ก็ดี, ให้สำรวมจิตเป็นสมาธิด้วยการกำหนดลมหายใจหรืออะไรก็แล้วแต่ถนัด

ในพรรษา พ.ศ. ๒๕๐๔

พอสมควรก่อน; แล้วจึง **พิจารณาให้เห็นความที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวง**
ทุกสิ่ง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเรา หรือ เป็นของเรา แม้แต่สัก
อย่างเดียว. เป็นเรื่องอาศัยกันไปในการเวียนว่ายตายเกิดเท่านั้นเอง,
ยึดมั่นในสิ่งใดเข้า ก็เป็นทุกข์ทันที, และทุกสิ่ง.

การเวียนว่ายตายเกิดนั้นเล่า ก็คือการทนทุกข์ทรมานโดย
ตรง, **เกิดทุกทีเป็นทุกข์ทุกที**, เกิดทุกชนิดเป็นทุกข์ทุกชนิด, ไม่ว่าจะ
เกิดเป็นอะไร ก็เป็นทุกข์ไปตามแบบของการเกิดเป็นอย่างนั้น: เกิด
เป็นแม่ก็ทุกข์อย่างแม่, เกิดเป็นลูกก็ทุกข์อย่างลูก เกิดเป็นคนรวย
ก็ทุกข์อย่างคนรวย, เกิดเป็นคนจนก็ทุกข์อย่างคนจน, เกิดเป็นคน
ดีก็ทุกข์อย่างคนดี, เกิดเป็นคนชั่วก็ทุกข์อย่างคนชั่ว, เกิดเป็นคนมี
บุญก็ทุกข์ไปตามประสาคนมีบุญ, เกิดเป็นคนมีบาปก็ทุกข์ไปตาม
ประสาคนมีบาป ฉะนั้น **สู้ไม่เกิดเป็นอะไรเลย คือ “ดับไม่เหลือ”**
ไม่ได้.

แต่ที่นี้ สำหรับการเกิด หรือคำว่า “เกิด” นั้น อย่าหมาย
เพียงการเกิดจากท้องแม่, ที่แท้มัน **หมายถึงการเกิดของจิต** คือของ
ความรู้สึก **ที่รู้สึกขึ้นมาคราวหนึ่ง ๆ** ว่า กูเป็นอะไร, เช่น เป็นแม่เป็น
ลูก, เป็นคนจนคนมี, คนสวยคนไม่สวย, คนมีบุญมีบาป, เป็นต้น
ซึ่งนี่แหละเรียกว่าความยึดถือ หรืออุปาทาน ว่าตัวกูเป็นอย่างไร ของ
กูเป็นอย่างไร.

ตัวกู หรือ ของกู อย่างที่กล่าวนี้ เรียกว่า **อุปาทาน** มัน **เกิด**
จากท้องแม่ ของมันคือ **อวิชชา**, มันเกิดวันหนึ่งไม่รู้ก็ลืมครั้ง ก็ร้อย
ครั้ง หรือไม่รู้ก็ร้อยชาติมันเอง. เกิดทุกคราวเป็นทุกข์ทุกคราว อย่าง
ไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยง: ทุกคราวที่ตาเห็นรูป หรือหูได้ยินเสียง หรือ
จมูกได้กลิ่น หรือลิ้นได้รส หรือกายได้สัมผัสทางผิวหนัง หรือจิต

มันปรุงเรื่องเก่า ๆ เป็นความคิดเป็นเรื่องเป็นราวขึ้นมาเองก็ตาม ถ้าควบคุมไว้ไม่ดีแล้ว ตัวกูเป็นได้โผล่หรือเกิดขึ้นมาทันที และ **ต้อง** เป็นทุกข์ทันทีที่ตัวกูโผล่ขึ้นมา.

ฉะนั้น จงระวัง อย่าปล่อยให้ “ตัวกู” โผล่หัว ออกมาจากท้องแม่ ของมันได้เป็นอันขาด. เพียงแต่ตาเห็นรูป หรือหูได้ยินเสียง เป็นต้น แล้วเกิดสติปัญญาว่าควรจัดการอย่างไรก็จัดไป หรือนิ่งเสียก็ได้; อย่างนี้ไม่เป็นไร. ขออย่างเดียวอย่าให้ “ตัวกู” ถูกปรุงขึ้นมาจากตัณหา หรือเวทนาอันเกี่ยวเนื่องกับสิ่งที่ได้เห็น หรือได้ยิน เป็นต้นนั้น. อย่างนี้ เรียกว่า “ตัวกู” ไม่เกิด คือไม่มีชาติตนเอง, เมื่อไม่เกิด ก็ไม่ตาย หรือทุกข์อย่างใดทั้งสิ้น.

นี่แหละ คือข้อที่บอกให้ทราบ ว่า การเกิด นั้นไม่ใช่หมายถึง เกิดจากท้องแม่ทางเนื้อทางหนังโดยตรง, แต่มัน หมายถึงการเกิด **ทางจิตใจ** ของ “ตัวกู” ที่เกิดจากแม่ของมัน คืออวิชชา.

การ “**ดับไม่เหลือ**” ในที่นี้คือ อย่าให้ตัวกูดังกล่าวนั้นเกิดขึ้นมาได้นั่นเอง. เมื่อแม่ของมัน คืออวิชชา ก็ให้แม่ของมันเสีย ด้วยวิชชา หรือปัญญา ที่รู้ว่า “ไม่มีอะไรควรยึดมั่นถือมั่น” นั่นเอง, หรืออีกอย่างหนึ่งก็ว่า มันเกิดได้เพราะเราเพลินสติ, ฉะนั้น เราอย่าเพลินสติ เป็นอันขาด.

ถ้าเป็นคนขี้มัก เพลินสติ ก็จงแก้ด้วยความเป็นผู้รู้จักอายุ รู้จักกลัว เสียบ้าง: โดยอายุว่าการที่ปล่อยให้เป็นอย่างนั้น ๆ มัน เป็นคนสารเลว ยิ่งกว่าไพร่ หรือซี้ซ้าสกุลเสียอีก, ไม่สมควรแก่เราเลย. ที่ว่ารู้จัก กลัว เสียบ้างนั้น หมายความว่า มันไม่มีอะไรที่น่ากลัว ยิ่งไปกว่าความเกิดชนิดนี้แล้ว มัน ยิ่งกว่าตคนรก หรืออะไรทั้งหมด. เกิดขึ้นมาที่ไร เป็นสูญคนเสียคนไม่มีอะไรเหลือ.

เมื่อ **มีความอาย** และ **ความกลัว** อย่างนี้บ่อย ๆ แล้ว สติมันจะไม่กล้าเปลอของมันเอง. **การปฏิบัติก็จะดีขึ้น** ตามลำดับจนเป็นผู้ที่มีการ **“ดับไม่เหลือ”** อยู่เป็นประจำ. ทุกคำเข้าเข้านอน ต้องมีการคิดบัญชีเรื่องเกี่ยวกับการดับไม่เหลือนี้ให้รู้รายรับรายจ่ายไว้เสมอไป. ข้อนี้มีอานิสงส์สูงไปกว่าไหว้พระสวดมนต์ หรือทำสมาธิเฉย ๆ.

เรื่องเกี่ยวกับ **ดับไม่เหลือ** ทำนองนี้ ไม่เกี่ยวกับการเพ่งหรือหลับตาเห็นสีเห็นดวง หรืออะไรที่แปลก ๆ เป็นทำนองปาฏิหาริย์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์. แต่ **เกี่ยวกับสติปัญญา** หรือ **สติสัมปชัญญะ** โดยตรงเท่านั้น. อย่างมากที่สุดที่มันจะสำแดงออก ก็เพียงถ้ามีสติสมบูรณ์จริง ๆ ได้ที่เต็มที่แล้วก็จะสำแดงออกมาเป็นความเบากายเบาใจ, สบายกายสบายใจ อย่างที่บอกไม่ถูกเท่านั้นเอง. ถึงกระนั้น ก็ **อย่านึกถึงเรื่องนี้จะดีกว่า** เพราะจะกลายเป็นที่ตั้งของอุปาทานอันใหม่ ขึ้นมา แล้วมันก็จะ **ดับไม่ลง**, และมันจะ **“เหลือ”** อยู่เรื่อย คือเกิดเรื่อยทีเดียว เดี่ยวจะได้กลุ่มกันใหญ่และยิ่งไปกว่าเดิม.

พวกที่ทำ **วิปัสสนาไม่สำเร็จ** ก็เป็นเพราะคอยจับจ้องเอาความสุขอยู่เรื่อยไป, มุ่งนิพพานตามความยึดถือของตนอยู่รำไป; มันก็ **ดับไม่ลง** หรือนิพพานจริง ๆ ไม่ได้, มีตัวกุเกิดในนิพพานแห่งความยึดมั่นถือมั่นของตนเองเสียเรื่อย.

ฉะนั้น **ถ้าจะภาวนา** บ้างก็ต้องภาวนาว่า **ไม่มีอะไรที่ควรยึดมั่นถือมั่น** แม้แต่สิ่งที่เรียกว่านิพพานนั่นเอง, **สัพเพ ธมมา นาลโภกนิเวสยา** - **สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น**.

สรุปความว่า ทุกคำเข้าเข้านอน ต้อง **ทำความแจ่มแจ้งเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น** ให้แจ่มกระจ่างอยู่เสมอ จนเคยชินเป็นนิสัย, จนหากบังเอิญตายไปในเวลาหลับ ก็ยังมีหวังที่จะไม่เกิดอีกต่อไป

อยู่นั่นเอง มีสติปัญญาอยู่เรื่อย อย่าให้อุปาทานว่า “ตัวกู” หรือ “ของกู” เกิดขึ้นมาได้ เลยในทุก ๆ กรณี ทั้งกลางวันกลางคืน ทั้งตื่นและหลับ.

นี่เรียกว่า **เป็นอยู่ด้วยความดับไม่เหลือ** หรือ **ความไม่มีตัวตน มีแต่ธรรมะอยู่ในจิตที่ว่างจากตัวตนอยู่เสมอไป** เรียกว่า **ตัวตนไม่ได้เกิด**, และมีแต่การดับไม่เหลืออยู่เพียงนั้น. ถ้าเผลอไป ก็ตั้งใจทำใหม่เรื่อย. ไม่มีการท้อถอยหรือเบื่อก่อนหน้า ในการบริหารใจเช่นนี้ ก็เช่นเดียวกับเราบริหารกายอยู่ตลอดเวลาเหมือนกัน; ให้ทั้งกายและใจได้รับการบริหารที่ถูกต้อง คู่กันไปด้วย. ในทุกกรณีที่ทำอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก, เป็นอยู่ด้วยปัญญา ไม่มีความผิดพลาดเลย

ที่นี้ก็มาถึง **วิธีปฏิบัติ** อย่างที่ ๒ คือในเวลา **จวนเจียนจะดับจิตนั้น** อยากจะกล่าวว่ามันง่ายเหมือนตกกระไดแล้วพลอยกระโจน; มันยากอยู่ตรงที่ไม่กล้าพลอยกระโจน. ในเมื่อพลัดตกกระได มันจึงเจ็บมาก เพราะตกลงมาอย่างไม่เป็นท่าเป็นทาง. ไหน ๆ ก็เมื่อร่างกายนี้มันอยู่ต่อไปอีกไม่ได้แล้ว จิตหรือเจ้าของบ้านก็พลอยกระโจนตามไปเสียด้วยก็แล้วกัน.

ให้ปัญญา กระจางแจ้งขึ้นมา ในขณะนั้น **ว่าไม่มีอะไรที่น่าจะกลับมาเกิดใหม่** เพื่อเอาเพื่อเป็น, เพื่อหวังอะไรอย่างใดต่อไปอีก **หยุด ลึนสุด** ปิดฉากสุดท้ายกันเสียที; เพราะไปแตะเข้าที่ไหนมีแต่ทุกข์ทั้งนั้น ไม่ว่าจะไปเกิดเป็นอะไรเข้าที่ไหน หรือได้อะไรที่ไหนมา. จิตหมดที่หวังหรือความหวังละลาย ไม่มีที่จอด มันจึง **ดับไปพร้อม** กับกาย **อย่างไม่มีเชื้อเหลือมาเกิดอีก.**

สิ่งที่เรียกว่า **เชื้อ** ก็คือ **ความหวัง** หรือ **ความอยาก** หรือ **ความยึดมั่นถือมั่น** อยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั่นเอง.

สมมติว่าถูกควายขวิดจากข้างหลัง หรือรถยนต์ทับ หรือ ตึกพังทับ ถูกลอบยิง หรือถูกระเบิดชนิดไหนก็ตาม; ถ้ามีความรู้สึกเหลืออยู่ แม้สักครั้งวินาทีก็ตาม จงโน้มจิตไปสู่ความดับไม่เหลือ หรือ **ทำความดับไม่เหลือเช่นว่านี้ให้แจ่มแจ้งขึ้นในใจ** เหมือนที่เราเคยฝึกอยู่ทุกค่ำเช้านอน ขึ้นมาในขณะนั้น, แล้วให้จิตดับไป ก็เป็นการเพียงพอแล้วสำหรับการ **“ตกระโดดพลอยใจ”** ไปสู่ความดับไม่มีเชื้อเหลือ.

ถ้าหากจิตดับไปเสีย โดย **ไม่มีเวลาเหลืออยู่สำหรับให้รู้สึกได้** ดังว่า ก็แปลว่า **ถือเอาความดับไม่เหลือ** ที่เราพิจารณาและมุ่งหมาย **อยู่เป็นประจำใจ** ทุกค่ำเช้านอนนั่นเอง เป็นพื้นฐานสำหรับการดับไป; มันจะ **เป็นการดับไม่เหลืออยู่ดี**, ไม่เสียท่าเสียทีแต่ประการใด, อย่าได้เป็นห่วงเลย.

ถ้า **ป่วย** ด้วยโรคที่เจ็บปวดหรือ **ทรมานมาก** ก็ **ต้องทำจิต** **แบ่งรับ** ว่าที่ **ยิ่งเจ็บมากปวดมากนี้แหละ** มันจะได้ดับไม่เหลือเร็ว **เข้าอีก**. เรา **ขบใจความเจ็บปวดเสียอีก**. เมื่อเป็นดังนี้ **ปิติในธรรม** ก็จะ **ข่มความรู้สึกปวดนั้นไม่ให้ปรากฏ** หรือปรากฏแต่น้อยที่สุด จนเรามีสติสมบูรณ์อยู่ดังเดิม และเยาะเย้ยความเจ็บปวดได้.

ถ้าป่วยด้วยโรค เช่น **อัมพาต** และต้องดับด้วยโรคนั้น ก็ให้ **ถือว่าตัวเราสิ้นสุดไป** ตั้งแต่ขณะที่โรคนั้นทำให้หมดความรู้สึกนั้นแล้ว, ที่เหลือนอนตาปริบ ๆ อยู่ **นี้** **ไม่มีความหมายอะไร**; ทั้งนี้ **เพราะว่า** **จิตของเราได้สมัครโน้มไปเพื่อความดับไม่เหลือเสร็จสิ้นแล้ว** ตั้งแต่ก่อนล้มเจ็บเป็นอัมพาต หรือตั้งแต่ความรู้สึกยังดี ๆ อยู่ **ในการเป็นอัมพาตตลอดเวลาที่มีความรู้สึก**.

ครั้น **หมดความรู้สึกแล้ว** มันก็เลิกกัน แม้ว่า **ชีวิตยังไม่ดับ** ทันที้ มันก็ **ห้ามิตัวตนอะไรที่เป็นตัวกูหรือของกู** ที่ไหนไม่.

อย่าได้คิดเผื่อให้มากไป ด้วยความเขลาของตัวเองเลย; ยังดี ๆ อยู่ นี่แหละ **รีบทำความดับไม่เหลือเสีย**. ให้**สมบุรณ์ด้วยสติปัญญาเถิด** มันจะรับประกันได้ไปถึงเมื่อเจ็บ; แม้ในกรณีที่เป็นโรคอัมพาตดังกล่าวแล้ว **ไม่มีทางที่จะพ่ายแพ้** หรือเสียท่าเสียทีแก่ความเจ็บแต่ประการใดเลย; เพราะเรา **ทำลาย "ตัวกู"** ให้หมดความเกิดเสียแล้ว ตั้งแต่เมื่อร่างกายยังสบาย ๆ อยู่นั่นเอง. นี้เรียกว่าดับหมดแล้วก่อนตาย.

สรุปความในที่สุด วิธีปฏิบัติทั้ง ๒ ชนิดก็คือ **จงมีจิตที่มีปัญญาแท้จริง** มองเห็นอยู่ว่า **ไม่มีอะไรที่ควรยึดมั่นถือมั่น** แม้แต่สักสิ่งเดียว. ในจิตที่ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นโดยสิ้นเชิงอย่างนี้แหละ **"ไม่มีตัวกู"** หรือ **"ของกู"**; **มีแต่ธรรมชาติที่เป็นความหลุดพ้นอย่างสมบุรณ์** ซึ่งเราจะสมมติเรียกว่าพระรัตนตรัย หรือ มรรค ผล นิพพาน หรืออะไรที่เป็นยอดปรารถนาของคนยึดมั่นถือมั่นนั้นได้ทุกอย่าง. แต่เราไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทานในสิ่งเหล่านั้นเลย จึงดับไม่เหลือ หรือนิพพานได้จริงสมชื่อ: **นิ** แปลว่า **ไม่เหลือ** **พาน** แปลว่า **ไป** หรือ **ดับ**; **นิพพาน** จึงแปลว่า **ดับไม่เหลือ**; เป็นสิ่งที่มีลักษณะ ความหมาย การปฏิบัติ และอานิสงส์อย่างทีกล่าวมานี้แล.

ข้อความทั้งหมดนี้ยังย่ออยู่มาก แต่ถ้าขยันอ่านและพิจารณาอย่างละเอียดไปทุกอักษร ทุกคำ ทุกประโยคแล้ว ก็คงจะพิสดารได้ในตัวมันเอง และเพียงพอแก่การเข้าใจและปฏิบัติ. ฉะนั้น หวังว่าคงจะอ่านจะฟังกันอยู่เป็นประจำ โดยไม่ต้องคำนึงว่าที่เกี่ยวกับจบ จนกว่าจะเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งโดยปัญญา และมันคง

โดยสมาธิ นำมาใช้ได้ทันที่ด้วยสติ สมตามความประสงค์
ทุกประการ.

ผู้ดับไม่เหลือ

อย่าเข้าใจ	ไปว่า	ต้องเรียนมาก
ต้องปฏิบัติ	ลำบาก	จึงพ้นได้
ถ้ารู้จริง	สิ่งเดียว	ก็ง่ายตาย
รู้ดับให้	ไม่มีเหลือ	เชือกก็ลง

เมื่อเจ็บไข้	ความตาย	จะมาถึง
อย่าพรันพรึง	หวาดไหว	ให้หม่นหมอง
ระวังให้	ดีดี	“นาที่ทอง”
คอยจดจ้อง	ให้ตรงจุด	หลุดได้ทัน

ถึงนาที่	สุดท้าย	อย่าให้พลาด
ตั้งสติ	ไม่ประมาท	เพื่อดับขั้นธ
ด้วยจิตว่าง	ปล่อยวาง	ทุกสิ่งอัน
สารพัน	ไม่ยึดครอง	เป็นของเรา

ตกกระได	พลอยกระโจน	ให้ดีดี
จะถึงที่	มุ่งหมาย	ได้ง่ายเข้า
สมัครใจ	ดับไม่เหลือ	เมื่อไม่เอา
ก็ดับ “เรา”	ดับตน	ดลนิพพานฯ

พุทธทาสโอฬาร

ความแก่

ความแก่ ขบขัน ย่อมหนัก ทุเลมาก
 ดับคหฆอด ช้ำมพิก ฝั่งคลอง, พ
 วิถีโต ไร่ลิ คลาหคลิมา
 กวีธา แสนทุลัก ทุเลแล ;
 ใจไม่อดยาก ไร่ทุลัก ทุเลมาก
 อดบช้ำมพิก ไร่พิน ก้อนตพแก่
 ก้อนตพแก่ อนุพอก, สดุคแก่
 ทรองไร่แม่ แต่พ่นๆ ไร่พินเอง ฯ

พุทธทาสธรรมาจารย์

อานาปานสติ

(สำหรับคนทั่วไปอย่างง่าย ขั้นต้น ๆ ให้รู้จักไว้ทีก่อน)

ในกรณีปกติ ให้นั่งตัวตรง (ข้อกระดูกสันหลังจดกันสนิท เต็มหน้าตัดของมันทุก ๆ ข้อ) ศีรษะตั้งตรง ตามองไปที่ปลายจมูกให้อย่างยั้ง จนไม่เห็นสิ่งอื่น; จะเห็นอะไร หรือไม่เห็นก็ตามใจ ขอให้จ้องมองเท่านั้น. พอชินเข้าจะได้ผลดีกว่าหลับตา และไม่ชวนให้่วงนอนได้ง่ายด้วย.

โดยเฉพาะคนซึ่งวง ให้ทำอย่างลืมตา นี้แทนหลับตา ทำไปเรื่อย ๆ ตามันจะหลับของมันเอง ในเมื่อถึงขั้นที่มันจะต้องหลับ; หรือจะหัดทำอย่างหลับตาเสียตั้งแต่ต้นก็ตามใจ. แต่ **วิธีที่ลืมตานี้** จะมีผลดีกว่า หลายอย่าง แต่ว่าสำหรับบางคนรู้สึกว่ายาก; โดยเฉพาะพวกที่ยึดถือในการหลับตา ย่อมไม่สามารถทำอย่างลืมตาได้เลย.

มือปล่อยวางไว้บนตัก ซ้อนกันตามสบาย ขาชัดหรือซ้อนกัน โดยวิธีที่จะช่วยยันน้ำหนักตัว ให้นั่งได้ถนัดและลึมยาก. ขาชัดอย่างซ้อนกันธรรมดาหรือจะขัดไขว้กัน นั้นแล้วแต่จะชอบหรือทำได้. คนอ้วนจะขัดขาไขว้กันอย่างที่เรียกว่าขัดสมาธิเพชรนั้นทำได้ยาก และไม่จำเป็น ขอแต่ให้ **นั่งคู้ขามา** เพื่อรับน้ำหนักตัวให้

สมดุลล์มยาก ก็พอแล้ว. ชัดสมาธิอย่างเอาจริงเอาจังยาก ๆ แบบต่าง ๆ นั้น ไว้สำหรับเมื่อจะเอาจริงอย่างโยคีเถิด.

ในกรณีพิเศษ สำหรับคนป่วย คนไม่ค่อยสบาย หรือแม้แต่คนเหนื่อย จะนั่งอิงหรือนั่งเก้าอี้ หรือเก้าอี้ผ้าใบสำหรับเอนทอดเล็กน้อย หรือนอนเลยสำหรับคนเจ็บไข้ก็ทำได้ ทำในที่ไม่อับอากาศหายใจได้สบาย ไม่มีอะไรกวนจนเกินไป.

เสียงอีกทีที่ดังสม่ำเสมอ และไม่มีความหมายอะไร; เช่น เสียงคลื่น เสียงโรงงาน เหล่านี้ไม่เป็นอุปสรรค; เว้นแต่จะไปยึดถือเอาว่าเป็นอุปสรรคเสียเอง. เสียงที่มีความหมายต่าง ๆ เช่น เสียงคนพูดกัน นั้นเป็นอุปสรรคแก่ผู้หัดทำ; ถ้าหาที่เงียบเสียงไม่ได้ ก็ให้ถือว่าไม่มีเสียงอะไร ตั้งใจทำไปก็แล้วกัน มัน จะค่อยได้เอง.

ทั้งที่ตามองเหม่อ ดูปลายจมูกอยู่ ก็สามารถรวมความนึกหรือความรู้สึกหรือเรียกภาษาว่า **สติ** ไปกำหนดจับอยู่ที่ลมหายใจเข้าออก ของตัวเองได้. คนที่ชอบหลับตา ก็หลับตาแล้วตั้งแต่ตอนนั้น. คนชอบลืมหืมตาไปได้เรื่อย จนมันค่อย ๆ หลับของมันเอง เมื่อเป็นสมาธิมากขึ้น ๆ.

เพื่อจะให้กำหนดได้ง่าย ๆ ใน **ขั้นแรกหัด** ให้พยายาม หายใจให้ยาวที่สุดที่จะยาวได้ด้วยการฝืน ทั้งเข้าและออกหลาย ๆ ครั้งเสียก่อน เพื่อจะได้รู้ ของตัวเองให้ชัดเจนว่า **ลมหายใจ** ที่มันลากเข้าออกเป็นทางอยู่ภายในนั้น มัน ลากถู หรือ **กระทบอะไรบ้าง** ในลักษณะอย่างไร. และกำหนดได้ง่าย ๆ ว่า มันไปรู้สึกที่ **สุดลงที่ตรงไหน** ที่ในท้อง โดยเอาความรู้สึกที่กระเทือนนั้นเป็นเกณฑ์ ไม่ต้องเอาความจริงเป็นเกณฑ์; พอเป็นเครื่องกำหนดส่วนสุดข้างใน และส่วนสุดข้างนอก ก็กำหนดง่าย ๆ เท่าที่จะกำหนดได้.

คนธรรมดา จะรู้สึกลมหายใจกระทบปลายจะงอยจมูก; ให้ถือเอาตรงนั้นเป็นที่สุดข้างนอก. ถ้าคนจมูกแพบ หน้าหัก ริมฝีปากบวมเช็ด ลมจะกระทบปลายริมฝีปากบน; อย่างนี้ก็ให้กำหนดเอาที่ตรงนั้นว่าเป็นที่สุดท้ายข้างนอก; แล้วก็จะได้จุดทั้งข้างนอกและข้างใน โดยกำหนด เอาว่า **ที่ปลายจมูก จุดหนึ่ง ที่สะดือ จุดหนึ่ง** แล้วลมหายใจได้ลากตัวมันเองไปมา อยู่ระหว่างจุดสองจุดนี้ขึ้นลง อยู่เสมอ

ที่นี้ **ทำใจ** ของเราให้เป็นเหมือนอะไรที่ **คอยวิ่งตามลมนั้น ไม่ยอมพราก** ทุกครั้งที่หายใจทั้งขึ้นและลง, ตลอดเวลาที่ทำสมาธิ. นี้จัดเป็นขั้นหนึ่งของการกระทำเรียกกันว่า **ง่าย ๆ** ในที่นี้ก่อนว่าขั้น “วิ่งตามตลอดเวลา”.

กล่าวมาแล้วว่า เริ่มต้นทีเดียว ให้พยายามผินหายใจให้ยาวที่สุด และให้แรง ๆ และหยาบที่สุดหลาย ๆ ครั้ง เพื่อให้ **พบจุดหัวท้าย** แล้ว **พบเส้นที่ลากอยู่ตรงกลาง ๆ** ได้ชัดเจน.

เมื่อจิต หรือสติ จับ หรือ กำหนด ตัวลมหายใจที่เข้า ๆ ออก ๆ ได้ โดยทำความรู้สึกที่ ๆ ลมมันกระทบลากไป แล้วไปสุดลงที่ตรงไหน; แล้วจึงกลับเข้า หรือกลับออกก็ตาม ดังนี้แล้ว ก็ ค่อย ๆ ผ่อนให้การหายใจนั้นค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นหายใจอย่างธรรมดา โดยไม่ต้องผิน. แต่สตินั้นคงกำหนดที่ลมได้ตลอดเวลา ตลอดสาย; เช่นเดียวกับเมื่อแกล้งหายใจหยาบแรง ๆ นั้นเหมือนกัน, คือกำหนดได้ตลอดสายที่ลมผ่าน จากจุดข้างในคือสะดือ หรือท้องส่วนล่างก็ตาม ถึงจุดข้างนอกคือปลายจมูก หรือปลายริมฝีปากบน แล้วแต่กรณี.

ลมหายใจจะละเอียด หรือแผ่วลงอย่างไร **สติ ก็คง กำหนด**

ได้ชัดเจน อยู่เสมอไป โดยให้การกำหนดนั้นประณีตละเอียดเข้าตามส่วน.

ถ้าเผชิญเป็นว่า **เกิดกำหนดไม่ได้** เพราะลมละเอียดเกินไป ก็ให้ตั้งต้นหายใจให้หายหรือแรงกันใหม่; แม้จะไม่เท่าที่แรก ก็เอาพอให้กำหนดได้ชัดเจนก็แล้วกัน. กำหนดกันไปใหม่ จนให้มีสติรู้สึกอยู่ที่ลมหายใจไม่มีขาดตอนให้จนได้, คือจนกระทั่งหายใจอยู่ตามธรรมดา ไม่มีฝืนอะไร ก็กำหนดได้ตลอด: มั่นยาวหรือสั้นแค่ไหนก็รู้, มั่นหนักหรือเบาเพียงไหนก็รู้พร้อมอยู่ในนั้น; เพราะสติเพียงแต่คอยเกาะแจอยู่ ติดตามไปมาอยู่กับลมตลอดเวลา. ทำได้แบบนี้ เรียกว่าทำการ **บริกรรมในชั้น “วิ่งตามไปกับลม”** ได้สำเร็จ.

การทำไม่สำเร็จนั้น คือ **สติ** หรือความนึก **ไม่อยู่กับลม** ตลอดเวลา เผลอเมื่อไรก็ไม่รู้; มารู้อะไรมันไปแล้ว และก็ไม่ว่ามันไปเมื่อไร, โดยอาการอย่างไร, เป็นต้น. **พอรู้สึกจับตัวมันมาใหม่** และ **ฝึกกันไปกว่าจะได้** ในขั้นนี้ ครั้งหนึ่ง ๑๐ นาที เป็นอย่างน้อย แล้วจึงค่อยฝึกขั้นต่อไป.

ขั้นต่อไป ซึ่งเรียกว่า **บริกรรมขั้นที่สอง** หรือขั้น “ดักดู อยู่แต่ตรงที่แห่งใดแห่งหนึ่ง” นั้น จะทำต่อเมื่อทำขั้นแรกข้างต้นได้แล้ว เป็นดีที่ที่สุด; หรือใครจะสามารถข้ามมาทำขั้นที่สองนี้ได้เลยก็ไม่ว่า.

ในขั้นนี้ จะให้สติ หรือความนึก คอยดักกำหนดอยู่ตรงที่แห่งใดแห่งหนึ่ง โดย **เลิกการวิ่งตามลม** เสีย. **ให้กำหนดความรู้สึก** เมื่อลมหายใจเข้าไปถึง **ที่สุดข้างใน** คือสะดือ **ครั้งหนึ่ง**, แล้วปล่อยให้ว่างหรือว่างเฉย, แล้วมากำหนดรู้สึกกันเมื่อลมออกมากกระทบ **ที่สุด**

ข้างนอก คือปลายจุมูก **อีกครั้งหนึ่ง**, แล้วก็ปล่อยว่างหรือวางเฉย จนมีการกระทบส่วนสุดข้างใน คือสะดืออีก ทำนองนี้เรื่อยไป ไม่มีการเปลี่ยนแปลง.

เมื่อเป็น **ขณะที่ปล่อยว่าง หรือ วางเฉยนั้น จิตก็ไม่ได้หนีไป** อยู่บ้านช่องไร่นา หรือที่ไหนเลยเหมือนกัน: แปลว่าสติคอยกำหนด ที่ส่วนสุดข้างในแห่งหนึ่ง, ข้างนอกแห่งหนึ่ง, ระหว่างนั้น ปล่อยเฉยบ หรือว่าง. เมื่อทำได้อย่างนี้เป็นที่แน่นอนแล้ว ก็ **เลิกกำหนดข้างใน** เสีย **คงกำหนดแต่ข้างนอก** คือที่ปลายจุมูกแห่งเดียวก็ได้.

สติคอยเฝ้ากำหนดอยู่แต่ที่จะยอมจุมูก ไม่ว่าลมจะกระทบ เมื่อหายใจเข้า, หรือเมื่อหายใจออกก็ตาม **ให้กำหนดรู้ทุกครั้ง**. สมมติ เรียกว่าเฝ้าแต่ตรงที่ปากประตู่; ให้มีความรู้สึกครั้งหนึ่ง ๆ เมื่อลม ผ่าน นอกนั้นว่างหรือเฉยบ. ระยะกลางที่ว่างหรือเฉยบนั้น **จิตไม่ได้หนีไปอยู่ที่บ้านช่อง หรือที่ไหนอีกเหมือนกัน**.

ทำได้อย่างนี้เรียกว่า ทำบาริกรรมในชั้น **“ดักอยู่แต่ในที่แห่งหนึ่ง” นั้นได้สำเร็จ**; จะไม่สำเร็จก็ตรงที่จิตหนีไปเสียเมื่อไรก็ไม่รู้. มันกลับเข้าไปในประตู หรือเข้าประตูแล้วลอดหนีไปทางไหนเสียก็ได้; ทั้งนี้เพราะระยะที่ว่าง หรือเฉยบนั้นเป็นไปไม่ถูกต้อง และทำไม่ดีมาตั้งแต่ข้างต้นของขั้นนี้. เพราะฉะนั้น **ควรทำให้ดีหนักแน่น และแม่นยำมาตั้งแต่ขั้นแรก คือขั้น “วิ่งตามตลอดเวลา” นั้นทีเดียว**.

แม้ขั้นต้นที่สุด หรือที่เรียกว่าขั้น **“วิ่งตามตลอดเวลา”** ก็ไม่ใช่ทำได้โดยง่ายสำหรับทุกคน, และเมื่อทำได้ก็มีผลเกินคาดมาแล้ว ทั้งทางกายและทางใจ จึงควรทำให้ได้ และทำให้เสมอ ๆ จนเป็นของเล่นอย่างการบริหารกาย; มีเวลาสองนาทีก็น่า: เริ่มหายใจ

ครั้นเด็กซั๊กจะยอมนอน คือไม่ค่อยจะตื่นนอนแล้ว พี่เลี้ยงก็หมดความจำเป็นที่จะต้องแหงนหน้าไปมา ซ้ายทีขวาที ตามระยะที่เปลไกวไปไกวมา. พี่เลี้ยงคงเพียงแต่มองเด็ก เมื่อเปลไกวมาตรงหน้าตนเท่านั้นก็พอแล้ว: มองแต่เพียงครั้งหนึ่ง ๆ เป็นระยะ ๆ ขณะที่เปลไกวไปมาตรงหน้าตนพอดี เด็กก็ไม่มีโอกาสสลงจากเปลเหมือนกัน; เพราะเด็กซั๊กจะยอมนอนขึ้นมา ดังกล่าวแล้ว.

ระยะแรก ของการบริกรรม กำหนดลมหายใจในชั้น **“วิ่งตามตลอดเวลา”** นี้ ก็เปรียบกันได้กับระยะที่พี่เลี้ยงต้องคอยส่ายหน้าไปมา ตามเปลที่ไกวไม่ให้วางตาได้. ส่วน **ระยะที่สอง** ที่กำหนดลมหายใจเฉพาะที่ปลายจมูก หรือที่เรียกว่าชั้น **“ดักอยู่แห่งใดแห่งหนึ่ง”**; นั่นก็คือชั้นที่เด็กซั๊กจะร่วงและยอมนอน จนพี่เลี้ยงจับตาดูเฉพาะเมื่อเปลไกวมาตรงหน้าตนนั่นเอง.

เมื่อฝึกหัดมาได้ถึงขั้นที่สองนี้อย่างเต็มที่ ก็อาจฝึกต่อไปถึงขั้นที่ผ่อนระยะการกำหนดของสติ ให้ประณีตเข้า ๆ จนเกิดสมาธิชนิดแน่นแค้น เป็นลำดับไปจนถึงเป็นฌานชั้นใดชั้นหนึ่งได้ ซึ่งพ้นไปจากสมาธิอย่างง่าย ๆ ในขั้นต้น ๆ สำหรับคนธรรมดาทั่วไป, และไม่สามารถนำมาภาวนารวมกันไว้ในที่นี้ เพราะเป็นเรื่องละเอียดรัดกุม มีหลักเกณฑ์ซับซ้อน ต้องศึกษากันเฉพาะผู้สนใจถึงขั้นนั้น.

ในขั้นนี้ เพียงแต่ขอ **ให้สนใจในชั้นมูลฐาน** กันไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเป็นของเคยชินเป็นธรรมดา อันอาจจะตะล่อมเข้าเป็นขั้นสูงขึ้นไปตามลำดับในภายหลัง.

ขอให้ **ฆราวาสทั่วไป** ได้มีโอกาสทำสมาธิ **ชนิดที่อาจทำประโยชน์ทั้งทางกายและทางใจ** สมความต้องการในขั้นต้นเสีย

ขั้นหนึ่งก่อน เพื่อจะได้เป็นผู้ที่เชื่อว่ามีศีล สมาธิ ปัญญา ครบสามประการ หรือมีความเป็นผู้ประกอบตนอยู่ในมรรคมืองค์แปดประการได้ครบถ้วน แม้ในขั้นต้น ก็ยังดีที่ไม่มีเป็นไหน ๆ. กายจะระงับลงไปกว่าที่เป็นกันอยู่ตามปกติ ก็ด้วยการฝึกสมาธิสูงขึ้นไปตามลำดับ ๆ เท่านั้น, และจะได้พบ “สิ่งที่มนุษย์ควรจะได้พบ” อีกสิ่งหนึ่งซึ่งทำให้ไม่เสียสิ่งที่เกิดมา.

หอสมุดธรรมทาน

ประชันสรรพคุณ

ต้น "ไม้ขี้-ไม้ขี้" มีเขาเปลือก
ต้น "ขี้หวีหวี" มีเขาเปลือก เขาแก่นแข็ง
"ค่างหมอง" เขาแต่จาก ลูกขี้หวีแหม
"ไม้ขี้-ขี้" แล่อง เขาแต่ใหม่

"ไม้หน้เขา-หน้เขิน" เฟ้นเขาลอก
"หน้ก่อนหน้" เลือกออก ลูกร้าง
หน้ หน้หน้ หน้หน้ หน้หน้ หน้หน้
"ไม้หน้หน้" สีสุดทักขี้ ไม้หน้หน้

หน้หน้หน้หน้ หน้หน้หน้ หน้หน้หน้
หน้หน้หน้หน้ หน้หน้หน้ หน้หน้หน้
"หน้หน้หน้ หน้หน้หน้ หน้หน้หน้" หน้หน้
หน้หน้หน้หน้ หน้หน้หน้ หน้หน้หน้

หน้หน้หน้หน้ หน้หน้หน้ หน้หน้หน้
หน้หน้หน้หน้ หน้หน้หน้ หน้หน้หน้
หน้หน้หน้หน้ หน้หน้หน้ หน้หน้หน้
หน้หน้หน้หน้ หน้หน้หน้ หน้หน้หน้

พุทธทศวรรษ

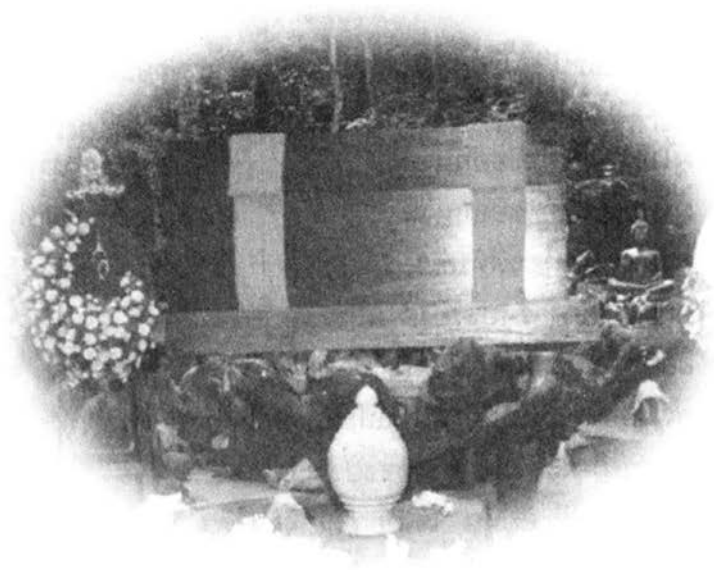
รายชื่อผู้ร่วมสมทบพิมพ์หนังสือ
“ปัจฉิมอาพาธ พุทธทาสมหาเถระ” และ MP3 ชุด
“ธรรมบรรยาย เกี่ยวกับความเจ็บไข้” โดย พุทธทาสภิกขุ

๑. คุณวิวัฒน์ดารณี เทียมชีวะศิลป์	๒๒,๕๐๐ บาท
๒. คุณสมบูรณ์-บุญตา บูรณ์พนาภานต์	๕,๐๐๐ บาท
๓. คุณชนวัฒน์-จารุวรรณ พิทักษ์ธรรม	๕,๐๐๐ บาท
๔. คุณดำรง-วรรณภา สิริภัทรคุณ	๕,๐๐๐ บาท
๕. คุณประดิษฐ์-วรพรรณ หิรัญประดิษฐ์	๕,๐๐๐ บาท
๖. คุณสุรมิตร-เอมอร สันธิติวัฒนกุล	๕,๐๐๐ บาท
๗. คุณสุชาติ-ชัชฌีนยา บุญสวัสดิ์	๒,๕๐๐ บาท
๘. ครอบครัวซื่อสัตย์เวช	๑๐,๐๐๐ บาท
๙. คุณวิยดา อินต๊ะนาม	๑,๐๐๐ บาท
๑๐. คุณนันทน์ภัส อมรัตน์กรกุล	๕๐๐ บาท
๑๑. คุณวิภา สันติวิภารัตน์	๕๐๐ บาท
๑๒. ครอบครัวจงสมจิตต์	๕๐๐ บาท
๑๓. คุณนพนันท์ เมธาวรพงศ์	๑,๐๐๐ บาท
๑๔. คุณสุพร พรประเสริฐมานิต	๒,๐๐๐ บาท
๑๕. คุณอรจิรารัตน์ อุดมเจริญเกษม	๒,๐๐๐ บาท
๑๖. คุณศิริวรรณ พรรัตน์เจริญ	๒,๐๐๐ บาท
๑๗. คุณบุญช่วย เอ็มเจริญ	๕๐๐ บาท
๑๘. อุปาสิกาแพทย์หญิงเสริมทรัพย์ ดำรงรัตน์	๕,๐๐๐ บาท

๑๙. คุณสมจิตรา สุริเย	๑,๐๐๐	บาท
๒๐. คุณสุดา ไกยวิวัฒน์ตระกูล	๑,๐๐๐	บาท
๒๑. คุณชวีรินทร์ พรธิระมงคล	๑,๐๐๐	บาท
๒๒. ผู้ไม่ประสงค์จะออกนาม	๑๐๐	บาท
๒๓. ผู้ไม่ประสงค์จะออกนาม	๕๐,๐๐๐	บาท
๒๔. ครอบครัวเกียรติทับทิว, คุณพวงผกา ตั้งบรรยงค์ และครอบครัว, อ้อย, อ่อน, ธนัช, พี่น้อย, บ๊อบ, คุณศศพร เจริญลี, แพมและน้องลิลลี่, คุณดุขฎิ-มะลิวัลย์ กุลเดชชัยชาญ, คุณเปรมวดี อยู่หุ่่น, เจ็เกี้ยว, ตัก, ฐา, เป็ด, แม่มจิม, คุณสุรพงษ์-สุดามณี-พีรวิร์ ภิญโญชนม์, คุณบันเทิง-ชลิดา จินดาพานิช, คุณสงวรัช เกียรติไพบูลย์, คุณอมรรัตน์ หาญภักดีปฎิมา, คุณจุฑาทิพย์ สมพลาสิน, คุณสุรวิรัตน์ ทองไทยสิน, คุณฉัฐสุภา-ปรีชา-สมานพล-ศรันต์-กันต์ รตนาภรณ์, คุณสุรียันต์-สุนทรี แจ่มดีและครอบครัว	๕๐,๐๐๐	บาท

รวม ๑๗๘,๑๐๐ บาท

สพพ ทาน์ ฅมมทาน์ ชินาติ
การให้ธรรมะ ชนะการให้ทั้งปวง

...สังขารทั้งหลาย

มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา

ท่านทั้งหลาย

จงทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด...

ปัจฉิมพุทโธวาท

MP 3 ชุด

ธรรมบรรยาย เกี่ยวกับความเจ็บไข้

โดย พุทธทาสภิกขุ

๑. ความเจ็บไข้มาเดือนให้ฉลาด ๑	๑๔ นาที
๒. การมีสติสัมปชัญญะต่อสู้ความเจ็บไข้	๖๖ นาที
๓. ความเจ็บไข้เป็นเพียงกระแสการปรุงแต่งแห่งสังขาร (โอวาทเยี่ยมมคุณยัมที่ป่วยอยู่ที่กรุงเทพฯ)	๑๓ นาที
๔. ความดับไม่เหลือ	๒๐ นาที
๕. หัวใจของพระพุทธวจนะ (โอวาทเยี่ยมมคุณพระคุณุละย์ฯ)	๒๘ นาที
๖. บรรยายเพื่อใช้ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณพระคุณุละย์ฯ	๒๑ นาที
๗. ความเจ็บไข้มาเดือนให้ฉลาด ๒	๑๑ นาที
๘. เช่นนั่นเอง (โอวาทเยี่ยมมนายเชิงจิว)	๑๓ นาที
๙. ยาระงับสรรพโรค	๘๔ นาที
๑๐. ความเจ็บไข้คือบทสอบไล่ (โอวาทเยี่ยมมคุณชำนานญ ลือประเสริฐ)	๑๕ นาที

โองคัพของอาดมาทึคือ ความดีที่ทำได้ในโลก
ด้วยการเพียรแผลพระธรรม
บ้ำขำล่ำหรับอาดมาทึคือ บรรดาประโยชน์
แลละคนทั้งหลาย
ที่ทำได้ในโลกเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์

แลละขอขำกัขออนให้ท่านทั้งหลาย
ถือหลักเกณฑ์อย่างเดียวกันว่า
โองคัพของเรากึคือความดีที่ทำได้ในโลก
บ้ำขำของเรากึคือประโยชน์ทั้งหลาย
ที่เราได้ช่วยกันทำได้ เพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์

พุทธมรอินท

